

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

ISSN 2520-2294 (print)
ISSN 2709-5444 (online)



№ 9 (77) / 2023

1 том



**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Економічні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Economic sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р*

№ 9 (77)

1 том

Київ 2023



Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019

Спеціальності:

051 Економіка

071 Облік і оподаткування

072 Фінанси, банківська справа та страхування

073 Менеджмент

075 Маркетинг

076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

241 Готельно-ресторанна справа

281 Публічне управління та адміністрування

292 Міжнародні економічні відносини

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Економічні науки», 2023

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор, в.о. ректора Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

Бардаш Сергій Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Безверхий Костянтин Вікторович — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Белялов Талят Енверович — доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Гринько Алла Павлівна — доктор економічних наук, професор, декан факультету менеджменту Харківського державного університету харчування та торгівлі (Харків, Україна)

Дмитренко Ірина Миколаївна — доктор економічних наук, доцент, професор Національного центру обліку та аудиту Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)

Зось-Кіор Микола Валерійович — доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту і логістики Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (Полтава, Україна)

Ільїн Валерій Юрійович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, контролю та оподаткування агробізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Київ, Україна)

Клочан В'ячеслав Васильович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу Миколаївського національного аграрного університету (Миколаїв, Україна)

Красноручький Олексій Олександрович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, Україна)

Курило Людмила Ізидорівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Київ, Україна)

Левицька Світлана Олексіївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Назаренко Інна Миколаївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічного контролю та аудиту Сумського національного університету (Суми, Україна)

Олійник-Данн Олена Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Охріменко Ігор Віталійович — доктор економічних наук, професор, проректор з навчальної та наукової роботи Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Паска Ігор Миколайович — доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна)

Русіна Юлія Олександрівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Скриньковський Руслан Миколайович — кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» (Львів, Україна)

Сопко Валерія Василівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Танклевська Наталія Станіславівна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів Херсонського державного аграрного університету (Херсон, Україна)

Тарасенко Ірина Олексіївна — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну (Київ, Україна)

Токар Володимир Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри інженерії програмного забезпечення та кібербезпеки Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Фоміна Олена Володимирівна — доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ходжаян Аліна Олександрівна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин Державного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Horska Elena — Dr.h.c.Prof. Dr. Ing Professor Marketing and Management, Dean of the Faculty of Economics and Management of the Slovak University of Agriculture in Nitra (Slovak Republic)

Imamov Khamdilla — PhD, доцент Ташкентського державного економічного університету (Ташкент, Узбекистан)

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА

Непочатенко Олена Олександрівна, Бечко Петро Кузьмич, Пономаренко Ольга Володимирівна, Полишвайко Сергій Сергійович ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ “КРЕДИТ” В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ.....	9
Ванькович Любомир Ярославович, Мисюк Роман Володимирович, Добуш Тарас Ігорович, Бобко Олександр Володимирович, Коник Олександр Володимирович, Шиян Сергій Миколайович, Цвик Сергій Романович ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА.....	15
Варналій Захарій Степанович, Микитюк Оксана Петрівна, Баженова Олена Володимирівна, Чеберяко Оксана Вікторівна, Плешакова Наталія Анатоліївна ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	27
Данкевич Андрій Євгенович, Малінов Владислав Андрійович КРИПТОВАЛЮТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВА СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕРОВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ АПК В УКРАЇНІ.....	35
Ємельянов Олександр Юрійович, Данилович Олена Тарасівна ПЕРЕШКОДИ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	42
Завадська Олена Миколаївна, Місюкевич Валентина Іванівна, Безуглова Ірина Василівна ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	49
Келеберда Тарас Володимирович, Далик Володимир Петрович, Ключук Роман Володимирович, Крокіс Дмитро Володимирович, Скочеляс Андрій Сергійович, Генік Богдан Ярославович ВИБІР ТА ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	58
Мамонов Костянтин Анатолійович, Гой Василь Васильович, Коваленко Людмила Борисівна, Дмитренко Антон Анатолійович НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	68

Микитенко Тетяна Петрівна ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ МАТЕРІАЛІЗАЦІЇ.....	75
Онофрійчук Яна Іванівна АРХІТЕКТОНІКА СТРУКТУРНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ КЛАСТЕРОБ'ЄДНАНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	87
Петренко Ольга Іванівна, Юрченко Марія Артурівна УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ СУДНОБУДІВНИХ ТА СУДНОРЕМОНТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ В ПЕРІОД НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	98
Садов'як Михайло Степанович, Бегейло Назарій Васильович, Феник Володимир Орестович, Приступа Арсен Андрійович, Матвієвський Назар Анатолійович, Запісоцький Іван Васильович, Ільчишин Микола Зіновійович ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	106
Співак Сергій Михайлович, Гарматій Сергій Васильович УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ	117
Ярмус Степан Станіславович, Ярмус Тарас Богданович ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	126

CONTENTS

ECONOMY

- Nepochatenko Olena, Bechko Petro, Ponomarenko Olga, Polyshvaiko Serhii**
ISSUE OF THE ESSENCE OF THE CONCEPT CREDIT IN THE CONTEXT OF CREDIT
MARKET DEVELOPMENT 9
- Vankovych Liubomyr, Mysiuk Roman, Dobush Taras, Bobko Oleksandr,
Konyk Oleksandr, Shyian Serhii, Tsvyk Serhii**
THE INFLUENCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT
OF THE ENTERPRISE..... 15
- Varnalii Zakharii, Mykytiuk Oksana, Bazhenova Olena,
Cheberyako Oksana, Plieshakova Nataliia**
TRANSFORMATION OF THE SOCIAL SECURITY SYSTEM OF A PERSON AT
THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF WAR TIME AND POST-WAR RECOVERY 27
- Dankevych Andrii, Malinov Vladyslav**
CRYPTOCURRENCY AS A TOOL FOR ATTRACTING INVESTMENT AND THE PROSPECT OF
STRATEGIC DEVELOPMENT OF BIOENERGY POTENTIAL OF PROCESSING ENTERPRISES
IN THE AGROCHEMICAL INDUSTRY IN UKRAINE..... 35
- Yemelyanov Olexandr, Danylovyh Olena**
OBSTACLES THAT ARISE IN THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF
ENTERPRISES AND WAYS TO OVERCOME THEM..... 42
- Zavadska Olena, Misiukevych Valentyna, Bezuhlova Iryna**
FORMATION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF TRANSPORT AND LOGISTICS
COMPANIES IN MODERN CONDITIONS..... 49
- Keleberda Taras, Dalyk Volodymyr, Kliuchuk Roman,
Krokis Dmytro, Skochelias Andrii, Henyk Bohdan**
SELECTION AND JUSTIFICATION OF THE STRATEGY OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT
OF THE ENTERPRISE..... 58
- Mamonov Kostyantyn, Goi Vasyl, Kovalenko Liudmyla, Dmytrenko Anton**
SCIENTIFICALLY BASED RECOMMENDATIONS FOR PROVIDING THE DEVELOPMENT OF
CONSTRUCTION ENTERPRISES..... 68
- Mykytenko Tetiana**
STATE REGULATION OF TAXATION OF VIRTUAL ASSETS: RISKS AND POSSIBILITIES
OF MATERIALIZATION..... 75
- Onofriichuk Yana**
ARCHITECTURE OF STRUCTURAL INNOVATIVE FORMS OF CLUSTER-JOINED
ENTERPRISES 87
- Petrenko Olha, Yurchenko Mariia**
MANAGEMENT OF BUSINESS PROCESSES OF SHIPBUILDING AND SHIPREPAIR
ENTERPRISES OF UKRAINE BASED ON THE SCENARIO APPROACH IN A PERIOD OF
UNCERTAINTY 98

Sadoviak Mykhailo, Beheilo Nazarii, Fenyk Volodymyr, Prystupa Arsen, Matviievskiyi Nazar, Zapisotskyi Ivan, Ilchyshyn Mykola FEATURES OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE	106
Spivak Serhii, Harmatii Serhii IMPROVEMENT OF CONCEPTUAL APPROACHES TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES OF NATIONAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL RISKS	117
Yarmus Stepan, Yarmus Taras FEATURES OF MANAGING THE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES	126

UDC 336.77:334.72

Нepochatenko Olena

*Doctor of Economics, Professor
Uman National University of Horticulture*

Непочатенко Олена Олександрівна

*доктор економічних наук, професор,
Уманський національний університет садівництва*

ORCID: 0000-0002-1212-6335

Вechko Petro

*PhD in Economics, Professor
Uman National University of Horticulture*

Бечко Петро Кузьмич

*кандидат економічних наук, професор,
Уманський національний університет садівництва*

ORCID: 0000-0003-0928-4778

Рonomarenko Olga

*PhD Student of the
Uman National University of Horticulture*

Пономаренко Ольга Володимирівна

*здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (PhD)
Уманського національного університету садівництва*

ORCID: 0000-0003-3273-1150

Polyshvaiko Serhii

*PhD Student of the
Uman National University of Horticulture*

Полишвайко Сергій Сергійович

*здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (PhD)
Уманського національного університету садівництва*

ORCID: 0009-0001-3947-2019

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9199

**ISSUE OF THE ESSENCE OF THE CONCEPT
CREDIT IN THE CONTEXT OF CREDIT
MARKET DEVELOPMENT**

**ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ
“КРЕДИТ” В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
КРЕДИТНОГО РИНКУ**

Summary. The development of credit markets in the context of the study of the nature of credit determines strategic approaches and principles of optimization and improvement of credit relations in the financial sector. This requires a deep theoretical study and analysis of understanding and formulation of the essence of both credit and credit market as economic concept that form the conceptual content of the studied relations.

Despite the antiquity of the essence of credit and credit market as economic categories, disputes about their theoretical interpretation, which is of fundamental importance in modern market conditions, still persist. Scientific analysis of the results of research on this problem shows that there is no unified approach to the economic essence of both categories – credit and credit market, which form the basis of credit relations. The study of credit relations in market conditions of economic management

gives grounds to assert that credit and credit market are economic categories characterizing the relations arising between banking institutions and borrowers on the distribution and redistribution of free monetary funds, temporarily released in the process of production to borrowed funds.

The research has shown that the essence of credit and credit markets is an independent economic category forming an independent niche in the general system of credit relations. This requires both theoretical research and analysis of understanding and clarification of the essence of credit and credit markets as economic categories that form the semantic content of the studied relations.

Research has shown that since the field of lending is subject to the general laws of the market and the behavior of lenders and borrowers is completely subordinate to them, the methodological approach to lending should be based on both the basic principles of the nature of credit and the principles of the nature of credit market.

Key words: credit market, credit, credit theory, lending, economic relations.

Анотація. Розвиток кредитного ринку в контексті дослідження сутності «кредит» визначає стратегічні підходи та принципи для оптимізації та покращення кредитних відносин у фінансовій сфері. Це потребує як поглибленого теоретичного дослідження, так і аналізу усвідомлення та уточнення як сутності «кредит», так і «кредитний ринок» як економічних категорій, що формують понятійне наповнення досліджуваних відносин.

Не дивлячись на давність сутності «кредит» так і «кредитний ринок» як економічних категорій, досі не вщухають дискусії щодо їх теоретичного трактування, що важливо за сучасних ринкових умов господарювання. Проведений науковий аналіз результатів дослідження з цієї проблеми свідчить про відсутність єдиного підходу щодо економічної сутності як категорії «кредит», так і «кредитний ринок», що є підґрунтям кредитних відносин в країні. Дослідження кредитних відносин у ринкових умовах господарювання дає підставу стверджувати, що кредит та кредитний ринок є економічними категоріями, що характеризують відносини, які виникають між банківськими установами і позичальниками з приводу розподілу та перерозподілу вільних грошових коштів, що тимчасово вивільнюються у процесі виробництва у позичкові фонди.

Результати дослідження свідчать, що сутність «кредит» та «кредитний ринок» є самостійними економічними категоріями і утворюють окрему нішу в загальній системі кредитних відносин. Це потребує як теоретичного дослідження, так і аналізу усвідомлення та уточнення сутності «кредит» та «кредитний ринок» як економічних категорій, що формують понятійне наповнення досліджуваних відносин.

Результати проведеного дослідження свідчать, що методичні підходи щодо кредитування повинні базуватися, як на основних принципах сутності «кредит», так і принципах сутності «кредитний ринок», оскільки сфері кредитування притаманні загальні закони ринку, а поведінка кредиторів і позичальників цілком їм підпорядковані.

Ключові слова: кредитний ринок, кредит, теорія кредиту, кредитування, економічні відносини

Statement of the problem. Historically, the emergence of credit was only possible through the development of the commodity-money relationship. In the process of commodity exchange, buyers were not always able to pay for goods immediately. Therefore, if the seller trusted the buyer, he could sell the goods later, i.e., on credit. Credit facilitates the sale of goods. This is one of the main purposes of credit. Credit allows funds to be converted into borrowed capital in an economic environment, thus facilitating the relationship between borrowers and lenders. The ability to effectively manage credit resources is an important component of a country's international competitiveness. Research on this topic will help develop strategies for attracting foreign investment and developing credit markets. Although the views and opinions of scholars on the nature of credit, its content, and the related term *lending* have changed and developed, the issue still remains unresolved. In fact, the lack of a systematic approach to the theory of credit, which, in addition to its essence, defines certain regularities, principles, and ways of dealing with it, is manifested not only in the existence of various inconsistent interpretations of credit and lending by different authors, but also in current legislation.

Analysis of recent research and publications. Such scholars as V. Aleksiiichuk, M. Demianenko, O. Hudz, T. Herasimova, S. Maslova, S. Pelykh, P. Stetsiuk, M. Savluk, O. Nepochatenko, P. Bechko and others have devoted their scientific works to the study of theoretical and practical issues on the essence of the category *credit* in the context of the development of the credit market and the role of the credit market in the system of bank lending. Despite the number of studies conducted and the volume of scientific research on this topic, it remains important to understand and clarify the essence of “credit” and “credit market” as economic categories that form the conceptual content of the studied relations.

Formulation purposes of article (problem). The main purpose is to conduct an in-depth theoretical study and analysis to understand and clarify both the essence of “credit” and “credit market” as economic categories that form the conceptual content of the relations under study.

The main material. The nature of credit has been studied in many interpretations, the primary basis for which is the Latin expression. The word *credit* is derived from the Latin *creditum*, which means *loan*, i.e., money lent on credit on the basis of full

credit “credere”. The results of the research of many scientists in the field of financing show that the economic essence of credit is a combination of the two disadvantages of *credit* and *financing*. According to the research of M. Y. Demianenko, the main precondition for the emergence of credit relations is credit, since credit is essentially a social relation that arises between economic agents in connection with the mutual transfer of free funds (value) for temporary use, based on return, payment and voluntariness” [1, p. 372].

Researchers have analyzed the category of *credit* in a number of definitions found in various sources, including Ukrainian legal acts. *Credit* is interpreted as economic relations, processes, contracts (agreements), loans, forms of transfer of borrowed capital, basic economic categories, funds and material assets, borrowed capital, credit, and manifest forms of credit relations. Based on the results of the study, the author argues that all definitions do not adequately reflect the essential characteristics of credit, but does not provide a radically new definition of the concept of credit that combines the characteristics of this category identified in her publication [2].

Further study of other uses of the term “credit” leads to the conclusion that it is a multifaceted concept that requires further study to determine its essence, essential characteristics and functions. The essence of credit as a category is expressed by the unity of all its various properties, relations, and external forms of existence, and is related to the necessity and preconditions for its emergence.

The need for credit is directly related to the nature of the economy: limited resources and the need for efficient redistribution among economic agents. Credit arises from the practical necessity of production development and represents the linkage of this category with various economic processes. With the development of the agricultural sector, the level of division of labor, specialization, and concentration of production increased so much that even small-scale production could no longer be organized without credit [3, p. 67].

The economic basis for the emergence and development of credit relations is the circulation of funds (capital). These phenomena are characterized by continuity, which does not exclude fluctuations in the circulation and turnover of capital. In the process of its movement, there are cash inflows and outflows, fluctuations in the need for resources and sources of its coverage. Due to the unevenness of capital circulation and turnover, there is a need for relations that eliminate the mismatch between the time of production and the time of circulation of funds. Credit makes it possible to eliminate these contradictions between the temporary accumulation of free funds in the accounts of enterprises and the need to use them for the needs of the economy.

Credit relations are based on certain legally defined principles.

Despite the long history of existence of the economic category “credit market”, there are still many points of view on its definition with different contents. This situation leads to disagreements in defining the essence of “debt capital markets”, “financial markets”, “credit markets” and “credit systems”. Some authors believe that the credit market can be divided into two main segments: the credit system (a set of various financial institutions) and the securities market. The latter can be divided into the following types of markets: — primary; — secondary (exchange); — over-the-counter. This approach to the definition of credit markets is purely institutional, as it focuses on the organizational form of market functioning. Considering this issue from the point of view of the nature of credit relations (i.e. financing based on the principles of repayment, maturity and payment), it is easy to see that in this definition there are no clear boundaries between debt capital market segments, since credit relations exist not only in the first but also in the second basic segment (debt and non-equity securities markets).

Credit markets, by their content and function, encompass all types of interest-based capital, including debt securities. In his view, the credit market is the market for bank loans, which is the integration and interconnection of the loan and deposit markets. The definition of the credit market as a bank lending market is too restrictive. A more precise definition of the credit market and its boundaries can be given only on the basis of the following criteria: — First, its definition should be approached from the point of view of the essence of credit — relations on borrowing funds on the terms of repayment, maturity and payment. Secondly, its definition should be based on the definition of the very concept of “market” — the sphere of relations in which money is an object of sale and purchase, i.e. a commodity [5].

In the conditions of credit market relations development, further study of the economic essence of credit theory in the context of credit market is of particular importance. Modern economic science considers the theory of credit from two directions: naturalism and capitalism. The difference between these theories lies in the role of bank credit in the economy. The founders of the naturalistic theory of credit were such classics of political economy as A. Smith, D. Ricardo, J. Mill and A. Surbaugh, and over time this theory was supported by K. Marx, J. Say and A. Marshall. Their works are based on the process of production and circulation of capital. In their opinion, it is on the basis of these processes that credit relations arise and develop. Therefore, when studying the essence of the theory of credit, they relied on the process of production and its characteristics, and the objects of credit were the

means of production and the reproduction value of labor force.

Proponents of the naturalistic theory of credit believed that lent money is a means of transferring capital from one entity to another for further use, and banks as intermediaries only temporarily accumulate free capital and place it in the form of loans. According to Schumpeter's conclusions, the essence of the naturalistic theory of credit is that capital invested in banks can be received in the form of deposits. His work is based on the fact that depositors are the first creditors and banks are intermediaries who temporarily accumulate the capital of some subjects at their disposal and make it available to other subjects. In this case, the bank does not add anything to the invested capital, but only manages it in order to maximize economic profit [6].

The advantage of this theory is that priority is given to the production process itself, when an aggregated product is produced and value is added. The role of credit in these conditions guarantees the continuity of the production process and therefore has a positive impact on the financial performance of the borrower. The size of the resulting profit directly affects the interest rate on the loan.

A deeper analysis of this theory reveals its shortcomings. This is due to the fact that the supporters of this theory inadequately assessed the role and specificity of borrowed capital and at the same time did not study the borrowed capital as an independent part of industrial capital in monetary form, did not emphasize the ability of borrowed resources to expand and reproduce. The shortcomings of this theory include the fact that its supporters did not sufficiently study the differences between borrowed and real capital, did not take into account the interdependencies existing between the amount of interest on loans, the ratio of borrowed capital and supply and demand, the influence of market conditions [6, p. 9]. The founder of the theory of capital formation in credit was the English economist J. Lowe. The result of his work was to bring credit and money to a single principle, which is capital — a form of wealth that also serves as a basis for guaranteeing expanded reproduction.

Due to the fact that banks are only creators of capital, they have to strengthen their credit impact on production, including by issuing money. According to the theory of capital formation, the volume of credit depends directly on economic market conditions, not on the banks themselves.

Historically, both the theory of capital accumulation and the naturalistic theory existed and were studied in parallel. This is explained by the fact that with the help of credit savings are transformed into investments. Under these conditions, the role of credit is reduced to the redistribution of cash flows in the economy, and banks perform the function of capital formation. Although research in credit

theory has revealed both the positive and negative aspects of both naturalistic and capitalist theories of credit, it has not been possible to fully establish their ultimate superiority.

The development of economic science in the modern era has allowed a more rational approach to the task of studying the theory of credit depending on market conditions. The role of credit in interaction with the economy is reflected in Keynesian theory and is the methodological basis for national monetary policy, which affects the level of output, employment and inflation in the country. Central banks influence the real economy by reducing or increasing the money supply through "high" or "low" monetary policy.

When the money supply changes as a result of central bank policy, interest rates change, then investment, and only then does nominal gross domestic product change. This model reveals the shortcomings of this theory. In particular, a decrease in interest rates does not mean that economic agents will immediately start investing in the means of production at the expense of credit resources, even if it is not necessary. In such a situation, monetary policy does not produce the desired results, and it is necessary to regulate government spending and taxes.

The role of credit in the formation of capital in the economy became an important issue of credit theory and was later singled out as a subject of research by M.H. Bunge, who argued that various researchers assess the role of credit according to subjective assertions and perceptions. Having analyzed the research data in the field of credit theory, M.H. Bunge criticized utopian notions about the capital-forming properties of credit. Based on his research, the scientist came to the conclusion that credit is closely related to the circulation of goods and money, is one of the elements of exchange value, is essentially of such a nature that value or personal services are transferred on the basis of trust and future remuneration, and that all items of such value are the subject of credit transactions. The conclusion is made [7, p. 14–16].

When studying the theory of credit, attention should be paid to the impact of credit on the economy of the country. This is due to the fact that the excessive size of credit as a source of continuous production for a considerable period of time was considered as one of the main causes of the crisis. In favor of this hypothesis are the works of M. Carey. In 1816 he published his "Treatise on Banking", in which he considered the practical problems of trade depression. In this context, it is worth considering that this study was based on the economic conditions prevailing in the post-war 19th century, when along with the growth of industrial production, the expansion of trade operations was widespread. He believed that banks should control the expansion of trade op-

erations and not encourage their excessive expansion through the settlement of bills of exchange [7, p. 9].

In 1879, Alfred Marshall in his book “The Economics of Industry” described crisis as an irrational phenomenon. He viewed it as a phenomenon associated with expansion [7, p. 15]; as J.C.L. Sismondi argued, bank credit intensified the industrial crisis by replacing coins with banknotes, absorbing large amounts of tangible capital, entitling it to interest, to profits from production, and to income to future posterity in the form of intangible Substitute marks [7, p. 260]. By the middle of the XIX century, the notion that crisis is primarily a phenomenon related to money circulation, bank credit and finance was formed; in 1866, W.S. Jevons drew attention to the business activity of the production process and real factors causing fluctuations in its volume, the main ones being increase, decrease in some years and harvests due to climatic conditions [7, p. 13–14].

According to economic theory, the financial crisis was caused by monetary reasons. Thus, I. Fisher argued that in fact there is no economic cycle, but there are only fluctuations in the purchasing power of money, and that the reason for the decline in production is the process of debt formation, in which a significant part of the debt is irrecoverable, received at the time of falling prices. This is what he considered the cause of depression that led to the economic crisis [7, p. 139].

Although financial science in Ukraine is developing in its own direction, it should retain the results obtained in the former USSR, as well as develop and supplement new categories, research methods and practical applications in accordance with the realities of the market economy. Certainly, most of the credit problems associated with the Soviet period is unacceptable today due to market conditions. However, some studies conducted at that time can be used in the conditions of market economy. In particular, methodological approaches to the study of the nature of credit can be used in modern conditions, since Marxism is no longer the only theoretical basis of this or that economic science.

Of particular value are the legislative interpretations of the nature of credit set forth in the NBU Regulation “On Lending”, the Law of Ukraine “On Corporate Income Tax”, the Law of Ukraine “On Banks and Banking” and the Tax Code of Ukraine. In particular, the NBU Regulation “On Lending ... Loans are borrowed capital of banks in monetary form, which is transferred for temporary use on the terms of security, repayment, maturity, payment or purposeful use” [8].

The Tax Code of Ukraine, which came into force on January 1, 1991, defines that “... A loan is financial and physical assets provided by a legal entity or an individual for use by a resident or a non-resident for a certain period of time and with interest” [9].

The definition of “bank credit” in the Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity” is based on the nature of credit operations of the bank. Article 2 of the Law gives the following definition of credit: “Bank credit is the obligation of the bank to provide a certain amount of money, guarantee, acquire the right to claim the debt, extend the term of debt repayment and pay interest and other payments on such amount, provided in exchange for the debtor’s obligation to repay the loan” [10].

According to the Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity”, loans are not considered to be monetary or tangible assets. According to this law, the essence of credit refers to obligations arising from contractual terms, in accordance with the Civil Code of Ukraine, in particular, Articles 4 and 151, from which it follows that credit functions within the framework of economic relations. Thus, different Ukrainian laws have different approaches to the interpretation of the essence of credit, the very economic category that ultimately underlies all credit relations in Ukraine, which undoubtedly has a negative impact on the organization of bank lending in general.

To ensure the continuous financing of enterprises, the government should adopt appropriate laws on financing, taxation and budgetary policies, and intervene in market mechanisms in a scientifically sound manner. This will enable the expansion of production and contribute to the recovery from the financial crisis.

Methodological approaches to credit should be based on the basic principles of credit. The study of the nature of credit should be based on the general theory of markets, which will help to establish the fact that the credit sphere is inherent in the general laws of the market, the behavior of lenders and borrowers, and pricing mechanisms are fully subordinated to them. The main features of a market economy, such as horizontal links between participants, competition and self-organization, are applicable to the credit sphere and fully apply to the credit market.

Conclusions. Further study of credit relations requires clarification of the category of credit, so the study of this category in market conditions should be considered in accordance with the theory of loanable funds. Credit is the main form of transfer of borrowed funds, provided on the conditions corresponding to the principles of lending, in particular, repayment, maturity, purpose and payment. The study of credit relations on the basis of market conditions shows that credit is an economic category characterizing economic relations arising between creditors and borrowers on the distribution and redistribution of free money temporarily released in the process of production into loan funds (free credit resources) and transferred for temporary use in

accordance with the principle of lending. This gives grounds for claims.

Studies of credit relations show that the development of credit leads to significant changes in the organization and functioning of economic entities. From the point of view of economic theory, economically unjustified government interference in the market mechanism, granting certain preferences

to some market participants and imposing artificial restrictions on others, distorts the operation of market laws and reduces the efficiency of the economy. In modern economic conditions, the establishment of credit relations between banks and borrowers is possible only on condition of theoretical substantiation of the nature of credit and its role in the reproduction process.

Literature

1. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. / За заг. ред. М.І. Савлука. К. : КНЕУ, 2001. 602 с.
2. Склярєва Н.І. Логічний аналіз поняття «кредит» як однієї з провідних категорій економіки. *Регіональні перспективи*. 2002. № 1(20). С. 105–107.
3. Колотуха С.М., Мельник К.М. Пошук шляхів реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2002. № 1. С. 66–70.
4. Фінанси підприємств : підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. 5-те вид., перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2004. 546 с.
5. Бечко П.К., Демченко О.В. Роль кредитного ринку в системі кредитування агросвіт. *Агросвіт*. 2012. № 19. С. 23–27.
6. Березовик В.М. Кредитування банками України сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: спец. 08.04.01. «Фінанси, грошовий обіг і кредит». К., 2006. 20 с.
7. Пармаклі Д.М., Філіппова С.В., Добрянська Н.А. Історія економічних вчень: навч. посіб. Одеса, 2018. 113 с.
8. Про кредитування: положення Національного банку України: за станом на 28 верес. 1995 р. № 246. *Українська інвестиційна газета*. 2003.05.19.
9. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України станом на 22. трав. 1997 р. № 334/94. *Верховна Рада України*. 1995. № 4. С. 28.
10. Про банки і банківську діяльність : Закон України. *Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності*. 2001. № 1. С. 3–47.

References

1. Savluk M. I., Moroz A. M., Pukhovkin M. F. (Eds) (2001). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Skliarova N. I. (2002). *Lohichnyi analiz poniattia "kredyt" yak odniei z providnykh katehorii ekonomiky [A logical analysis of the concept of "credit" as one of the leading categories of the economy]*. *Rehionalni perspekyvy — Regional prospects, 1(20)*, 105–107 [in Ukrainian].
3. Kolotukha S. M., Melnyk K. M. (2002). *Poshuk shliakhiv reformuvannia kredytnykh vidnosyn v ahrarnomu sektori ekonomiky [Finding ways to reform credit relations in the agricultural sector]*. *Ekonomika APK — Agricultural economy, 1*, 66–70 [in Ukrainian].
4. Podderiohin A. M., Bilyk M. D., Buriak L. D. et al. (Eds) (2004). *Finansy pidpriemstv [Corporate finance]*. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
5. Bechko P. K., Demchenko O. V. (2012). *Rol kredytnoho rynku v systemi kredytuvannia [The role of the credit market in the agricultural lending system]*. *Ahrosvit — Agroworld, 19*, 23–27 [in Ukrainian].
6. Berezoviy V. M. (2006). *Kredytuvannia bankamy Ukrainy silskohospodarskykh pidpriemstv [Lending by Ukrainian banks to agricultural enterprises]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Parmakli D. M., Filyppova S. V., Dobrianska N. A. (2018). *Istoriia ekonomichnykh vchen [History of economic doctrines]*. Odessa [in Ukrainian].
8. *Pro kredytuvannia: polozhennia Natsionalnoho banku Ukrainy za stanom na 28 veresnia 1995 r. № 246 [On lending: regulations of the National Bank of Ukraine from September 28, 1995 № 246]*. *Ukrainska investytsiina hazeta — Ukrainian investment newspaper, 246* [in Ukrainian].
9. *Pro opodatkovannia prybutku pidpriemstv: Zakon Ukrainy pryiniaty 22 trav. 1997 roku № 334/94 [Law of Ukraine on corporate profit taxation from May 22, 1997, № 334/94]*. *Verkhovna Rada Ukrainy — Verkhovna Rada of Ukraine, 4*, 28–32 [in Ukrainian].
10. *Pro banky i bankivsku diialnist : Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on Banks and Banking Activities]*. (2001). *Zakonodavchi i normatyvni akty z bankivskoi diialnosti — Legislation and regulations on banking activities, 1*, 3–47 [in Ukrainian].

Ванькович Любомир Ярославович
кандидат економічних наук
Національний університет «Львівська політехніка»
Vankovych Liubomyr
PhD in Economics
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0001-8776-8511

Мисюк Роман Володимирович
аспірант
Львівського національного університету імені Івана Франка
Mysiuk Roman
Postgraduate Student of the
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: 0000-0002-7843-7646

Добуш Тарас Ігорович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Dobush Taras
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0003-3916-8505

Бобко Олександр Володимирович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Bobko Oleksandr
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0009-9932-1739

Коник Олександр Володимирович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Konyk Oleksandr
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0000-7882-4016

Шиян Сергій Миколайович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Shyian Serhii
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0003-5876-9656

Цвук Сергій Романович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Tsvyk Serhii
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0006-9483-5173

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9174

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА

THE INFLUENCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті розкрито вплив інформаційних технологій на розвиток підприємства в сучасних умовах. Виявлено, що актуальна та достовірна інформація є однією з ключових вимог для забезпечення життєдіяльності підприємства в умовах обмеженої ресурсної пропозиції та хаотичної конкуренції. Визначено, що конкурентоспроможність сучасних підприємств безпосередньо залежить від швидкості отримання інформації, якості обробки та аналізу, на основі яких ґрунтуються управлінські рішення. З'ясовано, що важливим етапом впровадження інформаційних технологій є оцінювання. Виділено перешкоди, які виникають при впровадженні інформаційних технологій в управління сучасними підприємствами. Розглянуто позитивні моменти від впровадження інформаційних технологій на підприємстві. Встановлено, що сучасний рівень інформаційних технологій змінює бізнес-процеси, прописуючи їх організацію, і, навпаки, економічні процеси змінюються в міру відображення в методах інформаційних систем. З'ясовано, що впровадження нових інформаційних технологій в управлінську діяльність спрямоване не тільки на автоматизацію рутинних методів обробки інформації, а й на організацію інформаційно-комунікаційних процесів на якісно новому рівні. Виявлено, що механізм впровадження інформаційних технологій на підприємствах є системою вимірювання організаційно-економічного характеру. Розглянуто особливості розвитку інформаційної технології управління проектами підприємства та з'ясовано, що, використовуючи інформаційні технології в управлінні проектами, можна автоматизувати один або кілька компонентів управління проектами, включаючи створення робочих планів і управління ресурсами, витратами, ризиками і якістю. Проведене дослідження враховує окремі ідеї та деякі положення, теоретичні і практичні аспекти формування й використання систем економічної діагностики діяльності й розвитку підприємства в сучасних умовах, в умовах ризику і невизначеності. Все це необхідно врахувати у перспективі подальших досліджень при удосконаленні системи інформатизації бізнес-процесів підприємства сучасних умовах.

Ключові слова: підприємство, цілі підприємства, інформаційні технології, конкурентні переваги, економічна діагностика, інформаційно-комунікаційні бізнес-процеси, ресурси, ризики, результати, якість.

Summary. The article reveals the influence of information technology on the development of an enterprise in modern conditions. It has been established that up-to-date and reliable information is one of the key requirements for ensuring the life of an enterprise in conditions of limited resource supply and chaotic competition. It has been determined that the competitiveness of modern enterprises directly depends on the speed of obtaining information, the quality of processing and analysis, on the basis of which management decisions are based. It was found that an important stage in the implementation of information technology is evaluation. The obstacles that arise when introducing information technologies into the management of modern enterprises are highlighted. The positive aspects of introducing information technology in an enterprise are considered. It has been established that the modern level of information technology changes business processes, prescribing their company, and, on the contrary, economic processes change as they are reflected in the methods of information systems. It has been established that the introduction of new information technologies into management activities is aimed not only at automating routine methods of information processing, but also at organizing information and communication processes at a qualitatively new level. It has been established that the mechanism for introducing information technology at enterprises is a measurement system of an organizational and economic nature. The features of the development of information technology for enterprise project management are considered and it is established that, using information technology in project management, it is possible to automate one or more components of project management, including the creation of work plans and management of resources, costs, risks and quality. The conducted research takes into account some ideas and some provisions, theoretical and practical aspects of the formation and use of systems for economic diagnostics of activity and development of an enterprise in modern conditions, in conditions of risk and uncertainty. All this must be taken into account in the future for further research when improving the informatization system for enterprise business processes in modern conditions.

Key words: enterprise, enterprise goals, information technologies, competitive advantages, economic diagnostics, information-communication business processes, resources, risks, results, quality.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективної та сталої діяльності підприємства є центральним завданням сучасного корпоративного

менеджменту. Мінливе бізнес-середовище сучасних підприємств вимагає гнучкості та адаптивності. У сучасних умовах ведення бізнесу інформаційні

технології відіграють важливу роль для підприємств, оскільки вони можуть забезпечити більшу ефективність та конкурентоспроможність на ринку, включаючи здатність швидко та плавно адаптуватися до постійних змін.

За допомогою інформаційних технологій можна більш ефективно долати невизначеності ринкового середовища, управляти бізнес-процесами та досягати високої виробничо-економічної ефективності діяльності підприємств. На сучасному етапі розвитку економіки інформатизація виробництва є пріоритетним напрямком у визначенні стратегії розвитку бізнесу. З метою вдосконалення стратегічного управління бізнес-процесами все більше уваги приділяється використанню мережевих інструментів, які дозволяють підприємства формувати вигідні інформаційні простори. Зокрема, підприємства, які використовують новітні знання та інформаційні технології, можуть різко покращити свій соціально-економічний статус. Тому впровадження інформаційних інновацій у діяльність підприємств стає все більш необхідним. Ключовою перешкодою для широкого впровадження інформаційного забезпечення стратегічного розвитку підприємств є недостатнє знання комп'ютерної грамотності та відсутність практичного досвіду використання інформаційних технологій. Водночас активний розвиток інформатизації в економіці потребує нового підходу до розробки стратегій виробництва з урахуванням інформаційно-аналітичного забезпечення управління бізнесом та процесами підприємств.

У цій ситуації проблема та актуальність статті визначаються необхідністю дослідження впливу інформаційного забезпечення на розвиток підприємства, зокрема шляхом використання інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні питання стосовно особливостей і впливу інформаційних технологій на розвиток підприємства є предметом досліджень багатьох вчених та практиків. Зокрема, ці питання досліджували такі науковці та практики: О. Байкарова [1], А. Бродська [2], О. Кіндрат [3], О. Коваленко [4], В. Кравець [5], О. Ларченко [6], С. Пиріг [7], І. Пліско [8], М. Слинко [9], І. Струтинська [10], Т. Халімон [11], Т. Янчук [12] та інші. Дослідження літератури [1–12] та інших публікацій дає можливість стверджувати, що сьогодні не до кінця є розкритими питання, які стосуються впливу інформаційних технологій на розвиток підприємства, з урахуванням теоретичних і практичних аспектів формування й використання систем економічної діагностики діяльності та розвитку підприємства в сучасних умовах, в умовах ризику і невизначеності [13–74].

Мета статті. Метою статті є дослідити вплив інформаційних технологій на розвиток підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні ефективне управління конкурентоспроможністю вважається об'єктивною необхідністю успішного функціонування будь-якого підприємства. Ефективне управління конкурентоспроможністю визначає якість та ефективність діяльності в умовах посилення процесів глобалізації та зростання конкуренції. Конкурентоспроможність означає сукупні характеристики активів підприємства та параметри, які складають її можливості, цінності та конкурентну перевагу. Так, конкурентоспроможність підприємства вважається однією з найважливіших категорій економіки і характеризує здатність підприємства адаптуватися та діяти до зовнішніх умов середовища. Досягнення інформаційних технологій відкривають принципово нові можливості управління та дають підприємствам конкурентні переваги. Актуальна та достовірна інформація є однією з ключових вимог для забезпечення життєдіяльності підприємства в умовах обмеженої ресурсної пропозиції та хаотичної конкуренції. Успішне функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання залежить насамперед не від удосконалення його внутрішньогосподарської діяльності, а насамперед від того, наскільки інформаційні технології відповідають вимогам системи управління.

Робота сучасного підприємства неможлива без надійного та ефективного інформаційного забезпечення його діяльності. Конкурентоспроможність сучасних підприємств безпосередньо залежить від швидкості отримання інформації, якості обробки та аналізу, на основі яких ґрунтуються управлінські рішення. Тому навіть малі та середні підприємства не можуть ефективно здійснювати свою діяльність без використання сучасних інформаційних технологій [8].

Одним із найефективніших інструментів боротьби з конкуренцією є впровадження на підприємствах сучасних інформаційних систем. Це дає доступ до інноваційних інструментів обслуговування клієнтів; підвищення ефективності роботи; розвитку нових бізнес-ніш; аналізу внутрішніх бізнес-процесів; оптимізації, формалізації, опису бізнес-процесів; оформлення проектної документації; автоматизації бізнес-процесів підприємства; впровадження та підтримки програмних продуктів. Технічні можливості для реалізації різноманітних рішень у сфері побудови інформаційних систем зараз дуже широкі та доступні. Все більше виробників підтримують роботу своїх систем на різних платформах і забезпечують підключення різних пристроїв до системи. Сьогодні можна підключитися до локальної мережі підприємства в будь-який час. Керівники можуть контролювати роботу своїх підлеглих у режимі реального часу, будь-коли та будь-де.

Доцільно відзначити, що інформаційна система — це сукупність технологій, програмного

забезпечення, організаційної підтримки та персоналу, призначених для надання своєчасної інформації. Іншими словами, інформаційна система — це комплекс програмних, організаційних, інформаційних і технічних засобів, об'єднаних в єдину систему для збору, зберігання, обробки та публікації інформації, що має відношення до певної функції. Вона повинна охоплювати всі фази процесу управління, включаючи планування, операції, облік і аналіз, щоб забезпечити комплексний підхід до управління ресурсами та джерелами підприємства [6].

Важливим етапом впровадження інформаційних технологій є оцінювання. Розрізняють такі методи оцінки, як інвестиційний, фінансовий та якісний аналіз. Після оцінки виводяться нормативи та показники та відповідно аналізується ступінь інформатизації та автоматизації діяльності. Після розрахунків узгоджуються плани та розробляються інструменти для прийняття управлінських рішень, пов'язаних із впровадженням інформаційних технологій. Досить важливим кроком є належне навчання співробітників, що включає систематичне проведення навчальних курсів, семінарів, конференцій та інших заходів. Їхня мета — забезпечити розуміння змін на підприємстві та мінімізувати опір інноваціям через розуміння ролі кожного працівника в цьому процесі [9].

При впровадженні інформаційних технологій в управління сучасними підприємства можна виділити наступні перешкоди: складність вивчення швидкозмінних інформаційних потоків через посилення експортної орієнтації значної кількості підприємств; складність розробки та впровадження інформаційно-програмних систем автоматизації управління бізнесом через міграцію ІТ-персоналу та брак фінансових ресурсів; не багато менеджерів розуміють практичність використання інформаційних технологій для покращення адміністративних завдань; можливість постійного використання інформаційних технологій в організації та наданні мобільної допомоги [3].

Слід відзначити, що впровадження інформаційних технологій на підприємстві дасть можливість отримати наступні позитивні моменти, зокрема: економію ресурсів (особливо праці та часу) і підвищення ефективності; додатковий час для вирішення нагальних питань, які безпосередньо пов'язані з досягненням цілей підприємства; сприятиме обміну інформацією та проектною роботою, прискоренню документообігу; ефективніше планування та реалізація як загальної стратегії підприємства, так і її маркетингової, фінансової та людської стратегії; полегшить просування бренду та спростить процес взаємодії з цільовою аудиторією; сприятиме контролю фінансових витрат, дебіторської та кредиторської заборгованості; формуватиме комплексний інструментарій аналізу,

який не вимагає зусиль для написання звітів; забезпечить можливість інтеграції великої кількості програмного забезпечення тощо [5].

Інформаційні технології в бізнесі мають такі властивості, корисні для менеджерів: вони допомагають подолати розрив між економікою та математикою; є найефективнішим медіатором сучасних методів вирішення економічних проблем; сприяють гармонізації економічних процедур і міжнародних вимог; дають можливість використання нових засобів збору, передачі та обробки інформації, що забезпечить підвищення оптимізації та впорядкування адміністративних функцій.

Інформаційні технології розрізняють за їх функціональними властивостями. Адміністративні функції, включно з продажами та маркетингом, наданням послуг, фінансовим менеджментом, бухгалтерським обліком і людськими ресурсами, виконуються через власні інформаційні системи. У великих підприємствах підфункції кожної з цих функцій також мають власні інформаційні системи. Наприклад, функція обслуговування може мати системи для управління запасами, управління процесом обслуговування та планування витрат на матеріали. Інформаційно-організаційний дизайн підприємства може складатися з комп'ютерних систем резервування, систем відеоконференцій, відеосистем, комп'ютерів, інформаційних систем управління, електронних інформаційних систем, електронних переказів коштів, телефонних мереж, мобільного зв'язку тощо. Інформаційна реорганізація та організаційний дизайн можуть значно підвищити продуктивність працівників і часто вимагають звільнення персоналу від рутинних завдань. На рівні операційної діяльності вирішуються наступні завдання: підготовка регулярних контрольних звітів про стан обробки даних на підприємстві; зберігання даних; одержання відповідей на запити з різних відкритих тем і оформлення їх у вигляді паперових документів або звітів [11].

Використання таких програм, як «1С», «Redmine», «Trello» та багатьох інших інтернет-ресурсів і додатків істотно полегшує завдання розвитку підприємств, відкриває нові можливості для просування бренду та робить взаємодію більш якісною. Загалом, наявність потужної інфраструктури та методології побудови інформаційної системи допомагає досягти високої ефективності сучасних підприємств. Водночас розвиток інформаційних систем відображає потребу у вдосконаленні бізнесу. Необхідність підвищення якості управління, прискорення документообігу та підготовки прийняття управлінських рішень відповідно до інформаційних процесів реальних бізнес-процесів лежить в основі розвитку сучасних інформаційних систем [5].

Сучасний рівень інформаційних технологій змінює бізнес-процеси, прописуючи їх організа-

цію, і, навпаки, економічні процеси змінюються в міру відображення в методах інформаційних систем. Враховуючи критерії впровадження інформаційних систем, при паралельному аналізі бізнес-процесів підприємства та існуючих інформаційних систем можна визначити оптимальну форму та зміст як структури організації управління, так і знайти інформаційну структуру. В ідеалі модель бізнес-процесу та модель інформаційної системи повинні збігатися або накладатися. Однак насправді це не так, і лише комбінуючи обидва методи, можна досягти дійсно позитивних результатів [4].

Впровадження нових інформаційних технологій в управлінську діяльність спрямоване не тільки на автоматизацію рутинних методів обробки інформації, а й на організацію інформаційно-комунікаційних процесів на якісно новому рівні. Комп'ютерна інформаційна система є багаторівневим утворенням і містить взаємопов'язаний набір складних апаратно-програмних засобів збору, передачі та обробки інформації, тобто свою інформаційну базу [1].

Ефективність використання інформаційних технологій залежить від їх умілого застосування, їх впливу на підвищення продуктивності та якості роботи менеджерів, а також на зниження витрат на інформатизацію шляхом оптимального проектування. Нові інформаційні технології та системи аналізу інформації, які будуть впроваджені на підприємствах, безпосередньо підвищать продуктивність праці, особливо у сфері інтелектуальної праці та менеджменту, а їх впровадження матиме великий вплив на економічний розвиток підприємств.

Таким чином, механізм впровадження інформаційних технологій на підприємствах є системою вимірювання організаційно-економічного характеру. Комплексний підхід до впровадження інформаційних технологій на підприємствах дає можливість об'єднати всі структурні підрозділи в єдиний інформаційний простір, організувати більш точний облік витрат, удосконалити методи розрахунку собівартості продукції та аналізу відхилень, а також забезпечити належне управління [12].

Важливе місце в діяльності підприємства займає документообіг, який вимагає підготовки всередині підприємства, оформлення, роздачі працівникам, контролю за їх виконанням, ведення довідкової роботи, зберігання тощо. Організація документообігу є важливою складовою процесу управління та прийняття управлінських рішень, яка суттєво впливає на ефективність, економічність та надійність роботи ланки управління підприємством [1].

Підприємства, які використовують у своїй роботі комп'ютери, активно займаються автоматизованим обміном даними, зокрема надсилання та отримання даних і транспортних документів з державними органами, видача платіжних дору-

чень фінансовим установам, отримання/відправлення електронних рахунків-фактур, надсилання та отримання інформації про продукт, відправка замовлень тощо [7].

Жорстка конкуренція на ринку вимагає від підприємств швидкого виконання проектів, мінімізації витрат і досягнення високого рівня якості. Стратегічна цільова орієнтація підприємства додає ще одне обмеження терміну виконання бюджету: дотримання корпоративної стратегії. Необхідно чітко розуміти цілі підприємства та вибирати відповідні проекти, які досягають цих цілей. Досягнення стратегічних цілей вимагає ефективного управління кількома проектами та залучення обмежених ресурсів.

Розвиток інформаційної технології управління проектами відбувався в кілька етапів. З підвищенням продуктивності комп'ютера покращилась і функціональність системи. Прогрес веб-технологій, а також впровадження стандартів міжсистемного обміну даними відкрили нові перспективи для розвитку інформаційних систем управління проектами. При цьому слід підкреслити, що складність проектів зростає, що в свою чергу висуває додаткові вимоги до інформаційних технологій.

Сучасні тенденції управління проектами передбачають зростання ролі інформаційних технологій. Інформаційна технологія управління проектами покликана підвищити ефективність управління та знизити відсоток незавершених проектів. Інформаційні технології дозволяють керувати змінами, ресурсами, обмеженнями, комунікаціями, робочими групами та іншими факторами, які впливають на проект. Використовуючи інформаційні технології в управлінні проектами, можна автоматизувати один або кілька компонентів управління проектами, включаючи створення робочих планів і управління ресурсами, витратами, ризиками і якістю. Система автоматизації управління проектами включає структурні елементи: інструменти диспетчеризації та мережевого планування, інструменти для вирішення окремих завдань (серед них варто виділити передпроектний аналіз, розробку бізнес-плану, аналіз ризиків, тайм-менеджмент, управління витратами).

Перш ніж вирішити, чи використовувати інформаційні технології на підприємстві, слід проаналізувати поточні бізнес-процеси підприємства, зрозуміти виклики, з якими стикаються відповідні зацікавлені сторони, а потім приступити до цифрової трансформації. Процес цифрової трансформації бізнесу дуже складний і вимагає знань із різних галузей, таких як інформатика, інженерія, когнітивна наука, інформаційні системи, менеджмент, управління бізнес-процесами тощо [10].

За допомогою інформаційних технологій можна успішно керувати проектами, налагоджувати надійний зв'язок між учасниками, вчасно виявляти

та реагувати на відхилення, документувати всі етапи проекту та досягати швидкого контролю. Крім того, завдання цих систем включають, серед іншого, організацію дискусійних груп і каналів чату, віддалене зберігання файлів, зберігання рішень та інформації зацікавлених сторін. Сучасні тенденції свідчать про те, що інформаційні технології набувають все більшого поширення для спрощеного доступу до проектною інформації та ефективної комунікації між членами проектною команди [2].

Щоб залишатися конкурентоспроможними в ринкових умовах, що розвиваються та швидко змінюються, і застосовувати нові технології та рішення, підприємствам необхідно використовувати всі переваги новітніх інформаційних технологій. Щоб успішно вирішувати проблеми, пов'язані з інформаційними технологіями, підприємства повинні інвестувати в постійне оновлення своїх систем і регулярно вдосконалення. Такий підхід дозволяє підтримувати високий рівень кваліфікації та надійно уникнути будь-яких втрат ефективності роботи. Активне впровадження інформаційних систем у сферу управління бізнесом дозволить зберегти необхідний рівень конкурентоспроможності підприємства, незважаючи на складні обставини. Водночас використання інформаційних технологій в управлінні бізнесом підвищує конкурентоспроможність будь-якого підприємства за рахунок підвищення ефективності управління та адаптивності до змін ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження містить результати комплексного, системного аналізу літератури [1–12], а також включає окремі ідеї та деякі положення, теоретичні і практичні аспекти формування й використання систем економічної діагностики діяльності й розвитку підприємства в сучасних умовах, в умовах ризику і невизначеності [13–74].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження, виходячи із результатів аналізу літератури [1–74], дало можливість виділити основні аспекти впливу інформаційних технологій на розвиток підприємства. Визначено, що одним із найефективніших інструментів боротьби з конкуренцією є впровадження на підприємствах сучасних інформаційних систем. У ході дослідження з'ясовано, що важливим етапом впровадження інформаційних технологій є оцінювання. Виділено позитивні моменти, які дозволить отримати впровадження інформаційних технологій на підприємстві. Розглянуто особливості розвитку інформаційної технології управління проектами на підприємстві. Виявлено, що активне впровадження інформаційних систем у сферу управління бізнесом дозволить зберегти необхідний рівень конкурентоспроможності підприємства, незважаючи на складні обставини. Все це необхідно врахувати у перспективі подальших досліджень при удосконаленні системи інформатизації бізнес-процесів підприємства сучасних умовах.

Література

1. Байкарова О. О., Тарасюк Л. М. Інформаційні технології — засіб оптимізації діяльності підприємств // *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2013. № 11. С. 177–182.
2. Бродська А. О. Використання інформаційних технологій в управлінні проектами підприємств // *Управління розвитком складних систем*. 2013. Вип. 13. С. 8–11.
3. Кіндрат О. В. Сучасні інформаційні технології — найперспективніша інвестиція у розвиток підприємства // *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2016. Т. 18, № 2(69). С. 72–74. doi: <https://doi.org/10.15421/nvlvet6913>
4. Коваленко О. О. Сучасні інформаційні системи — інвестиції в розвиток підприємства // *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 2. С. 10–13.
5. Кравець В. І., Слісаренко Т. В. Використання інформаційних технологій для підвищення ефективності управління підприємством // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 13(1). С. 136–140.
6. Ларченко О. В. Ефективність впровадження інформаційних систем в управління підприємством // *Таверійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 1. С. 278–284.
7. Пиріг С. О., Нужна О. А. Інформаційні технології та їх використання на підприємствах України // *Економічний форум*. 2014. № 3. С. 190–195.
8. Пліско І., Волот О. Інформаційні технології та їх вплив на підвищення ефективності діяльності підприємств малого бізнесу // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2(6). С. 154–159.
9. Слинко М. Ю. Роль інформаційних технологій у господарській діяльності вітчизняних підприємств // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 53. С. 50–57.
10. Струтинська І. Інформаційні технології організації бізнесу — імператив інноваційного розвитку бізнес-структур // *Галицький економічний вісник*. 2018. № 2. С. 40–49.
11. Халімон Т. М. Інформаційні технології як платформа ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4. С. 67–74.

12. Янчук Т.В. Значення механізму впровадження інформаційних технологій у господарській діяльності підприємств // *Економіка і організація управління*. 2016. № 4(24). С. 269–276.
13. Skrynkovskyy R.M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.
14. Skrynkovskyy R.M., Sopilnyk L.I., Tsyuh S.I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
15. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>
16. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214.
17. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018.
18. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>
19. Lozovan V., Skrynkovskyy R., Yuzevych V., Yasynskyy M., Pawlowski G. Forming the toolset for development of a system to control quality of operation of underground pipelines by oil and gas enterprises with the use of neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 2. No. 5(98). P. 41–48.
20. Lozovan V., Dzhala R., Skrynkovskyy R., Yuzevych V. Detection of specific features in the functioning of a system for the anti-corrosion protection of underground pipelines at oil and gas enterprises using neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 1. No 5 (97). P. 20–27.
21. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Harasym P., Koropetskyi O. Cybernetic Security and Business Intelligence in the System of Diagnostics of Economic Security of the Enterprise // *Path of Science*. 2017. No 3(10). P. 5001–5009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.27-6>
22. Skrynkovskyy R.M., Yuzevych V.M., Kataiev A.V., Pawlowski G., Protsiuk T.B. Analysis of the methodology of constructing a production function using quality criteria // *Journal of Engineering Sciences*. 2019. Vol. 6(1). P. B1–B5. doi: [https://doi.org/10.21272/jes.2019.6\(1\).b1](https://doi.org/10.21272/jes.2019.6(1).b1)
23. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255.
24. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231.
25. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514.
26. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
27. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>
28. Skrynkovskyy R.M. An IT Audit as a Tool for Strategic Enterprise Management // *The Problems of Economy*. 2018. № 1. С. 231–236.
29. Sopilnyk L., Skrynkovskyy R., Kovaliv M., Zayats R., Malashko O., Yesimov S., Mykytiuk M. Development of Digital Economy in the Context of Information Security in Ukraine // *Path of Science*. 2020. Vol. 6, No. 5. P. 2023–2032. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.58-7>
30. Yuzevych V., Skrynkovskyy R., Koman B. Intelligent Analysis of Data Systems for Defects in Underground Gas Pipeline // *2018 IEEE Second International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP)*. 2018. doi: <https://doi.org/10.1109/dsmp.2018.8478560>
31. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Farat O., Skrynkovskyy R., Martyniuk V. Methodical approach to the selection of options for ensuring competitiveness of enterprises in the system of development of agricultural clusters // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2021. № 7(1). P. 192–210. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.10>
32. Нора І.М., Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика ефективності застосування інформаційних технологій в управлінні підприємствами // *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 241–245.

33. Pawlowski G., Barabash O., Kovaliv M., Khmyz M., Mysiuk I., Hryshchuk A. Legal Aspects of Information Security in Telemedicine in Ukraine // *Path of Science*. 2022. Vol. 8, No. 11. P. 1011–1017. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.87-2>
34. Скриньковський Р. М. Діагностика використання трудових, матеріальних, фінансових та енергетичних ресурсів підприємства як інструмент управління елементами його виробничо-господарської діяльності // *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 249–254.
35. Скриньковський Р. М. Діагностика конкурентоспроможності продукції підприємства // *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 240–246.
36. Скриньковський Р. М. Діагностика фінансового, виробничого, трудового, соціально-економічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів і аналіз потенційних ризиків підприємства в умовах невизначеності // *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 186–193.
37. Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414–418.
38. Скриньковський Р. М., Семчук Ж. В. Фінансовий стан підприємств: сутність, прийоми та методи проведення аналізу // *Економіка та держава*. 2014. № 3. С. 47–49.
39. Скриньковський Р. М., Костюк Н. Р., Коваль Н. М., Галелюк М. М. Діагностика транспортної діяльності як складової логістичної системи підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 123–128.
40. Скриньковський Р. М. Діагностика постачальницької та збутової діяльності підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 201–205.
41. Скриньковський Р. М. Діагностика логістичної діяльності підприємства: теоретико-методичні аспекти // *Молодий вчений*. 2015. № 3(2). С. 48–51.
42. Скриньковський Р. М., Процюк Т. Б., Леськів С. Р. Моніторинг фінансової, виробничої, маркетингової і продуктової сфер діяльності та експрес-діагностика матеріально-технічного забезпечення підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 10. С. 250–256.
43. Скриньковський Р. М. Діагностика ефективності реклами в діяльності підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 240–244.
44. Скриньковський Р. М. Поелементна бізнес-діагностика діяльності підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 207–215.
45. Скриньковський Р. М. Методичні рекомендації до оцінювання інвестиційної привабливості підприємств // *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 62–67.
46. Скриньковський Р. М. Освітньо-фаховий потенціал персоналу: сутність і роль у формуванні інвестиційної привабливості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 121–126.
47. Скриньковський Р. М. Система діагностики виробничої діяльності підприємства з урахуванням науково-технічного та інноваційного розвитку // *Економіка та держава*. 2015. № 5. С. 51–53.
48. Скриньковський Р. М. Система діагностики інноваційної діяльності підприємства: концепція та інструментарій // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 705–708.
49. Скриньковський Р. М., Візник Ю. Я., Павловські Г., Коропецький О. О. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві // *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 223–228.
50. Скриньковський Р. М., Ключак О. В. Діагностика рівня готовності підприємства до здійснення інноваційної стратегії // *Бізнес Інформ*. 2016. № 7. С. 96–101.
51. Скриньковський Р. М., Ключак О. В., Процевят О. С. Діагностика експортного потенціалу підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 163–170.
52. Скриньковський Р. М., Костюк Н. Р., Семчук Ж. В., Коропецький О. О. Діагностика політики керівництва у сферах якості, соціальної відповідальності, інформаційної безпеки й охорони праці та механізм забезпечення гідної праці на підприємстві // *Бізнес Інформ*. 2016. № 3. С. 131–137.
53. Скриньковський Р. М., Крамар Р. І., Гарасим П. С. Діагностика ефективності системи захисту інформації на підприємстві та відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю // *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 225–228.
54. Скриньковський Р. М., Максимчук Я. С., Харук К. Б. Діагностика економічної стійкості підприємства і роль інформації та комунікації в контексті стійкості динамічної рівноваги, функціонування і розвитку // *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 162–168.
55. Скриньковський Р. М., Павловські Г. Діагностика в системі менеджменту підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 199–205.
56. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Воробйов В. В. Діагностика відповідності конкурентної стратегії підприємства стану зовнішнього середовища // *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 371–376.
57. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Воробйов В. В. Діагностика ефективності контролінгу бізнес-процесів підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 8. С. 154–159.
58. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Костюк Н. Р., Коропецький О. О. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства // *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 250–257.

59. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Пирожак Є. К., Томюк І. М. Діагностика системи стратегічного управління витратами підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 12. С. 248–253.
60. Скриньковський Р. М., Процюк Т. Б., Костюк Н. Р. Внутрішній аудит системи корпоративного управління та діагностика ринкової вартості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 180–187.
61. Скриньковський Р. М., Семчук Ж. В., Візняк Ю. Я., Горічко Х. І. Діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи та ідентифікації банкрутства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 165–172.
62. Скриньковський Р. М., Харук К. Б., Заброцька О. В. Параметри діагностики кредитоспроможності підприємства // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 8(1). С. 114–117.
63. Скриньковський Р. М., Шпак О. Г. Бізнес-діагностика підприємства як особливий вид консультаційних послуг // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 3. С. 110–114.
64. Скриньковський Р., Дмитрієва Ю., Чубенко А. Діагностика можливостей підприємства щодо утримання клієнтури та відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 45–50.
65. Скриньковський Р., Крамар Р. Діагностика формування і використання прибутку підприємства та відповідальність керівника за порушення податкового законодавства // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 130–134.
66. Скриньковський Р., Нога І., Чубенко А. Діагностика стану кадрового обліку і діловодства на підприємстві та відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері захисту персональних даних // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 52–57.
67. Скриньковський Р., Чубенко А. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства та відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 49–54.
68. Kovaliv M., Skrynkovsky R., Yesimov S., Khmyz M., Krasnytskyi I., Kniaz S., Khmyz V., Ogirko O. Strategic Planning as a Factor of Public Administration in Ukraine // *Path of Science*. 2022. Vol. 8, No. 4. P. 1001–1009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.80-1>
69. Kovaliv M., Skrynkovsky R., Nazar Y., Yesimov S., Khmyz M., Yosyfovych D., Mykytiuk M., Kozoriz M. Legal Bases of Realization of the Law Enforcement Function of the State in the Sphere of Economy of Ukraine // *Path of Science*. 2022. Vol. 8, No. 2–3. P. 1001–1009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.79-2>
70. Skrynkovsky R., Hladun V., Kramar M. Information Technologies in the Organization of Accounting at the Enterprise // *Path of Science*. 2019. Vol. 5, No. 2 P. 3001–3010. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.43-3>
71. Popova N., Kataiev A., Skrynkovsky R., Nevertii A. Development of trust marketing in the digital society // *Economic Annals-XX I*. 2019. Vol. 176, Iss. 3–4. P. 13–25. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-02>
72. Мельник О. Г. *Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій* : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. 344 с.
73. Воронков Д. К., Погорелов Ю. С. *Розвиток підприємства: управління змінами та інновації* : монографія. Харків : АДВА, 2009. 435 с.
74. Погорелов Ю. С. *Оцінювання та моделювання розвитку підприємства* : монографія. Луганськ : Глобус, 2010. 512 с.

References

1. Baikarova O. O., Tarasiuk L. M. Informatsiini tekhnologii — zasib optymizatsii diialnosti pidprijemstv // *Kompiuterno-intehrovani tekhnologii: osvita, nauka, vyrobnytstvo*. 2013. № 11. S. 177–182.
2. Brodska A. O. Vykorystannia informatsiinykh tekhnologii v upravlinni proektamy pidprijemstv // *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*. 2013. Vyp. 13. S. 8–11.
3. Kindrat O. V. Sychasni informatsiini tekhnologii — naiperspektyvnisha investytsiia u rozvytok pidprijemstva // *Naukovyi visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Gzhytskoho*. 2016. T. 18, № 2(69). S. 72–74. doi: <https://doi.org/10.15421/nvlvet6913>
4. Kovalenko O. O. Sychasni informatsiini systemy — investytsii v rozvytok pidprijemstva // *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2009. № 2. S. 10–13.
5. Kravets V. I., Slisarenko T. V. Vykorystannia informatsiinykh tekhnologii dlia pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia pidprijemstvom // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. 2017. № 13(1). S. 136–140.
6. Larchenko O. V. Efektyvnist vprovadzhennia informatsiinykh system v upravlinnia pidprijemstvom // *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Serii: Ekonomika*. 2020. № 1. С. 278–284.
7. Pyrih S. O., Nuzhna O. A. Informatsiini tekhnologii ta yikh vykorystannia na pidprijemstvakh Ukrainy // *Ekonomichniyi forum*. 2014. № 3. S. 190–195.
8. Plisko I., Volot O. Informatsiini tekhnologii ta yikh vplyv na pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidprijemstv maloho biznesu // *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. 2016. № 2(6). S. 154–159.

9. Slynko M. Y. Rol informatsiinykh tekhnolohii u hospodarskii diialnosti vitchyznianskykh pidpriemstv // *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*. 2019. Vyp. 53. S. 50–57.
10. Strutynska I. Informatsiini tekhnolohii orhanizatsii biznesu — imperatyv innovatsiinoho rozvytku biznes-struktur // *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. 2018. № 2. S. 40–49.
11. Khalimon T. M. Informatsiini tekhnolohii yak platforma efektyvnoho upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv // *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. 2016. № 4. S. 67–74.
12. Ianchuk T. V. Znachennia mekhanizmu vprovadzhennia informatsiinykh tekhnolohii u hospodarskii diialnosti pidpriemstv // *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2016. № 4(24). S. 269–276.
13. Skrynkovskyy R. M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.
14. Skrynkovskyy R. M., Sopilnyk L. I., Tsyuh S. I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
15. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>
16. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214.
17. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018.
18. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>
19. Lozovan V., Skrynkovskyy R., Yuzevych V., Yasynskyy M., Pawlowski G. Forming the toolset for development of a system to control quality of operation of underground pipelines by oil and gas enterprises with the use of neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 2. No. 5(98). P. 41–48.
20. Lozovan V., Dzhalala R., Skrynkovskyy R., Yuzevych V. Detection of specific features in the functioning of a system for the anti-corrosion protection of underground pipelines at oil and gas enterprises using neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 1. No 5 (97). P. 20–27.
21. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Harasym P., Koropetskyi O. Cybernetic Security and Business Intelligence in the System of Diagnostics of Economic Security of the Enterprise // *Path of Science*. 2017. No 3(10). P. 5001–5009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.27-6>
22. Skrynkovskyy R. M., Yuzevych V. M., Kataiev A. V., Pawlowski G., Protsiuk T. B. Analysis of the methodology of constructing a production function using quality criteria // *Journal of Engineering Sciences*. 2019. Vol. 6(1). P. B1–B5. doi: [https://doi.org/10.21272/jes.2019.6\(1\).b1](https://doi.org/10.21272/jes.2019.6(1).b1)
23. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255.
24. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231.
25. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514.
26. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
27. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>
28. Skrynkovskyy R. M. An IT Audit as a Tool for Strategic Enterprise Management // *The Problems of Economy*. 2018. № 1. C. 231–236.
29. Sopilnyk L., Skrynkovskyy R., Kovaliv M., Zayats R., Malashko O., Yesimov S., Mykytiuk M. Development of Digital Economy in the Context of Information Security in Ukraine // *Path of Science*. 2020. Vol. 6, No. 5. P. 2023–2032. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.58-7>
30. Yuzevych V., Skrynkovskyy R., Koman B. Intelligent Analysis of Data Systems for Defects in Underground Gas Pipeline // *2018 IEEE Second International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP)*. 2018. doi: <https://doi.org/10.1109/dsmp.2018.8478560>

31. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Farat O., Skrynkovskyy R., Martyniuk V. Methodical approach to the selection of options for ensuring competitiveness of enterprises in the system of development of agricultural clusters // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2021. № 7(1). P. 192–210. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.01.10>
32. Noga I. M., Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G. Diahnostyka efektyvnosti zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii v upravlinni pidpryemstvamy // *Biznes Inform.* 2016. № 9. S. 241–245.
33. Pawlowski G., Barabash O., Kovaliv M., Khmyz M., Mysiuk I., Hryshchuk A. Legal Aspects of Information Security in Telemedicine in Ukraine // *Path of Science*. 2022. Vol. 8, No. 11. P. 1011–1017. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.87-2>
34. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka vykorystannia trudovykh, materialnykh, finansovykh ta enerhetychnykh resursiv pidpryemstva yak instrument upravlinnia elementamy yoho vyrobnycho-hospodarskoi diialnosti // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 1. S. 249–254.
35. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka konkurentospromozhnosti produktsii pidpryemstva // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 4. S. 240–246.
36. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka finansovoho, vyrobnychoho, trudovoho, sotsialno-ekonomichnoho ta innovatsiino-investytsiinoho potentsialiv i analiz potentsiinykh ryzykiv pidpryemstva v umovakh nevyznachenosti // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 2. S. 186–193.
37. Skrynkovskyy R. M. Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist, klasyfikatsiia ta systema diahnostyky // *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2015. Vyp. 3. S. 414–418.
38. Skrynkovskyy R. M., Semchuk Z. V. Finansovy stan pidpryemstv: sutnist, pryimomy ta metody provedennia analizu // *Ekonomika ta derzhava*. 2014. № 3. S. 47–49.
39. Skrynkovskyy R. M., Kostyuk N. R., Koval N. M., Haleliuk M. M. Diahnostyka transportnoi diialnosti yak skladovoi lohistychnoi systemy pidpryemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 2. S. 123–128.
40. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka postachalnytiskoi ta zbutovoi diialnosti pidpryemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 7. S. 201–205.
41. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka lohistychnoi diialnosti pidpryemstva: teoretyko-metodychni aspekty // *Molodyi vchenyi*. 2015. № 3(2). S. 48–51.
42. Skrynkovskyy R. M., Protsiuk T. B., Leskiv S. R. Monitorynh finansovoi, vyrobnychoi, marketynhovoi i produktovoi sfer diialnosti ta ekspres-diahnostyka materialno-tekhnichnoho zabezpechennia pidpryemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 10. S. 250–256.
43. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka efektyvnosti reklamy v diialnosti pidpryemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 6. S. 240–244.
44. Skrynkovskyy R. M. Poelementna biznes-diahnostyka diialnosti pidpryemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 1. S. 207–215.
45. Skrynkovskyy R. M. Metodychni rekomendatsii do otsiniuvannia investytsiinoi pryvablyvosti pidpryemstv // *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2011. № 23. S. 62–67.
46. Skrynkovskyy R. M. Osvitno-fakhovyi potentsial personalu: sutnist i rol u formuvanni investytsiinoi pryvablyvosti pidpryemstva // *Biznes Inform.* 2013. № 4. S. 121–126.
47. Skrynkovskyy R. M. Systema diahnostyky vyrobnychoi diialnosti pidpryemstva z urakhuvanniam naukovotekhnichnoho ta innovatsiinoho rozvytku // *Ekonomika ta derzhava*. 2015. № 5. S. 51–53.
48. Skrynkovskyy R. M. Systema diahnostyky innovatsiinoi diialnosti pidpryemstva: kontseptsiia ta instrumentarii // *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2014. Vyp. 2. S. 705–708.
49. Skrynkovskyy R. M., Vizniak Y. Y., Pawlowski G., Koropetskyi O. O. Diahnostyka dyversyfikatsiinykh protsesiv na pidpryemstvi // *Problemy ekonomiky*. 2017. № 2. S. 223–228.
50. Skrynkovskyy R. M., Kliuvak O. V. Diahnostyka rivnia hotovnosti pidpryemstva do zdiisnennia innovatsiinoi stratehii // *Biznes Inform.* 2016. № 7. S. 96–101.
51. Skrynkovskyy R. M., Kliuvak O. V., Protseviat O. S. Diahnostyka eksportnoho potentsialu pidpryemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 4. S. 163–170.
52. Skrynkovskyy R. M., Kostyuk N. R., Semchuk Z. V., Koropetskyi O. O. Diahnostyka polityky kerivnytstva u sferakh yakosti, sotsialnoi vidpovidalnosti, informatsiinoi bezpeky y okhorony pratsi ta mekhanizm zabezpechennia hidnoi pratsi na pidpryemstvi // *Biznes Inform.* 2016. № 3. S. 131–137.
53. Skrynkovskyy R. M., Kramar R. I., Harasym P. S. Diahnostyka efektyvnosti systemy zakhystu informatsii na pidpryemstvi ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro komertsiiu taiemnytsiu // *Porivnialno-analitychne pravo*. 2016. № 1. S. 225–228.
54. Skrynkovskyy R. M., Maksymchuk Y. S., Kharuk K. B. Diahnostyka ekonomichnoi stiikosti pidpryemstva i rol informatsii ta komunikatsii v konteksti stiikosti dynamichnoi rivnovahy, funktsionuvannia i rozvytku // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 3. S. 162–168.
55. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G. Diahnostyka v systemi menedzhmentu pidpryemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 3. S. 199–205.

56. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Vorobiov V.V. Diahnostyka vidpovidnosti konkurentnoi stratehii pidpriemstva stanu zovnishnoho seredovyshcha // *Biznes Inform.* 2016. № 10. S. 371–376.
57. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Vorobiov V.V. Diahnostyka efektyvnosti kontrolinhu biznes-protsesiv pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 8. S. 154–159.
58. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Kostiuk N.R., Koropetskyi O.O. Diahnostyka faktoriv innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva // *Problemy ekonomiky.* 2017. № 1. S. 250–257.
59. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Pyrozhak Y.K., Tomiuk I.M. Diahnostyka systemy stratehichnoho upravlinnia vytratamy pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 12. S. 248–253.
60. Skrynkovskyy R.M., Protsiuk T.B., Kostiuk N.R. Vnutrishnii audyt systemy korporatyvnoho upravlinnia ta diahnostyka rynkovoї vartosti pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 9. S. 180–187.
61. Skrynkovskyy R.M., Semchuk Z.V., Vizniak Y.Y., Horichko K.I. Diahnostyka finansovoho stanu pidpriemstva z metoiu poperedzhennia kryzy ta identyfikatsii bankrutstva // *Biznes Inform.* 2016. № 2. S. 165–172.
62. Skrynkovskyy R.M., Kharuk K.B., Zabrotska O.V. Parametry diahnostyky kredytopromozhnosti pidpriemstva // *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky.* 2014. Vyp. 8(1). S. 114–117.
63. Skrynkovskyy R.M., Shpak O.H. Biznes-diahnostyka pidpriemstva yak osoblyvyi vyd konsultatsiinykh posluh // *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy.* 2017. Vyp. 3. S. 110–114.
64. Skrynkovskyy R., Dmytriieva Y., Chubenko A. Diahnostyka mozhlyvostei pidpriemstva shchodo utrymanna kliientury ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst prav spozhyvachiv // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 9. S. 45–50.
65. Skrynkovskyy R., Kramar R. Diahnostyka formuvannia i vykorystannia prybutku pidpriemstva ta vidpovidalnist kerivnyka za porushennia podatkovoho zakonodavstva // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 6. S. 130–134.
66. Skrynkovskyy R., Noga I., Chubenko A. Diahnostyka stanu kadrovoho obliku i dilovodstva na pidpriemstvi ta vidpovidalnist za porushennia vymoh zakonodavstva u sferi zakhystu personalnykh danykh // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 8. S. 52–57.
67. Skrynkovskyy R., Chubenko A. Diahnostyka konkurentnoho potentsialu pidpriemstva ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 7. S. 49–54.
68. Kovaliv M., Skrynkovskyy R., Yesimov S., Khmyz M., Krasnytskyi I., Kniaz S., Khmyz V., Ogirko O. Strategic Planning as a Factor of Public Administration in Ukraine // *Path of Science.* 2022. Vol. 8, No. 4. P. 1001–1009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.80-1>
69. Kovaliv M., Skrynkovskyy R., Nazar Y., Yesimov S., Khmyz M., Yosyfovych D., Mykytiuk M., Kozoriz M. Legal Bases of Realization of the Law Enforcement Function of the State in the Sphere of Economy of Ukraine // *Path of Science.* 2022. Vol. 8, No. 2–3. P. 1001–1009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.79-2>
70. Skrynkovskyy R., Hladun V., Kramar M. Information Technologies in the Organization of Accounting at the Enterprise // *Path of Science.* 2019. Vol. 5, No. 2 P. 3001–3010. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.43-3>
71. Popova N., Kataiev A., Skrynkovskyy R., Nevertii A. Development of trust marketing in the digital society // *Economic Annals-XX I.* 2019. Vol. 176, Iss. 3–4. P. 13–25. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-02>
72. Melnyk O.H. *Systemy diahnostyky diialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv: polikryterialna kontseptsiia ta instrumentarii: monohrafiia.* Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2010. 344 s.
73. Voronkov D.K., Pohorelov Y.S. *Rozvytok pidpriemstva: upravlinnia zminamy ta innovatsii: monohrafiia.* Kharkiv: AdvA, 2009. 435 s.
74. Pohorelov Y.S. *Otsiniuvannia ta modeliuvannia rozvytku pidpriemstva: monohrafiia.* Luhansk: Hlobus, 2010. 512 s.

Варналій Захарій Степанович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Varnalii Zakharii

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-6654-8760*

Микитюк Оксана Петрівна

*кандидат економічних наук, професор,
доцент кафедри економіки підприємства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Mukytiuk Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Business Economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-8657-7278*

Баженова Олена Володимирівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Bazhenova Olena

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economic Cybernetics
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0003-3197-8426*

Чеберяко Оксана Вікторівна

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Cheberyako Oksana

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-1563-9611*

Плешакова Наталія Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Plieshakova Nataliia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-0381-067X*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9207

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ¹

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL SECURITY SYSTEM OF A PERSON AT THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF WAR TIME AND POST-WAR RECOVERY

Анотація. Дослідження присвячене висвітленню сучасних викликів соціальної безпеки людини, які набувають нових аспектів та актуальності. В контексті інновацій та технологічного прогресу, ця проблема отримує новий зміст, вимагаючи ефективних інструментів та систем підтримки громадян. Визначено, що через ряд суспільних криз, таких як коронавірусна епідемія та військова агресія з боку Росії, соціальна безпека переживає трансформацію: безпекове середовище стає менше насиченим інноваціями, більше спрямованим на військовий захист. Традиційно соціальна безпека визначає рівень захищеності інтересів громадян, їхніх прав та свобод, а також створення психологічної підтримки. Особливої уваги приділено формуванню спеціальної системи соціальної безпеки у мікросередовищі підприємства, яка передбачає інструменти та заходи для захисту працівників, забезпечуючи благополуччя. В статті наголошено, що соціальна безпека людини в межах підприємства є сьогодні надзвичайно актуальною проблемою, та вимагає нових підходів у контексті впровадження інновацій та врахування кризових ситуацій зовнішнього середовища. Система соціальної безпеки на підприємствах в звичайних умовах є постійною робочою структурою, що неперервно вдосконалюється через впровадження нових інструментів та функцій. Визначено, що геостратегічні загрози, викликані геополітичними та стратегічними інтересами на міжнародній арені, представляють нові виклики для цієї системи. Забезпечення соціальної безпеки в умовах геостратегічних загроз вимагає аналізу та ефективних міжнародних зусиль для підтримання миру та стабільності. Авторами визначено необхідність врахування сильних та слабких сторін, викликів та загроз системи соціальної безпеки людини в межах підприємства в умовах війни та повоєнний час, що дозволить створити та впровадити ефективні інструменти для підтримання стійкості підприємства та дієвої системи соціальної безпеки людини. Результатом статті стало надання рекомендацій щодо формування ефективної політики та зміцнення соціальної інфраструктури для забезпечення стабільного розвитку та благополуччя.

Ключові слова: соціальна безпека людини, геостратегічні загрози, оцінювання соціальної безпеки людини, соціальна інфраструктура, система соціальної безпеки людини, військовий стан, повоєнний час.

Summary. The study is devoted to highlighting the modern challenges of human social security, which are acquiring new aspects and relevance. In the context of innovation and technological progress, this problem takes on a new meaning, requiring effective tools and systems to support citizens. It was determined that due to a few social crises, such as the coronavirus epidemic and military aggression by Russia, social security is undergoing a transformation: the security environment is becoming less saturated with innovation, more focused on military protection. Traditionally, social security determines the level of protection of citizens' interests, their rights, and freedoms, as well as the creation of psychological support. Particular attention is paid to the formation of a special system of social security in the microenvironment of the enterprise, which provides tools and measures to protect employees, ensuring well-being. The article emphasizes that human social security within the enterprise is an extremely urgent problem today and requires new approaches in the context of introducing innovations and considering crisis situations in the external environment. The social security system at enterprises under normal conditions is a permanent working structure that is continuously improved through the introduction of new tools and functions. It was determined that geostrategic threats caused by geopolitical and strategic interests in the international arena represent new challenges for this system. Ensuring social security in the face of geostrategic threats requires analysis and effective international efforts to maintain peace and stability. The authors determined the need to consider the strengths and weaknesses, challenges, and threats of the human social security system within the enterprise in war and post-war times, which will allow creating and implementing effective tools to maintain the stability of the enterprise and an effective human social security system. The result of the article was the provision of recommendations on the formation of effective policies and strengthening of social infrastructure to ensure stable development and well-being.

Key words: human social security, geostrategic threats, security science, assessment of human social security.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, які включають системні кризи та військову агресію, поняття та зміст соціальної безпеки постійно трансформуються. Середовище стає менш інноваційним та більше спрямованим на захист. На підприємствах формується унікальна система соціальної безпеки, яка потребує індивідуальних підходів до підтримки працівників. В умовах кризи необхідна адаптація та гнучкість, включаючи перехід до віддаленої роботи та впровадження заходів безпеки. Збереження унікальності та цінностей працівників має велике значення, уникаючи стандартизації. Хоча соціальна безпека визначається змінами у суспільстві, в кризовий період вона набуває нових аспектів. Підприємства повинні бути оснащені інструментами та мати фінансову стійкість для забезпечення підтримки працівників.

Робота підприємств обумовлена низкою факторів, які вважаються чинниками чи детермінантами. Серед них можна виділити ключові індикатори, які впливають на результативність господарської діяльності. Зокрема, це можуть бути ринкові умови, включаючи економічний стан, попит та пропозицію на товари та послуги, рівень конкуренції та ціноутворення. Також важливий вплив має ступінь впровадження технологій та інновацій, можливості отримання фінансових ресурсів, доступ до капіталу, кредитів та інвестицій, а також якість людського капіталу, включаючи наявність кваліфікованого персоналу та їхні навички.

Нормативно-правове регулювання також відіграє важливу роль, разом з культурними аспектами, соціальними цінностями, екологічним впливом та політичним станом у країні, які можуть впливати на умови діяльності підприємства, включаючи стабільність прав власності, бізнес-правила та інвестиційний клімат.

Взаємодія між детермінантами і їхній вплив залежать від типу підприємства і сфери економіки. Ефективність підприємства в значній мірі визначається тим, як воно враховує ці фактори та адаптується до змін у своєму оточенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна безпека є суттєвою складовою економічної безпеки, і її важливо розглядати на різних рівнях. До цього часу основна увага зосереджувалась на оцінці рівня соціальної безпеки на національному, регіональному та індивідуальному рівнях, як засвідчено в дослідженнях Галушки З.І. [8; 10], Грішнєвої О.А. [2; 17], Гурочкіної В.В. [1], Лібанової Е.М. [11], Медведкової Н.С. [3; 13], Новікової О.Ф. [14; 15], Онищенко С.В. [7], Харазішвілі Ю.М. [2; 17], та інших.

На нашу думку, в умовах загострення сучасної соціально-економічної кризи, інших геостратегічних загроз, розв'язання соціальних проблем стає ще більш важливим та актуальним. Особливий негативний вплив на соціальну безпеку має війна.

І цей вплив носить як прямий, так і опосередкований характер, що потребує обґрунтування нових більш ефективних механізмів та інструментів її зміцнення [3–7].

Цікаві дослідження Галушки З.І. та Нафус І.І щодо визначення соціальної безпеки та чинників, що її визначають та особливостей формування соціального капіталу [8]. Автор виокремлює низку метрик, що свідчать про недостатню зрілість соціального капіталу в Україні та обґрунтовує напрями впливу соціальних інвестицій на можливості нагромадження соціального капіталу в Україні та форм його прояву.

Палій О.М., Новікова О.Ф. та Гнибіденко І.Ф. в своїх працях визначають чіткий перелік індикаторів соціальної безпеки людини, які дозволяють оцінити її рівень [14].

Важливе значення має система індикаторів соціальної безпеки людини, яка охоплює п'ять груп показників, що характеризують рівень забезпечення життєдіяльності, рівень добробуту, рівень соціального забезпечення, рівень захисту і самозбереження та рівень освіти і саморозвитку [4].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Поняття соціальної безпеки в наукових дослідженнях останнім часом набуває нових рис і характеристик. Цей процес активізується завдяки новим дослідженням, які спрямовані на аналіз геостратегічних впливів, що визначають непостійний та кризовий характер існування суспільства, породжуючи загрози та ризики. Більшість вчених спрямовують свою увагу на вивчення соціальної безпеки як всебічної системи гарантування соціального захисту та підтримки життєдіяльності. Завданням нашого дослідження було показати, з якими викликами стикається суб'єкт господарювання при побудові своєї системи соціальної безпеки, які сильні та слабкі сторони такої системи можуть виникати в умовах сучасних зовнішніх впливів.

Виклад основного матеріалу. Врахування соціальної безпеки працівників в діяльності підприємства виявляється не лише в етичних вимогах, а й у стратегічних рішеннях, спрямованих на досягнення успіху та сталого розвитку організації. Відповідальна та розумна підтримка персоналу впливає на їх продуктивність та сприяє втіленню корпоративних цілей, що в свою чергу позитивно відображається на фінансових показниках та конкурентоспроможності підприємства.

Соціальна безпека людей на рівні підприємства включає створення умов, що гарантують їхню безпеку, здоров'я, комфорт та задоволеність на робочому місці та в позаробочий час. Основна мета соціальної безпеки полягає у створенні середовища, де співробітники відчувають себе захищеними та у безпеці у різних аспектах свого життя, пов'язаного з роботою. Це ключовий аспект управління підприємством, оскільки високий рівень турботи

про соціальну сферу підприємства може позитивно вплинути на продуктивність працівників, їх мотивацію та стабільність.

На індивідуальному рівні соціальна безпека залежить від забезпечення базових потреб та гарантій прав кожної окремої людини і включає такі аспекти, як житло, харчування, охорона здоров'я, освіта, рівень доходів та доступ до суспільного захисту.

Кожного дня економіка України зазнає великих втрат, що є наслідком нездатності підприємств ефективно працювати та створювати безпечне робоче середовище для своїх працівників. За аналітичними даними Київської школи економіки [9], сума збитків України на сьогодні складає 80,4 мільярди доларів, і цей показник щотижня зростає від 8 до 12 мільярдів доларів. Стабільно зафіксований відтік населення, руйнування інфраструктури та послаблення економічної активності в Україні. В 2022 році ВВП України зменшилось на 29,2%, що підкреслює серйозні виклики та негаразди [16]. Гуманітарні питання та виклики розвитку, включаючи зони бойових дій, проблеми з довіллям і екологією, а також зростання бідності населення, є очевидними та негативними результатами військових конфліктів для України [18]. У такому складному контексті діяльність бізнесу та підтримка економіки визначаються як один із ключових факторів відновлення країни.

Сучасним підприємствам необхідно приділяти особливу увагу підтримці свого персоналу та всього населення регіону і країни, які живуть і працюють в умовах військового стану, економічної нестабільності, а також інші викликів сучасного світу. Багато компаній виражають готовність розширювати свої соціальні програми підтримки, спрямовані на забезпечення соціальної безпеки в соціальному оточенні, де функціонують їхні бізнес-структури.

Основні принципи забезпечення соціальної безпеки людини включають індивідуальний підхід, інтегрованість, партнерство, рівноправність та узгодження інтересів. В цій концепції вагомий акцент здійснюється на індивідуальних потребах, інтересах і правах кожного окремого індивіда. Вона визначає соціальну безпеку як надійну гарантію захисту та підтримки прав і свобод кожного громадянина. Основна ідея даної концепції полягає у передбаченні та усуненні потенційних небезпек та загроз для людей та суспільства шляхом активного розвитку соціальних програм, законів і політик, що сприяють запобіганню негативних явищ. Для досягнення цієї мети важливо, щоб різні сфери і сектори, такі як економіка, освіта, охорона здоров'я, державний апарат, громадські організації, бізнес тощо, тісно співпрацювали і взаємодіяли, ґрунтуючись на співпраці та інтересах людей. Це дозволить створити дієву та цілісну систему соці-

альної підтримки громадян, яка буде враховувати потреби і вимоги людей, зокрема в умовах війни та післявоєнного відновлення.

В час виникнення і реалізації геостратегічних загроз в суспільстві підприємства стикаються з новими викликами у формуванні системи соціальної безпеки людини або ж трансформації існуючої.

Геостратегічні загрози можуть мати різний характер і охоплювати такі аспекти, як територіальні претензії різних держав або суб'єктів, що може призвести до конфліктів та напруженості. Іншим аспектом є енергетична залежність, коли деякі країни стають залежними від імпорту енергоресурсів, зокрема нафти та газу, це створює уразливість і збільшує геополітичний вплив постачальників цих ресурсів. Конкуренція за доступ до природних ресурсів, таких як вода, деревина, мінерали, також може призвести до конфліктів та намагань здобутку контролю над цими ресурсами. Необхідно також відзначити проблему геостратегічних загроз, пов'язаних з транснаціональним тероризмом та кібератаками [12].

Особливо значущими та руйнівними є збройні конфлікти та воєнні дії. Геостратегічні загрози вимагають детального аналізу та вдосконалення ефективних міжнародних зусиль з метою запобігання конфліктам, укладення мирних домовленостей та забезпечення стабільності на міжнародному рівні.

Кожне підприємство прагне створити міцну систему соціальної безпеки працівників з метою підтримки та розвитку кожного співробітника, а також для підвищення результативності функціонування організації та підвищення її стійкості та конкурентоспроможності.

Для оцінки рівня соціальної безпеки людини на підприємстві можуть застосовуватися різноманітні методи та інструменти. До них відносять анкетування персоналу, аналіз показників, таких як обсяг покриття соціальних потреб працівників (медичне страхування, відпустки, пенсійні плани тощо), рівень бідності, ступінь відповідності нормативним вимогам соціальної безпеки людини. Для виявлення пріоритетів та проблем працівників можуть бути організовані фокус-групи. Крім того, може бути проведений компаративний аналіз, що полягає у порівнянні системи соціального захисту з аналогічними підприємствами у подібній галузі або регіоні.

Зазначені методи можуть бути комбіновані чи адаптовані залежно від специфічних обставин і цілей оцінки. Ключовою є забезпечення конфіденційності учасників оцінки та належне використання зібраних даних для подальшого вдосконалення системи соціальної безпеки на підприємстві.

SWOT-аналіз (англ. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) означає аналіз сильних сторін, слабких сторін, можливостей та загроз, є важливим інструментом для оцінки системи соціальної безпеки працівників на підприємстві. Цей

метод сприяє виявленню внутрішніх позитивних та негативних аспектів системи, а також зовнішніх можливостей та ризиків, які можуть впливати на неї. Використання SWOT-аналізу дозволяє підприємству зрозуміти поточний стан системи соціальної безпеки та розробити стратегії для її поліпшення.

Особливо важливим є використання SWOT-аналізу під час періодів загострення геостратегічних загроз. У такі моменти необхідно не лише провести звичайний аналіз сильних сторін, слабких сторін, можливостей та загроз системи соціальної безпеки, але також визначити можливості для коригування стратегії підприємства з урахуванням характерних рис військової агресії та післявоєнного періоду.

Після проведення SWOT-аналізу системи соціальної безпеки, підприємство може розробити конкретні стратегії для використання сильних сторін, покращення слабких аспектів, ефективного

використання можливостей та управління загрозами. Такий підхід допомагає здійснити подальше удосконалення системи соціальної безпеки, забезпечити кращий захист та добробут працівників на підприємстві.

В контексті рівня підприємства і в умовах військових конфліктів, SWOT-аналіз може виявити сильні сторони (Strengths), слабкі сторони (Weaknesses), можливості (Opportunities) та загрози (Threats) системи соціальної безпеки людини. Цей аналіз є найефективнішим способом ідентифікувати та оцінювати характерні риси системи в умовах військового конфлікту, як одного з найсильніших дестабілізуючих факторів геостратегічних загроз (таблиця 1).

Умови військового стану породжують ряд викликів та обмежень для системи соціальної безпеки, яка діє на підприємстві. Важливо, щоб ком-

Таблиця 1

**SWOT-аналіз системи соціальної безпеки людини на підприємстві
в умовах військового часу та повоєнного відновлення**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення безпеки працівників: В рамках системи соціальної безпеки можуть бути розроблені та впроваджені заходи для забезпечення безпеки працівників, зокрема у зоні воєнних дій, що допоможе знизити ризик травм та загибелі. 2. Гарантії збереження робочих місць: Система соціальної безпеки може забезпечити заходи для збереження робочих місць працівників під час військового конфлікту, що допоможе зберегти стабільність і підтримку працівників у ці непрості часи. 3. Медична допомога та психологічна підтримка: Система соціальної безпеки може забезпечити доступ до медичної допомоги та психологічної підтримки для працівників, які могли бути поранені або досвідчати психологічного травму під час військових дій. 4. Соціальні пільги: Система соціальної безпеки може надавати підтримку працівникам у вигляді соціальних пільг, допомоги родинам, підтримки ветеранів та інших пільг, які зменшать фінансовий тиск під час військових дій. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмежені ресурси: Військовий конфлікт може призвести до обмеження фінансових та інших ресурсів для підтримки системи соціальної безпеки на підприємстві. 2. Велике навантаження на систему: Умови військових дій можуть призвести до великого навантаження на систему соціальної безпеки, зокрема у зоні воєнних дій, що може ускладнити надання допомоги та підтримки працівникам. 3. Загрози безпеці: Військовий час створює загрози безпеці для працівників, що може позначитись на функціонуванні системи соціальної безпеки та наданні підтримки. 4. Зменшення соціальних пільг: Умови військових дій можуть призвести до зменшення доступу до соціальних пільг та допомоги через обмежені ресурси та велике навантаження на систему. 5. Складність в реалізації програм: Умови військових дій можуть ускладнити реалізацію соціальних програм та підтримки через велику кількість перешкод і обмежень.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення безпеки працівників: Військовий час може створити загрози безпеці працівників, і система соціальної безпеки може допомогти у впровадженні заходів для забезпечення їх безпеки та здоров'я. 2. Гарантування соціальних пільг: Умови військового конфлікту можуть збільшити потреби працівників у соціальних пільгах, таких як допомога родинам, підтримка ветеранів тощо. 3. Психологічна підтримка: Військові дії можуть призвести до психологічних травм у працівників. Система соціальної безпеки може забезпечити психологічну підтримку та консультування для допомоги працівникам у впорядкуванні з емоційними труднощами. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обмежені ресурси: Умови військового конфлікту можуть призвести до обмеження ресурсів, в тому числі фінансових, які вплинуть на здатність підприємства надавати соціальні пільги працівникам. 2. Загроза працівникам: Військовий час може створити загрозу безпеці та життю працівників, що ускладнить забезпечення їх соціальної безпеки. 3. Недостатність підтримки: Умови військових дій можуть призвести до складних умов для забезпечення соціальної підтримки працівників, зокрема у зоні воєнних дій. 4. Зниження ділової активності: Військовий конфлікт може призвести до зниження ділової активності підприємства, що може позначитись на його здатності надавати соціальну підтримку працівникам.

Джерело: авторська розробка

панії були готові до таких сценаріїв, розробляли плани та приймали заходи для забезпечення соціального захисту працівників у зоні воєнних дій, гарантуючи їхню безпеку та добробут.

Зміна стратегії підприємства відповідно до SWOT-аналізу системи соціальної безпеки протягом воєнного конфлікту буде залежати від виявлених позитивних аспектів, слабкостей, можливостей та загроз. Ураховуючи специфіку воєнного періоду та підвищену ризикованість для працівників, підприємство має враховувати виникаючі виклики та вживати відповідні стратегічні кроки.

В умовах воєнних дій основною пріоритетною метою підприємства повинно стати забезпечення безпеки та добробуту своїх працівників. Ця ситуація може вимагати додаткових коштів для фінансування соціальних програм та ініціатив, спрямованих на задоволення їхніх потреб у медичній допомозі, харчуванні, житлі та інших сферах. Також особливу увагу варто приділити покращенню системи психологічної підтримки для суб'єктів господарювання. В умовах воєнного періоду може виникати стрес, тривога та депресія серед працівників, тому підприємство може акцентувати увагу на створенні програм психологічної підтримки з метою підтримки психічного стану працівників.

Щодо збільшення фінансових ресурсів, підприємство повинно обережно підходити до залучення зовнішніх джерел та партнерів. Оскільки воєнний конфлікт може призвести до скорочення бюджету, компанія може розглядати можливість співпраці з громадськими організаціями, благодійними фондами або державними установами для спільного фінансування соціальних програм та проектів. Зміни в законодавстві під час воєнних дій можуть впливати на права та соціальний захист працівників. Тому підприємство повинно бути готовим пристосувати свою стратегію до нових правових норм та надавати необхідну допомогу працівникам, забезпечуючи їхні права.

З урахуванням загроз, що пов'язані з військовим станом, підприємство може вдосконалити системи безпеки, провести навчання та тренінги для підвищення обізнаності працівників щодо безпеки, а також вжити превентивні заходи для зниження ризиків. Загальна стратегія буде залежати від унікальних умов кожного підприємства, типу воєнного конфлікту та його наслідків. Соціальна безпека вимагає, щоб на кожному підприємстві була реалізована соціально орієнтована політика, що спрямована на визнання людини як найвищої цінності. SWOT-аналіз допомагає підприємствам зосередитися на головних проблемах та можливостях і впроваджувати ефективні стратегії для забезпечення соціальної безпеки своїх працівників.

Отже, надзвичайно важливим є уникнення таких потенційних загроз та зниження ризику до

припустимого рівня з метою забезпечення належного рівня соціальної безпеки. Для досягнення цього цільового вирішення необхідно вжити заходи, спрямовані на ефективний контроль екологічних ризиків та станів, а також приділити особливу увагу соціальним аспектам, які є актуальними в сучасному суспільстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, забезпечення соціальної безпеки належить реалізувати шляхом комплексних заходів, які сприяють створенню сприятливих умов для життя громадян, збереженню природних ресурсів та соціокультурних цінностей, і забезпеченню населення належними життєвими умовами. В сучасному контексті поняття «соціальна безпека» вживається для опису стану, в якому гарантується юридичний та інституційний захист важливих інтересів кожної особи та суспільства в цілому, як від внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Ці ризики можуть бути потенційними або реальними, в залежності від масштабів напруженості між суб'єктами, і є наслідком конкретних небезпек.

Соціальні небезпеки виникають з різних джерел, таких як економічні, політичні та екологічні фактори. Наприклад, недостатня увага до екологічної безпеки та неефективні механізми для її вирішення можуть призводити до серйозних проблем щодо сталого розвитку. Бідність, нерівномірний розподіл майна та відчуженість деяких верств населення від суспільного життя також можуть становити реальні загрози для соціальної безпеки країни.

Отже, в Україні забезпечення соціальної безпеки передбачає важливість зменшення ризиків, пов'язаних із проблемами бідності, нерівності у розподілі майна та відчуженості, а також реалізацію ефективних механізмів для вирішення екологічних аспектів. Цей підхід сприятиме досягненню стабільності та загального процвітання суспільства.

Для покращення соціальної безпеки в Україні важливим є розвиток збалансованої соціально-економічної політики, яка враховуватиме вплив сучасних технологій та зобов'язання з охорони довкілля. Навіть при наявності законів та нормативних актів, соціальна безпека в Україні може бути під загрозою через низькі заробітні плати, високий рівень бідності, міграційні та еміграційні процеси, а також недостатній рівень медичного обслуговування населення.

Незважаючи на існуючі закони та нормативи, світовий досвід свідчить, що досягнення абсолютної соціальної безпеки у будь-якій країні практично неможливе. Проте досягнення найвищого рівня соціальної безпеки є постійним процесом, який потребує систематичного підходу та збирання статистичних даних.

Література

1. Dzhedzhula V., Hurochkina V., Yepifanova I., Telnov A. Fuzzy Technologies for Modeling Social Capital in the Emergent Economy. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2022. Vol. 19. P. 915–923.
2. Kharazishvili Y., Kwilinski A., Grishnova O., Dzwigol H. So Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). *Sustainability*. 2020. Vol. 12. 8953.
3. Varnalii Z., Cheberyako O., Miedviedkova N., Mykytiuk O., Nikytenko D. The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy — МЗЕ2. 2023. P. 53–62. doi: 10.5220/001193110000343.
4. Баженова О.В., Варналій З.С., Чеберяко О.В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 8. doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>.
5. Варналій З. Багаторівнева система соціальної безпеки. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава : ПНТУ, 2022. Т. (1(84)). С. 21–27. doi: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547).
6. Варналій З.С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів*. Переяслав, 2022. Вип. 52. С. 90–97. doi: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>.
7. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації. Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. А.І. Мокія. Львів, 2019. С. 21–95 (872 с.).
8. Галушка З.І., Нафус І.І. Соціальний капітал як економічний ресурс: сутність та умови нагромадження : монографія. Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 248 с.
9. Ділові очікування підприємств, I квартал 2022 року. *Офіційний сайт Національного банку України*. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriyemstv-i-kvartal-2022-roku> (дата звернення: 08.08.2023)
10. Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки : монографія / за заг. ред. З.І. Галушки. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю.Федьковича, 2020. 408 с.
11. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист : навч. пос. із соц. політики. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 491 с.
12. Ліпкан В. Геостратегія сучасної української держави: засади формування. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 42. С. 268–277.
13. Медведкова Н.С. Зарубіжні практики розвитку смарт-сіті у забезпеченні соціальної безпеки людини в умовах криз. Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28–30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Одеса, 2023. 90 с.
14. Палій О.М., Новікова О.Ф., Гнибіденко І.Ф. Індикаторний підхід до оцінювання соціальної безпеки суб'єкта господарювання. Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 11 травня 2022 р.) у 2-х частинах. Частина 2. Київ : КНЕУ, 2022. 240 с.
15. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
16. Слущкий Б. Український ВВП за підсумком 2022 року впав на 29,2% — Мінекономіки. *Інформаційне Агентство УНІАН*. 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvp-ukrajini-za-pidsumkom-2022-roku-vprav-na-29-2-minekonomiki-12178173.html> (дата звернення: 08.08.2023)
17. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11–12 (684–685). С. 157–171.
18. Шевчук С. Економіка звикає до воєнного часу. Заступник голови НБУ Сергій Ніколайчук про падіння ВВП, допомогу партнерів та український «план Маршалла». *Forbes Ukraine*. 2022. URL: <https://forbes.ua/inside/ekonomika-zvikaє-do-voennogo-chasu-zastupnik-golovi-nbu-sergiy-nikolaychuk-pro-padinnya-vvp-dopomogu-partneriv-ta-ukrainskiy-plan-marshalla-18032022-4800> (дата звернення: 08.08.2023)

References

1. Dzhedzhula, V., Hurochkina, V., Yepifanova, I., Telnov, A. (2022). Fuzzy Technologies for Modeling Social Capital in the Emergent Economy. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 19, 915–923 [in English].
2. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Grishnova, O., Dzwigol, N. (2020). So Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). *Sustainability*, 12, 8953 [in English].
3. Varnalii, Z., Cheberyako, O., Miedviedkova, N., Mykytiuk, O., Nikytenko, D. (2023). The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy — МЗЕ2, 53–62. doi: 10.5220/001193110000343 [in English].

4. Bazhenova, O. V., Varnalii, Z. S., Cheberiaiko, O. V. (2023). Sotsialna bezpeka liudyny v umovakh viiskovoi ahresii: indykatory ta otsiniuvannia (na prykladi Ukrainy) [Human social security under military aggression conditions: indicators and evaluation (case of Ukraine)]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*, 8. doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02> [in Ukrainian].

5. Varnalii, Z. (2022). Bahatorivneva systema sotsialnoi bezpeky [Multilevel system of social security]. *Naukovyi zhurnal "Ekonomika i rehion". Poltava : PNTU, (1(84))*, 21–27. doi: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547) [in Ukrainian].

6. Varnalii, Z.S. (2022). Sotsialna bezpeka liudyny yak ob'ekt doslidzhennia ekonomichnoi bezpekolohii [Social security of humans as a research object of the science of economic security]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu. Zbirnyk nauk. prats uchenykh ta aspirantiv. Pereiaslav, 52*, 90–97. doi: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97> [in Ukrainian].

7. Varnalii, Z.S., Onyshchenko, S.V., Maslii, O.A. (2019). Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. Konkurentni stratehii bezpeky rozvytku Ukrainy u hlobalnomu seredovyshchi: monohrafiia [Threats to the economic security of Ukraine in the conditions of globalization. Competitive security strategies of Ukraine's development in the global environment: monograph]. DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy"; za zah. red. A.I. Mokiia. Lviv, 21–95 [in Ukrainian].

8. Halushka, Z.I., Nafus, I.I. (2021). Sotsialnyi kapital yak ekonomichnyi resurs: sutnist ta umovy nahromadzhennia: monohrafiia [Social capital as an economic resource: essence and conditions of accumulation: monograph]. Chernivets. nats. un-t im. Yu.Fedkovycha, 248 [in Ukrainian].

9. Dilovi ochikuvannia pidpriemstv, I kvartal 2022 roku [Business expectations of enterprises, I quarter of 2022]. *Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy*. (2022). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriemstv-i-kvartal-2022-roku> [in Ukrainian].

10. Ekonomichnyi ta upravlinskyi potentsial sotsializatsii ekonomiky: monohrafiia [Economic and managerial potential of economic socialization: monograph]. (2020). / za zah. red. Z.I. Halushky. Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t. im. Yu.Fedkovycha, 408 [in Ukrainian].

11. Libanova, E., Palii, O. Rynok pratsi ta sotsialnyi zakhyst: navch. pos. iz sots. polityky [Labor market and social protection: a study guide on social policy]. K. : Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy", 2004. 491 [in Ukrainian].

12. Lipkan, V. (2022). Heostrategiia suchasnoi ukrainskoi derzhavy: zasady formuvannia [Geostrategy of the modern Ukrainian state: formation principles]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filos.-politoh. studii, 42*, 268–277 [in Ukrainian].

13. Miedviedkova, N.S. (2023). Zarubizhni praktyky rozvytku smart-siti u zabezpechenni sotsialnoi bezpeky liudyny v umovakh kryz [Foreign practices of smart city development in ensuring human social security in crisis conditions]. Sotsialna bezpeka liudyny v umovakh viiny: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy zabezpechennia: materialy kruhloho stolu 28–30 chervnia 2023 r. / za zah. red. prof. Z.S. Varnalii. Kyiv-Odesa, 90 [in Ukrainian].

14. Palii, O.M., Novikova, O.F., Hnybidenko, I.F. (2022). Indykatornyi pidkhid do otsiniuvannia sotsialnoi bezpeky subiekta hospodariuvannia [Indicative approach to the assessment of social security of a business entity]. *Sotsioekonomika ta menedzhment: stan, tendentsii, upravlinski rishennia: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh (Kyiv, 11 travnia 2022 r.) u 2-kh chastynakh. Chastyna 2*. Kyiv : KNEU, 240 [in Ukrainian].

15. Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky: monohrafiia [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments: monograph] / O.F. Novikova, O.H. Sydoruk, O.V. Pankova ta in.; Lvivskiy rehionalnyi instytut derzhavnogo upravlinnia NADU; NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv; Lviv : LRIDU NADU, 2018. 184 [in Ukrainian].

16. Slutskiy, B. (2023). Ukrainskyi VVP za pidsumkom 2022 roku vpav na 29,2% — Minekonomiky [Ukrainian GDP fell by 29.2% at the end of 2022 — Ministry of Economy]. *Informatsiine Ahentstvo UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvp-ukrajini-za-pidsumkom-2022-roku-vpav-na-29-2-minekonomiky-12178173.html> [in Ukrainian].

17. Kharazishvili, Yu.M., Hrishnova, O.A. (2018). Yakist zhyttia v systemi sotsialnoi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven, zahrozy [Quality of life in the system of social security of Ukraine: indicators, level, threats]. *Ekonomika Ukrainy, 11–12 (684–685)*, 157–171 [in Ukrainian].

18. Shevchuk, S. (2022). Ekonomika zvykaie do voiennoho chasu. Zastupnyk holovy NBU Serhii Nikolaichuk pro padinnia VVP, dopomohu partneriv ta ukrainskyi "plan Marshalla" [The economy is getting used to wartime. Deputy Chairman of the NBU Serhiy Nikolaychuk on the fall in GDP, help from partners and the Ukrainian "Marshall Plan"]. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/inside/ekonomika-zvykaie-do-voennogo-chasu-zastupnik-golovi-nbu-sergiy-nikolaychuk-pro-padinnya-vvp-dopomogu-partneriv-ta-ukrainskiy-plan-marshalla-18032022-4800> [in Ukrainian].

Данкевич Андрій Євгенович

*доктор економічних наук, професор кафедри економіки і права
Національний університет харчових технологій*

Dankevych Andrii

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Economics and Law
National University of Food Technology*

ORCID: 0000-0003-1801-7516

Малінов Владислав Андрійович

аспірант

Національного університету харчових технологій

Malinov Vladyslav

*Postgraduate Student of the
National University of Food Technologies*

ORCID: 0000-0002-0112-4975

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9170

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВА СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ АПК В УКРАЇНІ

CRYPTOCURRENCY AS A TOOL FOR ATTRACTING INVESTMENT AND THE PROSPECT OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF BIOENERGY POTENTIAL OF PROCESSING ENTERPRISES IN THE AGROCHEMICAL INDUSTRY IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню можливостей використання криптовалюти як інноваційного механізму фінансування в аграрному секторі України, зокрема переробних підприємств. Аграрний сектор, який є фундаментом економіки багатьох країн, стикається з викликами у забезпеченні ефективного фінансування. Традиційні методи фінансування часто не можуть задовольнити потреби сектору через високі відсоткові ставки, вимоги до застави та тривалі процеси погодження.

Криптовалюта, яка базується на технології блокчейн, пропонує ряд переваг, таких як прозорість транзакцій, зниження витрат на транзакції та можливість здійснювати міжнародні платежі без посередників. Це може мати особливе значення для аграрних підприємств, які шукають шляхи оптимізації своєї діяльності та залучення інвестицій.

Основна увага в статті приділяється ролі криптовалют у сільському господарстві. Розглядаються основні принципи роботи криптовалют, такі як біткойн, Ethereum та інші, а також їх потенційне використання в аграрному секторі. Особливий акцент робиться на можливостях використання «розумних контрактів» для автоматизації платежів та управління ризиками.

У статті автори також розглядають потенційні виклики та обмеження, пов'язані з впровадженням криптовалют у сільському господарстві. Це включає регуляторні питання, потребу в освіті та розумінні нових технологій, а також ризики, пов'язані з волатильністю криптовалют.

Основні висновки дослідження підкреслюють величезний потенціал криптовалют для трансформації сільськогосподарського сектору, надаючи нові економічні можливості для фермерів та переробних підприємств. Зокрема, криптовалюта може відігравати ключову роль у фінансуванні інноваційних агротехнологічних проектів, сприяючи сталому розвитку сектору.

Загалом, стаття є важливим внеском у дослідження ролі криптовалют у сільському господарстві, надаючи цінні інсайти для дослідників, практиків та політиків, які зацікавлені в оптимізації та модернізації аграрного сектору.

Ключові слова: криптовалюта, біоенергетика, переробні підприємства, токенизація, ефективний механізм, біоенергетичний потенціал, економічний стан, переробна галузь, агропромисловий комплекс, альтернативні джерела енергії, біогаз.

Summary. The article is devoted to the study of the possibilities of using cryptocurrency as an innovative financing mechanism in the agricultural sector of Ukraine, in particular, processing enterprises. The agricultural sector, which is the foundation of many countries' economies, faces challenges in ensuring effective financing. Traditional financing methods often fail to meet the sector's needs due to high interest rates, collateral requirements, and lengthy approval processes.

Cryptocurrencies based on blockchain technology offer a number of advantages, such as transparency of transactions, reduced transaction costs, and the ability to make international payments without intermediaries. This may be of particular importance for agricultural enterprises looking for ways to optimize their operations and attract investment.

The article focuses on the role of cryptocurrencies in agriculture. The basic principles of cryptocurrencies, such as Bitcoin, Ethereum and others, as well as their potential use in the agricultural sector are discussed. Particular emphasis is placed on the possibilities of using «smart contracts» to automate payments and manage risks.

The authors also discuss potential challenges and limitations associated with the introduction of cryptocurrencies in agriculture. These include regulatory issues, the need for education and understanding of new technologies, and risks associated with cryptocurrency volatility.

The main findings of the study emphasize the enormous potential of cryptocurrencies to transform the agricultural sector, providing new economic opportunities for farmers and processing companies. In particular, cryptocurrencies can play a key role in financing innovative agro-technological projects, contributing to the sustainable development of the sector.

Overall, the article is an important contribution to the study of the role of cryptocurrencies in agriculture, providing valuable insights for researchers, practitioners, and policy makers interested in optimizing and modernizing the agricultural sector.

Key words: cryptocurrency, bioenergy, processing enterprises, tokenization, effective mechanism, bioenergy potential, economic situation, processing industry, agro-industrial complex, alternative energy sources, biogas.

Постановка проблеми. Аграрний сектор, зокрема переробні підприємства, має значний потенціал для виробництва біоенергетики. Однак ефективне використання цього потенціалу вимагає значних інвестицій. Традиційні методи фінансування можуть бути недостатніми або недоступними для забезпечення потрібних ресурсів.

Однією з інноваційних стратегій залучення інвестицій є використання криптовалюти. У контексті стратегічного розвитку сільськогосподарських переробних підприємств, криптовалюта може виступати як новий механізм фінансування. Це дозволить переробним підприємствам отримувати інвестиції для розвитку біоенергетичного потенціалу, оминаючи традиційні фінансові обмеження.

Проте, інтеграція криптовалют у сільське господарство також має свої виклики. Це включає регуляторні питання, потребу в освіті та розумінні нових технологій, а також ризики, пов'язані з волатильністю криптовалют. Тому необхідно глибоко дослідити цю проблему, щоб забезпечити ефективне та безпечне використання криптовалют у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження залучення інвестицій, перспективи використання біоенергетики лежать в основі наукових праць багатьох вчених, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснюють Г. Гелетука [1], В. Денисенко [2], А. Данкевич [3], О. Денисюк [4], Ю. Хорак [5], С. Кудря [6; 7], Г. Четверик [8], О. Стоян [9], А. Андрусевич [10] та інші [11–17]. Але потрібно розглядати можливості використання криптовалют для фінансування біоенергетичного потенціалу переробних підприємств, створення токена як інструмент інвестицій на практичному досвіді на прикладі AgriCoin та SolarToken

Метою статті є дослідження криптовалюти, як інструмент залучення інвестицій та перспектива стратегічного розвитку біоенергетичного потенціалу переробних підприємств галузі АПК в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сектор переробки сільськогосподарської продукції має значний потенціал для виробництва біоенергії. Однак реалізація цього потенціалу потребує значних інвестицій, які може бути складно забезпечити через традиційні джерела фінансування. Досліджується інноваційний підхід до використання криптовалют, як залучення інвестицій у розвиток біоенергетичного потенціалу переробних підприємств.

В рамках стратегічного розвитку сільськогосподарських переробних підприємств використання криптовалют як механізму фінансування є новим підходом. Тому ми розглянемо нюанси використання криптовалют для залучення інвестицій у біоенергетичний потенціал цих підприємств.

Метою цього дослідження є введення поняття криптовалюти та з'ясування її значення в аграрному секторі. Окресливши потенціал криптовалют у сільському господарстві, зацікавлені сторони можуть приймати обґрунтовані рішення щодо інтеграції цього нового фінансового інструменту у свою діяльність.

Загалом, це дослідження має на меті визначити криптовалюту як життєздатний засіб фінансування біоенергетичних проектів у секторі переробки сільськогосподарської продукції. Ми проаналізуємо переваги та обмеження криптовалютних інвестицій, оптимальні стратегії реалізації, а також ширші наслідки прийняття цієї моделі фінансування. Отримані знання можуть допомогти сільськогосподарським підприємствам стратегічно використовувати криптовалюту для реалізації невикористаних можливостей біоенергетики.

Криптовалюти, які часто називають майбутнім фінансів, зробили значний прорив у різні сектори економіки. Сільське господарство, основа багатьох країн, стоїть осторонь цієї фінансової еволюції. У цій статті ми розглянемо основи криптовалюти та її зростаюче значення в аграрному секторі.

Криптовалюта — це цифрова або віртуальна валюта, яка використовує криптографію для забезпечення безпеки та захисту від підробок [11]. Найвідоміша криптовалюта, біткойн, була представлена у 2008 році анонімним Сатоші Накамото [11].

Криптовалюти працюють на основі технології блокчейн. Блокчейн являє собою децентралізований реєстр усіх транзакцій у мережі, що дозволяє кожному учаснику отримати доступ до повної бази даних та історії транзакцій. Кожна транзакція реєструється як «блок», і ці блоки з'єднані між собою ланцюжком, що робить зміну будь-якого окремого запису про транзакцію практично неможливою без зміни всіх наступних блоків [12].

Хоча біткойн зберігає свій статус найбільш широко визнаної криптовалюти, з'явилися тисячі альтернативних криптовалют, включаючи Ethereum, Ripple і Litecoin, кожна з яких має різні функціональні можливості та застосування.

Таким чином, криптовалюти трансформують фінанси завдяки інноваційному шифруванню та децентралізованим елементам. Розуміння їх зростаючої ролі в сільському господарстві є обов'язковим для зацікавлених сторін, які хочуть орієнтуватися в цій фінансовій еволюції.

Криптовалюти надають учасникам аграрного сектору численні переваги, насамперед, оминаючи посередників і прискорюючи більш доступні транзакції. Наприклад, летичівський фермер може напряму продавати продукцію європейському покупцеві через біткойн, оминаючи банки та обмін валют, тим самим заощаджуючи транзакційні витрати [12].

Технологія блокчейн, що лежить в основі криптовалют, забезпечує безпрецедентну прозорість, оскільки всі транзакції реєструються і є доступними для учасників мережі. Це дозволяє відстежувати походження сільськогосподарської продукції, гарантуючи її етичність та відповідність стандартам якості [13].

Багато вітчизняних фермерів не мають доступу до традиційних банківських послуг. Криптовалюти пропонують цим фермерам можливість брати участь у глобальній економіці, надаючи засоби для заощаджень, інвестицій та розширення діяльності.

Ефіріум та пов'язані з ним криптовалюти дозволяють створювати «смарт-контракти» — автономні коди, в яких запрограмовані умови угод. Для сільського господарства це може автоматично здійснювати платежі після підтвердження доставки, забезпечуючи своєчасну компенсацію та пом'якшуючи суперечки [11].

Криптовалюти можуть слугувати інструментом управління ризиками. Фермери можуть хеджува-

тися від волатильності або несприятливих погодних умов, використовуючи фінансові продукти, засновані на криптовалюти. Крім того, первинне розміщення монет є одним із способів залучення капіталу для сільськогосподарських стартапів, коли інвестори купують токени, що становлять спільну власність.

Інтеграція криптовалют у сільське господарство має величезний потенціал, адже переваги охоплюють спрощення прямих транзакцій, підвищення прозорості та покращення відстежуваності. Однак, як і у випадку з будь-якими інноваціями, залишаються проблеми, включаючи регулювання та сприяння широкому розумінню. Оскільки сільське господарство продовжує розвиватися, криптовалюти, ймовірно, відіграватимуть все більш помітну роль.

Сільське господарство залишається сильно залежним від традиційного фінансування та платежів, що сприяє поширенню системної неефективності та перешкоджає сталому розвитку. Однак інноваційні властивості криптовалют мають величезний потенціал для трансформації сільськогосподарських систем і розблокування нових економічних можливостей. Криптовалюти можуть забезпечити доступ до капіталу через первинне розміщення монет, підвищити прозорість транзакцій у ланцюгах поставок, зменшити витрати на грошові перекази, сприяти безперервним мікроплатежам і стимулювати за допомогою смарт-контрактів. Загалом, криптовалюти можуть прискорити зростання, сприяти фінансовій доступності та підтримувати розвиток сільськогосподарських та продовольчих систем.

Дослідження має на меті проаналізувати поточне застосування, переваги, виклики та майбутні траєкторії розвитку криптовалют в аграрній сфері. Ключові сфери дослідження включають децентралізовані фінанси (DeFi) для агротехнологій, токенизовані моделі для кооперативного фермерства та управління ланцюгами поставок на основі блокчейну. Ми проведемо технологічний та економічний аналіз, щоб з'ясувати, як криптовалюти інновації можуть трансформувати та розширити сільськогосподарську галузь.

Використання криптовалют у секторі переробки сільськогосподарської продукції, яка є критично важливою для глобальних продовольчих систем, має значний потенціал. Цей сектор економіки часто стикається з труднощами в отриманні традиційного фінансування, зокрема, з такими проблемами:

- Високі відсоткові ставки, оскільки фінансові установи сприймають сільськогосподарські підприємства як ризиковані через залежність від погодних умов та волатильність ринку.
- Вимоги до застави, які малі підприємства можуть бути не в змозі виконати.
- Тривалі процеси затвердження кредитів, які можуть перешкоджати своєчасному фінансуванню.

- Обмеженість фінансових продуктів, які можуть не відповідати унікальним потребам переробників.
- Географічні та інфраструктурні обмеження, що перешкоджають доступу до послуг у сільській місцевості.

Криптовалюти мають переваги над традиційним фінансуванням:

- Глобальна доступність, що дозволяє здійснювати децентралізовані транзакції без посередників.
- Зниження транзакційних витрат за рахунок обходу традиційних банківських систем.
- Миттєва обробка транзакцій, що забезпечує швидкий доступ до фінансування.
- Гнучкі фінансові продукти, такі як децентралізовані фінансові платформи, пристосовані для переробників.
- Відсутність вимог до застави, натомість покладання на потенціал проектів.
- Прозорість і незмінність транзакцій через блокчейн, що підвищує надійність.

Підсумовуючи, можна сказати, що в той час як традиційне фінансування пов'язане з безліччю проблем, криптовалюти є перспективним рішенням для переробного сектору галузі АПК. Їх глобальне поширення, економія витрат та інноваційні продукти можуть сприяти зростанню. Однак ризики вимагають зваженого впровадження.

Основні переваги криптовалютного фінансування включають:

- Доступ до глобального капіталу за межами регіональних банків.
- Відсутність вимог до застави.
- Нижчі бар'єри для участі.
- Часткова власність через токенизацію.
- Прозорий облік на основі блокчейну.
- Потенціал вищої прибутковості порівняно з традиційним кредитуванням.

Завдяки покращеному доступу до капіталу переробні підприємства галузі АПК зможуть інвестувати в критично важливе обладнання, інфраструктуру, НДДКР та інше для забезпечення зростання, ефективності та стійкості. Подальші дослідження повинні дати кількісну оцінку цих переваг при розробці оптимальних стратегій впровадження.

Пропонуємо розглянути структуровані етапи використання криптовалют для фінансової інноваційності в секторі переробної промисловості галузі АПК.

Перш ніж токен зможе керувати сферою цифрових фінансів, він повинен бути концептуалізований. Це передбачає визначення його сенсу існування, технологічної основи та максимальної кількості емісії. Принадність полягає в простоті, яку привносять такі платформи, як стандарт Ethereum ERC-20. Переваги створення токенів:

- Прямий пошук коштів без посередників.
- Доступ до глобального пулу потенційних інвесторів.

- Залучення більшої прихильності з боку зацікавлених сторін, надаючи їм можливість отримати частину продукту через володіння токенами.

Первинна пропозиція монет (ICO) — цей етап характеризується пропозицією свіжовикарбуваних токенів потенційним інвесторам. Тут незамінним є вичерпний технічний документ, схожий на план проекту, який описує нюанси проекту, майстерність команди і передбачувану дорожню карту [12].

Створення потужної цифрової присутності в соціальних мережах, створення альянсів з криптовалютними лідерами, а також присутність на тематичних криптовалютних конференціях може виявитися корисною справою.

Важливість розподілу коштів:

- Дофінансування для зростання проекту і щоденних операційних витрат.
- Брендинг та заходи з розширення аудиторії.
- Забезпечення всіх правових умов.
- Створення фонду на випадок надзвичайних ситуацій [13].
- Послідовне оновлення, періодичний аудит та прозорий діалог є запорукою зміцнення довіри інвесторів.

Після того, як ICO пройде, токени можна виводити на криптовалютні біржі. Для цього необхідно пройти лабіринт суворих технічних оцінок і правових перешкод. На цьому етапі в справу вступають торгові платформи, такі як Vinance, Coinbase і Kraken. Ліквідність має першорядне значення, вона не тільки забезпечує легкість торгівлі, але й додає рівень стабільності до вартості токена, стримуючи екстремальні коливання цін.

Накопичений прибуток можна або повернути власникам токенів, що подібно до дивідендів, або інвестувати в проект. Дотримання правильного балансу має вирішальне значення для довговічності проекту.

Фінансування за допомогою криптовалют цілком може стати тим поштовхом, якого потребує галузь переробки сільськогосподарської продукції. Але, як і всі потужні інструменти, воно вимагає обережного і ретельного розгортання, з акцентом на дотриманні законодавства, прозорих операціях і створенні запасу довіри з боку зацікавлених сторін. Завдяки структурованим етапам, таким як створення токенів і попередній продаж, встановлення конкретних прав на токени, розробка смарт-контрактів і оцінка попереднього попиту [12], шлях до успішного фінансування на основі криптовалют у сільському господарстві прокладений як перспективний.

Біоенергія, отримана з органічних матеріалів, є відновлюваним та зеленим джерелом енергії. Однак, створення та експлуатація біоенергетичних проектів пов'язані зі значними витратами. Розглянемо комплексний фінансовий аналіз такого проекту.

Потенційна рентабельність інвестицій та період окупності. Припустимо, що біоенергетичний проєкт продає свою енергію за ціною \$0,10 за кВт/год і виробляє 10 000 000 кВт/год щорічно:

- Річний дохід = \$0,10/кВт-год * 10 000 000 кВт-год = \$1 000 000.
- Чистий річний прибуток (з 1-го року) = Річний дохід — Загальні річні операційні витрати = \$1 000 000 — \$650 000 = \$350 000.
- Рентабельність інвестицій = (Чистий річний прибуток / Загальна сума початкових інвестицій) * 100% = (\$350,000 / \$2,650,000) * 100% = 13,2%.
- Період окупності = Загальні початкові інвестиції / Чистий річний прибуток = \$2 650 000 / \$350 000 = 7,57 років.

Хоча біоенергетичні проєкти вимагають значних початкових інвестицій, вони пропонують прийнятну рентабельність інвестицій на рівні 13,2%. Період окупності приблизно 7,57 років вказує на те, що інвестори можуть повернути свої початкові інвестиції протягом цього часу, що робить їх життєздатними довгостроковими інвестиціями.

Потреби в капіталі для біоенергетичного проєкту можна розбити на ключові етапи:

- НДДКР та інжиніринг — \$5 млн. Детальне техніко-економічне обґрунтування та проектування.
- Отримання дозволів та підготовка до будівництва — \$8 млн. Отримання екологічних та регуляторних погоджень.
- Будівництво — \$12 млн. Закупівлі, облаштування території та будівництво переробних потужностей.
- Оборотний капітал — \$5 млн. Інвентаризація, експлуатація та тестування.

Загальна сума авансових інвестицій становить \$30 млн. протягом 2–3 років розвитку до повної експлуатації. ICO, спрямоване на залучення \$35 млн., забезпечує гнучкість і резерви. Щорічні операційні витрати прогноуються на рівні \$15 млн., а потенційний дохід — \$25 млн. після виходу на повну потужність у 50 000 МВт-год на рік.

Потенційні бар'єри для прийняття серед інвесторів та зацікавлених сторін:

- Брак розуміння — багато потенційних інвесторів не мають повного розуміння того, як працюють криптовалюти, що призводить до нерішучості.
- Занепокоєння щодо безпеки — гучні хакерські атаки та порушення безпеки змушують інвесторів бути обережними.
- Відсутність відчуття — цифрова природа криптовалют, без фізичного представлення, може стати бар'єром для деяких традиційних інвесторів.
- Проблеми інтеграції — підприємства та продавці стикаються з проблемами при інтеграції криптовалютних платіжних систем.

Хоча криптовалюта пропонує безліч можливостей, інвесторам і зацікавленим сторонам важливо

знати про пов'язані з нею ризики та виклики. Розуміючи ці аспекти та орієнтуючись у них, можна приймати обґрунтовані рішення в криптосередовищі.

Поєднання криптовалюти і традиційних секторів, особливо сільського господарства, дає змогу зазирнути в майбутнє фінансування. Розглядаючи реальні приклади впровадження токенизації у галузь відновлювальної енергетики, ми розглянемо приклади та виклики, з якими стикаються підприємства, що наважилися працювати в цій сфері.

AgriCoin — фінансування диверсифікації сільськогосподарських культур. AgriCoin був геніально задуманий як багатогранне рішення, що використовує технологію блокчейн і цифрові токени для стимулювання і каталізації диверсифікації сільськогосподарських культур серед тайських фермерів. Основною метою було зменшити вразливість сільськогосподарського сектору країни до зовнішніх шоків, одночасно підвищуючи економічний добробут фермерських громад. Саме в цьому контексті ми досліджуємо глибокий вплив AgriCoin на диверсифікацію сільського господарства.

Основний механізм роботи AgriCoin полягав у наданні фермерам нової форми валюти — AgriCoin. Ці цифрові токени мали внутрішню цінність в сільськогосподарській екосистемі, оскільки їх можна було обміняти на звичайну фіатну валюту або використовувати для закупівлі широкого спектру сільськогосподарських товарів. Використовуючи цей фінансовий стимул, AgriCoin прагнув стимулювати поведінкові зміни в традиційно консервативній сфері сільського господарства.

У перший рік роботи AgriCoin вдалося залучити понад 10 000 фермерів до участі в програмі. Це значне зростання свідчить про відчутний ентузіазм у фермерській спільноті щодо диверсифікації, викликаний привабливістю AgriCoin. Ці токени ефективно подолали розрив між фінансовими можливостями та диверсифікацією сільського господарства, тим самим розірвавши рамки надмірної залежності від вирощування рису.

Емпіричні результати були вражаючими: в регіонах-учасниках програми диверсифікація сільськогосподарських культур зросла на 15%. Така трансформація в секторі, глибоко вкоріненому в вікових практиках і традиціях, підкреслює потенціал прямих стимулів у прискоренні змін. Успіх AgriCoin слугує яскравим свідченням ефективності інноваційних фінансових інструментів у спрямуванні традиційних секторів на більш стійкі та сталі траєкторії розвитку.

Більше того, тріумф AgriCoin підкреслює першорядну важливість залучення громадськості до успіху таких новаторських ініціатив. Партнерство між криптовалютним проєктом та фермерськими громадами було побудовано на основі довіри, співпраці та спільних цілей. Активне залучення місцевих зацікавлених сторін, сільськогосподарських

кооперативів та державних органів відіграло вирішальну роль у сприянні безперешкодному впровадженню та прийняттю AgriCoin.

SolarToken — фінансування відновлюваної енергетики. SolarToken було започатковано в Німеччині для фінансування встановлення сонячних електростанцій у громадах. Інвестори придбали SolarToken під час ICO. Кошти були використані для встановлення сонячних панелей, а власники токенів отримали дивіденди від продажу виробленої електроенергії.

Ці приклади підкреслюють потенціал криптовалютних моделей для розблокування нового капіталу, оптимізації операцій та залучення ширшого кола зацікавлених сторін.

Первинна пропозиція монет дозволяє проектам залучати значний стартовий капітал на ранніх стадіях розвитку, тоді як токенізовані угоди про розподіл прибутку забезпечують постійні стимули для участі в проектах. Такі платформи, як DeFi та смарт-контракти, усувають посередників, спрощуючи робочі процеси фінансування. Прозорий запис транзакцій у блокчейн-бухгалтерії також сприяє підвищенню довіри та залученню зацікавлених сторін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті досліджено криптовалюту, як інструмент

залучення інвестицій та перспектива стратегічного розвитку біоенергетичного потенціалу переробних підприємств галузі АПК в Україні. Аграрний сектор, зокрема переробні підприємства, має великий потенціал для виробництва біоенергетики. Використання криптовалюти як механізму фінансування є новим і інноваційним підходом до залучення інвестицій у біоенергетичний потенціал агропромислового комплексу. Криптовалюти пропонують ряд переваг для сільського господарства, включаючи прозорість транзакцій, зниження витрат на комісії та можливість безпосереднього доступу до глобальних ринків. Блокчейн та криптовалюти можуть відігравати ключову роль у трансформації сільськогосподарських систем, сприяючи сталому розвитку та фінансовій інклюзії. Дослідження можливостей використання «розумних контрактів» на основі блокчейну для автоматизації та оптимізації аграрних транзакцій. Аналіз впливу криптовалют на економічну стабільність та розвиток переробних підприємств агропромислового комплексу. Наведені приклади підкреслюють актуальність використання криптовалют як ефективного механізму використання біоенергетичного потенціалу переробних підприємств галузі АПК.

Література

1. Гелетука Г., Драгнев С., Кучерук П., Матвеев Ю. Практичний посібник з використання біомаси в якості палива у муніципальному секторі України (для представників агропромислового комплексу). 2017. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/> (дата звернення: 01.05.2023)
2. Денисенко В.О. Оцінка потенціалу біомаси в Україні. Агросвіт. 2019. № 24. С. 84–89.
3. Dankevych A., Perevozova I., Nitsenko V., Lozinska L., Nemish Y. Effectiveness of Bioenergy Management and Investment Potential in Agriculture: The Case of Ukraine. In: Koval V., Olczak P. (eds) Circular Economy for Renewable Energy. Green Energy and Technology. Springer, Cham. 2023. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-30800-0_6 (дата звернення: 07.05.2023)
4. Denysiuk O., Svitlyshyn I., Tsaruk I., Vikarchuk O., Dankevych A. Diversification in the enterprises' activities for sustainable development in the agricultural sector. Rivista di studi sulla sostenibilita. 2022. P. 85–102. doi: [10.3280/RISS2022-002007](https://doi.org/10.3280/RISS2022-002007) (дата звернення: 08.05.2023)
5. Horák J., Bilan Y., Dankevych A., Nitsenko V., Kucher A., Streimikiene D. Bioenergy production from sunflower husk in Ukraine: potential and necessary investments. Journal of Business Economics and Management. 2023. 24(1). P. 1–19. doi: <https://doi.org/10.3846/jbem.2023.17756> (дата звернення: 10.05.2023)
6. Кудря С.О. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України. Київ : ТОВ «Віол Принт», 2008. 55 с.
7. Кудря С.О. Електроенергетичний потенціал відновлюваних джерел енергії України. Відновлювана енергетика та енергоефективність XXI століття: матеріали XXI-ої міжнародної конференції, м. Київ, 14–15 травня 2020 р. С. 26–33.
8. Четверик Г.О. Енергоефективне перетворення рідких відходів газифікації біомаси в біогазовій установці: дис. ...канд. техн. наук: спец: 05.14.08 / Національна академія наук України. Київ, 2018. 160 с.
9. Стоян О.Ю. Державне регулювання розвитку сфери відновлювальної енергетики в Україні: теорія, практика, механізми : монографія. Миколаїв, 2014. 387 с.
10. Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. Європейський Зелений Курс: можливості та загрози для України. 2020. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf> (дата звернення: 01.05.2023)
11. Malinov V., Zhebka V., Zolotukhina O., Franchuk T., Chubaievskiy V. Biomining as an Effective Mechanism for Utilizing the Bioenergy Potential of Processing Enterprises in the Agricultural Sector. CEUR Workshop Proceedings this link is disabled. 2023. 3421. P. 223–230. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3421/short8.pdf> (дата звернення: 06.07.2023)

12. Hu Z., et al. High-Speed and Secure PRNG for Cryptographic Applications, *Int. J. Comput. Net. Inf. Secur.* 2020. 12(3). P. 1–10. doi: 10.5815/ijcnis.2020.03.01 (дата звернення: 07.07.2023)
13. Obushnyi S., et al. Autonomy of Economic Agents in Peer-to-Peer Systems, *Cybersecurity Providing in Information and Telecommunication Systems.* 2022. 3288. P. 125–133.
14. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2023)
15. Офіційний сайт «НКРЕКП» «Інформація про об’єкти альтернативної енергетики, яким встановлено «зелений» тариф станом на 01.01.2020». URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/elektro/energo_pidpryem/stva/stat_zelenyi-taryf.01-2020.pdf (дата звернення: 01.05.2023)
16. Регламент 2019/1009 — Правила надання на ринку ЄС добрих // Регламент (ЄС) 2019/1009 Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1009/oj> (дата звернення: 01.05.2023)
17. Статистичний звіт Європейської біогазової асоціації: Європейський огляд за 2019 рік. *European Biogas Association Statistical Report: 2019 European Overview.* URL: <https://www.europeanbiogas.eu/eba-statistical-report-2019european-overview/> (дата звернення: 01.05.2023)

References

1. Heletukha H., Drahniiev S., Kucheruk P., Matvieiev Yu. *Praktychnyy posibnyk z vykorystannia biomasy v yakosti palyva u munitsypalnomu sektori Ukrainy (dlia predstavnykiv ahropromysloвого комплексу).* 2017. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/> (date of access: 01.05.2023)
2. Denysenko V.O. Otsinka potentsialu biomasy v Ukraini. *Ahrosvit.* 2019. № 24. S. 84–89.
3. Dankevych A., Perevozova I., Nitsenko V., Lozinska L., Nemish Y. Effectiveness of Bioenergy Management and Investment Potential in Agriculture: The Case of Ukraine. In: Koval V., Olczak P. (eds) *Circular Economy for Renewable Energy. Green Energy and Technology.* Springer, Cham. 2023. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-031-30800-0_6 (date of access: 07.05.2023)
4. Denysiuk O., Svitlyshyn I., Tsaruk I., Vikarchuk O., Dankevych A. Diversification in the enterprises activities for sustainable development in the agricultural sector. *Rivista di studi sulla sostenibilita.* 2022. P. 85–102. doi: 10.3280/RISS2022-002007 (date of access: 08.05.2023)
5. Horák J., Bilan Y., Dankevych A., Nitsenko V., Kucher A., Streimikiene D. Bioenergy production from sunflower husk in Ukraine: potential and necessary investments. *Journal of Business Economics and Management.* 2023. 24(1). P. 1–19. doi: <https://doi.org/10.3846/jbem.2023.17756> (date of access: 10.05.2023)
6. Kudria S.O. Atlas enerhetychnoho potentsialu vidnovliuvanykh dzherel enerhii Ukrainy. Kyiv : TOV “Viol Prynt”, 2008. 55 s.
7. Kudria S.O. Elektroenerhetychnyi potentsial vidnovliuvanykh dzherel enerhii Ukrainy. *Vidnovliuvana enerhetyka ta enerhoefektyvnist KhKhI stolittia: materialy KhKhI-oi mizhnarodnoi konferentsii, m. Kyiv, 14–15 travnia 2020 r.* S. 26–33.
8. Chetveryk H.O. Enerhoefektyvne peretvorennia ridkykh vidkhodiv hazyfikatsii biomasy v biohazovii ustanovtsi: dys. ...kand. tekhn. nauk: spets: 05.14.08 / Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Kyiv, 2018. 160 s.
9. Stoian O.Iu. Derzhavne rehuliuвання rozvytku sfery vidnovliuvanoi enerhetyky v Ukraini: teoriia, praktyka, mekhanizmy : monohrafiia. Mykolaiv, 2014. 387 s.
10. Andrusevych A., Andrusevych N., Kozak Z. Yevropeyskyi Zelenyy Kurs: mozhlyvosti ta zahrozy dlia Ukrainy. 2020. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf> (date of access: 01.05.2023)
11. Malinov V., Zhebka V., Zolotukhina O., Franchuk T., Chubaievskiy V. Biomining as an Effective Mechanism for Utilizing the Bioenergy Potential of Processing Enterprises in the Agricultural Sector. *CEUR Workshop Proceedings this link is disabled.* 2023. 3421. P. 223–230. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3421/short8.pdf> (date of access: 06.07.2023)
12. Hu Z., et al. High-Speed and Secure PRNG for Cryptographic Applications, *Int. J. Comput. Net. Inf. Secur.* 2020. 12(3). P. 1–10. doi: 10.5815/ijcnis.2020.03.01 (date of access: 07.07.2023)
13. Obushnyi S., et al. Autonomy of Economic Agents in Peer-to-Peer Systems, *Cybersecurity Providing in Information and Telecommunication Systems.* 2022. 3288. P. 125–133.
14. Ofitsiyniy veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (date of access: 01.05.2023)
15. Ofitsiyniy sait “NKREKP” “Informatsiia pro obiekty alternatyvnoi enerhetyky, yakym vstanovleno “zeleniy” taryf stanom na 01.01.2020”. URL: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/elektro/energo_pidpryem/stva/stat_zelenyi-taryf.01-2020.pdf (date of access: 01.05.2023)
16. Rehlament 2019/1009 — Pravyla nadannia na rynku YeS dobryv // Rehlament (IeS) 2019/1009 Yevropeiskoho Parlaменту та Рады від 5 червня 2019 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1009/oj> (date of access: 01.05.2023)
17. Statystychniy zvit Yevropeiskoi biohazovoi asotsiatsii: Yevropeyskyi ohliad za 2019 rik. *European Biogas Association Statistical Report: 2019 European Overview.* URL: <https://www.europeanbiogas.eu/eba-statistical-report-2019european-overview/> (date of access: 01.05.2023)

УДК 338.001.36

Ємельянов Олександр Юрійович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка»*

Yemelyanov Olexandr

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Business Economics and Investment
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-1743-1646*

Данилович Олена Тарасівна

*аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національного університету «Львівська політехніка»*

Danylovych Olena

*Post-Graduate Student of the Department of
Business Economics and Investment
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-3313-6276*

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9201

ПЕРЕШКОДИ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

OBSTACLES THAT ARISE IN THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES AND WAYS TO OVERCOME THEM

Анотація. Підвищення інноваційної активності підприємств потребує попереднього визначення основних перешкод, які гальмують провадження інноваційної діяльності. Тому метою цієї статті є визначення перешкод, які постають на шляху до здійснення підприємствами інноваційної діяльності, та вибір напрямів подолання цих перешкод. Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких головних завдань: встановлення ключових бар'єрів на шляху провадження підприємствами інноваційної діяльності та визначення взаємозв'язків між цими бар'єрами; виконання емпіричного аналізу перешкод, які постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності; обґрунтування напрямів подолання зазначених перешкод. У процесі виконаного дослідження було виділено сім головних чинників, які справляють негативний вплив на провадження інноваційної діяльності підприємствами України. При цьому відповідні цим чинникам перешкоди було поділено на дві групи. До першої групи віднесено перешкоди переважно зовнішнього характеру, які виникають за межами внутрішнього середовища відповідних підприємств і у переважній більшості випадків не піддаються впливу з боку цих підприємств. Водночас, до другої групи перешкод віднесено перешкоди переважно внутрішнього характеру, які виникають безпосередньо у внутрішньому середовищі підприємств і за певних умов піддаються впливу з боку цих підприємств. Зокрема, до другої групи перешкод належать недостатність обсягів ресурсів, які підприємства можуть використати при провадженні інноваційної діяльності, незадовільна якість цих ресурсів та недосконалість процесів управління ними. Проведений емпіричний аналіз за вибіркою підприємств показав, що внутрішні перешкоди, які виникають у процесі провадження інноваційної діяльності, справляють суттєвий вплив на інноваційну активність підприємств. Зокрема, було встановлено, що за усіма видами економічної діяльності, які досліджувалися, зниження середнього рівня внутрішніх перешкод на шляху до провадження інноваційної діяльності призводить до підвищення рівня інноваційної активності відповідних підприємств. Встановлено, що подолання зазначених внутрішніх перешкод може виконуватися із застосуванням зовнішньої підтримки. Важливу роль у забезпеченні такої підтримки повинні відігравати суб'єкти інноваційної інфраструктури.

Ключові слова: підприємство, інноваційний процес, інноваційна діяльність, перешкода, інфраструктурне забезпечення.

Summary. Increasing the innovative activity of enterprises requires preliminary identification of the main obstacles that inhibit the implementation of innovative activities. Therefore, the purpose of this article is to determine the obstacles that stand in the way of enterprises carrying out innovative activities, and to choose directions for overcoming these obstacles. Achieving the set goal necessitated solving the following main tasks: establishing key barriers on the way to the implementation of innovative activities by enterprises and determining the relationships between these barriers; performing an empirical analysis of the obstacles that arise when enterprises implement innovative activities; substantiation of directions for overcoming the specified obstacles. In the course of the research, seven main factors were identified, which have a negative impact on the implementation of innovative activities by enterprises of Ukraine. At the same time, obstacles corresponding to these factors are divided into two groups. The first group includes mainly external obstacles that arise outside the internal environment of the respective enterprises and in the vast majority of cases are not influenced by these enterprises. At the same time, the second group of obstacles includes mainly internal obstacles that arise directly in the internal environment of enterprises and, under certain conditions, are influenced by these enterprises. In particular, the second group of obstacles includes the insufficient amount of resources that enterprises can use in carrying out innovative activities, the unsatisfactory quality of these resources, and the imperfection of their management processes. The conducted empirical analysis of a sample of enterprises showed that internal obstacles that arise in the process of implementing innovative activities have a significant impact on the innovative activity of enterprises. In particular, it was established that for all types of economic activity that were studied, a decrease in the average level of internal obstacles to the implementation of innovative activities leads to an increase in the level of innovative activity of the corresponding enterprises. It was established that overcoming these internal obstacles can be done with the use of external support. Subjects of innovative infrastructure should play an important role in providing such support.

Key words: enterprise, innovation process, innovation activity, obstacle, infrastructural support.

Постановка проблеми. На теперішній час обсяги інноваційної діяльності більшості підприємств України є недостатніми для забезпечення належного рівня їх конкурентоспроможності. Це, своєю чергою, зумовлює низьку прибутковість функціонування таких підприємств та часто призводить до настання фінансової кризи на них. Усунення цієї ситуації вимагає реалізації комплексу заходів із підвищення рівня інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання. Проте, щоб забезпечити виконання цього завдання, потрібно, насамперед, визначити головні перешкоди, які постають при провадженні підприємствами інноваційної діяльності, а також виділити основні напрями та механізми подолання цих перешкод.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми, з якими стикаються суб'єкти інноваційної діяльності в Україні, розглядалися у багатьох наукових працях. Зокрема, серед дослідників, які досягли вагомих результатів у вирішенні цих проблем, варто зазначити таких науковців, як Ю. Бочарова [1], О. Гончар [2], О. Дриженко [7], А. Дунська [3], О. Іщенко [1], І. Кичко [4], Л. Кублікова [5], І. Кузнецова [5], Л. Курило [6], Л. Лазебник [7], Л. Лігоненко [8], Г. Ортіна [9], М. Панченко [4], Т. Сльозко [6], С. Удовиченко [6], Л. Федулова [10], В. Хачатрян [2] та ін. Переліченими науковцями виконано докладне аналізування перебігу інноваційних процесів, визначено чинники, які справляють вплив на рівень інноваційної активності суб'єктів підприємництва, запропоновано обґрунтовані механізми підвищення цього рівня. При цьому особлива увага приділяється вченими проблемі впровадження на підприємствах інноваційних технологічних процесів, оскільки таке впровадження відіграє вирішальну роль у підвищенні

конкурентоспроможності суб'єктів господарювання [11; 12]. Водночас, питання визначення перешкод, які постають у процесі здійснення підприємствами інноваційної діяльності, та обґрунтування шляхів подолання цих перешкод на теперішній час не є остаточно вирішеним і, враховуючи його актуальність, потребує проведення подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення перешкод, які постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності, та вибір напрямів подолання цих перешкод. Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких головних завдань: встановлення ключових бар'єрів на шляху провадження підприємствами інноваційної діяльності та визначення взаємозв'язків між цими бар'єрами; виконання емпіричного аналізу перешкод, які постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності; обґрунтування напрямів подолання зазначених перешкод.

Виклад основного матеріалу. Невідповідність між важливістю інноваційної діяльності як потенційного драйвера економічного зростання та фактичним низьким рівнем інноваційної активності вітчизняних підприємств викликає потребу в знаходженні причин такого стану та вироблення дієвих рекомендацій щодо виходу з нього. При цьому до зазначених причин доцільно, насамперед, віднести такі:

- 1) недостатньо високий рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію в Україні. Це стосується як попиту населення, так і суб'єктів господарювання (на інновації виробничого призначення). Очевидно, що усунення цієї причини потребує значного поживлення ділової активності у країні та збільшення обсягів експорту інноваційних продуктів, технологій тощо, які розробляються в Україні;

- 2) великий ступінь ризикованості інноваційної діяльності, що відображається у значній загрозі неотримання (або недоотримання) запланованих фінансово-економічних результатів від провадження цієї діяльності. Це явище є, очевидно, іманентним інноваційній діяльності, оскільки наперед важко передбачити як потенційні споживачі відреагують на появу нових або вдосконалених продуктових, технічних, технологічних та інших розробок. Тому може йти мова лише про певне зниження (але не усунення) ризику інноваційної діяльності підприємств, зокрема, завдяки підвищенню міри обґрунтованості управлінських рішень щодо здійснення даної діяльності. Окрім того, за нормальних умов такого здійснення підвищений рівень ризикованості інноваційної діяльності повинен певною мірою компенсуватися значним середнім очікуваним рівнем її прибутковості;
 - 3) значні витрати, пов'язані із провадженням підприємствами інноваційної діяльності. Зокрема, це стосується як поточних, так і інвестиційних витрат. В умовах низької економічної ефективності господарської діяльності багатьох вітчизняних підприємств та обмежених обсягів наявних та можливих до залучення інвестиційних ресурсів рівень питомих витрат на розроблення та впровадженню нововведень може бути досить значним, що, своєю чергою, може зробити невигідним провадження інноваційної діяльності на таких підприємствах. Усунення зазначеної причини низького рівня інноваційної активності вітчизняних підприємств потребує, передусім, зниження цін на ресурси, що застосовуються при провадженні інноваційної діяльності, та покращення використання цих ресурсів, що, серед іншого, потребує вдосконалення компетенцій тих працівників підприємств, які беруть участь в управлінні ресурсами інноваційної діяльності;
 - 4) відсутність на даний момент часу перспективних напрямів провадження інноваційної діяльності. Ця причина низького рівня інноваційної активності підприємств має значною мірою галузевий характер, оскільки існують як такі галузі, для яких інноваційна діяльність є обов'язковою умовою забезпечення належного фінансового стану підприємств, так і такі галузі, для яких масштаби інноваційної діяльності та рівень новизни нововведень є набагато меншими. Загалом, головним напрямом усунення зазначеної причини низького рівня інноваційної активності підприємств є нарощування обсягів прикладних наукових розробок у відповідних галузях та підгалузях економіки;
 - 5) недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності. Зокрема, мова йде як про виробничі ресурси (матеріальні ресурси, основні засоби та кадри працівників, які беруть участь у розробленні та впровадженні нововведень на підприємствах), так і про фінансові та інформаційні ресурси. Усунення цієї причини низьких обсягів провадження інноваційної діяльності на українських підприємствах потребує як зниження цін на ресурси, що підвищить їхню доступність, так і покращення компетенцій управлінських працівників підприємств у питаннях залучення та використання ресурсів, які застосовуються для забезпечення перебігу на цих підприємствах інноваційних процесів;
 - 6) недостатній рівень споживчих властивостей наявних ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності. Зокрема, це стосується недостатнього рівня якості використовуваних сировини та матеріалів, значного фізичного зношення та (або) морального старіння устаткування та інших основних засобів, які використовуються з метою провадження інноваційної діяльності, неналежної кваліфікації працівників, задіяних у такому провадженні, тощо. Усунення цієї причини низького рівня інноваційної активності суб'єктів господарювання потребує розроблення та впровадження комплексних програм підвищення рівня споживчих властивостей тих ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності;
 - 7) недостатній рівень управління наявними у підприємств ресурсами, які ці підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності. Цей чинник, який гальмує перебіг інноваційних процесів на підприємствах, діє переважно на тих підприємствах, власники та менеджери яких недостатньо обізнані з основами інноваційного менеджменту. Отже, власники та менеджери повинні володіти належними компетенціями з питань управління наявними у підприємств ресурсами, які ці підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності, для того, щоб ця діяльність була достатньо масштабною та приносила суб'єктам господарювання достатньо великі обсяги фінансово-економічних результатів.
- Таким чином, видається доцільним виділити сім найголовніших чинників, які зумовлюють недостатньо високий рівень інноваційної активності підприємств. Ці чинники можна ототожнити із перешкодами, які постають на шляху провадження інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. Важливо відмітити, що між цими перешкодами існують певні взаємозв'язки, завдяки яким деякі з бар'єрів, які зумовлюють недостатньо високий рівень інноваційної активності підприємств, впли-

вають на інші такі бар'єри. При цьому у кінцевому рахунку зазначений рівень зумовлюють три чинника, а саме: 1) недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності; 2) недостатній рівень споживчих властивостей наявних ресурсів; 3) низька очікувана економічна ефективність інноваційних проєктів, які підприємства розглядають або можуть розглядати на предмет

доцільності їх реалізації (рис. 1.1). Стосовно останнього з чинників, то він зумовлений дією двох інших, а саме: недостатньо високим рівнем прибутковості інноваційної діяльності підприємств та занадто високим ступенем її ризикованості (що, своєю чергою, підвищує дисконтну ставку для відповідних інноваційних проєктів та, відповідно, негативно впливає на їхню економічну ефективність).

Розгляд перелічених вище перешкод здійсненню інноваційної діяльності підприємств дає можливість

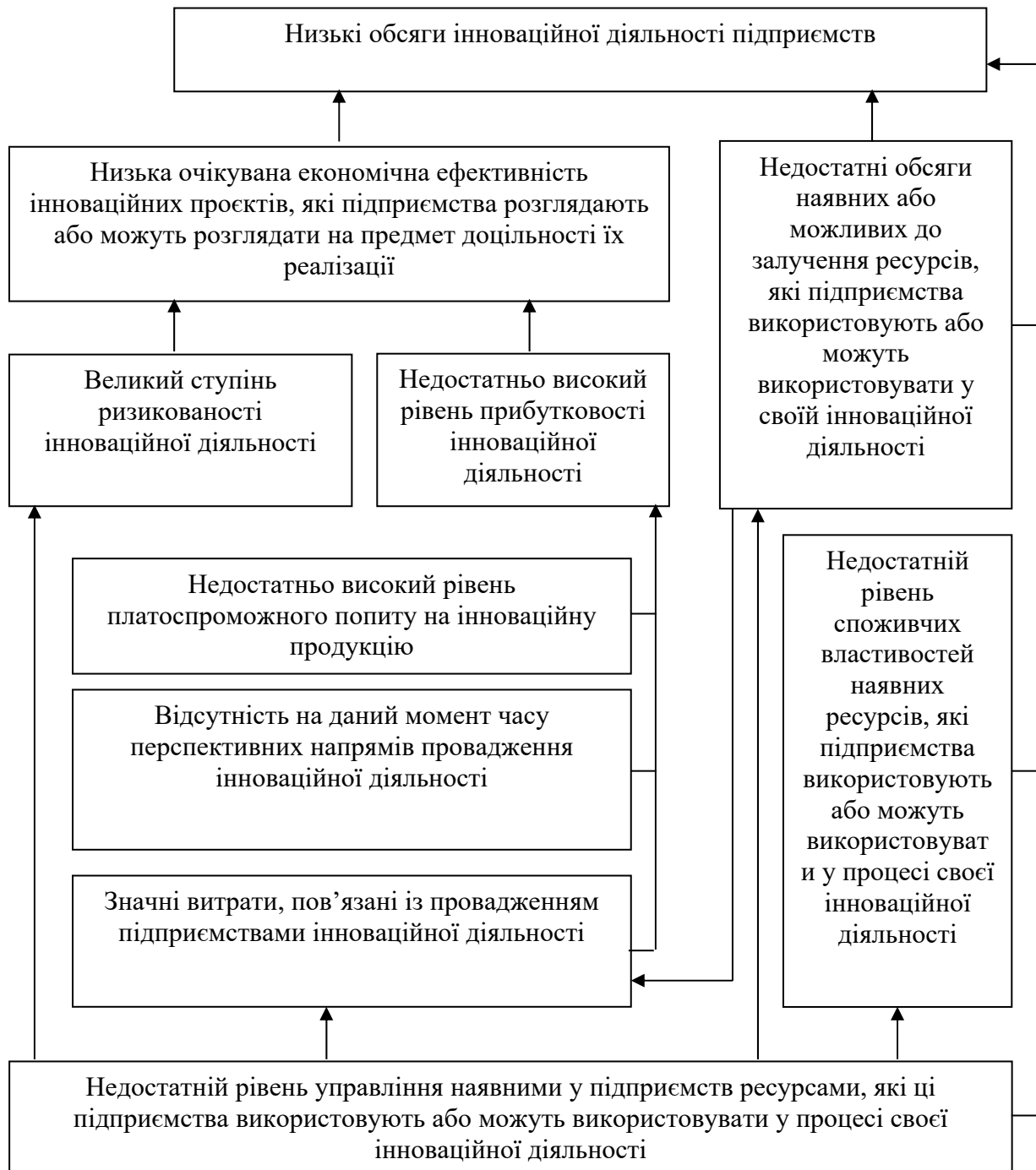


Рис. 1. Взаємозв'язки між чинниками, які зумовлюють недостатньо високий рівень інноваційної активності підприємств
Джерело: складено авторами

поділити їх на дві групи: перешкоди переважно зовнішнього характеру, які виникають за межами внутрішнього середовища відповідних підприємств і у переважній більшості випадків не піддаються впливу з боку цих підприємств; перешкоди переважно внутрішнього характеру, які виникають безпосередньо у внутрішньому середовищі відповідних підприємств і за певних умов піддаються впливу з боку цих підприємств. Зокрема, до другої групи перешкод можна віднести п'ятий, шостий та сьомий з перелічених чинників недостатньо високого рівня інноваційної активності суб'єктів господарювання. Також частково до другої групи перешкод можна віднести і другий та третій чинники, які зумовлюють недостатні обсяги інноваційної діяльності підприємств, тобто великий ступінь ризикованості цієї діяльності та значні витрати, пов'язані із її провадженням підприємствами.

Необхідно відмітити, що досить часто підприємства власними силами не можуть, принаймні — частково, усунути дію тих перешкод на шляху провадження інноваційної діяльності, які мають переважно внутрішній характер, або здійснювати таке усунення власними силами для підприємств є економічно не вигідно. За таких умов компанії, якщо вони прагнуть підвищити обсяги своєї інноваційної діяльності, повинні звернутися до суб'єктів інноваційної інфраструктури. Таким чином, за певних умов усунення дії тих перешкод на шляху провадження підприємствами інноваційної діяльності, які мають переважно внутрішній характер, може та повинно потребувати зовнішньої допомоги.

З метою оцінювання рівня зазначених вище перешкод, які постають на шляху провадження підприємствами інноваційної діяльності, нами було сформовано вибірку зі ста підприємств західного регіону України, які належатимуть до трьох видів економічної діяльності, а саме: машинобудування, харчосмакова промисловість та виробництво будівельних матеріалів та виробів. Було проведено опитування менеджерів цих підприємств, у процесі якого значущість кожного бар'єра оцінювалася у десятибальній шкалі. Результати усереднення результатів такого опитування за досліджуваними підприємствами у межах кожного виду діяльності показали, що до найбільш значущих бар'єрів респонденти віднесли недостатньо високий рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію, великий ступінь ризикованості інноваційної діяльності та недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності (таблиця 1). Отже, два з трьох перелічених бар'єрів мають переважно зовнішній характер.

Водночас, проведене дослідження показало, що і внутрішні перешкоди, які виникають у процесі провадження інноваційної діяльності, справляють суттєвий вплив на інноваційну активність фірм. Щоб перевірити це твердження, усі досліджувані підприємства було поділено на три групи за часткою інноваційної продукції або продукції, яка виготовляється із застосування інноваційних технологій, у загальному обсязі виробленої продукції,

Таблиця 1

Результати опитування менеджерів досліджуваних підприємств стосовно рівня чинників, які негативно впливають на обсяги їх інноваційної діяльності

Назви чинників	Середня кількість балів у розрахунку на одне підприємство за видами економічної діяльності		
	Машинобудування	Харчосмакова промисловість	Виробництво будівельних матеріалів та виробів
1. Недостатньо високий рівень попиту на інноваційну продукцію	8,2	7,4	7,7
2. Великий ступінь ризикованості інноваційної діяльності	9,3	8,4	8,0
3. Значні витрати, пов'язані із провадженням інноваційної діяльності	6,4	5,9	4,6
4. Відсутність на даний момент часу перспективних напрямів провадження інноваційної діяльності	3,7	5,2	4,9
5. Недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати в інноваційній діяльності	8,6	9,1	8,1
6. Недостатній рівень споживчих властивостей наявних ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати в інноваційній діяльності	7,5	6,6	6,3
7. Недостатній рівень управління наявними у підприємств ресурсами, які ці підприємства використовують або можуть використовувати в інноваційній діяльності	4,1	4,7	3,9

Джерело: розраховано авторами

Таблиця 2

Середні значення рівнів внутрішніх перешкод на шляху провадження інноваційної діяльності досліджуваними підприємствами залежно від їх інноваційної активності

Групи підприємств за ступенем їх інноваційної активності	Середня кількість балів у розрахунку на одне підприємство за видами економічної діяльності		
	Машинобудування	Харчосмакова промисловість	Виробництво будівельних матеріалів та виробів
1. Підприємства з низьким ступенем інноваційної активності	8,2	7,9	7,5
2. Підприємства із середнім ступенем інноваційної активності	6,7	6,3	5,9
3. Підприємства з високим ступенем інноваційної активності	5,0	4,7	4,2

Джерело: розраховано авторами

а саме: з низьким рівнем інноваційної активності (зазначена частка є меншою 0,03), із середнім ступенем (зазначена частка знаходиться в межах від 0,03 до 0,1) та з високим ступенем інноваційної активності (зазначена частка перевищує 0,1).

Як свідчать дані, представлені у таблиці 2, за усіма галузями, які розглядалися, зниження середнього рівня внутрішніх перешкод на шляху до провадження інноваційної діяльності призводить до підвищення інноваційної активності відповідних підприємств.

Одержаний за даними таблиці 2 висновок підтверджується і результатами виконаного дисперсійного аналізу, оскільки для підприємств усіх трьох галузей фактичні значення F -критерію виявилися вищими за критичні значення з рівнем значущості $\alpha=0,05$. Отже, подолання перешкод переважно внутрішнього характеру варто вважати важливим напрямом активізації інноваційної діяльності підприємств.

Висновки та перспективи подальших розвідок
Перешкоди, які постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності, доцільно поділити на дві групи. До першої групи варто віднести перешкоди переважно зовнішнього характеру, які виникають за межами внутрішнього середовища відповідних підприємств і у переважній більшості випадків не піддаються впливу з боку цих підприємств. Водночас, до другої групи пе-

решкод доцільно віднести перешкоди переважно внутрішнього характеру, які виникають безпосередньо у внутрішньому середовищі відповідних підприємств і за певних умов піддаються впливу з боку цих підприємств. Зокрема, до другої групи перешкод варто віднести недостатність обсягів ресурсів, які підприємства можуть використати при провадженні інноваційної діяльності, незадовільну якість цих ресурсів та недосконалість процесів управління ними. Проведений емпіричний аналіз за вибіркою підприємств показав, що внутрішні перешкоди, які виникають у процесі провадження інноваційної діяльності, справляють суттєвий вплив на інноваційну активність підприємств. Зокрема, було встановлено, що за усіма видами економічної діяльності, які досліджувалися, зниження середнього рівня внутрішніх перешкод на шляху до провадження інноваційної діяльності призводить до підвищення інноваційної активності відповідних підприємств. При цьому подолання зазначених внутрішніх перешкод може виконуватися із застосуванням зовнішньої підтримки. Важливу роль у забезпеченні такої підтримки повинні відігравати суб'єкти інноваційної інфраструктури. Подальші дослідження повинні передбачати побудову формалізованої моделі формування програми заходів з подолання перешкод, які постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності.

Література

1. Бочарова Ю.Г., Іщенко О.В. Напрями удосконалення інноваційної інфраструктури національної економіки. Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. пр. К. : ІЕП НАНУ. 2019. С. 106–118.
2. Гончар О.І., Хачатрян В.В. Інноваційність — сучасна умова розвитку підприємницького потенціалу. Підприємництво і торгівля. 2018. № 23. С. 77–81.
3. Дунська А.Р. Індикатори оцінки інноваційного потенціалу розвитку промислового підприємства в умовах світового ринку. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 44 (1017). С. 48–58.
4. Кичко І., Панченко М. Управління інноваційною інфраструктурою в контексті стимулювання розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу в Україні. Економічний простір. 2022. № 177. С. 40–46.

5. Кублікова Т., Кузнецова І. Розвиток інноваційної інфраструктури як основа процесів диверсифікації економіки України. Економічний аналіз. 2022. Том 32, № 1. С. 58–70.
6. Курило Л.І., Удовиченко С.М., Сльозко Т.М. Інноваційність економіки з огляду рівня розвитку науки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 13. С. 129–133.
7. Лазебник Л.Л., Дриженко О.А. Передумови формування механізму розвитку інноваційної інфраструктури. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. Вип 2. С. 142–153.
8. Лігоненко Л.І. Методологія та інструментарій оцінювання інноваційності підприємства. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015. № 3. С. 105–117.
9. Ортіна Г.В. Модернізація та інноваційність як напрями антикризового розвитку підприємств реального сектора економіки. Економіка та держава. 2016. № 2. С. 29–32.
10. Федулова Л.І. Інноваційність економіки ЄС та України: напрями скорочення розриву. Економічний часопис — XXI. 2016. № 156(1–2). С. 22–25.
11. Смельянов О.Ю., Петрушка Т.О., Крет І.З. Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2013. № 754. С. 18–25.
12. Yemelyanov O., Symak A., Petrushka T., Lesyk R., Lesyk L. Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. Sustainability. 2018. Vol. 10 (4). P. 1186.

References

1. Bocharova Yu. H., Ischenko O. V. Napriamy udoskonalennia innovatsijnoi infrastruktury natsional'noi ekonomiky. Upravlinnia ekonomikoju: teoriia ta praktyka: zb. nauk. pr. K. : IEP NANU. 2019. S. 106–118.
2. Honchar O. I., Khachatryan V. V. Innovatsijnist' — suchasna umova rozvytku pidprijemnyts'koho potentsialu. Pidprijemnytstvo i torhivlia. 2018. № 23. S. 77–81.
3. Duns'ka A. R. Indykatory otsinky innovatsijnogo potentsialu rozvytku promysloвого pidprijemstva v umovakh svitovoho rynku. Visnyk NTU "KhPI". 2013. № 44 (1017). S. 48–58.
4. Kychko I., Panchenko M. Upravlinnia innovatsijnoju infrastrukturoju v konteksti stymuliuвання rozvytku innovatsijno-investytsijnogo potentsialu v Ukraini. Ekonomichnyj prostir. 2022. № 177. S. 40–46.
5. Kublikova T., Kuznietsova I. Rozvytok innovatsijnoi infrastruktury iak osnova protsesiv dyversyfikatsii ekonomiky Ukrainy. Ekonomichnyj analiz. 2022. Tom 32, № 1. S. 58–70.
6. Kurylo L. I., Udovychenko S. M., Sl'ozko T. M. Innovatsijnist' ekonomiky z ohliadu rivnia rozvytku nauky. Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. 2016. № 13. S. 129–133.
7. Lazebnyk L. L., Dryzhenko O. A. Peredumovy formuvannia mekhanizmu rozvytku innovatsijnoi infrastruktury. Zbirnyk naukovykh prats' Universytetu derzhavnoi fiskal'noi sluzhby Ukrainy. 2019. Vyp 2. S. 142–153.
8. Lihonenko L. I. Metodolohiia ta instrumentarij otsiniuvannia innovatsijnosti pidprijemstva. Marketynh i menedzhment innovatsij. 2015. № 3. S. 105–117.
9. Ortina H. V. Modernizatsiia ta innovatsijnist' iak napriamy antykrizovoho rozvytku pidprijemstv real'noho sektora ekonomiky. Ekonomika ta derzhava. 2016. № 2. S. 29–32.
10. Fedulova L. I. Innovatsijnist' ekonomiky YeS ta Ukrainy: napriamy skorochennia rozryvu. Ekonomichnyj chasopys — XXI. 2016. № 156(1–2). S. 22–25.
11. Yemelianov O. Yu., Petrushka T. O., Kret I. Z. Metodychni zasady osiniuvannia ekonomichnoi efektyvnosti vprovadzhenia resursovberigajuchykh tekhnologhii na promyslovykh pidprijemstvakh. Visnyk Nacionalnogho universytetu "Ljvivska politekhnika". Serija "Problemy ekonomiky ta upravlinnia". 2013. № 754. S. 18–25.
12. Yemelyanov O., Symak A., Petrushka T., Lesyk R., Lesyk L. Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. Sustainability. 2018. Vol. 10 (4). P. 1186.

УДК 656.078.1

Завадська Олена Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Луцький національний технічний університет*

Zavadska Olena

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics
Lutsk National Technical University*

ORCID: 0000-0001-8786-9005

Місюкевич Валентина Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Полтавський університет економіки і торгівлі*

Misiukevych Valentyna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Stock Exchange Activity*

Poltava University of Economics and Trade

ORCID: 0000-0002-3051-9677

Безуглова Ірина Василівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та морського права
Херсонська державна морська академія*

Bezuhlova Iryna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economic and Maritime Law
Kherson Maritime Academy*

ORCID: 0000-0001-9796-1980

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9164

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

FORMATION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF TRANSPORT AND LOGISTICS COMPANIES IN MODERN CONDITIONS

Анотація. Стаття досліджує актуальні питання розвитку транспортно-логістичних компаній в умовах воєнного стану та поствоєнного відновлення. Мета роботи полягала в аналізі стану та визначення стратегічних орієнтирів поствоєнного розвитку транспортно-логістичних компаній. Поставлені завдання дослідження сучасного стану інфраструктури транспортної галузі, її валового випуску та валового продукту, взаємозв'язків з іншими секторами національної економіки та уточнення стратегічних орієнтирів поствоєнного відновлення для забезпечення ефективності зростання. Проаналізовано та систематизовано фактори розвитку транспортної галузі за 2016–2023 рр. з врахуванням обсягів втрат галузі в умовах воєнного стану. Встановлено, що за аналізований період галузь формувала високотехнологічну мережу транспортних об'єктів та споруд, набула ваги у міжнародній транспортній системі, прямо впливаючи на її діяльність, а в умовах воєнного стану розвивається з випередженням, закладаючи підвалини майбутнього членства в ЄС. За даними аналізу

макропоказників встановлено, що транспортна логістика України у 2022 році отримала 18482,7 тис. грн збитків, а частка збиткових підприємств складає 31,6%. Відповідно, рівень рентабельності операційної діяльності підприємств галузі склав 2,8%, нижче зведеного по економіці (3,7%), а рентабельність всієї діяльності аналізованої галузі збиткова –3,6%. припало близько 4% валового внутрішнього продукту (ВВП). На прикладі міської логістики та морської галузі оцінено вплив воєнного стану на розвиток цих структурних складових. Проаналізовано Стратегії розвитку транспортної галузі та запропоновано доповнення до окремих векторів розвитку в умовах поствоєнного відновлення. Окреслено резерви підвищення ефективності стратегії на потреби управління. На потреби коригування Стратегії-30 у період відновлення основна увага має приділятися цифровізації і її впливу на ключові чинники, що визначають майбутнє логістики: клієнтоорієнтованість, екологічна стійкість, технології й люди. Для нарощування потенціалу галузі необхідно залучення інвестицій в розвиток інфраструктури, розширення фінансування, насамперед коштом міжнародних донорів.

Ключові слова: транспортні компанії, логістика міста, стратегія, євроінтеграція, морська галузь, цифровізація.

Summary. The article explores current issues of development of transport and logistics companies under martial law and post-war renewal. The purpose of the work was to analyze the state and determine strategic guidelines for the post-war development of transport and logistics companies. The tasks have been set to study the current state of the infrastructure of the transport industry, its gross output and gross product, relationships with other sectors of the national economy and clarify the strategic guidelines for post-war renewal to ensure the efficiency of growth. The factors of development of the transport industry for 2016–2023 are analyzed and systematized, taking into account the volume of industry losses under martial law. It was established that during the analyzed period, the industry formed a high-tech network of transport facilities and structures, gained weight in the international transport system, directly influencing its activities, and in the conditions of martial law it is developing ahead of schedule, laying the foundations for future membership in the EU. According to the analysis of macro indicators, it was established that transport logistics in Ukraine in 2022 received 18,482.7 thousand UAH. losses, and the share of unprofitable enterprises is 31.6%. Accordingly, the level of profitability of the operating activities of enterprises in the industry was 2.8%, lower than the consolidated level for the economy (3.7%), and the profitability of all activities of the industry under consideration was unprofitable – 3.6%. accounted for about 4% of gross domestic product (GDP). Using the example of urban logistics and the maritime industry, the impact of martial law on the development of these structural components is assessed. Strategies for the development of the transport industry are analyzed and additions to individual vectors of development in the conditions of post-war reconstruction are proposed. Reserves for increasing the effectiveness of the strategy for management needs are identified. To address the need for adjustments to Strategy 30 during the recovery period, the focus should be on digitalization and its impact on the key factors shaping the future of logistics: customer focus, environmental sustainability, technology and people. To build up the potential of the industry, it is necessary to attract investment in infrastructure development and expand financing, primarily from international donors.

Key words: transport companies, local logistics, strategy, European integration, marine sailing, digitalization.

Постановка проблеми. Відповідно до визначень Транспортної стратегії України на період до 2030 року (далі — Стратегія-30) [7], транспортна галузь України є однією з базових галузей економіки, вона обслуговує потреби щодо переміщення сировини, комплектуючих, готової продукції та пасажирів, є логістичним ланцюгом, що пов'язує складові матеріального виробництва., Управління галуззю та транспортно-логістичними компаніями в сучасних умовах вимагає прийняття ефективних управлінських рішень. Логістика має ґрунтуватися на прогнозуванні перевезень, побудові такої її стратегії, що найповніше відповідає потребам суспільного розвитку. Відповідно, для транспортної галузі ставляться цілі щодо: ефективного державного управління; надання якісних та ефективних послуг перевезень; забезпечення сталого фінансування; підвищення безпеки та надійності перевезень; покращення міської мобільності та регіональної інтеграції України.

В умовах воєнного стану і подальшого повоєнного відновлення, особливо актуальними є питання уточнення позицій Транспортної Стратегії галу-

зі та стратегії розвитку транспортно-логістичних компаній. Зокрема тому, що у 2022 році галузь «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» (Н) отримала 18482,7 тис. грн збитків, а частка збиткових підприємств складає 31,6%. Відповідно, рівень рентабельності операційної діяльності підприємств галузі склав 2,8%, нижче зведеного по економіці (3,7%), а рентабельність всієї діяльності аналізованої галузі збиткова –3,6% [12].

Окрім подолання руйнівного впливу війни, необхідне також виконання умов Угоди про асоціацію Україна-ЄС, оскільки російська агресія вплинула на пріоритети, характер і зміст євроінтеграційної політики. Тому потреба дослідження формування стратегії розвитку транспортно-логістичних компаній в сучасних умовах особливо актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам транспортно-логістичних компаній та транспортної галузі присвячені численні дослідження. Зокрема, дослідження науковців стосуються умов розвитку видів транспорту, управління, фінансування та логістики. Дослідники Волкова Т.; Береж-

на Н. [2] розкрили суть управління стратегічним розвитком транспортно-логістичних підприємств; Мікуліна М. [5] систематизувала проблеми управління ланцюгами постачань у транспортній логістиці в умовах бойових дій; Тимченко Н., Кузьменко О. [13] окреслили формування стратегічних орієнтирів розвитку логістичної інфраструктури транспортних підприємств; Чернух Д. [14], Яновська В., Медина А. [16] розкрили методи, методики та моделі дослідження транспортно-логістичних підприємств в умовах цифровізації тощо.

Специфіку міських та морських транспортно-логістичних підприємств досліджено Бурмака Л. [1] як напрями підвищення ефективності перевезень вантажів морським транспортом; Вороніна Р., Маргіта Н. [3] дослідили ключові фактори впливу на розвиток міської логістики; Ольхова М., Рославец Д. [8] здійснили оцінювання заходів міської логістики через моделювання потоку вантажних транспортних засобів тощо. Вченими узагальнено, що логістична система України поступово перетворюється на сучасну та високотехнологічну мережу транспортних об'єктів та споруд, що обслуговують економіку країни, набувають особливого значення у міжнародній транспортній системі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні досягнення у сфері досліджень транспортної галузі та її інфраструктури, а також наявності Стратегії-30, залишаються невизначеними питання загальної політики управління галузі, наукового аналізу її поточного стану, зокрема морської та міської логістики, які надзвичайно постраждали внаслідок військової

агресії РФ, що вимагає посилення цього напрямку досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є аналіз стану та визначення стратегічних орієнтирів поствоєнного розвитку транспортно-логістичних компаній. Ставляться завдання дослідження сучасного стану інфраструктури транспортної галузі, її валового випуску та валового продукту, взаємозв'язків з іншими секторами національної економіки та уточнення стратегічних орієнтирів поствоєнного відновлення для забезпечення ефективності зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст та завдання розвитку транспортно-логістичних компаній України визначені у Стратегії-30 [7], де зазначено, що вона розвивається в напрямку євроінтеграції шляхом включення України у світові суспільно-економічні процеси. Для набуття членства, необхідно розвивати транспортно-логістичну систему випереджальними темпами з метою сприяння швидкому економічному та соціальному розвитку країни та її участі у міжнародному поділі праці. Інтеграція в Європейську транспортну систему, вступ України до міжнародних транспортних організацій і структур потребують відповідного стану галузі, що потребує постійного моніторингу її стану та розробки державних стратегій ефективності.

У 2022 році на галузь Н («Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність») [12] припадало близько 4% валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис. 1).

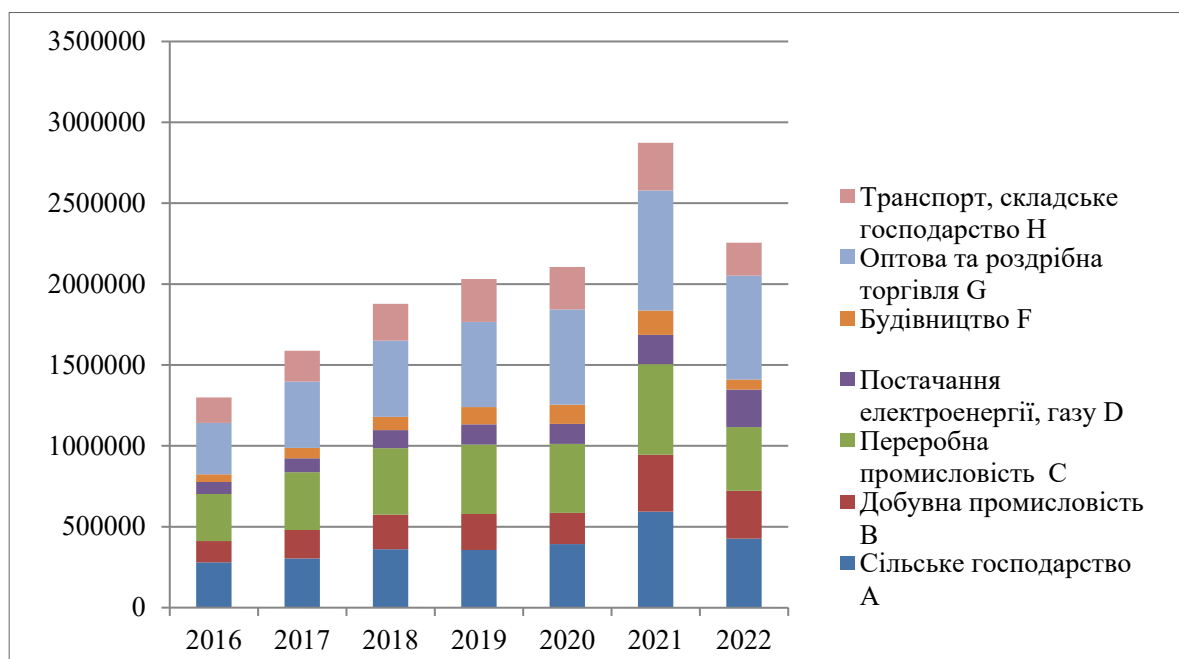


Рис. 1. Валовий внутрішній продукт України за видами економічної діяльності (у фактичних цінах) за 2016–2022 роки, млн. грн, %

Джерело: Державна служба статистики України [12]

Розвиток транспортної галузі найбільше корелює з галузями: сільське господарство, металургійне виробництво, вугільна промисловість, гірничо-металургійний комплекс, хімічна та харчова промисловість, будівництво, роздрібна торгівля, зв'язок і поштові послуги, оборона. Тобто, транспортна галузь володіє значним потенціалом і її стан напряму залежить від розвитку галузей матеріального виробництва. Аналіз динаміки економічної активності за індексами промислового виробництва та вантажообігу за період 2020–2023 рр. в Україні приведено на рис. 2.

Центром Разумкова [10] досліджено, що саме промисловість формує визначальний попит на транспортні перевезення, а динаміка вантажообігу на 1–2 місяці «відстає» від динаміки обсягів виробництва промисловості, як демонструє рис. 2. Тому, перш за все, прискорене відновлення промисловості сприятиме нарощуванню і транспортних показників. Окремі показники галузі «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» за 2017–2022 рр. приведені на рис. 3.

Загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення РФ, на лютий 2023 року сягнула \$143,8 млрд. За оцінкою експертів проекту KSE «Росія заплатить», продовжують зростати збитки таких сфер, як інфраструктура та транспорт та енергетика [6].

У регіонах, близьких до районів бойових дій головна потреба — безпека. Натомість на заході країни відчувається потреба у якісних професійних складських приміщеннях усіх типів.

Війна кардинально змінила логістику, особливо міську, насамперед тому, що найважливіша інфраструктура великих промислово формуючих міст піддається систематичному обстрілу високоточною зброєю. Проте виняткові виклики спричинили неординарні рішення. Зокрема, міська логістика за час війни розвивається досить стрімко, як реакція на катастрофічні ситуації.

Загрози можуть виникати через відсутність фінансування щодо поліпшення наявної міської інфраструктури, обмеженого фінансування державного сектора для стимулювання інновацій, складності взаємодії зацікавлених сторін із міською владою та відсутності готовності співпрацювати в секторі логістики [3]. Дослідники, зокрема Ольхова [8, с. 11–12] зазначає, що в плануванні логістики міста необхідно врахувати наступне: ідентифікація цілей та стратегій планів міської логістики; визначення показників результатів планування; визначення сценаріїв планування; попереднє оцінювання наслідків плану, зокрема моделювання сценаріїв.

Стан морської логістики у довоєнний період за показниками перевезення вантажів морським

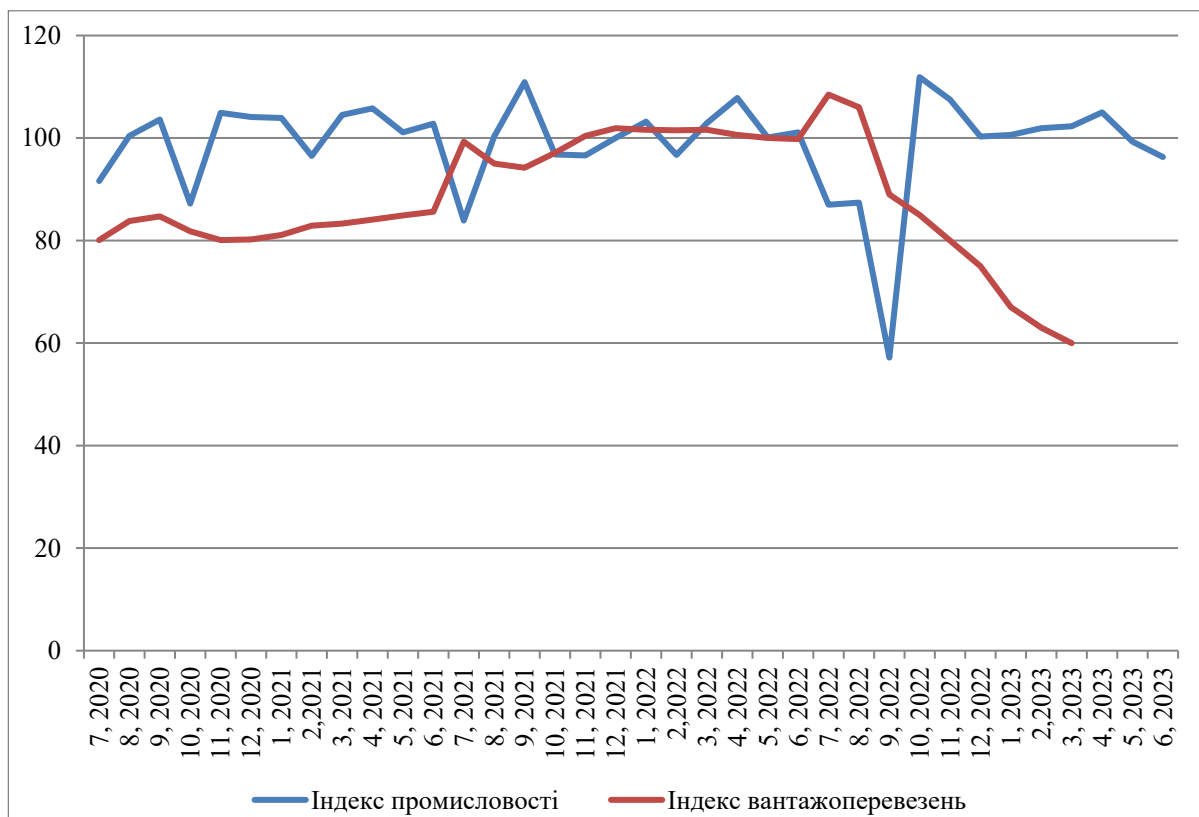


Рис. 2. Зростання промисловості і вантажообігу, % (кумулятивно) до відповідного періоду попереднього року за 2020–2023 рр., млн. грн, %
Джерело: Державна служба статистики України [12]

транспортом за видами вантажів у 2017 та у 2020 роках приведено у табл. 1.

Спад вантажопотоку морського транспорту пояснюється вимушеними заходами запобігання поширенню коронавірусної інфекції. Вітчизняні логістичні компанії визнають, що під час війни, у порівнянні з іншими країнами, оцінка довоєнної діяльності вітчизняних портів переосмислюється, порти працювали рівнонапружено, бо, наприклад, європейські порти переавантажені потоком вантажів і недосконалою логістикою. Більш детальну оцінку діяльності міської та морської логістики можна здійснити при відкритих базах даних.

За даними опитувань керівників транспортно-логістичних компаній аудиторською фірмою Pricewaterhouse Coopers [19], понад 65% з них очікують значних структурних змін у бізнесі внаслідок зміни основних технологій виробництва та надання послуг у світовій економіці, а також інноваційні зміни в каналах збуту. Визначено фактори, що впливають на розвиток транспортної галузі: цифровізація; зміна динаміки розвитку внутрішніх ринків; зміни в міжнародній торгівлі; зміни в основних процесах у зв'язку з впровадженням нового програмного забезпечення, або нової техніки.

Також Logistics Trend Radar [18] зазначено, що справжній поштовх розвитку транспортній логістиці надали диджиталізації, венчурне фінансування, які створили простір стартапів із новими передовими бізнес-моделями та технологічними

продуктами й послугами, орієнтованими на логістику, тому основна увага приділяється цифровій революції, яка відбувається в індустрії, і її впливу на чотири ключові чинники, що визначають майбутнє логістики: клієнтоорієнтованість, екологічна стійкість, технології й люди.

Основними факторами, які перешкоджають або уповільнюють розвиток транспортно-логістичних підприємств на міжнародному рівні є: значні потреби в фінансових інвестиціях, безпека та конфіденційності даних, відсутність чіткої стратегії розвитку в умовах цифровізації; кадровий дефіцит; відсутність цифрових стандартів, норм і сертифікації, побоювання з приводу втрати контролю над інтелектуальною власністю компанії [19].

За даними Центру Разумкова [10], Україна продовжує виконувати Угоду про асоціацію, досягнувши помітного поступу на різних напрямках. Загалом, за даними урядового Звіту про виконання Угоди про асоціацію за 2022 р., Україна виконала 72% зобов'язань в рамках цього документу, а найбільшого прогресу досягнуто у сферах: статистика та обмін інформацією (96%), інтелектуальна власність (94%), управління державними фінансами (90%), юстиція, свобода, безпека, права людини (91%), гуманітарна політика (91%). По транспорту та транспортній інфраструктурі цей показник склав лише 53%.

В умовах війни ціль галузі транспорту з цілі формування ефективної транспортної мережі забезпечення безперебійного постачання товарів для

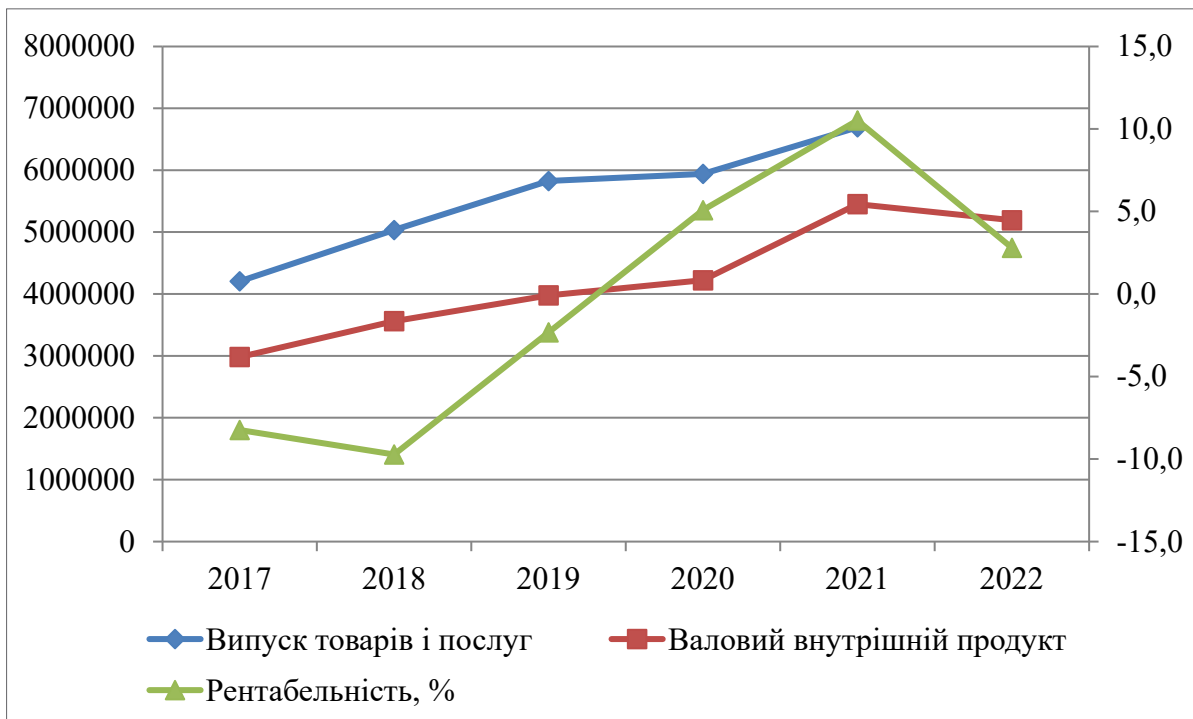


Рис. 3. Макропоказники галузі «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» за 2017–2022 рр., млн. грн, %

Джерело: Державна служба статистики України [12]

Таблиця 1

Перевезення вантажів морським транспортом за видами вантажів у 2017 та у 2020 роках, тис. т

	2017			2020*		
	Перевезення	У тому числі у сполученні		Перевезення вантажів	У тому числі у сполученні	
		всього	внутрішньому		закордонному	всього
Усього	2253,1	845,3	1407,8	1346	665,3	680,7
наливні вантажі	32,5	32,5	—	7,5	—	7,5
нафта	32,5	32,5	—	7,5	—	7,5
сіпучі вантажі	638,5	402,4	236,1	418,5	244,9	173,6
будівельні вантажі	33,9	—	33,9	139,2	20,8	118,4
цемент	272,0	265,3	6,7	4,8	1,8	3
хімічні та міңдобрива	95,4	5,0	90,4	3,3	—	3,3
зерно та продукти перемелу	200,0	132,1	67,9	239,6	219,8	19,8
з них зерно	178,3	110,4	67,9	239,6	219,8	19,8
інші сіпучі вантажі	37,2	—	37,2	31,6	2,5	29,1
тарно-штучні вантажі	1408,4	407,9	1000,5	920	420,4	499,6
чорні метали	1053,2	407,3	645,9	794,2	364,8	429,4
чавун	203,4	176,8	26,6	148,9	130	18,9
металопрокат у в'язках	613,7	218,4	395,3	616,6	212,5	404,1
труби	129,4	—	129,4	0,9	—	0,9
брухт	5,3	5,3	—	25,8	20,3	5,5
інші вантажі чорних металів	101,4	6,8	94,6	2	2	—
хімічні та мінеральні добрива	9,7	—	9,7	10	—	10
продовольчі вантажі	22,6	—	22,6	62,3	55,6	6,7
овочі й фрукти				1,1	—	1,1
інші продовольчі вантажі	3,6	—	3,6	61,2	55,6	5,6
вантажі в контейнерах	8,0	2,5	5,5			
інші тарно-штучні вантажі	3,7	—	3,7	53,5	—	53,5

* — за 9 місяців

Джерело: Державна служба статистики України [12]

кінцевого споживача, змістилася на ціль у будь-який спосіб забезпечити кожний населений пункт необхідним мінімумом життєво важливих товарів [5]. Проблемами є фізичне знищення шляхів сполучення, відсутність чи пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, що забезпечують функціонування транспортної логістики, дефіциті паливних ресурсів та запчастин для обслуговування обладнання та техніки [6]. Враховуючи означені у дослідженні проблеми, чинна Стратегія-30 вимагає певного переавантаження, окремі складові якого приведено у табл. 2.

На потреби коригування Стратегії-30 у період відновлення основна увага приділяється цифровізації, яка відбувається в індустрії, і її впливу на чотири ключові чинники, що визначають майбутнє логістики: клієнтоорієнтованість, екологічна стійкість, технології та люди [5]. Необхідно знайти можливість для забезпечення належної експлуатації та залучення інвестицій в розвиток інфраструктури. Фінансування з боку міжнарод-

них донорів необхідно спрямовувати на реалізацію пріоритетних заходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перед транспортно-логістичними компаніями в сучасних умовах, як і всією економікою України, стоять виклики забезпечення необхідних ресурсів для опору збройній агресії РФ, відновлення галузі, компенсації втрат, стабілізації діяльності усього спектру логістичних послуг, забезпечення бюджетних надходжень і прибуткової діяльності.

Стан галузі свідчить про значні втрати через війну, труднощі з побудовою стратегії на рівні підприємств і галузі, насамперед через спад ВВП, оскільки відбулось падіння економіки в перший рік війни майже на j, що відбивається на показниках. Значних втрат зазнають міські логістичні підприємства, стабілізація діяльності яких потребує значної державної підтримки. Своєю чергою, майже зупинилась морська логістика, і розв'язання її проблем залежить від допомоги міжнародної спільноти.

Таблиця 2

Складові Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року
та їх коригування до потреб поствоєнного відновлення

Напрямок	Зміст напрямку	Коригування
Мета	створення інтегрованого до світової транспортної мережі безпечно функціонуючого та ефективного транспортного комплексу України	формування ефективного транспортного сектору як складової національної безпеки та оборони
Задачі	Стратегія враховує такі світові тенденції, що притаманні транспорту	забезпечення цілісності країни, новітні форми транспортних підприємств
Конкурентність	формування та координації державної політики в транспортній галузі, створення умов для забезпечення здійснення контролю	проведення реформ сектору відповідно до європейських стандартів; підвищення попиту на послуги перевезень; аспекти безпеки на транспорті
Реалізація стратегії	можливість підвищити якість, доступність, рівень комфортності та безпеки поїздок громадян, збільшити пропускну спроможність, підвищити швидкість руху транспорту, зменшити енергоємність транспорту, оновити рухомий склад	завершення транс'європейської транспортної мережі; покращення інтеграції автомобільного, залізничного, авіаційного та водного транспорту (морський та внутрішній водний транспорт) в єдиний логістичний ланцюг
Інвестиційний клімат	створення умов, для залучення приватного, в тому числі іноземного капіталу, масштабне залучення інвестицій на умовах концесій, державно-приватного партнерства	Просування науково-дослідної діяльності, розвиток техніки та технологій, посилення уваги до електротранспорту, безпілотних технологій, що зумовлює взаємне проникнення традиційних форм.
Очікувані результати	змога модернізувати транспортну систему та підвищити ефективність її функціонування	Безпечний для суспільства, екологічно чистий та енергоефективний транспорт

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 7; 14], Стратегія-30 [7]

Війна завдала значних збитків галузі, але одночасно розширила можливості, відбувається стрімка активізація євроінтеграційних процесів через імплементацію Угоди про асоціацію, дотримання рекомендацій Єврокомісії, зміцнення сектораль-

ного співробітництва та адаптацію українського законодавства до європейських норм.

Подальшими напрямками досліджень є розробка методики оцінки збитків та пошук оптимальних моделей фінансування післявоєнного відновлення.

Література

- Бурмака Л. О. Напрями підвищення ефективності перевезень вантажів морським транспортом. *Editorial Board, The XIV International Scientific and Practical Conference «Theoretical and science bases of actual tasks»*, April 12–15, 2022, Lisbon, Portugal. 2022. С. 204–207. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41287/1/2022.pdf> (дата звернення: 02.09.2023).
- Волкова Т. В., Бережна Н. Г. Управління стратегічним розвитком *транспортно-логістичних підприємств*. Редакційна колегія: д. е. н., проф. Козирева О. В., к. е. н., доц. Глебова Н. В. 2021, 374 с.
- Вороніна Р. М., Маргіта Н. О. Аналіз ключових факторів впливу на розвиток міської логістики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 17. С. 32–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_17_9 (дата звернення: 02.09.2023).
- Звіт про виконання Угоди про асоціацію, 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 02.09.2023).
- Мікуліна М., Клещ О. Проблеми управління ланцюгами постачань у транспортній логістиці в умовах бойових дій // *The 5th International scientific and practical conference «Science and technology: problems, prospects and innovations»* (February 16–18, 2023). Osaka: CPN Publishing Group, 2023. С. 114–118.
- Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2023).

7. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.09.2023).
8. Оцінювання заходів міської логістики: моделювання потоку вантажних транспортних засобів : монографія / М.В. Ольхова, Д.М. Рославцев; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. 99 с.
9. Підтримка імплементації Угоди про асоціацію та Національної транспортної стратегії України National Transport Strategy. URL: https://mtu.gov.ua/files/strategy_ukr.pdf (дата звернення: 02.09.2023).
10. Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf (дата звернення: 02.09.2023).
11. Попова Н.В., Шинкаренко В.Г. Сучасні тенденції розвитку транспортно-логістичних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. Вип. 53. С. 54–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2016_53_10 (дата звернення: 02.09.2023).
12. Сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2023).
13. Тимченко Н.М., Кузьменко О.Ю. Формування стратегічних орієнтирів розвитку логістичної інфраструктури транспортних підприємств *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2020. 5. doi: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2020.5/37> (дата звернення: 19.08.2023).
14. Чернух Д.В. Методи, методики та моделі дослідження корпоративної культури транспортно-логістичних підприємств в умовах цифровізації. *Information and innovative technologies in education in modern conditions*. 2023. 83 с.
15. Шевчук О.А., Гайванович Н.В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку морських вантажних перевезень в Україні та світі. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 59–64.
16. Яновська В., Медина А. Особливості економічного розвитку транспортних компаній в умовах цифровізації. *Економіка і управління*. 2021. С. 40–48.
17. Ястребний В., Жихарева В. Вплив специфіки морської галузі на розробку корпоративної стратегії підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 70–81.
18. Logistics Trend Radar. Version 2018/19. URL: <https://www.logistics.dhl/global-en/home/insights-andinnovation/thoughtleadership/trend-reports/logisticstrend-radar.html>. (дата звернення: 02.09.2023).
19. Pricewaterhouse Coopers. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/transportation-logistics.html> (дата звернення: 02.09.2023).

References

1. Burmaka, L.O. (2022). Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti perevezen vantazhiv morskym transportom [Directions for improving the efficiency of cargo transportation by sea]. *Editorial Board, The XIV International Scientific and Practical Conference “Theoretical and science bases of actual tasks”*, April 12–15, Lisbon, Portugal, pp. 204–207. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41287/1/2022.pdf> (date of access: 02.09.2023).
2. Volkova, T.V., Berezhna, N.H. (2021). *Upravlinnia stratehichnym rozvytkom transportno-lohistychnykh pidpryemstv* [Management of strategic development of transport and logistics enterprises]. Redaktsiina kolehiia: d.e.n., prof. Kozyrieva O.V., k.e.n., dots. Hliebova N.V.
3. Voronina, R.M., Marhita, N.O. (2016). Analiz kliuchovykh faktoriv vplyvu na rozvytok miskoi lohistyky [Analysis of key factors influencing the development of urban logistics]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, 17, pp. 32–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_17_9 (date of access: 02.09.2023).
4. Zvit pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiiu, 2022 rik [Report on the implementation of the Association Agreement, 2022]. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (date of access: 02.09.2023).
5. Mikulina, M., Klieshch, O. (2023). Problemy upravlinnia lantsiuhamy postachan u transportnii lohistytsi v umovakh boiovykh dii [Problems of supply chain management in transport logistics in the conditions of hostilities] // *The 5th International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations”*, (February 16–18, 2023). Osaka: CPN Publishing Group, pp. 114–118.
6. Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy [Ministry of Community Development, Territory and Infrastructure of Ukraine]. URL: <https://mtu.gov.ua/> (date of access: 02.09.2023).
7. Natsionalna transportna stratehiia Ukrainy na period do 2030 roku [National transport strategy of Ukraine for the period up to 2030]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 travnia 2018 r. № 430-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (date of access: 02.09.2023).

8. Olkhova, M. V., Roslavtsev, D. M. (2021). Otsiniuvannia zakhodiv miskoi lohistyky: modeliuvannia potoku vantazhnykh transportnykh zasobiv: monohrafiia [Evaluation of urban logistics measures: modeling of the flow of freight vehicles]. Kharkiv. nats. un-t misk. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova.

9. Pidtrymka implementatsii Uhody pro asotsiatsiiu ta Natsionalnoi transportnoi stratehii Ukrainy National Transport Strategy [Support for the implementation of the Association Agreement and the National Transport Strategy of the National Transport Strategy of Ukraine]. URL: https://mtu.gov.ua/files/strategy_ukr.pdf (date of access: 02.09.2023).

10. Politychni, ekonomichni i strukturni naslidky rosiiskoi ahresii dlia Ukrainy i svitovoi spilnoty. Zavdannia ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy u povoienni period z vrakhuvanniam yevrointehratsiinykh priorytetiv [Political, economic and structural studies of Russian aggression for Ukraine and the world community. The task of economic recovery of Ukraine in the post-war period, taking into account European integration priorities]. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf (date of access: 02.09.2023).

11. Popova, N. V., & Shynkarenko, V. H. (2016). Suchasni tendentsii rozvytku transportno-lohistychnykh system [Modern trends in the development of transport and logistics systems]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. V. 53, pp. 54–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2016_53_10 (date of access: 02.09.2023).

12. Sait Derzhavnoi sluzhby statystryky Ukrainy [Website of the State Statistics Service of Ukraine.]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of access: 02.09.2023).

13. Tymchenko, N. M., Kuzmenko, O. Iu. (2020). Formuvannia stratehichnykh oriientyriv rozvytku lohistychnoi infrastruktury transportnykh pidpriemstv [The formation of strategic guidelines for the development of the logistics infrastructure of transport enterprises]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: tekhnichni nauky*. 5. doi: <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2020.5/37> (date of access: 02.09.2023).

14. Chernukh, D. V. (2023). Metody, metodyky ta modeli doslidzhennia korporatyvnoi kultury transportno-lohistychnykh pidpriemstv v umovakh tsyfrovizatsii [Methods, techniques and models of the study of corporate culture of transport and logistics enterprises in conditions of digitalization]. *Information and innovative technologies in education in modern conditions*.

15. Shevchuk, O. A., Haivanovych, N. V. (2023). Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku morskykh vantazhnykh perevezen v Ukraini ta sviti [Current state, problems and prospects of the development of sea freight transportation in Ukraine and the world]. *Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskyi politekhnichnyi instytut"*, 25, pp. 59–64.

16. Ianovska, V., Medyna, A. (2021). Osoblyvosti ekonomichnoho rozvytku transportnykh kompanii v umovakh tsyfrovizatsii [Peculiarities of the economic development of transport companies in conditions of digitalization]. *Ekonomika i upravlinnia*, pp. 40–48.

17. Iastrebnii, V., Zhykharieva, V. (2023). Vplyv spetsyfyki morskoii haluzi na rozrobku korporatyvnoi stratehii pidpriemstv [The influence of the specifics of the maritime industry on the development of the corporate strategy of enterprises]. *Innovation and Sustainability*, 2, pp. 70–81.

18. Logistics Trend Radar. Version 2018/19. URL: <https://www.logistics.dhl/global-en/home/insights-andinnovation/thoughtleadership/trend-reports/logisticstrend-radar.html> (date of access: 02.09.2023)

19. Pricewaterhouse Coopers. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/transportation-logistics.html> (date of access: 02.09.2023).

УДК 65.01: 658

Келеберда Тарас Володимирович
кандидат економічних наук
Добротвірський селищний голова
Червоноградського району Львівської області
Keleberda Taras
PhD in Economics
Dobrotvir Village Head
Chervonohrad District in Lviv Region
ORCID: 0000-0003-2300-4795

Далик Володимир Петрович
кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Львівська політехніка»
Dalyk Volodymyr
PhD in Economics, Associate Professor
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-0004-2270

Ключук Роман Володимирович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Kliuchuk Roman
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0000-1682-8994

Крокіс Дмитро Володимирович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Krokis Dmytro
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0008-4596-052X

Скочеляс Андрій Сергійович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Skochelias Andrii
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-4296-9288

Геник Богдан Ярославович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Henyk Bohdan
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0000-2985-8578

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-8969

ВИБІР ТА ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

SELECTION AND JUSTIFICATION OF THE STRATEGY OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Анотація. Метою статті є дослідити особливості вибору та обґрунтування стратегії антикризового управління підприємством. Розглянуто рівні стратегічного управління ризиками підприємства. Виявлено, що антикризове управління підприємствами є за своєю суттю мікроекономічною категорією, яка характеризує фінансово-економічні процеси на рівні підприємства та спрямована на застосування заходів щодо поліпшення фінансового стану. Визначено, що розробка стратегії антикризового управління передбачає використання системи методів проактивної оцінки фінансового стану підприємства з метою розробки комплексу ефективних заходів, які захистять підприємство від можливого банкрутства. Виявлено, що сутність розробки та реалізації стратегії антикризового управління полягає у виборі з численних альтернатив бажаного напрямку трансформації та спрямуванні виробничо-господарської діяльності підприємств у вибране русло. З'ясовано, що система вибору стратегії антикризового управління підприємствами повинна використовувати комплексну методологію, що враховує як теоретичні, так і практичні підходи для забезпечення прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень. Виявлено, що стратегія запобігання ризикам повинна охоплювати весь період діяльності підприємства, від заснування до ліквідації. З'ясовано, що за допомогою добре сформульованої та обраної стратегії запобігання кризовим ситуаціям можна уникнути багатьох кризових ситуацій і сприяти розповсюдженню всередині підприємства. Визначено, що обґрунтування конкретних варіантів реалізації стратегії антикризового управління має базуватися на інноваційному підході до активізації технологічної модернізації та розвитку підприємства з урахуванням економічного потенціалу та внутрішніх можливостей. Запропоновано у перспективі подальших досліджень доцільно розкрити особливості антикризового управління підприємством в умовах реалій сьогодення.

Ключові слова: підприємство, стратегія, економічна діагностика підприємства, розвиток підприємства, бізнес-процеси, криза, антикризове управління.

Summary. The purpose of the article is to investigate the peculiarities of choosing and justifying the strategy of anti-crisis management of the enterprise. The levels of strategic risk management of the enterprise are considered. It was revealed that anti-crisis management of enterprises is in its essence a microeconomic category that characterizes financial and economic processes at the enterprise level and is aimed at applying measures to improve the financial condition. It was determined that the development of an anti-crisis management strategy involves the use of a system of methods for proactive assessment of the company's financial condition in order to develop a set of effective measures that will protect the company from possible bankruptcy. It was revealed that the essence of the development and implementation of the anti-crisis management strategy consists in choosing from numerous alternatives the desired direction of transformation and directing the production and economic activity of enterprises in the chosen direction. It was found that the system of choosing the strategy of anti-crisis management of enterprises should use a complex methodology that takes into account both theoretical and practical approaches to ensure the adoption and implementation of effective management decisions. It was found that the risk prevention strategy should cover the entire period of the company's activity, from its foundation to its liquidation. It has been found that with the help of a well-formulated and chosen crisis prevention strategy, many crisis situations can be avoided and promoted within the enterprise. It was determined that the justification of specific options for the implementation of the anti-crisis management strategy should be based on an innovative approach to the activation of technological modernization and development of the enterprise, taking into account the economic potential and internal capabilities. It is suggested that, in the perspective of further research, it is expedient to reveal the peculiarities of anti-crisis management of the enterprise in the conditions of today's realities.

Key words: enterprise, strategy, economic diagnosis of the enterprise, enterprise development, business processes, crisis, anti-crisis management.

Постановка проблеми. Реформування економічних відносин у народному господарстві поступово призвело до погіршення фінансового становища підприємств і виникнення загальнодержавної кризи. Крім того, деструктивні потоки внаслідок неочікуваних негативних тенденцій у світовій економіці призводять до скорочення виробництва, погіршення фінансових результатів та втрати платоспроможності підприємств. Виникає необхідність пошуку антикризового способу ведення

бізнесу, який дозволяє вийти з кризової ситуації. Отже, обґрунтованість предмета даного дослідження полягає в тому, що необхідність формування системи антикризового управління та розробки стратегії уникнення кризових ситуацій дозволить вирішити проблему уникнення банкрутства шляхом реалізації відповідних заходів з управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань формування та реалізації стратегії антикризового управління підприємств

займаються такі науковці та практики: Н. Бочарова [1], Я. Гринчишин [2], Т. Гринько [3], І. Гришова [4], О. Литовченко [5], О. Михайленко [6], О. Мірошніченко [7], В. Онісіфорова [8], О. Польова [9], В. Шконда [10], М. Groh [11], P. Strzemecki [12] та інші. Тут також важливе значення мають наявні результати дослідження теоретичних і практичних аспектів [13–55], які стосуються інструментарію економічної діагностики підприємств у різних сферах, складових і станів його діяльності.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, специфіка формування та реалізації стратегії антикризового управління підприємством з позиції вибору та обґрунтування такої стратегії залишається не достатньо вивченою.

Мета статті. Метою статті є дослідити особливості вибору та обґрунтування стратегії антикризового управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкові умови функціонування економічної системи створюють принципово нове зовнішнє середовище управління, що характеризується невизначеністю та високою ймовірністю виникнення кризових ситуацій. Більшість кризових явищ і ситуацій спостерігається на мікрорівні. Згідно зі статистичними даними, більшість українських компаній перебувають у кризовому стані, більше третини з них знаходяться на пізній стадії кризи і можуть бути на межі банкрутства. Це пояснюється тим, що на практиці вітчизняні компанії зосереджуються переважно на розв'язанні поточних проблем, пов'язаних з ефективним використанням свого потенціалу, ігноруючи питання забезпечення перспектив розвитку з урахуванням змін зовнішнього середовища. Завдання адаптації підприємства до умов наростаючої динаміки внутрішнього та зовнішнього середовища обумовлено відсутністю плану дій, тобто відповідної стратегії антикризового управління.

Антикризове управління підприємствами є за своєю суттю мікроекономічною категорією, яка характеризує фінансово-економічні процеси на рівні підприємства та спрямована на застосування заходів щодо поліпшення фінансового стану. Порушення на мікрорівні можуть спричинити економічні, фінансові та соціальні проблеми на макрорівні. Отже, в умовах формування та реалізації стратегії антикризового управління підприємством доцільно подолати негативні наслідки фінансового стану підприємства та вирішити проблему запобігання банкрутству.

Антикризове управління підприємством — це управління в умовах кризи або управління з метою виведення підприємства з кризового стану, в якому воно перебуває [3].

Ознаки кризи на підприємстві включають: приховану тривалу нездатність керівництва приймати ефективні рішення; повна втрата можливостей,

стратегічної ініціативи та інноваційного потенціалу управлінського персоналу; підвищення значної активності керівного персоналу щодо політики корпоративного управління; несприятливий соціальний клімат; розвиток конфліктних ситуацій; скорочення чисельності працівників тощо.

Важливим моментом є розробка антикризової стратегії підприємства. Розрізняють стратегічну кризу, при якій потенціал підприємства підривається або знищується і відсутня можливість створення нового потенціалу. Зі свого боку, криза доходів виникає, коли підприємство втрачає кошти та потрапляє в ситуацію дефіциту балансу, а криза ліквідності передбачає зростання збитків, яке загрожує втратою платоспроможності. Найбільш небезпечними для підприємств є стратегічні кризи.

У стратегічному управлінні ризиками підприємства розрізняють чотири рівні стратегії. Перший рівень — це підприємства, які працюють у кількох сферах діяльності: корпорації та великі корпорації. Тут приймаються рішення щодо купівлі, продажу, ліквідації або перерозподілу окремих сфер підприємства, розраховуються стратегічні відповідності між окремими напрямками бізнесу, розробляється план диверсифікації. Водночас управління фінансовими ресурсами здійснюється глобально. Другий рівень — це рівень управління не диверсифікованим підприємством, яке є частиною диверсифікованої або повністю незалежної організації та відповідає за розробку та впровадження стратегії бізнес-одиноці. На цьому рівні розробляється та реалізується стратегія на основі стратегічного бізнес-плану, основною метою якої є підвищення конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу підприємства. Третій рівень — функціональний. Часто зустрічається серед менеджерів у таких функціональних сферах, як фінанси, маркетинг, розробка нових продуктів і послуг, виробництво та управління людськими ресурсами. Четвертий рівень — лінійний. На рівні адміністратора у відділі або географічно віддаленій частині підприємства, представництва, філії тощо [7].

Розробка стратегії антикризового управління передбачає використання системи методів проактивної оцінки фінансового стану підприємства з метою розробки комплексу ефективних заходів, які захищать підприємство від можливого банкрутства. Система антикризового управління не тільки здійснює постійний моніторинг кризових явищ, а й планує, організовує та реалізує антикризові заходи для підтримки фінансової стабільності та ефективного функціонування підприємства. Оскільки антикризове управління має на меті запобігти виникненню кризової ситуації на підприємстві, логічно, що воно повинно бути реалізовано до початку кризи або принаймні на ранніх фазах кризи. Заходи сприяють фінансовому оздоровленню та запобігають ліквідації підприємства. Тому необхідно розпочати

розробку стратегії управління кризою до того, як виникне кризова ситуація, щоб можна було взяти раніше розроблені заходи для зупинення кризи та успішного її вирішення в екстрених випадках.

При формуванні антикризової стратегії важливо враховувати термін реалізації, фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, деталі та етапи реалізації продукту та послуги, життєвий цикл. Заходи попередження криз повинні бути різними для кожної фази життєвого циклу бізнесу. На ранній стадії антикризова стратегія повинна бути зосереджена на аналітичній роботі, прогнозуванні динаміки змін і превентивних заходах. У фазі зростання антикризова стратегія спрямована на контроль діяльності підприємства та процесу реалізації стратегії. На зрілій стадії — стримування падіння економічних показників у прийнятних для окремих підприємств межах. Найсильніші прояви кризи виникають у фазі спаду, коли кризові явища є критичними для ефективної роботи бізнесу. На цьому етапі антикризова стратегія спрямована на те, щоб вивести підприємство з кризи та реалізувати систему заходів, спрямованих на зниження ризику серйозної кризи та можливості повторного банкрутства підприємства [6].

Отже, антикризова стратегія — це комплексна аналітична модель функціонування підприємства в умовах динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища на всіх етапах його життєвого циклу для досягнення кінцевої мети — довгострокової економічної стабільності.

Стратегія управління кризою — це конкретний план управління, спрямований на досягнення поставлених цілей. Це перспективна система вимірювання, яка гарантує досягнення конкретних цілей, визначених підприємством. Сутність розробки та реалізації стратегії антикризового управління полягає у виборі з численних альтернатив бажаного напрямку трансформації та спрямуванні виробничо-господарської діяльності підприємств у вибране русло. Рішення, прийняті на ранніх стадіях кризи підприємства, як правило, слабкі і тому не завжди є надійним сигналом про появу негативних тенденцій. Тому комплекс антикризових заходів, які запроваджуються під час кризи, має різний характер і визначається співвідношенням стратегічних і тактичних рішень [8].

Процес розробки стратегії управління ризиками базується на ретельному вивченні всіх можливих напрямків розвитку та діяльності, включаючи загальні напрямки, ринки, необхідні послуги, методи конкуренції, залучення всіх видів ресурсів, зміцнення позицій підприємств на ринку і визначення бізнес-моделі, метою якої є забезпечення координації зусиль для підвищення ринкової вартості підприємства. Важливе місце в системі стратегії та антикризового управління займає напрямок управління ризиками фінансових ресурсів

та операційних ризиків, що забезпечує реалізацію управлінських рішень та мінімізує ризик фінансового забезпечення [4].

У антикризовому менеджменті на розробку стратегії виходу з кризової ситуації (прийняття відповідних управлінських рішень) впливають такі фактори, як: 1) проблеми; 2) умови реалізації управлінського рішення; 3) достатня вихідна (основна) інформація; 4) достовірність інформації; 5) масштаб проблеми; 6) технічне оснащення. У антикризовому управлінні вирішальне значення має сама стратегія управління, при цьому основна увага приділяється проблемі виходу з кризи, яка безпосередньо пов'язана з усуненням причин, що сприяють виникненню криз [9].

Антикризова стратегія спрямована на встановлення параметрів, які визначають широкий спектр альтернативних заходів для усунення розбіжностей між цілями підприємства, наявними ресурсами та впливом зовнішніх і внутрішніх обставин. Усе це має забезпечувати добре підібрана стратегія розвитку з відповідними характеристиками, покликана, перш за все, масштабувати бізнес і не залишати існуючі ресурси без змін. Стратегія антикризового управління підприємством повинна включати дві стратегії: стратегію антикризового менеджменту та стратегію запобігання кризовим ситуаціям. Таким чином, управління стратегічними ризиками має бути симбіозом операційного менеджменту, включаючи контроль поточної ситуації через безперервний моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовища, вибір та впровадження стратегій антикризового менеджменту та стратегічного менеджменту, а саме: прогнозування майбутніх ситуацій шляхом постійного моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища, вибору та впровадження стратегій запобігання ризикам [5].

При виборі стратегії запобігання кризі та відповідних процедур необхідно враховувати такі фактори, як рівень розвитку підприємства, причина кризи, симптоми та діагностика кризи, глибина та тривалість кризи [12]. Основними принципами системи стратегічного антикризового управління підприємствами, що перебувають у кризовому стані, є рання діагностика криз, швидке реагування на кризові явища, адекватність реагування на реальну фінансову загрозу банкрутства та досягнення загального потенціалу [11]. До характеристик антикризового управління, які підвищують ефективність управлінських і регулятивних механізмів стратегії корпоративного управління, належать гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та реагування на обставини [10].

Вибір стратегії антикризового управління є моделлю, що складається з окремих блоків: механізм антикризового управління; процес антикризового управління; процес інтеграції або декомісії антикризового управління.

Проблема вибору стратегії антикризового управління підприємствами розглядається одночасно з теоретичного, системного та практичного аспектів. Теоретично питання щодо вибору стратегії управління ризиками підприємства можна ставити та обговорювати лише на передумові, що управління ризиками є стратегічним, оскільки воно призначене для вирішення довгострокових завдань. Крім того, у більшості випадків ризик-менеджмент застосовується до підприємств, які ще не вийшли з кризи, тому ризик-менеджмент має мати справу зі стратегічними викликами. Проблема у виборі антикризової стратегії носить методологічний характер. Тому що має сенс описати, чи є у стратегії управління характерні ознаки чи ряд характерних ознак, за якими можна виділити типові стратегії, тобто їх типологію [9].

Особливу увагу слід звернути на вдосконалення системного забезпечення діагностики фінансово-економічних показників (розрахунок коефіцієнтів ліквідності), а також теоретичного, системного та практичного забезпечення прийняття управлінських рішень у системі вибору корпоративної стратегії управління ризиками, наявність власних коштів, співвідношення рівноваги структури ліквідних коштів, ступінь впливу та вибір інструментів впливу на підвищення ліквідності капіталу в кризових ситуаціях та об'єктивність результатів кризових ситуацій [9].

Система вибору стратегії антикризового управління підприємствами повинна використовувати комплексну методологію, що враховує як теоретичні, так і практичні підходи для забезпечення прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень. Водночас проблема удосконалення методології діагностики різних фінансово-економічних показників має стати предметом ретельного аналізу, який дозволить не тільки точно оцінити ступінь впливу кризової ситуації на економічну діяльність підприємства, а й підвищити ефективність вибору заходів. Тому антикризову стратегію розвитку можна розглядати як базову концепцію реалізації стратегічного антикризового управління підприємствами, що сприяє досягненню поставлених цілей впровадження антикризового менеджменту [1].

Підприємства, які розпізнають ранні ознаки кризи, повинні вміти вживати запобіжних заходів, щоб уникнути банкрутства. Стратегія повинна передбачати наявність інструментів раннього попередження ризиків і загроз. У важкій кризі необхідні реактивні (надзвичайні) заходи, щоб покращити бізнес і уникнути банкрутства. Крім ліквідації та банкрутства, захист і напад є найпоширенішими стратегіями управління кризою. Оборонна стратегія полягає в стабілізації кризи за рахунок внутрішніх резервів (скорочення витрат, реструктуризація активів). Наступальна стратегія передбачає значні реструктуризаційні зміни, зміцнює підприємство

за рахунок зовнішніх інвестицій, зміцнює довгострокову перспективу конкурентної переваги [2].

Стратегія запобігання ризикам повинна охоплювати весь період діяльності підприємства, від заснування до ліквідації. Управління ризиками та невизначеністю підприємницької діяльності на докризовій фазі має відбуватися в рамках докризового менеджменту. Необхідно вжити запобіжних заходів до того, як буде розпочато провадження у справі про банкрутство. У важкій кризі необхідні реактивні (надзвичайні) заходи, щоб покращити бізнес і уникнути банкрутства. У посткризовий період на основі глибокого аналізу причин кризи можна створити умови для радикальних змін, посилення інновацій та підвищення ефективності виробництва [2].

Підприємства повинні не тільки мати тверду стратегію дій, але й бути готовими адаптуватися до непередбачуваних обставин. Тому стратегія запобігання кризі підприємства повинна складатися із запланованих дій (директивних стратегій) і необхідних корекцій при виникненні несподіваних ситуацій (незапланованих стратегічних рішень). А враховуючи життєвий цикл підприємства, вибір і реалізація відповідної стратегії антикризового управління дозволяє знизити ймовірність виникнення кризових ситуацій і зменшити збитки від розвитку кризових ситуацій, посилює та активізує стратегічний потенціал реагування на кризові явища, посилює здатність підприємств до адаптації та посилює їхню конкурентоспроможність [5].

За допомогою добре сформульованої та обраної стратегії запобігання кризовим ситуаціям можна уникнути багатьох кризових ситуацій і сприяти розповсюдженню всередині підприємства. По суті, це план дій на розумний період часу, щоб максимально уникнути ризикованих ситуацій, направити підприємство на шлях зростання та зміцнити його позиції на ринку. Основною метою антикризової стратегії українських підприємств є розв'язання суперечностей і невідповідностей, які виникають між цілями підприємств, їх наявними можливостями (зазвичай обмеженими) та (зазвичай негативними) впливами внутрішнього та зовнішнього середовища підприємств.

Обґрунтування конкретних варіантів реалізації стратегії антикризового управління має базуватися на інноваційному підході до активізації технологічної модернізації та розвитку підприємства з урахуванням економічного потенціалу та внутрішніх можливостей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження дало підстави дослідити особливості вибору та обґрунтування стратегії антикризового управління підприємством. Визначено, що розробка стратегії антикризового управління передбачає використання системи методів проактивної оцінки фінансово-

го стану підприємства з метою розробки комплексу ефективних заходів, які захистять підприємство від можливого банкрутства. Виявлено, що сутність розробки та реалізації стратегії антикризового управління полягає у виборі з численних альтернатив бажаного напрямку трансформації та спрямуванні виробничо-господарської діяльності підприємств у вибране русло. З'ясовано, що систе-

ма вибору стратегії антикризового управління підприємствами повинна використовувати комплексну методологію, що враховує як теоретичні, так і практичні підходи для забезпечення прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень.

У перспективі подальших досліджень доцільно розкрити особливості антикризового управління підприємством в умовах реалій сьогодення.

Література

1. Бочарова Н., Тулицька Є. Розробка управлінських рішень щодо вибору антикризової стратегії АТП // *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. № 2(1). С. 34–49.
2. Гринчишин Я.М. Стратегічний підхід до антикризового управління підприємствами // *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2021. Т. 32(71). С. 38–41.
3. Гринько Т. Стратегія як інструмент антикризового управління на підприємстві // *Економіст*. 2013. № 8. С. 51–53.
4. Гришова І.Ю., Гнатєва Т.М. Управління ризиками у контексті стратегії антикризового управління // *Український журнал прикладної економіки*. 2016. № 1(3). С. 32–40.
5. Литовченко О.Ю. Вибір та обґрунтування стратегії антикризового управління підприємством // *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 308–312.
6. Михайленко О.В., Майстренко А.В. Розроблення та обґрунтування антикризової стратегії діяльності підприємства // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 37. С. 63–68.
7. Мірошниченко О.Ю. Інститут банкрутства як інструмент регулювання діяльності неплатоспроможних підприємств // *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27(1). С. 321–331.
8. Онісіфорова В., Ю., Болотова Т.М. Алгоритм реалізації та заходи антикризового управління підприємством // *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 25. С. 119–127.
1. Польова О.Л. Вибір стратегії антикризового управління підприємством // *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_11 (дата доступу: 22.06.2023).
2. Шконда В.В., Кальянов А.В. Стратегії антикризового управління сучасним підприємством // *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 42(3). С. 167–175.
3. Groh M. Strategic management in times of crisis // *American Journal of Economics and Business Administration*. 2014. № 6(2). Р. 49–57.
4. Strzemecki P. Strategie organizacji w sytuacji kryzysowej // *Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne*. 2015. Т. XXII. S. 27–34.
5. Крамар О.М. *Підвищення ефективності функціонування будівельних підприємств на засадах удосконалення системи управління персоналом*: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2020. 20 с.
6. Мельник О.Г. *Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій*: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 344 с.
7. Нога І.М., Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика ефективності застосування інформаційних технологій в управлінні підприємствами // *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 241–245.
8. Серняк І.І. *Формування та розвиток соціального інструментарію управління персоналом підприємства*: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2019. 20 с.
9. Скриньковський Р.М. Діагностика використання трудових, матеріальних, фінансових та енергетичних ресурсів підприємства як інструмент управління елементами його виробничо-господарської діяльності // *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 249–254.
10. Скриньковський Р.М. Діагностика конкурентоспроможності продукції підприємства // *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 240–246.
11. Скриньковський Р.М. Діагностика фінансового, виробничого, трудового, соціально-економічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів і аналіз потенційних ризиків підприємства в умовах невизначеності // *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 186–193.
12. Скриньковський Р.М. Методичні рекомендації до оцінювання інвестиційної привабливості підприємств // *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 62–67.
13. Скриньковський Р.М. Освітньо-фаховий потенціал персоналу: сутність і роль у формуванні інвестиційної привабливості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 121–126.

14. Скриньковський Р. М. Система діагностики виробничої діяльності підприємства з урахуванням науково-технічного та інноваційного розвитку // *Економіка та держава*. 2015. № 5. С. 51–53.
15. Скриньковський Р. М. Система діагностики інноваційної діяльності підприємства: концепція та інструментарій // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 705–708.
16. Скриньковський Р. М., Візняк Ю. Я., Павловські Г., Коропецький О. О. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві // *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 223–228.
17. Скриньковський Р. М., Клювак О. В. Діагностика рівня готовності підприємства до здійснення інноваційної стратегії // *Бізнес Інформ*. 2016. № 7. С. 96–101.
18. Скриньковський Р. М., Клювак О. В., Процевят О. С. Діагностика експортного потенціалу підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 163–170.
19. Скриньковський Р. М., Костюк Н. Р., Семчук Ж. В., Коропецький О. О. Діагностика політики керівництва у сферах якості, соціальної відповідальності, інформаційної безпеки й охорони праці та механізм забезпечення гідної праці на підприємстві // *Бізнес Інформ*. 2016. № 3. С. 131–137.
20. Скриньковський Р. М., Крамар Р. І., Гарасим П. С. Діагностика ефективності системи захисту інформації на підприємстві та відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю // *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 225–228.
21. Скриньковський Р. М., Максимчук Я. С., Харук К. Б. Діагностика економічної стійкості підприємства і роль інформації та комунікації в контексті стійкості динамічної рівноваги, функціонування і розвитку // *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 162–168.
22. Скриньковський Р. М., Павловські Г. Діагностика в системі менеджменту підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 199–205.
23. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Воробйов В. В. Діагностика відповідності конкурентної стратегії підприємства стану зовнішнього середовища // *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 371–376.
24. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Воробйов В. В. Діагностика ефективності контролінгу бізнес-процесів підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 8. С. 154–159.
25. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Костюк Н. Р., Коропецький О. О. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства // *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 250–257.
26. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Пирожак Є. К., Томюк І. М. Діагностика системи стратегічного управління витратами підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 12. С. 248–253.
27. Скриньковський Р. М., Процюк Т. Б., Костюк Н. Р. Внутрішній аудит системи корпоративного управління та діагностика ринкової вартості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 180–187.
28. Скриньковський Р. М., Семчук Ж. В., Візняк Ю. Я., Горічко Х. І. Діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи та ідентифікації банкрутства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 165–172.
29. Скриньковський Р. М., Харук К. Б., Заброцька О. В. Параметри діагностики кредитоспроможності підприємства // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 8(1). С. 114–117.
30. Скриньковський Р. М., Шпак О. Г. Бізнес-діагностика підприємства як особливий вид консультаційних послуг // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 3. С. 110–114.
31. Скриньковський Р., Дмитрієва Ю., Чубенко А. Діагностика можливостей підприємства щодо утримання клієнтури та відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 45–50.
32. Скриньковський Р., Крамар Р. Діагностика формування і використання прибутку підприємства та відповідальність керівника за порушення податкового законодавства // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 130–134.
33. Скриньковський Р., Нога І., Чубенко А. Діагностика стану кадрового обліку і діловодства на підприємстві та відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері захисту персональних даних // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 52–57.
34. Скриньковський Р., Чубенко А. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства та відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 49–54.
35. Шпак О. Г., Скриньковський Р. М. Аналіз продуктивності праці персоналу підприємства і діагностика резервів її зростання // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 2. С. 62–65.
36. Щебель А. І. *Управління потенціалом підприємства в системі координат організаційного розвитку*: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2020. 20 с.
37. Skrynkovskiy R. M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.
38. Skrynkovskyy R. M., Sopilnyk L. I., Tsyuh S. I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>

39. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>
40. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.09>
41. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.26-8>
42. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>
43. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.12>
44. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.11>
45. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514. doi: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v10i3.1318>
46. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
47. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>

References

1. Bocharova N., Tupytska Y. Rozrobka upravlynskykh rishen shchodo vyboru antykrizovoi stratehii ATP // *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. № 2(1). S. 34–49.
2. Hrynychshyn Y.M. Stratehichniy pidkhyd do antykrizovoho upravlinnia pidpryemstvamy // *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*. 2021. T. 32(71). S. 38–41.
3. Hrynk T. Stratehiia yak instrument antykrizovoho upravlinnia na pidpryemstvi // *Ekonomist*. 2013. № 8. S. 51–53.
4. Hryshova I.Y., Hnatieva T.M. Upravlinnia ryzykamy u konteksti stratehii antykrizovoho upravlinnia // *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*. 2016. № 1(3). S. 32–40.
5. Lytovchenko O.Y. Vybir ta obgruntuvannia stratehii antykrizovoho upravlinnia pidpryemstvom // *Biznes Inform*. 2012. № 12. S. 308–312.
6. Mykhailenko O.V., Maistrenko A.V. Rozroblennia ta obgruntuvannia antykrizovoi stratehii diialnosti pidpryemstva // *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment*. 2019. Vyp. 37. S. 63–68.
7. Miroshnychenko O.Y. Instytut bankrutstva yak instrument rehuliuвання diialnosti neplatospromozhnykh pidpryemstv // *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. 2012. Vyp. 27(1). S. 321–331.
8. Onisiforova V., Y., Bolotova T.M. Alhorytm realizatsii ta zakhody antykrizovoho upravlinnia pidpryemstvom // *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva*. 2020. № 25. S. 119–127.
1. Polova O.L. Vybir stratehii antykrizovoho upravlinnia pidpryemstvom // *Efektivna ekonomika*. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_11 (date of access: 22.06.2023).
2. Shkonda V.V., Kalianov A.V. Stratehii antykrizovoho upravlinnia suchasnym pidpryemstvom // *Naukovi pratsi MAUP*. 2014. Vyp. 42(3). S. 167–175.
3. Groh M. Strategic management in times of crisis // *American Journal of Economics and Business Administration*. 2014. № 6(2). P. 49–57.
4. Strzemecki P. Strategie organizacji w sytuacji kryzysowej // *Zeszyty Naukowe PWSZ w Plocku. Nauki Ekonomiczne*. 2015. T. XXII. S. 27–34.
5. Kramar O.M. *Pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia budivelnykh pidpryemstv na zasadakh udoskonalennia systemy upravlinnia personalom*: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.04 / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv, 2020. 20 s.
6. Melnyk O.H. *Systemy diahnostyky diialnosti mashynobudivnykh pidpryemstv: polikryterialna kontseptsiia ta instrumentarii* : monohrafiia. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2010. 344 s.

7. Noga I. M., Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G. Diahnostyka efektyvnosti zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii v upravlinni pidpriemstvamy // *Biznes Inform.* 2016. № 9. S. 241–245.
8. Serniak I. I. *Formuvannya ta rozvytok sotsialnoho instrumentariiu upravlinnia personalom pidpriemstva*: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.04 / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv, 2019. 20 s.
9. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka vykorystannya trudovykh, materialnykh, finansovykh ta enerhetychnykh reursiv pidpriemstva yak instrument upravlinnia elementamy yoho vyrobnycho-hospodarskoi diialnosti // *Problemy ekonomiky.* 2015. № 1. S. 249–254.
10. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka konkurentospromozhnosti produktsii pidpriemstva // *Problemy ekonomiky.* 2015. № 4. S. 240–246.
11. Skrynkovskyy R. M. Diahnostyka finansovoho, vyrobnychoho, trudovoho, sotsialno-ekonomichnoho ta innovatsiino-investytsiinoho potentsialiv i analiz potentsiinykh ryzykiv pidpriemstva v umovakh nevyznachenosti // *Problemy ekonomiky.* 2015. № 2. S. 186–193.
12. Skrynkovskyy R. M. Metodychni rekomendatsii do otsiniuvannya investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstv // *Investytsii: praktyka ta dosvid.* 2011. № 23. S. 62–67.
13. Skrynkovskyy R. M. Osvitno-fakhovyi potentsial personalu: sutnist i rol u formuvanni investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2013. № 4. S. 121–126.
14. Skrynkovskyy R. M. Systema diahnostyky vyrobnychoi diialnosti pidpriemstva z urakhuvanniam naukovotekhnichnoho ta innovatsiinoho rozvytku // *Ekonomika ta derzhava.* 2015. № 5. S. 51–53.
15. Skrynkovskyy R. M. Systema diahnostyky innovatsiinoi diialnosti pidpriemstva: kontseptsiiia ta instrumentarii // *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky.* 2014. Vyp. 2. S. 705–708.
16. Skrynkovskyy R. M., Vizniak Y. Y., Pawlowski G., Koropetskyi O. O. Diahnostyka dyversyfikatsiinykh protsesiv na pidpriemstvi // *Problemy ekonomiky.* 2017. № 2. S. 223–228.
17. Skrynkovskyy R. M., Kliuvak O. V. Diahnostyka rivnia hotovnosti pidpriemstva do zdiisnennia innovatsiinoi stratehii // *Biznes Inform.* 2016. № 7. S. 96–101.
18. Skrynkovskyy R. M., Kliuvak O. V., Protseviat O. S. Diahnostyka eksportnoho potentsialu pidpriemstva // *Problemy ekonomiky.* 2016. № 4. S. 163–170.
19. Skrynkovskyy R. M., Kostiuk N. R., Semchuk Z. V., Koropetskyi O. O. Diahnostyka polityky kerivnytstva u sferakh yakosti, sotsialnoi vidpovidalnosti, informatsiinoi bezpeky y okhorony pratsi ta mekhanizm zabezpechennia hidnoi pratsi na pidpriemstvi // *Biznes Inform.* 2016. № 3. S. 131–137.
20. Skrynkovskyy R. M., Kramar R. I., Harasym P. S. Diahnostyka efektyvnosti systemy zakhystu informatsii na pidpriemstvi ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro komertsiiu taiemnytsiu // *Porivnialno-analitychne pravo.* 2016. № 1. S. 225–228.
21. Skrynkovskyy R. M., Maksymchuk Y. S., Kharuk K. B. Diahnostyka ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva i rol informatsii ta komunikatsii v konteksti stiikosti dynamichnoi rivnovahy, funktsionuvannya i rozvytku // *Problemy ekonomiky.* 2015. № 3. S. 162–168.
22. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G. Diahnostyka v systemi menedzhmentu pidpriemstva // *Problemy ekonomiky.* 2016. № 3. S. 199–205.
23. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G., Vorobiov V. V. Diahnostyka vidpovidnosti konkurentnoi stratehii pidpriemstva stanu zovnishnoho seredovyshcha // *Biznes Inform.* 2016. № 10. S. 371–376.
24. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G., Vorobiov V. V. Diahnostyka efektyvnosti kontrolinhu biznes-protsesiv pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 8. S. 154–159.
25. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G., Kostiuk N. R., Koropetskyi O. O. Diahnostyka faktoriv innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva // *Problemy ekonomiky.* 2017. № 1. S. 250–257.
26. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G., Pyrozhak Y. K., Tomiuk I. M. Diahnostyka systemy stratehichnoho upravlinnia vytratamy pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 12. S. 248–253.
27. Skrynkovskyy R. M., Protsiuk T. B., Kostiuk N. R. Vnutrishnii audyt systemy korporatyvnoho upravlinnia ta diahnostyka rynkovoї vartosti pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 9. S. 180–187.
28. Skrynkovskyy R. M., Semchuk Z. V., Vizniak Y. Y., Horichko K. I. Diahnostyka finansovoho stanu pidpriemstva z metoiu poperedzhennia kryzy ta identyfikatsii bankrutstva // *Biznes Inform.* 2016. № 2. S. 165–172.
29. Skrynkovskyy R. M., Kharuk K. B., Zabrotska O. V. Parametry diahnostyky kredytopromozhnosti pidpriemstva // *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky.* 2014. Vyp. 8(1). S. 114–117.
30. Skrynkovskyy R. M., Shpak O. H. Biznes-diahnostyka pidpriemstva yak osoblyvyi vyd konsultatsiinykh posluh // *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy.* 2017. Vyp. 3. S. 110–114.
31. Skrynkovskyy R., Dmytriieva Y., Chubenko A. Diahnostyka mozhlyvostei pidpriemstva shchodo utrymanna klientury ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst prav spozhyvachiv // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 9. S. 45–50.
32. Skrynkovskyy R., Kramar R. Diahnostyka formuvannya i vykorystannya prybutku pidpriemstva ta vidpovidalnist kerivnyka za porushennia podatkovoho zakonodavstva // *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 6. S. 130–134.

33. Skrynkovskyy R., Noga I., Chubenko A. Diahnostyka stanu kadrovoho obliku i dilovodstva na pidpriemstvi ta vidpovidalnist za porushennia vymoh zakonodavstva u sferi zakhystu personalnykh danykh // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2016. № 8. S. 52–57.

34. Skrynkovskyy R., Chubenko A. Diahnostyka konkurentnoho potentsialu pidpriemstva ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2016. № 7. S. 49–54.

35. Shpak O.H., Skrynkovskyy R.M. Analiz produktyvnosti pratsi personalu pidpriemstva i diahnostyka rezervii zrostannia // *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2017. Vyp. 2. S. 62–65.

36. Shchebel A.I. *Upravlinnia potentsialom pidpriemstva v systemi koordynat orhanizatsiinoho rozvytku*: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.04 / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv, 2020. 20 s.

37. Skrynkovskyy R.M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.

38. Skrynkovskyy R.M., Sopilnyk L.I., Tsyuh S.I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>

39. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>

40. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.09>

41. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.26-8>

42. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>

43. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.12>

44. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.11>

45. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514. doi: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v10i3.1318>

46. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>

47. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>

УДК 69.003:338.2:330.3

Мамонов Костянтин Анатолійович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Mamonov Kostyantyn

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of land administration and geographic information systems
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ORCID: 0000-0002-0797-2609

Гой Василь Васильович

*кандидат економічних наук,
докторант кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Goi Vasyl

*PhD in Economics, Doctoral Student of the
Department of entrepreneurship and business administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ORCID: 0000-0003-1822-4478

Коваленко Людмила Борисівна

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри вищої математики і математичного моделювання
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Kovalenko Liudmyla

*Candidate of Physics and Mathematics Sciences,
Associate Professor of the Department of higher mathematics and mathematical modeling
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ORCID: 0000-0002-5959-9762

Дмитренко Антон Анатолійович

*здобувач кафедри економіки та маркетингу
Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова*

Dmytrenko Anton

*Student of the Department of Economics and Marketing
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ORCID: 0009-0005-0905-4771

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9197

НАУКОВО ОБҐРУНТОВАНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

SCIENTIFICLY BASED RECOMMENDATIONS FOR PROVIDING THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Анотація. Доведена актуальність та своєчасність представленого дослідження. Досягнута мета дослідження щодо розробки науково обґрунтованих рекомендацій забезпечення розвитку будівельних підприємств. У цьому контексті вирішені наступні завдання: систематизація теоретичних положень щодо визначення напрямів та особливостей розвитку будівельних підприємств; виокремлення інструментів та заходів забезпечення їх розвитку.

Запропоновані науково обґрунтовані рекомендації забезпечення розвитку будівельних підприємств (БП), що базуються на кількісних параметрах та заходах забезпечення розвитку через призму визначених «точок» зростання інтегрального чинника на основі збільшення системних стейкхолдерних, інвестиційно-інноваційних, чинників фінансово-економічного стану, рівня стратегічного й організаційного забезпечення, ефективності маркетингової діяльності.

Визначені методи і моделі оцінки рівня формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств, що визначаються комплексним застосуванням кількісного і якісного інструментарію та дозволяють створити економіко-прикладний механізм розробки теоретико-методологічного підходу до оцінки.

Запропоновано теоретико-методологічний підхід до оцінки розвитку будівельних підприємств, який базується на застосуванні кількісних і якісних методів, характеризується економічними, інноваційно-інвестиційними, соціальними, чинниками корпоративного управління, використання людського капіталу, брендovими і показниками, що характеризують потенціал будівельних підприємств та надає можливості отримати інтегральну оцінку для прогнозування змін напрямів розвитку суб'єктів господарювання будівельної сфери.

Розроблено методичний підхід до прогнозування інтегрального показника розвитку будівельних підприємств з урахуванням зміни інтегрального чинника формування та використання інтелектуального економічного чинника на основі застосування розробленої економіко-математичної моделі, що враховує економічні, геопросторові, безпекові, соціальні параметри та дозволяє запропонувати заходи щодо розвитку будівельних підприємств.

Запропоновані науково обґрунтовані рекомендації, які базуються на кількісній основі результатів оцінки рівня забезпечення розвитку будівельних підприємств, його математичного моделювання із застосуванням сучасного технологічного забезпечення.

Ключові слова: розвиток, будівельні підприємства, науково обґрунтовані рекомендації, інтелектуальні економічні системи, теоретико-методичний підхід, оцінка, моделювання, точки зростання.

Summary. The relevance and timeliness of the presented research is proven. The goal of the research on the development of scientifically based recommendations for ensuring the development of construction enterprises has been achieved. In this context, the following tasks were solved: systematization of theoretical provisions regarding the determination of directions and features of the development of construction enterprises; identifying tools and measures to ensure their development.

Proposed scientifically based recommendations for ensuring the development of construction enterprises (BE), based on quantitative parameters and measures for ensuring development through the prism of defined «points» of growth of an integral factor based on the increase of systemic stakeholder, investment and innovation factors, factors of financial and economic condition, level of strategic and organizational ensuring the effectiveness of marketing activities.

Methods and models for assessing the level of formation and use of the intellectual economic system of construction enterprises are defined, which are determined by the complex application of quantitative and qualitative tools and allow to create an economic and applied mechanism for the development of a theoretical and methodological approach to assessment. A theoretical-methodological approach to the assessment of the development of construction enterprises is proposed, which is based on the application of quantitative and qualitative methods, is characterized by economic, innovation-investment, social, corporate management factors, the use of human capital, brand and indicators characterizing the potential of construction enterprises and provides opportunities to obtain integral assessment for forecasting changes in the directions of development of business entities in the construction sector.

A methodical approach to forecasting the integral indicator of the development of construction enterprises has been developed, taking into account the change of the integral factor of the formation and use of the intellectual economic factor on the basis of the application of the developed economic-mathematical model, which takes into account economic, geospatial, security, social parameters and allows to propose measures for the development of construction enterprises.

Scientifically based recommendations are proposed, which are based on the quantitative basis of the results of the assessment of the level of support for the development of construction enterprises, its mathematical modeling with the use of modern technological support.

Key words: development, construction enterprises, scientifically based recommendations, intelligent economic systems, theoretical and methodological approach, evaluation, modeling, growth points.

Постанова проблеми. Проблема забезпечення розвитку будівельних підприємств (БП) є однією з головних, що впливає на функціонування економіки країни у цілому. Будівельні підприємства виступають «локомотивом» розвитку та забез-

печують діяльність суб'єктів інших сфер. За останні роки відбувається скорочення основних показників діяльності БП, зокрема обсягів виробництва та реалізації будівельної продукції, результативності їх функціонування, знижується рівень фінансової

стійкості та інвестиційної привабливості. У таких умовах особливого значення набуває розробка науково обґрунтованих рекомендацій забезпечення розвитку будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В існуючих наукових розробках розвитку характеризується як дискусійне поняття, на формування й обґрунтування якого впливає значне коло чинників. Зокрема, на функціональних параметрах розвитку зосереджують увагу Запасна Л. С., Ткаченко А. М. [1; 2]. При цьому особлива увага приділяється напрямам забезпечення розвитку суб'єктів господарювання. Структурні компоненти забезпечення розвитку підприємств виокремлюють вчені [2]. Системні характеристики розвитку визначаються у роботах [3; 4]. На методах і моделях забезпечення розвитку підприємств зосереджують увагу [5; 6]. Для забезпечення розвитку БП особова увага фокусується на організаційно-економічному забезпеченні [7].

Розділяючи теоретико-методичні положення комплексного підходу, запропоновано авторський підхід до визначення розвитку будівельних підприємств який представляє собою сукупність напрямів, що формують процеси та систему функціонування, що включає виробничо-господарський та людський потенціал, спрямованих на досягнення стратегічних і тактичних переваг шляхом врахування рівня взаємодії стейкхолдерів для досягнення найкращого стану порівняно з минулим.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих рекомендацій забезпечення розвитку будівельних підприємств. У цьому контексті вирішуються наступні завдання:

- систематизація теоретичних положень щодо визначення напрямів та особливостей розвитку будівельних підприємств;
- виокремлення інструментів та заходів забезпечення розвитку БП.

Отже, тема дослідження є актуальною і має своєчасний характер.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті розвитку будівельних підприємств, інтелектуальні економічні системи характеризуються як сукупність економічних, геопросторових, безпекових, соціальних компонентів, що розробляються шляхом застосування сучасних математичних методів і моделей, штучного інтелекту, інформаційно-аналітичного забезпечення та інструментарію й формують основу для прийняття управлінських рішень [8–13].

Для розробки науково обґрунтованих рекомендацій запропоновані напрями формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств у контексті оптимізації створення й застосування інформаційно-аналітичного забезпечення відносно економічних чинників, спрямованих на зміцнення фінансового

стану через коефіцієнти: поточної ліквідності; фондвіддачі; оборотності оборотних активів; індекси рентабельності реалізації будівельної продукції; фінансової автономії; фінансової залежності.

Важливого значення має виявлення особливостей функціонування будівельних підприємств. Створення кількісної основи визначення напрямів та особливостей взаємодії стейкхолдерів у системі формування й використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств. Формування інформаційно-аналітичного забезпечення інвестиційної активності БП. Для формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств враховується нормативно-правове забезпечення геопросторового розвитку.

У цьому контексті запропоновано метод оцінки інтегрального показника розвитку БП [14–18], який складається з наступних етапів:

- формування інформаційно-аналітичного забезпечення щодо оцінки рівня розвитку будівельних підприємств;
- визначення чинників розвитку БП;
- побудова багаторівневої системи показників оцінки рівня розвитку будівельних підприємств;
- оцінка локальних чинників;
- розробка моделі оцінки системних показників рівня розвитку будівельних підприємств;
- оцінка системних чинників;
- побудова моделі оцінки інтегрального показника рівня розвитку будівельних підприємств;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- оцінка інтегрального показника рівня розвитку будівельних підприємств;
- здійснення економіко-математичного моделювання впливу чинників на інтегральний показник;
- інтерпретація отриманих результатів.

У рамках запропонованого підходу розроблена багаторівнева система показників, яка представлена на рис. 1.

Багаторівнева система показників оцінки рівня розвитку будівельних підприємств складається із локальних чинників (3 рівень), системних (2 рівень), інтегрального показника (1 рівень).

Системні чинники оцінюються на основі запропонованої моделі, що побудована на основі результатів оцінки локальних чинників розвитку БП:

$$D_i = \sqrt[n]{D_{ij}}, \quad (1)$$

де D_i — системні показники розвитку будівельних підприємств, відн. од.;

D_{ij} — локальні чинники розвитку БП, відн. од.
 n — кількість локальних чинників розвитку будівельних підприємств, од.

На основі визначених системних показників розвитку будівельних підприємств здійснюється оцінка узагальнюючого чинника на основі наступної інтегральної моделі:

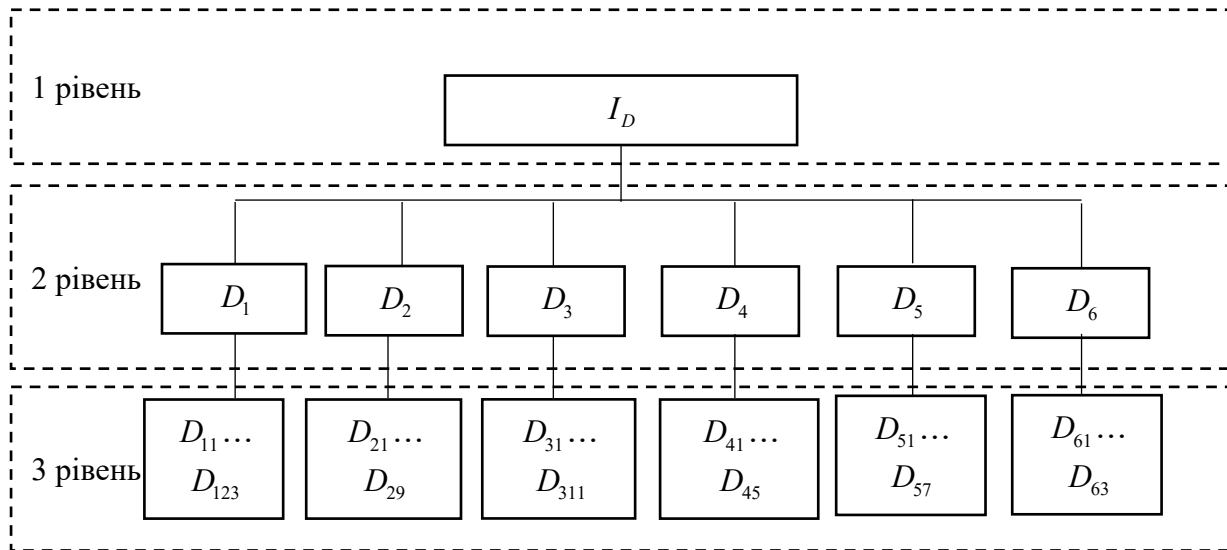


Рис. 1. Багаторівнева система показників оцінки рівня розвитку будівельних підприємств
 Джерело: авторська розробка

$$I_D = \sum_{i=0}^n k_i * D_i, \quad (2)$$

де I_D — інтегральний показник розвитку будівельних підприємств, відн. од.

k_i — вагові коефіцієнти, що визначають вплив системних чинників на інтегральний показник, відн. од.

D_i — системні показники розвитку будівельних підприємств, відн. од.

Результати оцінки розвитку будівельних підприємств представлені у табл. 1.

У результаті оцінки інтегрального показника розвитку будівельних підприємств визначено середній рівень на більшості з них, який характеризується несистемною реакцією на зміни в управлінській структурі для забезпечення розвитку БП, реалізуються окремі напрями формування організаційної культури, для забезпечення розвитку суб'єктів господарювання визначено несистемний рівень застосування та врахування нормативно-правового забезпечення. Окремі значення показників фінансово-економічного стану БП відповідають нормативним, несистемно реалізуються напрями інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечуються окремі напрями взаємодії із стейкхол-

дерами, що впливають на розвиток будівельних підприємств, у повному обсязі не сформовано стратегічне забезпечення діяльності компаній.

Поряд з цим, на АТ «Трест Житлобуд-1» спостерігається високий рівень формування та реалізації напрямів і компонентів розвитку будівельного підприємства. Зокрема, визначена висока реакція на зміни в управлінській структурі для забезпечення розвитку БП, перманентно реалізуються напрями формування організаційної культури компанії, для забезпечення розвитку суб'єктів господарювання, визначено врахування положень нормативно-правового забезпечення та змін, які відбуваються у ньому. Забезпечується зростання показників фінансово-економічного стану БП, реалізуються напрями інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечуються напрями взаємодії із стейкхолдерами, що впливають на розвиток будівельних підприємств, формується й реалізується стратегічне забезпечення.

На основі інтегральної оцінки показника розвитку будівельних підприємств, застосування інструментарію економіко-математичного моделювання, запропоновані науково обґрунтовані рекомендації щодо забезпечення розвитку суб'єктів господарювання через призму: стейкхолдерних

Таблиця 1

Результати оцінки інтегрального показника розвитку будівельних підприємств, відн. од.

Будівельні підприємства	Значення інтегрального показника
АТ «КДБК»	4,17
АТ «ХК «Київміськбуд»	5,849
АТ «Трест Житлобуд-1»	6,577
АТ «Сумбуд»	4,295
ТОВ «Житлобуд-2»	4,584

Джерело: складено авторами

чинників (точка зростання — у 2 рази); інвестиційно-інноваційних чинників розвитку (точка зростання — на 30%); чинників фінансово-економічного стану (точка зростання — у 1,5 рази); чинників рівня стратегічного забезпечення розвитку будівельних підприємств (точка зростання — на 20%); чинників рівня ефективності маркетингової діяльності (точка зростання — на 40%); чинників рівня організаційного забезпечення розвитку будівельних підприємств (точка зростання — на 40%).

У контексті розробки науково обґрунтованих рекомендацій, для формування кількісної основи застосовуються результати застосування теоретико-методичних підходів до оцінки ефективності застосування інтелектуальної економічної системи та рівня розвитку БП.

Висновки. Таким чином, запропоновані науково обґрунтовані рекомендації забезпечення розвитку будівельних підприємств, що базуються на кількісних параметрах та заходах забезпечення розвитку через призму визначених «точок» зростання інтегрального чинника на основі збільшення системних стейкхолдерних, інвестиційно-інноваційних, чинників фінансово-економічного стану, рівня стратегічного й організаційного забезпечення, ефективності маркетингової діяльності.

Визначені методи і моделі оцінки рівня формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств, що

визначаються комплексним застосуванням кількісного і якісного інструментарію та дозволяють створити економіко-прикладний механізм розробки теоретико-методологічного підходу до оцінки.

Запропоновано теоретико-методологічний підхід до оцінки розвитку будівельних підприємств, який базується на застосуванні кількісних і якісних методів, характеризується економічними, інноваційно-інвестиційними, соціальними, чинниками корпоративного управління, використання людського капіталу, брендовими і показниками, що характеризують потенціал БП та надає можливості отримати інтегральну оцінку для прогнозування змін напрямів розвитку суб'єктів господарювання будівельної сфери.

Розроблено методичний підхід до прогнозування інтегрального показника розвитку будівельних підприємств з урахуванням зміни інтегрального чинника формування та використання інтелектуального економічного чинника на основі застосування розробленої економіко-математичної моделі, що враховує економічні, геопросторові, безпекові, соціальні параметри та дозволяє запропонувати заходи щодо розвитку БП.

Запропоновані науково обґрунтовані рекомендації, які базуються на кількісній основі результатів оцінки рівня забезпечення розвитку будівельних підприємств, його математичного моделювання із застосуванням сучасного технологічного забезпечення.

Література

1. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 96. С. 33–37.
2. Ткаченко А. М., Марченко К. А. Сучасні підходи до управління розвитком підприємства. *Економіка і регіон*. 2014. Вип. 1. С. 85–90.
3. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження: монографія. Львів : Світ, 2001. 416 с.
4. Пашенко О. П. Стратегічне управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2011. № 2. Т. 2. С. 99–103.
5. Величко В. А., Мамонов К. А., Аболхасанзад А. Розроблення інтегрального підходу до оцінки інвестиційної привабливості паливно-енергетичних підприємств. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*. Видавничий дім «Гельветика». 2018. № 5. С. 104–108.
6. Мамонов К. А. Стейкхолдерна модель інтегрованого управління капіталом бренду будівельних корпоративних підприємств. *Комунальне господарство міст*. 2012. № 106. С. 389–396.
7. Дмитренко А. А. Організаційно-економічне забезпечення розвитку будівельних підприємств. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 11(25). С. 268–273.
8. Величко В. А. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації стейкхолдерно-орієнтованої стратегії управління будівельних підприємств: дис... д-ра екон. наук: 08.00.04. Харків, 2022. 627 с.
9. Величко В. А., Аболхасанзад А. Показники, що характеризують рівень впливу та адекватність розроблених математичних моделей при застосуванні методу кореляційно-регресійного аналізу у системі інтегральної оцінки інвестиційної привабливості та рівня взаємодії стейкхолдерів із підприємствами. *Proceeding of XXI International scientific conference «Practical applications of research findings in Europe and worldwide»*. Morrisville, 2018. С. 107–108.
10. Мамонов К. А., Величко В. А. Практичні аспекти щодо забезпечення взаємодії стейкхолдерів будівельних підприємств. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 3, Ч. 1. С. 117–121.
11. Мамонов К., Величко В., Грицьков Є. Економіко-математичне моделювання розвитку будівельних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 4 (65). С. 209–216.

12. Мамонов К. А., Грицьков Є. В. Оцінка розвитку будівельних підприємств. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 44. С. 30–34.
13. Mamonov K., Velychko V., Troyan V. Status and current trends in the development of the construction sector in the transformation processes of Ukraine. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. 2021. № 11. P. 11–17. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-11> (дата звернення: 15.09.2023).
14. Гой В. В. Інтегральний показник ймовірності банкрутства корпоративних підприємств. Економічний аналіз. 2017. Т. 27, № 3. С. 182–189. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2017_27(3)_24) (дата звернення: 20.09.2023).
15. Величко В. А., Аболхасанзад А. Показники, що застосовуються для інтегральної оцінки інвестиційної привабливості паливно-енергетичних підприємств. *Комунальне господарство міст*. 2018. Вип. 143. С. 43–46.
16. Mamonov K. A., Dumchenko E. V., Grytskov E. V., Velychko V. A. Integrated approach for assessing the level of stakeholder interaction on construction enterprises. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. EpSB S*. 2021. P. 1054–1063.
17. Мамонов К. А., Лю Чан, Канівець О. М. Розробка методу інтегральної оцінки використання земель об'єднаних територіальних громад. *Комунальне господарство міст*. 2022. Том 4, Вип. 171. С. 87–91.
18. Mamonov K., Velychko V., Holovachov V., Kovalenko L. Theoretical and methodological provisions regarding the development and implementation of an integral method for assessing the level of information support of the multipurpose real estate cadastre at the regional level. *Ukrainian Metrological Journal*. 2023. № 2. P. 40–51.

References

1. Zapasna, L.S. (2006). Ekonomichna sutnistj rozvytku pidprijemstva [The economic essence of enterprise development]. *Kuljtura narodov Prychernomorjja*, 96, 33–37 [in Ukrainian].
2. Tkachenko, A.M., Marchenko, K.A. (2014). Suchasni pidkhody do upravlinnia rozvytkom pidprijemstva [Modern approaches to management of enterprise development]. *Ekonomika i rehion*, 1, 85–90 [in Ukrainian].
3. Mochernyy, S.V. (2001). Metodolohiia ekonomichnoho doslidzhennia [Methodology of economic research]: monohrafiia. Lviv: Svit, 416 p. [in Ukrainian].
4. Pashchenko, O.P. (2011). Stratehichne upravlinnia rozvytkom pidprijemstva [Strategic management of enterprise development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 2, 2, 99–103 [in Ukrainian].
5. Mamonov, K.A., Velychko V.A., Abolkhasanzad, A. (2018). Rozroblennia intehralnoho pidkhodu do otsinky investytsiinoi pryvablyvosti palyvno-enerhetychnykh pidprijemstv [Development of an integrated approach to assessing the investment attractiveness of fuel and energy enterprises]. *Naukovyi ekonomichnyi zhurnal "Intelekt XXI"*, 5, 104–108 [in Ukrainian].
6. Mamonov, K.A. (2012). Steikholdererna model intehrovanoho upravlinnia kapitalom brendu budivelnykh korporatyvnykh pidprijemstv [Stakeholder model of integrated brand capital management of construction corporate enterprises]. *Komunalne hospodarstvo mist*, 106, 389–396 [in Ukrainian].
7. Dmytrenko, A.A. (2023). Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku budivelnykh pidprijemstv [Organizational and economic support for the development of construction enterprises]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 11(25), 268–273 [in Ukrainian].
8. Velychko, V.A. (2022). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia ta realizatsii steikholderno-orientovanoi stratehii upravlinnia budivelnykh pidprijemstv [Theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of a stakeholder-oriented management strategy of construction enterprises]. Kharkiv, 627 p. [in Ukrainian].
9. Velychko, V.A., Abolkhasanzad, A. (2018). Pokazyky, shcho kharakteryzuiut riven vplyvu ta adekvatnist rozroblenykh matematychnykh modelei pry zastosuvanni metodu koreliatsiino-rehresiinoho analizu u systemi intehralnoi otsinky investytsiinoi pryvablyvosti ta rivnia vzaiemodii steikholderiv iz pidprijemstvamy [Indicators characterizing the level of influence and adequacy of the developed mathematical models when applying the method of correlation-regression analysis in the system of integrated assessment of investment attractiveness and the level of interaction of stakeholders with enterprises]. *Proceeding of XXI International scientific conference "Practical applications of research findings in Europe and worldwide"*. Morrisville, 107–108 [in Ukrainian].
10. Mamonov, K.A., Velychko, V.A. (2020). Praktychni aspekty shchodo zabezpechennia vzaiemodii steikholderiv budivelnykh pidprijemstv [Practical aspects of ensuring the interaction of stakeholders of construction enterprises]. *Derzhava ta rehiony*, 3, 1, 117–121 [in Ukrainian].
11. Mamonov, K., Velychko, V., Grytskov, Ye. (2020). Ekonomiko-matematychno modeliuвання rozvytku budivelnykh pidprijemstv [Economic and mathematical modeling of the development of construction enterprises]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 4 (65), 209–216 [in Ukrainian].
12. Mamonov, K.A., Grytskov, Ye.V. (2020). Otsinka rozvytku budivelnykh pidprijemstv [Evaluation of the development of construction enterprises]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 44, 30–34 [in Ukrainian].

13. Mamonov, K., Velychko, V., Troyan, V. (2021). Status and current trends in the development of the construction sector in the transformation processes of Ukraine. *International Scientific Journal "Internauka"*, 11, 11–17. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-11> [in Ukrainian].

14. Goi, V.V. (2017). Integralnyi pokaznyk ymovirnosti bankrutstva korporatyvnykh pidpriemstv [An integral indicator of the probability of bankruptcy of corporate enterprises]. *Ekonomichniy analiz*, 27, 3, 182–189. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(3\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(3)_24) [in Ukrainian].

15. Velychko, V.A., Abolkhasanzad, A. (2018). Pokaznyky, shcho zastosovuiutsia dlia integralnoi otsinky investytsiinoi pryvablyvosti palyvno-enerhetychnykh pidpriemstv [Indicators used for integral assessment of investment attractiveness of fuel and energy enterprises]. *Komunalne hospodarstvo mist*, 143, 43–46 [in Ukrainian].

16. Mamonov, K.A., Dymchenko, E.V., Grytskov, E.V., Velychko, V.A. (2021). Integrated approach for assessing the level of stakeholder interaction on construction enterprises. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. EpSBS*, 1054–1063 [in English].

17. Mamonov, K.A., Liu, Chan, Kanivets, O.M. (2022). Rozrobka metodu integralnoi otsinky vykorystannia zemel obiednanykh terytorialnykh hromad [Development of a method of integral assessment of land use of united territorial communities]. *Komunalne hospodarstvo mist*, 4, 171, 87–91 [in Ukrainian].

18. Mamonov, K., Velychko, V., Holovachov, V., Kovalenko, L. (2023). Theoretical and methodological provisions regarding the development and implementation of an integral method for assessing the level of information support of the multipurpose real estate cadastre at the regional level. *Ukrainian Metrological Journal*, 2, 40–51 [in Ukrainian].

Микитенко Тетяна Петрівна

аспірантка

Інституту економіки промисловості

Національної академії наук України

Mykytenko Tetiana

Graduate Student of the

Institute of Industrial Economics of

National Academy of Sciences of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9200

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ МАТЕРІАЛІЗАЦІЇ

STATE REGULATION OF TAXATION OF VIRTUAL ASSETS: RISKS AND POSSIBILITIES OF MATERIALIZATION

Анотація. Віртуальні активи, маючи цифрову форму, набувають комерційної цінності та на сьогодні беруть участь в економічному обороті. До них відносяться: цифрова валюта, цифрові акаунти, доменні імена, тривимірні моделі речей, дані цифрових чи облікових записів, віртуальна валюта, криптовалюта, токени, аватари віртуальної реальності та ін., що являє інтерес для комерційної діяльності, успадкування, створення майнової долі при створенні чи банкрутстві фізичних і юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, поділі майна. При цьому, вступаючи в реальний економічний обіг, вони залишаються поза реальним полем їх оподаткування. У представленому дослідженні розглянуто способ взаємодії реальної економіки та віртуальних активів (VA) для подальшого їх оподаткування, запропоновано алгоритм матеріалізації, тобто перетворення віртуального блага в матеріальне, а також запропоновано інструмент оподаткування матеріалізованих VA шляхом застосування податку на доданий капітал. Основними етапами перетворення VA в об'єкт визначено: атрибуцію (прив'язка конкретних активів і подій до конкретних організацій або фізичних осіб), контроль за допомогою аналітичних інструментів блокчейну; етап матеріалізації, в межах якого автором запропоновано можливість легального обміну VA на Є-гривню, що регулюватиметься через нормативи Національного банку України та Мінцифри. Завершальним кроком є оподаткування, де за основу можуть братися засади гії нормативних актів про оподаткування доходу на доданий капітал, що застосовуються в світовій практиці. Встановлено, що провідною тенденцією розвитку сучасної економіки є трансформація реальної (матеріальної) економіки у цифрову, в цих межах інтеграція віртуальних активів в економічні процеси України дозволить підвищити рівень їх використання та ефективності.

Ключові слова: віртуальні активи (VA), цифрова економіка, Мінцифри, криптовалюти, токени, оподаткування, блокчейн.

Summary. Virtual assets, having a digital form, acquire commercial value and currently participate in the economic turnover. These include: digital currency, digital accounts, domain names, three-dimensional models of things, digital or account data, virtual currency, cryptocurrency, tokens, avatars of virtual reality, etc., which is of interest for commercial activities, inheritance, creation of a property share at creation or bankruptcy of individuals and legal entities or individual entrepreneurs, division of property. At the same time, entering into real economic circulation, they remain outside the real field of their taxation. The presented study examines the interaction between the real economy and virtual assets (VA) for their further taxation, proposes a materialization algorithm, i.e., the transformation of a virtual good into a material one, and also proposes a tool for taxing materialized VA by applying a tax on added capital. The main stages of transforming a VA into an object are defined as: attribution (attachment of specific assets and events to specific organizations or individuals), control with the help of blockchain analytical tools; the stage of materialization, within which the author proposed the possibility of legal exchange of VA for E-hryvnia, which will be regulated through the regulations of the National Bank of Ukraine and the Ministry of Statistics. The final step is taxation, which can be based on the principles of action of normative acts on taxation of income on added capital, which are used in global practice. It has been established that the leading trend in the development of the modern economy is the transformation of the real (material) economy into a digital one, within these limits, the integration of virtual assets into the economic processes of Ukraine will allow to increase the level of their use and efficiency.

Key words: virtual assets (VA), digital economy, Ministry of Digital, cryptocurrencies, tokens, taxation, blockchain.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві процеси інформатизації стають глобальними. Комп'ютерні системи значно трансформують зміст та характер роботи і навчання, по-новому ставлять економічні, суспільні, світоглядні проблеми. Розуміння соціальних, інтелектуальних, геополітичних, економічних та культурних наслідків масового впровадження інформаційних технологій є найважливішим завданням сучасності.

Світові тренди на цифровізацію та віртуалізацію господарювання безпосередньо впливають на економіку України [1]. Повоєнне відновлення потребує не лише залучення зовнішніх ресурсів, але й концентрації внутрішніх ресурсів, одним із яких є унормування віртуальних активів з метою їх подальшого оподаткування.

Експертиза цього питання проводиться вкрай обмежено. Це обумовлює мету нашого дослідження, яка полягає в обґрунтуванні потенціалу віртуальних активів, їх місця в економічній системі та як елементу бази для оподаткування.

Віртуальні активи, маючи цифрову форму, набувають комерційної цінності та на сьогодні беруть участь в економічному обороті. До них відносяться: цифрова валюта, цифрові акаунти, доменні імена, тривимірні моделі речей, дані цифрових чи облікових записів, віртуальна валюта, криптовалюта, токени, аватари віртуальної реальності та багато іншого, що являє інтерес для комерційної діяльності, успадкування, створення майнової долі при створенні чи банкрутстві фізичних і юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, поділі майна, але при цьому, вступаючи в реальний економічний обіг, вони залишаються в значній мірі поза реальним полем їх оподаткування.

У представленому дослідженні буде розглянуто спосіб взаємодії реальної економіки та віртуальних активів (VA) для подальшого їх оподаткування, запропоновано алгоритм матеріалізації, тобто перетворення віртуального блага в матеріальне, а також запропоновано інструмент оподаткування матеріалізованих VA шляхом застосування податку на доданий капітал.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають та пов'язані з цифровими даними в процесі набуття ними комерційної цінності на етапі оподаткування.

Аналіз останніх досліджень. Тема віртуальних активів стала предметом широкого дослідження з кінця XX століття та активним предметом обговорення міжнародних організацій з кінця 2017 — початку 2018 рр., на хвилі значної капіталізації провідних криптовалют та стрімкого розвитку нових механізмів фінансування фінтех проектів за рахунок випуску цифрових токенів. Провідні міжнародні організації, такі як: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий Банк (СБ), Світова організація торгівлі (СОТ), Організація економічного співро-

бітництва та розвитку (ОЕСР), Банк Міжнародних розрахунків (БМР), Рада фінансової стабільності (СФС), а також міжнародні інститути, що встановлюють стандарти у фінансовій сфері, такі, як Базельський комітет з банківського нагляду (БКВН), Комітет із платежів та ринкової інфраструктури (КПРІ), Міжнародна організація комісій з цінних паперів (МОКЦП) та ін., присвятили криптоактивам низку наукових досліджень та доповідей.

Вперше взаємодію реальної економіки, суспільства та держави з цифровими об'єктами описав у 1995 році канадський вчений Дон Тапскотті у книзі «Електронно-цифрове суспільство: Плюси та мінуси епохи мережевого інтелекту», в якій він описує ознаки розвинених країн, цифрову форму представлення об'єктів, вплив інформаційних технологій на бізнес, систему державного управління тощо [2].

Питання віртуальних активів (цифрових даних) та економіки, проблеми обігу криптовалют розглядаються в роботах Дж. Рід Старк [3], розробника смарт контрактів Ніка Сабо [4], в 1995 році Ніколас Негропonte (Массачусетський університет) представив цифрову економіку у своїй книзі «Being Digital», де він сформулював концепцію електронної економіки, засновану на переході людства в його господарській діяльності від обробки атомів до обробки електронних бітів [5, с. 243].

Питання цифрової економіки та місця віртуальних активів в ній розкриваються в роботах українських науковців О. Вишневецького [6], О. Кудь [7] та ін.

Постановка завдання. Проблематика цієї статті передбачає аналіз та оцінювання взаємодії, матеріалізації та можливостей оподаткування, пов'язаних з процесами інтеграції віртуальних активів на рівні великих систем та безпосередньо в економіці України.

В цій статті ми робимо припущення, що наявність нематеріальної цифрової природи VA, яка дозволяє відокремити та індивідуалізувати інформацію, а також наявність реальної або потенційної комерційної цінності для економічного обігу обумовлює необхідність їх розгляду як об'єкту оподаткування.

Виклад основного матеріалу. VA в економічному просторі (або «віртуальна власність») зазвичай включає в себе ті нематеріальні об'єкти, які мають економічну цінність, але корисні або можуть використовуватися виключно у цифровому просторі. Список віртуальної власності досить широкий, але, що більш важливо, він відкритий — сучасний розвиток технологій дозволяє очікувати появи нових віртуальних об'єктів, що мають майнову значимість. Перш ніж зануритися глибше в ризики та аналіз віртуальних активів, важливо чітко вирізнити основні найпоширеніші види віртуальних активів, що являють комерційну цінність в економічному просторі на сьогодні (Таблиця 1).

Таблиця 1

Найпоширеніші види віртуальних активів, що існують в онлайн-середовищі
та на сьогодні мають визнану комерційну цінність

Поняття	Визначення
<i>Криптовалюти</i>	Найвідомішими прикладами криптовалют є Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin та інші криптовалюти, які можуть бути використані як засіб платежу та інвестицій.
<i>Токени</i>	Це юридично-завершені блокчейн-активи, які використовуються в різноманітних галузях, таких як фінанси, нерухомість, мистецтво та інше.
<i>Віртуальні предмети</i>	Це активи, що існують у віртуальних світах, іграх, наприклад, різноманітні ігрові предмети, які можуть бути куплені та продані в ігрових магазинах.
<i>Електронні державні валюти</i>	Це валюти, які емітуються урядами та мають цифровий еквівалент, такі як електронні долари, електронні євро, електронні юані та інші.
<i>Емісійні права</i>	Це права на викиди вуглецю, які виділяються компаніям та країнам, які можуть продавати ці права на біржах викидів вуглецю.
<i>Смарт-контракт</i>	Контракт, відображений у комп'ютерному коді, який автоматично виконує попередньо визначені умови
<i>Домен</i>	Це імена в інтернеті, такі як .com, .org, .net та інші, які можуть бути куплені та продані.
<i>Рекламні місця</i>	Це місця для реклами в інтернеті, такі як рекламні банери та платформи реклами, які можуть бути куплені та продані.
<i>Децентралізовані фінанси (DeFI)</i>	Це глобальна відкрита фінансова система, створена відповідно до потреб епохи інтернету. Це альтернатива жорстко контрольованим, непрозорим традиційним системам із застарілою інфраструктурою та процесами. Вона дає можливість контролювати й бачити ваші гроші. Крім того, вона надає доступ до світових ринків і створює альтернативи місцевій валюті чи банківським рішенням. Це інструменти та послуги, які не покладаються на централізовані сторони для координації та контролю доступу.
<i>Біржові токени</i>	Це вид віртуальних токенів, які надають власникам можливість отримувати певні переваги на біржі. Ці токени можуть бути випущені біржами як засіб залучення коштів на розвиток своїх платформ або як засіб залучення нових користувачів. Власники біржових токенів можуть отримувати знижки на операції на біржі, додаткові сервіси, доступ до ексклюзивних пропозицій та інші переваги. Окрім того, біржові токени можуть бути використані для голосування за вирішення різних питань на біржі, таких, як внесення змін до правил торгівлі чи внесення нових торгових пар. Проте важливо розуміти, що біржові токени не є еквівалентом акцій чи інших фінансових інструментів. Вони не надають власникам прав власності на біржу та не забезпечують гарантії повернення інвестицій. Тому, перед тим як придбати біржові токени, важливо ретельно дослідити проєкт та оцінити ризики, пов'язані з інвестуванням в цей проєкт.
<i>Security токени</i>	Вид віртуальних токенів, які надають своїм власникам право власності на актив або право на отримання прибутку від активу. Отже, вони є віртуальними варіантами традиційних фінансових інструментів, таких як акції, облигації, пайові сертифікати та інші. Security токени можуть бути використані для залучення коштів на розвиток нових проєктів або розширення існуючих бізнесів. Компанії можуть випускати security токени, продавати їх інвесторам та використовувати зібрані кошти для реалізації своїх бізнес-планів.
<i>Службові токени — Utility tokens</i>	Не призначені для інвестування, а лише дозволяють отримати цифровий доступ до додатка або сервісу. Дають можливість користуватися товарами чи послугами компанії в межах певного проєкту, проте не дають права на володіння ними. Крім того, Utility tokens можуть використовуватися для отримання дисконту або преміального доступу до товарів і послуг проєкту. Іншими словами, такі токени не є інвестиційним інструментом в контексті можливості отримання прибутку, а призначені для розвитку «екосистеми» проєкту. Відповідно, Utility tokens не мають під собою юридичного підґрунтя та не піддаються законодавчому регулюванню [9].
<i>Стейблкоїни (Stablecoins)</i>	Це вид криптовалют, які призначені для зменшення коливань ціни та забезпечення стабільності VA. Основною ідеєю стейблкоїнів є створення криптовалют, які мають стабільну вартість, що відрізняється від більш волатильних криптовалют, таких як Bitcoin або Ethereum. Це дає можливість використовувати стейблкоїни для різних цілей, таких як зберігання вартості, здійснення платежів та транзакцій, а також для здійснення торгівлі на криптобіржах. Один з найбільш поширених видів стейблкоїнів — це токени, які забезпечені фіатними валютами, такими як долар США, євро або інші валюти. Це означає, що кожен токен стейблкоїна підтримується відповідною кількістю фіатної валюти в резервах. У загальному розумінні, стейблкоїни стали популярними в криптовалютному просторі завдяки своїй стабільності та можливості використання для здійснення різних операцій, які вимагають стабільної вартості.

Джерело: розроблено автором

Однією з особливостей VA є їх постійна динамічність, що сприяє виникненню великої кількості нових їх видів. Деякі з них з'явилися досить недавно та дають більш широкий спектр погляду на VA — це біржові токени, Security токени, службові токени, стейблкоїни.

У спекулятивному світі цифрових активів токени лояльності торгуються на численних криптобіржах так само, як акції на Нью-Йоркській фондовій біржі [8]. Такі торги можуть забезпечити ліквідність токенів та надати інвесторам можливість купувати та продавати їх за поточної ринкової вартості. Однак security токени можуть підпадати під різні регуляторні вимоги в залежності від конкретної юрисдикції та правового статусу токенів. Тому при інвестуванні в security токени, важливо ретельно дослідити проєкт та перевірити, чи відповідає він регуляторним вимогам країни. Прогнозований ринок токенізованих активів складе близько \$24 трлн. фінансових активів тільки в 2027 році. Це не включало неіснуючі класи активів станом на 2018 рік [10].

Перераховані вище VA торгуються на біржах, беруть участь в економічних операціях і вже мають визначену ринком цінність, яка може бути перетворена з цифрового активу в матеріальне благо. Обсяги операцій з криптовалютою та токенами ростуть, прорив на ринку відбувся наприкінці лютого 2022 року і це пов'язують з війною в Україні, а біткоїн використовується в якості прихистку [11] і введення регуляторних дій не призвело до скорочення операцій.

Так, 03.01.2023 року Bitcoin відзначав своє 14-річчя, а першу транзакцію було проведено 12.01.2009 року. Протягом 2022 р. показники

Bitcoin за даними, які розмістила KUNA News (Українська крипто-біржа) були: \$322 млрд. — загальна капіталізація BTC; \$11,9 млрд. — обсяг торгів BTC за 24 години (добу); \$47.600 — найбільша ціна BTC за рік; 84,2 млн. — кількість біткоїн-гаманців; 320 млн. — кількість біткоїн-інвесторів [12].

Розвиток технологій незмінно формує нові поняття, види, зв'язки та вартість VA, що впливає не тільки на віртуальність, в якій створюються, набувають цінності та реалізуються VA, але на економічні процеси реальних економік країн. Вплив стає дедалі значущим і тому контроль, здатність спрямувати та використати VA для економічного розвитку країни є одна з головних цілей сьогодення в Україні.

Запропоновані етапи перетворення VA в об'єкт оподаткування.

Межа між цифровою (віртуальною) та реальною економікою залишається невизначеною і має полісемантичний характер. Але в теорії та на практиці вже активно використовується коефіцієнт конверсії, який характеризує перетворення віртуальних процесів (наприклад, відвідування тематичних сайтів, включаючи соціальні мережі) на реальні дії (наприклад, купівля товарів чи замовлення послуг) [6]. На сьогодні відсутнє взаємно однозначне співвідношення віртуальних та реальних активів, що заважає включенню останніх в економічні процеси, і у підсумку унеможливорює їх оподаткування. Проте варто звернути увагу на той факт, що об'єкт оподаткування, в першу чергу, є суб'єктом ринку та учасником господарських операцій. Йому притаманні такі параметри, як відокремленість від

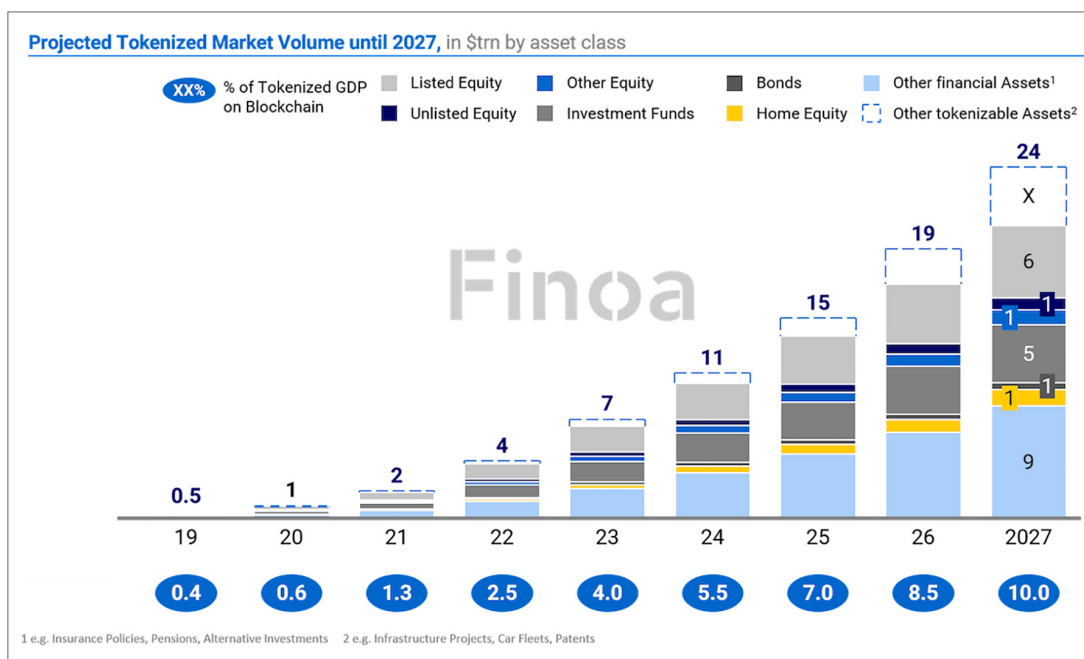


Рис. 1. Дослідження та прогноз вартості токенів до 2027 року

інших суб'єктів майна, можливість встановити вартість активу та очікування отримання економічної вигоди. Саме тому через запропонований алгоритм можна розглянути VA в площині реальної економіки України як об'єкт оподаткування.

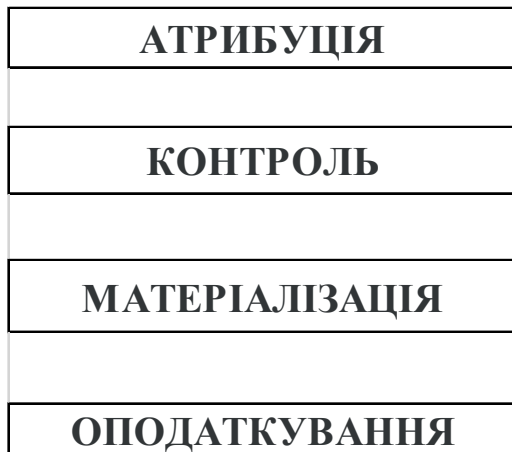


Рис. 2. Етапи перетворення VA в об'єкт оподаткування

Джерело: авторська розробка

Перший етап — це **атрибуція** — прив'язка конкретних активів і подій до конкретних організацій або фізичних осіб. Оскільки віртуальні активи є псевдонімними, а не анонімними, аналітика блокчейну може застосовувати «атрибуцію» до адрес, що використовуються в певному блокчейні.

«Атрибуція» — це процес визначення власника адреси чи керування певною адресою, групою адрес. Основною метою аналізу більшості віртуальних активів на прикладі криптовалют, як правило, є одне з наступного:

А. Визначити джерело віртуальних активів.

Необхідно знати джерело походження VA, щоб оцінити ризик. Віртуальні активи могли походити з даркнет-маркетплейсу, з санкційної адреси або організації, пов'язаної з тероризмом, бути частиною кіберзламу тощо. Відстеження походження передбачає відстеження віртуального активу назад уздовж відповідного блокчейну.

В. Визначити цільове призначення віртуальних активів.

Відстеження VA до місця призначення, а саме до централізованої біржі, платіжного процесора або «гаманця», зазвичай слугує двом цілям:

- 1) отримання персональних даних про особу або групу осіб, які в кінцевому підсумку отримують віртуальні активи;
- 2) замороження та/або арешт VA, що зберігаються у «гаманцях» порушників.

С. Перевірка гаманця (гаманців), що містять віртуальні активи.

Кількість віртуальних активів, що зберігаються в гаманці в будь-який момент часу, може бути визначена, якщо відома адреса гаманця. Адресу

гаманця можна знайти після відстеження через «хеш транзакції».

Атрибуція — це можливість ідентифікувати транзакції, зроблені під псевдонімом, та прив'язати їх до конкретної особи, через загальнодоступний провідник блокчейну, що дозволяє краще розуміти тих, хто бере участь у транзакції.

Тобто на рівні банку через централізовану біржу VA може бути створений Атрибутивний відділ, який дозволить виводити кошти на картки фізичних або юридичних осіб тих банків, які будуть працювати з VA. Але все ще у VA. Тобто шляхом аналізу транзакцій та збору інформації Атрибутивний відділ буде визначати особу — власника VA, перевіряючи її дані та ідентифікуючи з гаманцем. [13].

Існує багато інших інструментів (відомих як аналітика блокчейну) для ідентифікації та відстеження транзакції віртуальних активів. Нижче наведені деякі приклади популярних (платних) інструментів блокчейну:

Chainalysis.com — надає дані, програмне забезпечення, послуги та дослідження державним установам, біржам, фінансовим установам, страховим компаніям та компаніям з кібербезпеки.

Ciphertrace.com — забезпечує відповідність криптовалют AML.

Elliptic.com — аналітика, навчання та сертифікація блокчейну для криптобізнесу, фінансових установ та регуляторів.

Аналітика блокчейну, що надається спеціалізованими сторонніми постачальниками, повністю перевіряється та досліджується за допомогою різних засобів, наприклад, даних з відкритих джерел, приватної розвідки загроз тощо.

Постачальники аналітичних блокчейнів вкладають ресурси для виявлення транзакційних даних і гаманців віртуальних активів, пов'язаних з незаконною або злочинною поведінкою.

Як частина власної моделі ризику постачальника аналітики блокчейн зможуть призначати індикатори ризику залежно від інформації, якою вони володіють, та власної внутрішньої методології ризику (наприклад, враховуючи ризик країни) [14].

Наводячи приклад оцінки ризиків в компанії Ciphertrace варто звернути увагу на деякі з індикаторів, що використовуються Ciphertrace, включаючи їх оцінку ризику (від 0 до 10, де 1 — найнижчий бал ризику, а 10 — найвищий).

0 — Для цієї адреси не існує атрибуції, адреса не має транзакцій або це нова адреса.

1 — Жодних операцій з адресами з підвищеним ризиком протягом одного стрибка.

2 — Ця адреса контролюється довіреною біржею, яка не була позначена як «біржа з високим ризиком» і не має жодних транзакцій в адресах з вищим ризиком протягом одного стрибка.

4 — Ця адреса здійснила транзакцію з адресою рівня 9 один раз протягом одного переходу. Адреса

знаходиться на контролі та відслідковується, чи не розмножується далі.

5 — Ця адреса трансформувалася з адресою рівня 10 один раз протягом одного переходу. Адреса знаходиться на контролі та відслідковується, чи не розмножується далі.

8 — Ця адреса трансформувалася з адресами рівня 9 два або більше разів, або з адресою рівня 10 один раз і адресами рівня 9 один або кілька разів протягом одного переходу. Адреса знаходиться на контролі та відслідковується, чи не розмножується далі.

9 — Ця адреса трансформувалася з адресами рівня 10 два або більше разів протягом одного переходу. Адреса знаходиться на контролі та відслідковується, чи не розмножується далі.

10 — Для цієї адреси існують дані про атрибуцію, які приписують її суб'єкту, який перебуває під санкціями, або позначає його як кримінальний, темний ринок, азартні ігри, шкідливе програмне забезпечення, програми-вимагачі або змішувач [15].

Звіт FATF [16] допоможе національним органам влади виявляти операції використання віртуальних активів для злочинної діяльності. На основі більш ніж 100 тематичних досліджень, зібраних членами Глобальної мережі FATF, він виділяє найважливіші індикатори, які можуть підтверджувати анонімне володіння злочинними коштами.

Другий етап — контроль. Деякі дані, що стосуються діяльності з віртуальними активами, є унікальними, наприклад, адреси гаманців і приватні ключі, які надають доступ до активів. Тому Контролюючому органу (КО) необхідно оновити свої стандарти звітності та бази даних для розміщення цієї інформації. Але слід розуміти, що є певний набір труднощів при зборі даних по VA. Дані часто недоступні, оскільки:

1. Більшість постачальників послуг все ще не регулюються і тому не збирають дані про своїх клієнтів або транзакції, або не бажають їх надавати. Важливо розуміти регуляторний ландшафт у країні, в якій працюють КО, щоб переконатися, що вони розуміють тип даних, які вони можуть збирати.

2. Відсутність правової або нормативно-правової бази для віртуальних активів та VASP може не дозволити контролюючим органам запитувати дані або дозволити країнам співпрацювати в отриманні та обміні інформацією.

3. Існують віртуальні активи та інші продукти, такі як тумблери та змішувачі, зі специфічними функціями, які заплутують дані.

4. Гаманці, розміщені на власному хостингу, контролюються власником, тому правоохоронні органи не можуть покладатися на VASP для отримання інформації.

Не дивлячись на це, існує ряд даних, що є найважливішою інформацією, яка дає змогу взяти під

контроль, або перевірити дані по VA. Віртуальні активи зазвичай можуть бути підконтрольні або через зберігача віртуальних активів, оскільки зберігачі володіють закритими ключами, або після арешту особи, яка має доступ до гаманця. Існує багато розслідувань, де правоохоронні органи не змогли конфіскувати віртуальні активи, і тому альтернативою є моніторинг рухів у гаманці з надією, що в міру якісного контролю можливо визначити, хто контролює гаманець або транзакції в майбутньому. Тому для контролюючих органів важливо спробувати визначити, хто контролює гаманець.

Є веб-сайти, які безкоштовно надають інформацію про транзакції віртуальних активів, зокрема такі:

1. blockchain.coinmarketcap.com/
2. <https://blockchair.com/>
3. <https://bitrankverified.com/>

Основна перевага полягає в тому, що немає витрат. Найбільшими проблемами є:

1. Контролюючим органам знадобляться ресурси для відстеження кожної транзакції по VA окремо, для побудови повного аналізу потоку коштів.

2. Ці веб-сайти не надають (з відкритим вихідним кодом) інформацію про потенційні посилання на незаконну діяльність, терористичні організації, даркнет тощо.

Деякі постачальники аналітичних інструментів блокчейну пропонують угоди державним органам, включаючи різні пакети з відповідними для них конкретними функціями. Вони також можуть надавати спеціальні звіти за запитом. Ці інструменти можуть бути досить дорогими, однак вони можуть забезпечити безцінний аналіз даних. Більшість провайдерів пропонують аналітику найпоширеніших віртуальних активів, таких як Bitcoin або Ethereum. Однак жоден з них не охопить усі глобально доступні віртуальні активи. Беручи до уваги той факт, що через віртуальні активи часто відбувається «відмивання грошей», необхідно розуміти та враховувати ризики на кожному конкретному етапі цього процесу.

Ринкова вартість віртуальних активів зростає на 188% у 2021 році (1 січня 2022 року: \$2,25 трлн. — 1 січня 2021 року: \$781 млрд.). Це зростання, природно, призвело до збільшення злочинної діяльності, пов'язаної з віртуальними активами. Однак загальна вартість операцій з віртуальними активами, пов'язаних зі злочинною діяльністю, все ще становить невеликий відсоток ринку.

Важливо враховувати, що транзакції VA можуть бути на основі рахунків в мережі чи поза мережею (Таблиця 3). Модель транзакцій на основі рахунків представляє активи як залишки на рахунках, подібно до банківських рахунків. Незалежно від операцій, залишки коригуються відповідно до активності клієнта.

Таблиця 2

Етапи «відмивання грошей» через віртуальні активи

Розміщення	Існує два методи розміщення «брудних» коштів у фінансовій системі. Готівкові кошти можуть бути використані для придбання віртуальних активів, або віртуальні активи можуть бути переведені з нерегульованих бірж або власних гаманців, щоб уникнути ідентифікації клієнта та походження коштів.
Багат шаровість	Віртуальні активи направляються на декілька гаманців та розділяються на менші значення. Крім того, такі послуги, як тумблери та змішувачі використовуються для «змішування» коштів та заплутування інформації про клієнтів або походження коштів.
Інтеграція	«Брудні» кошти поглинаються в економіку через оплату віртуальних активів за послуги або продукти або конвертацію віртуальних активів у фіат. Як правило, використання нерегульованих VASP, щоб уникнути надання інформації про клієнтів або походження коштів.

Транзакції в мережі здійснюються безпосередньо в блокчейні. Майнери перевіряють ці транзакції і блокчейн буде оновлюватися і поширюватися після додавання транзакції в книгу.

Позамережеві транзакції здійснюються та підтримуються третьою стороною поза блокчейном. Процесори платежів, такі як PayPal та біржі, працюють з позамережевими транзакціями, наприклад, вони зберігають одну адресу гаманця в блокчейні а іншу — в незалежній книзі у власній системі, узгоджуючи транзакції з клієнтами. Це схоже на те, як працюють традиційні фінансові послуги.

Саме тому, що контролювати великі обсяги різноманітних VA дуже складно, важливо створити структуру контролю та оцінювати на рівні їх матеріалізації, тобто отриманні матеріального блага для споживача.

Етап матеріалізації VA. Якщо ми розглянемо VA в матеріальному світі, то саме готівка є

найближчим для порівняння еквівалентом, оскільки немає аудиторського журналу фіксації операцій, а транзакції є анонімні. Як і готівкові гроші, віртуальні активи можуть обмінюватися безпосередньо один з одним і в основному анонімно. Однак, на відміну від готівки, з VA це можна зробити дистанційно. І тому закони, що діють в обертанні фіатних грошей залишаються базовими і для VA. Успішність, дохідність та благополуччя вимірюються для кожного еквівалентом тих матеріальних благ, які споживач VA може отримати. По суті, не важливо, чи у вас є один Bitcoin чи 1000 Bitcoins і вас в віртуальному світі називають мільйонером, якщо ви від них не отримаєте будь-яке матеріальне благо, або його еквівалент — в матеріальному світі у вас на рахунок — 0.

Тому для економіки країни важливо побудувати таку структуру, яка би виявляла, оцінювала, легалізувала та обкладала податком саме матеріальні блага, отримані в процесі угоди за участю VA.

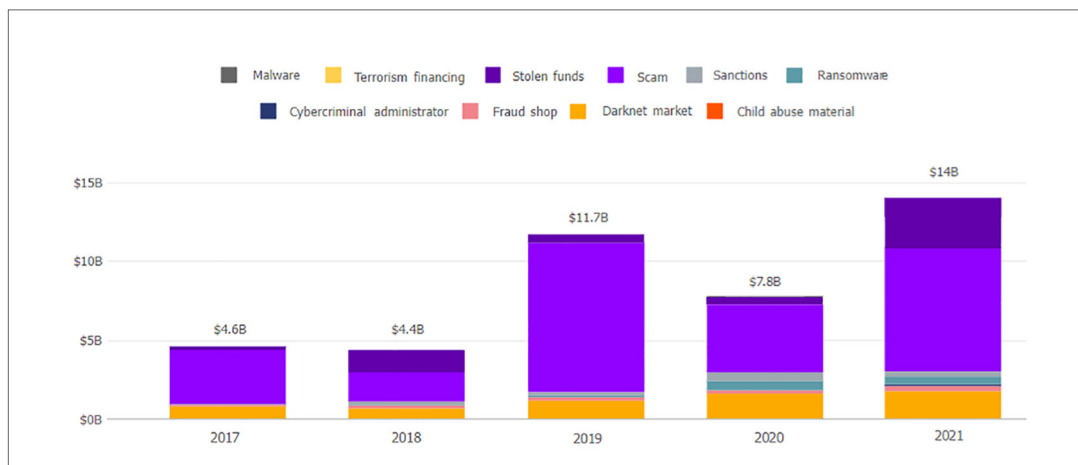


Рис. 3. Загальна вартість криптовалюти, отриманої за незаконними адресами 2017–2021, млрд. дол.

Таблиця 3

Характеристики транзакцій з віртуальними активами

Ончейн	Поза мережею
<ul style="list-style-type: none"> Транзакції займають більше часу через проходження етапів та застосування ресурсів, необхідних майнерам для перевірки. 	<ul style="list-style-type: none"> Позамережеві транзакції можуть бути виконані негайно.
<ul style="list-style-type: none"> Після перевірки ці транзакції не можуть бути змінені, отже, транзакції незворотні. 	<ul style="list-style-type: none"> Транзакції можуть бути змінені та скасовані у власній системі третьої сторони.
<ul style="list-style-type: none"> Повністю прозорий аудиторський журнал транзакцій. 	<ul style="list-style-type: none"> Вищий ризик відмивання грошей, оскільки аудиторський журнал не є повністю прозорим. Коли третя сторона не регулюється і, отже, не застосовує жодних засобів контролю, ризик відмивання грошей вищий.

Джерело: розроблено автором

Визнання цифрових даних окремим об'єктом цивільних прав, віднесення їх до власності дозволяє забезпечити оборот власності права у порядку єдиного та універсального правонаступництва, застосування правоохоронних методів захисту.

Відповідно, всі вимоги до ідентифікації осіб, які вже закладені в Законі «Про віртуальні активи», повинні автоматично поширюватися на осіб, які використовують цю інфраструктуру для операцій з віртуальними активами. Крім того, оператору обміну необхідно пред'явити всі традиційні вимоги до організації заходів контролю та регулювання, оскільки правова система буде доповнена процедурою номінації, цих заходів. Очевидно, що в цьому випадку інституційна опора повинна бути зроблена на банки, оскільки саме ці фінансові

установи мають найбільший досвід і є найбільш відповідальними в соціальному сенсі та на VASP.

Але для ефективного регулювання та контролю процесів в середовищі VA необхідно вивчити конфлікти, що закладені в підходах відношень до VA через їх основні характеристики.

Відображені в таблиці дані показують, що існує три основні конфлікти інтересів учасників віртуального середовища. Відсутність контролю на сьогодні вказує представникам влади, що необхідним є розробка законопроектів, які, в тому числі, через податки перейдуть до функції контролю на рівні держави. З іншого боку, органи державної влади можуть заборонити такі неконтрольовані операції та не визнати віртуальне середовище елементом сучасної економічної системи, але ринок

Таблиця 4

Оцінка характеристик VA з позиції конфлікту інтересів «Держава-Користувач»

Характерні ознаки VA	Держава	Користувачі	Короткі тези	Протистояння
Відсутність контролю	Негатив	Позитив	Відсутня гарантія захищеності рахунку, має децентралізований характер	✓
Анонімність користувача	Негатив	Позитив	В наявності є тільки номер рахунку	✓
Код алгоритму загальнодоступний	Позитив	Позитив	Можливість відслідкувати походження та всі транзакції	
Транзакцію неможливо відмінити	Нейтрал	Нейтрал	При необхідності неможливо щось змінити в транзакції	
Втрата пароллю веде до втрати рахунку та монет	Нейтрал	Негатив	Неможливість відновлення, але такі послуги вже пропонує ринок	
Збереженість	Позитив	Позитив	Немає можливості копіювати інформацію	
Відсутність інфляції	Позитив	Позитив	В сітці є тільки обмежена кількість COIN	
Відсутність корупції	Позитив	Позитив	Через відсутність посередників між платежами	
Керівництво країн може вводити заборону та обмеження	Позитив	Негатив	Заборона та обмеження на використання в обігу та зберігання на рахунках	✓
Технічні	Нейтрал	Нейтрал	Деякі комп'ютери не володіють достатньою міцністю для вирішення складних задач, але регулювання таких питань вирішується локально	

Джерело: розроблено автором

диктує свої правила і протистояння сучасним тенденціям — це утопія.

При цьому слід визначитися, що наявність VA на рахунку після проходження атрибуції не може нести за собою ніяких зобов'язань ні у посередників, ні у тримачів VA. Бо на цьому етапі не виникає матеріальне благо. *Тому вноситься пропозиція, щоб розглянути можливість легального обертання VA в економіці держави через процес матеріалізації, а саме обміну VA на Є-гривню.*

Обидва ці активи існують в цифровому просторі та можуть співіснувати на одній електронній карті банку як місце відображення та обміну комерційної вартості віртуального цифрового активу на матеріальний цифровий актив. Для обміну може бути передбачена заявка на обмін в будь-який зручний для власника VA час до банку емітенту такої електронної карти і в залежності від попиту та пропозиції від НБУ на VA може визначитися курс та строки обміну. Тобто тут можливо застосовувати типові операції з іноземною валютою, готівкою та важелі їх регулювання НБУ.

За допомогою такого обміну держава може регулювати емісію фіатних грошей, зменшуючи їх друк (тобто зменшуючи матеріальні витрати) через введення Є-гривні шляхом обміну на VA. Цей процес звичайно передбачає регулювання через Мінцифри та НБУ.

Четвертий крок — оподаткування. Будь-яка особа, як резидент, так і нерезидент, що виходить на внутрішній організований ринок віртуальних активів, повинна мати можливість здійснювати наступні операції: обмін іноземних токенів і криптовалют на товари, національну валюту, іноземну валюту, токени і операційні знаки, випущені в національній юрисдикції через українського обмінного оператора. Обмеження можуть встановлюватися щодо обсягу операцій, здійснених з певними видами активів, виходячи з антимонопольних міркувань, вимог економічної безпеки, з метою захисту прав споживачів, для дотримання режиму валютного регулювання.

Джерелом походження VA є віртуальність і при матеріалізації ми можемо взяти за основу оподаткування теоретичні та практичні засади дії нормативних актів про оподаткування доходу на доданий капітал (приріст капіталу), які існують в розвинутих країнах світу (США, Німеччина). Податок на приріст капіталу є одним з видів податку на доходи юридичних осіб і громадян. Оподатковувана база — це прибуток, який отримують інвестори від продажу (реалізації) активу. Необхідність сплачувати податок до державного бюджету виникає, якщо ціна продажу активу була більшою, ніж витрати на його покупку. Крім того, обов'язок перерахування платежу виникає, якщо саме використання капіталу приносить прибуток. Наприклад, куплені акції дають дивіденди.

У випадку з VA не виникає різниці між витратами та ціною продажу, тому не виникає необхідність розрахунку різниці у вартостях, а оподаткування здійснюється лише раз, на етапі матеріалізації. За базу оподаткування можемо брати всю суму комерційної матеріальної вартості, тобто всієї суми коштів, отриманої в Є-гривні на рахунок при обміні VA.

Хоча пропозиція передбачає схему роботи (обміну) VA на Є-гривню подібну до обміну валюти, це не означає, що це дає право прирівняти операції до валютних чи готівкових.

Інша сторона визначень міститься у визначенні «майна», яке включає, в тому числі, «будь-яке майно», незалежно від того, матеріальне воно чи ні. Віртуальна валюта вважається власністю, якщо вона належить особі, і тому вона включена у визначення «майна». У вищезгаданому випадку продаж віртуальної валюти за певну плату вважається продажем «активу» за плату і, отже, буде класифікуватися як приріст капіталу

Ставки податку на приріст капіталу у світі різняться та коливаються від 20 до 45%. Так, податок в Ізраїлі на капітал становить 45%, приріст капіталу в США за активами оподатковується за максимальною ставкою федерального податку в розмірі 20%, а на корпоративному рівні застосовується стандартна ставка податку на прибуток у розмірі 21%. У Великобританії 40% — якщо річний дохід становить від 50271 до 150000 фунтів стерлінгів, 45% — якщо річний дохід перевищує 150000 фунтів стерлінгів. Податок на приріст капіталу не відрізняється від ставки підходу податку і становить 50% в Австрії. Податок на приріст капіталу і податок на дивіденди сплачуються за ставкою від 28% до 42% в Данії.

Для спрощення та більш широкого розповсюдження обмінних та розрахункових операцій з VA можемо уявити схему розрахунку банківською картою, на якій знаходиться гривня за кордоном, наприклад в Австрії.

Базою оподаткування в такому випадку стала би сума матеріальних благ, отриманих від моменту обміну VA на Є-гривню на платформі комерційного банку. Вид віртуального активу тут не враховується, бо саме НБУ визначатиме список VA, які пропонуватимуться для міжбанківської матеріалізації. Сума податку становитиме %, нарахований та сплачений з усієї вартості матеріалізації VA. В даному випадку податковими агентами можуть виступати банки, які разом з операцією обміну повинні будуть контролювати одночасну сплату податку.

Розглянемо види обміну та схеми їх оподаткування:

VA → Є-гривня. Контроль сплати податку та матеріалізація відбувається через Банк

Вартість VA = Є-гривня (згідно біржовому курсу) + Сума податку (% законодавчо встановлений) на повну суму Є-гривні

VA → Мат. Благо. Посередник, який оформлює перехід права власності на матеріальне благо і контролює сплату податку в момент передачі права власності.

Вартість VA = Матеріальне благо (згідно погодженій вартості) + Оціночна вартість (вповноважений посередник, якщо оціночна вартість більша від погодженої) + Сума податку (% законодавчо встановлений) на суму оціночної вартості

VA → VA

Не виникає база оподаткування і VA, який пройшов етап контролю може бути обмінаний на інший VA без застосування податку

Є-гривня → VA

Не виникає база оподаткування. VA, який пройшов етап контролю може бути обмінаний на Є-гривні при операції придбання VA.

Ведення таких обмінних операцій надасть можливість легалізувати та розширити варіативність операцій з VA, а саме оплачувати віртуальною валютою активи та/або товари та/або послуги та/або конвертувати її в інший платіжний засіб, включаючи іншу віртуальну валюту.

Для цілей ПДВ віртуальна валюта (актив) не кваліфікується як «валюта», «цінний папір» або «оборотний документ», і тому не має бути включена у сфери його застосування.

При здійсненні операцій з VA фізичних осіб на організованому українському ринку валютних активів не викликає труднощів, оскільки допуск фізичних осіб на цей ринок повинен здійснюватися за аналогією з допуском інвесторів на ринок цінних паперів, і так само традиційним чином повинно здійснюватися оподаткування матеріальних благ, отриманих від відповідних операцій. Питання ускладнюється покупкою фізичними особами активів в інтернеті у продавців і на електронних майданчиках, зареєстрованих за межами юрисдикції України.

Перш за все, з метою забезпечення законності таких операцій необхідно додати до Закону України «Про валюту і валютні операції» норму, яка дозволила б фізичним особам оплачувати віртуальними активами зі своїх банківських рахунків, у тому числі за рахунок іноземної валюти, відкритих в банках за межами України, за умови дотримання валютного законодавства України (ліміти і обсяги таких операцій для фізичних осіб повинні визначатися регулятором).

Податкове законодавство повинне встановити правила, згідно з якими фізичні особи будуть зобов'язані декларувати матеріалізацію своїх віртуальних активів дорожче якогось ліміту, встановленого на законодавчому рівні. Сплата податків повинна здійснюватися після обміну віртуального активу на матеріальне благо відповідно до загальних правил, що застосовуються аналогічно валют-

ному ринку і ринку цінних паперів. Контроль за декларуванням здійснюється податковою службою в рамках її звичайної практики. У разі виявлення незадекларованих активів в рамках процедури, порушник повинен бути оштрафований, та з нього стягнена заборгованість, а базою оподаткування в даному випадку повинна бути повна вартість операції з обміну зазначеного активу. Такий режим оподаткування віртуальних активів дозволить максимально використовувати всі вже встановлені процедури і механізми податкової служби і не чинити занадто великий тиск на фізичних осіб.

За даними Міністерства цифрової трансформації, Україна займає провідні позиції у світі щодо застосування населенням віртуальних активів. Вітчизняна спільнота блокчейн розробників входить до ТОП-3 у світі, а також досить високою є вартість пересланих криптоактивів та їх залишків на адресах (гаманцях) Блокчейн-технології протягом останніх років усе більше захоплюють інформаційний простір в Україні, у цій сфері формується фахова спільнота. Кількість заходів, присвячених блокчейн-технології та криптовалютам, постійно збільшується. На постійній основі проводиться Blockchain Conference Kyiv. На бізнес-форумі в Лугано в травні 2023 Україну визнали найбільш недооціненим активом Європи. За прогнозами, які були озвучені Михайло Кухарем (головний економіст Ukraine Economic Outlook) в інтерв'ю з Михайлом Чабонян (власник Української криптобіржі KUNA) на бізнес-форумі в Лугано в травні 2023 р., ми зробили приблизний розрахунок доходів (Таблиця 6), які би Україні могла отримати, якщо б ввела спрощену регуляцію на ринку VA, безпосередньо криптовалют та електронних грошей [16].

Провідною тенденцією розвитку сучасної економіки є трансформація реальної (матеріальної) економіки у цифрову. Відбувається подальше формування гібридного світу, де віртуальна, цифрова і реальна економіки обумовлюють одна одну. Рух здійснюється з обох боків: віртуалізація та цифровізація матеріальної економіки; матеріалізація віртуальної (цифрової) економіки. У результаті цифрова економіка формується на перетині віртуальної та матеріальної сфер шляхом цифровізації нематеріальних і матеріальних активів, а також за рахунок змін світогляду та поведінкових норм суспільства. Цей синтез забезпечує поширення класичних економічних законів на цифрову складову національної економіки [6, с. 45].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на руйнування внаслідок війни, які завдали певної шкоди енергетичній інфраструктурі, енергетичний потенціал України залишається досить суттєвим, хоча й потребує системного оновлення [1] для забезпечення подальшої цифровізації економіки України та ефективної

Таблиця 5

Розрахунок прогнозованого надходження до бюджету при оподаткуванні криптовалюти
у розмірі податку в 1%

Назва параметру	%	Сума
Загальна кількість валют у світі	100%	\$100 трлн.
Доля криптовалют на початок 2022 у світі	3%	\$3 трлн.
Доля криптовалюти станом на 04.2023, %	1%	\$1 трлн.
Прогнозний рівень криптовалют до 2035 року (криптовалюти можуть замінити готівкові кошти)	до 30%	\$30 трлн.
Рівень матеріалізації криптовалют у розмірі 5% від долі 2023 року, тобто від 1 трлн.\$	до 5%	\$50 млрд.
Податок при матеріалізації (% взятий як приклад)	1%	\$500 млн.

Джерело: розроблено автором

використання віртуальних активів. Обіг віртуальних активів в Україні має бути законодавчо врегульований, що потребує внесення відповідних змін до законодавства України. В першу чергу, внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» та забезпечення набуття ним чинності з метою перетворення VA в об'єкт оподаткування.

Незважаючи на прийняття Закону України «Про віртуальні активи» (№ 2074-IX від 17.02.2022 р.), він так і не набрав чинності через відсутність внесення змін до Податкового кодексу України [6]. А враховуючи, що «ринок віртуальних активів дуже динамічний і стрімко розвивається» [6] та курс на інтеграцію з ЄС передбачає впровадження регламенту MiCA, цей Закон в певному сенсі вже застарів та потребує оновлення.

Незважаючи на те що загальний тренд на цифровізацію є історично обумовленим, нинішній етап розвитку характеризується передкризовими рисами, які полягають у стагнації ефективності стратегування, формуванні «фінансових бульбашок» навколо технологічних компаній, що діють на базі цифрових платформ.

Концентрація і перерозподіл ресурсів для своєчасної та адекватної реакції на майбутні виклики потребують якісної системи стратегічного управління. Тому поглиблена інтеграція віртуальних активів в економічні процеси є невідворотною і своєчасністю визначення зі стратегічним баченням місця та ролі VA в економіці України дозволить підвищити рівень їх використання та ефективності для нашої держави.

Література

1. Вишневський О.С., Микитенко Т.П. Роль атомної енергетики у розвитку цифрової економіки України. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. doi: 10.32702/2307-2105-2021.12.15; URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9763> (дата звернення: 19.05.2023).
2. Tapscott D. The Digital Economy. 1994. URL: <https://arxiv.org/pdf/2210.08993.pdf>.10.12.2017 (дата звернення: 19.05.2023).
3. Stark J. R. Is The Ripple Decision a Cause for Crypto-Celebration? Momentarily at Best. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/ripple-decision-cause-crypto-celebration-momentarily-best-stark/> (дата звернення: 20.07.2023).
4. Szabo N. Bit gold. 2005. URL: <https://web.archive.org/web/20060329122942/http://unenumerated.blogspot.com/2005/12/bit-gold.html> (дата звернення: 18.06.2023).
5. Negroponte N. Being Digital. New York : Alfred A. Knopf. 1995.
6. Вишневський О.С. Цифрова платформізація процесу стратегування розвитку національної економіки: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. 449 с.
7. Кудь А. Методика диагностики токена блокчейна на соответствие цифровому активу: методическое пособие / НИИ ХОГОКЗ. Харьков : ХОГОКЗ, 2019. 56 с. doi: 10.26697/9786177089055.2019; URL: https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Kn_produkc/Manual/Kud_manual_1.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
8. Ельріх С. Криптовомба уповільненої дії. Біржові токени довели до банкрутства FTX, але їх продовжують використовувати інші біржі. *Forbes Ukraine*. 15.11.2022. URL: <https://forbes.ua/svit/kriptobomba-upovilnenoi-dii-birzhovi-tokeni-doveli-do-bankrutstva-ftx-ale-ikh-prodovzhuyut-vikoristovuvati-inshi-birzhi-15112022-9779> (дата звернення: 19.05.2023).
9. Рокицька Ю. Службові токени: приклади використання utility-токенів. GAGARIN NEWS. 2023. URL: <https://gagarin.news/ua/news/understanding-utility-tokens-their-use-cases-and-examples/> (дата звернення: 19.05.2023).
10. by @Finoa_Banking. The Era of Tokenization — market outlook on a \$24trn opportunity. October 26th 2018. URL: <https://hackernoon.com/market-outlook-on-tokenized-assets-a-usd24trn-opportunity-9bac0c4dfefb> (дата звернення: 19.05.2023).

11. НКЦПФР про оподаткування криптовалют в Україні та зміни до Закону «Про віртуальні активи». Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. 17.01.2023. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktsppfr-pro-opodatkovannia-kryptovaliut-v-ukraini-ta-zminy-do-zakonu-pro-virtualni-aktyvy-interv-iu/> (дата звернення: 19.05.2023).
12. Bitcoin analytics. URL: <https://coinmarketcap.com/uk/currencies/bitcoin/> (дата звернення: 19.05.2023).
13. CipherTrace. Inspector for Financial Investigations & Due Diligence. URL: <https://ciphertrace.com/wp-content/uploads/2022/04/CipherTrace-Inspector-Financial-Investigations-and-Blockchain-Forensics.pdf> (дата звернення: 19.05.2023).
14. Crypto Crime Report. *Chainalysis*. 2022. URL: <https://go.chainalysis.com/2022-CryptoCrime-Report.html> (дата звернення: 25.02.2023).
15. Financial Action Task Force. Virtual Assets Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/Virtual-Assets-Red-Flag-Indicators.pdf> (дата звернення: червень 2023).
16. Lugano Business Forum. Про розвиток післявоєнної України з Михайлом Кухарем. URL: <https://youtu.be/C1U2GenA2u4> (дата звернення: червень 2023).

References

1. Vyshnevsky O.S., Mykytenko T.P. (2021). Rol atomnoi enerhetyky u rozvytku tsyvrovoi ekonomiky Ukrainy [The role of atomic energy in the development of the digital economy of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 12. doi: 10.32702/2307-2105-2021.12.15; Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9763> [in Ukrainian].
2. Tapscott D. (1994). The Digital Economy. Retrieved from <https://arxiv.org/pdf/2210.08993.pdf>.10.12.2017 [in English].
3. Stark J.R. (2023). Is The Ripple Decision a Cause FOR Crypto-Celebration? Momentarily at Best. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/ripple-decision-cause-crypto-celebration-momentarily-best-stark/> [in English].
4. Szabo N. (2005). Bit gold. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20060329122942/http://unenumerated.blogspot.com/2005/12/bit-gold.html> [in English].
5. Negroponte N. (1995). Being Digital. New York : Alfred A. Knopf.
6. Vishnevsky O.S. (2021). Tsyfrova platformizatsiia protsesu stratehuvannia rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Digital platformization of the process of strategizing the development of the national economy]: a monograph. NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kud O. (2019). Methodology for diagnosing a blockchain token for compliance with a digital asset. Retrieved from https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Kn_produkc/Manual/Kud_manual_1.pdf [in Ukrainian].
8. Ellrich S. (2022). Kryptobomba upovilnenoi dii. Birzhovi tokeny dovely do bankrutstva FTX, ale yikh prodovzhuyut vykorystovuvaty inshi birzhi [Crypto time bomb. Exchange tokens led to the bankruptcy of FTX, but are still used by other exchanges]. *Forbes Ukraine*. Retrieved from <https://forbes.ua/svit/kryptobomba-upovilnenoi-dii-birzhovi-tokeni-doveli-do-bankrutstva-ftx-ale-ikh-prodovzhuyut-vikorystovuvati-inshi-birzhi-15112022-9779> [in Ukrainian].
9. Rokytska Yu. (2023). Sluzhbovi tokeny: pryklady vykorystannia utility-tokeniv [Service tokens: examples of using utility tokens]. Retrieved from <https://gagarin.news/ua/news/understanding-utility-tokens-their-use-cases-and-examples/> [in Ukrainian].
10. by @Finoa_Banking. (2018). The Era of Tokenization — market outlook on a \$24trn opportunity. Retrieved from <https://hackernoon.com/market-outlook-on-tokenized-assets-a-usd24trn-opportunity-9bac0c4dfefb> [in English].
11. NKЦПФР про оподаткування криптовалют в Україні та зміни до Закону “Про віртуальні активи”. (2023). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [NCCPFR on taxation of cryptocurrencies in Ukraine and amendments to the Law “On Virtual Assets”. National Securities and Stock Market Commission]. Retrieved from <https://www.nssmc.gov.ua/nktsppfr-pro-opodatkovannia-kryptovaliut-v-ukraini-ta-zminy-do-zakonu-pro-virtualni-aktyvy-interv-iu/> [in Ukrainian].
12. Bitcoin analytics. Retrieved from: <https://coinmarketcap.com/uk/currencies/bitcoin/> [in English].
13. CipherTrace. Inspector for Financial Investigations & Due Diligence. Retrieved from <https://ciphertrace.com/wp-content/uploads/2022/04/CipherTrace-Inspector-Financial-Investigations-and-Blockchain-Forensics.pdf> [in English].
14. Crypto Crime Report. *Chainalysis* (2022). Retrieved from <https://go.chainalysis.com/2022-CryptoCrime-Report.html> [in English].
15. Financial Action Task Force. Virtual Assets Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/Virtual-Assets-Red-Flag-Indicators.pdf> [in English].
16. Lugano Business Forum. About the development of post-war Ukraine with Mykhailo Kuhar. Retrieved from <https://youtu.be/C1U2GenA2u4> [in English].

Онофрійчук Яна Іванівна

аспірант кафедри підприємництва та бізнесу

Київського національного університету технологій та дизайну

Onofriichuk Yana

Graduate Student of the Department of Entrepreneurship and Business

Kyiv National University of Technologies and Design

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9310

АРХІТЕКТОНІКА СТРУКТУРНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ARCHITECTURE OF STRUCTURAL INNOVATIVE FORMS OF CLUSTER-JOINED ENTERPRISES

Анотація. Вступ. Архітектоніка означає створення оптимальної організаційної структури для досягнення максимальних результатів структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств. Архітектоніка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств є складною задачею, яка вимагає вивчення і адаптації під конкретний кластер і його цілі, яка спрямована на створення структури та сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інноваційного розвитку кластера. Архітектоніка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств визначається специфікою галузі, завданнями кластера та стратегією співпраці між підприємствами, а також може бути вирішальною для їхнього успіху і стабільності розвитку.

Мета. Метою наукової статті полягає в дослідженні теоретико-практичного значення поняття архітектоніка та виявлення основних домінант її структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств.

Матеріали і методи. В статті було використано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез – для визначення понять структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств; факторно-структурний аналіз – для дослідження чинників, що впливають на побудову структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств; групування й класифікації – для систематизації чинників, що впливають на складові елементи архітектоніки кластерооб'єднаних підприємств; таблично-графічний – для інтерпретації наведених даних.

Результати. Архітектоніка визначає створення оптимальної організаційної структури інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств, що включає шість основних домінант, які сприяють спільному розвитку учасників кластерооб'єднаних підприємств та зміцнюють їх конкурентоспроможність. Мова йде про: кластерну взаємодію; оптимізацію структури; інновації; розвиток ринків; управління ризиками; галузеву спеціалізацію; участь учасників та урядову підтримку.

Перспективи. Основними перевагами від використання архітектоніки структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств стане: підвищення інновацій (сприяння обміну знаннями та інноваційними ідеями між підприємствами); підвищення ефективності (співпраця між підприємствами у кластері може призводити до оптимізації процесів виробництва та зниження витрат); розвиток кадрового потенціалу (кластери створюють умови для обміну кваліфікованим персоналом між підприємствами); підвищення конкурентоспроможності (кластерна політика може допомагати підприємствам конкурувати на світовому ринку шляхом спільної реклами, участі у виставках, тощо); створення сприятливого середовища для бізнесу (кластери можуть сприяти створенню сприятливого середовища для бізнесу через лобювання спільних інтересів підприємств перед владою).

Ключові слова: архітектоніка, кластерооб'єднання підприємств, структурні інноваційні форми, інноваційні платформи, технологічні парки, інноваційні класи, спільні дослідження та розробки, інноваційні продукти та технології, інноваційні фонди та інкубатори.

Summary. Introduction. Architectonics means creating an optimal organizational structure to achieve maximum results of structural innovative forms of cluster-united enterprises. The architecture of structural innovative forms of cluster-united enterprises is a complex task that requires study and adaptation to a specific cluster and its goals, which is aimed at creating a structure and contributes to increasing the competitiveness and innovative development of the cluster. The architecture of structural innovative forms of cluster-united enterprises is determined by the specifics of the industry, the tasks of the cluster and the strategy of cooperation between enterprises. The architecture of structural innovation forms for cluster-united enterprises can be decisive for their success and stability on the market. Goal.

Purpose. The purpose of the scientific article is to reveal the theoretical and practical meaning of the concept of architectonics and to identify the main dominants of its structural innovative forms for cluster-united enterprises.

Materials and methods. The article used general scientific and special research methods: analysis and synthesis – to determine the concepts of structural innovative forms for cluster-united enterprises; factor and structural analysis – for the study of factors affecting the construction of structural innovative forms of cluster-united enterprises; grouping and classification – for the systematization of factors affecting the constituent elements of the architecture of cluster-united enterprises; tabular-graphic – for interpreting the given data.

Results. Architecture determines the creation of an optimal organizational structure of innovative forms of cluster-united enterprises, which includes six main dominants that contribute to the joint development of the participants of cluster-united enterprises and strengthen their competitiveness. It is about: cluster interaction; optimization of the structure; innovations; development of markets; risk management; industry specialization; participant participation and government support.

Discussion. The main advantages of using the architecture of structural innovative forms of cluster-united enterprises will be: increased innovation (facilitation of the exchange of knowledge and innovative ideas between enterprises); increasing efficiency (cooperation between enterprises in the cluster can lead to optimization of production processes and cost reduction); development of personnel potential (clusters create conditions for the exchange of qualified personnel between enterprises); increasing competitiveness (cluster policy can help enterprises compete on the global market through joint advertising, participation in exhibitions, etc.); creation of a favorable environment for business (clusters can contribute to the creation of a favorable environment for business by lobbying the common interests of enterprises before the authorities).

Key words: architecture, cluster association of enterprises, structural innovation forms, innovation platforms, technology parks, innovation classes; joint research and development, innovative products and technologies, innovation funds and incubators.

Постановка проблеми. Кластерооб'єднання підприємств можуть приймати різноманітні інноваційні форми для підвищення ефективності, конкурентоспроможності та сприяння інноваційному розвитку. Архітектоніка кластерооб'єднаних підприємств вказує на структуру та організацію групи підприємств, які об'єднуються в класичній або галузевій формі кластеру. Архітектоніка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств відноситься до організаційних та структурних аспектів розвитку кластерів, де останні — це група підприємств, які фізично розташовані поруч і співпрацюють між собою для досягнення спільних цілей та підвищення конкурентоспроможності. Архітектоніка означає створення оптимальної організаційної структури для досягнення максимальних результатів структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств. Вона є складною задачею, яка вимагає вивчення і адаптації під конкретний кластер і його цілі, яка спрямована на створення структури та сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інноваційного розвитку кластера. Архітектоніка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств визначається специфікою галузі, завданнями кластера та стратегією співпраці між підприємствами, що є вирішальним для їхнього успіху і стабільності на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже тривалий час проблематика кластерооб'єднаних підприємств знаходиться у науковому полі таких науковців: С. В. Авершин, В. В. Благой, А. В. Гніденко, В. В. Блага, І. О. Хорошилова, Є. В. Буряк, І. А. Гнатенко, Є. О. Снітко, Р. В. Марков, В. П. Уткін, Н. В. Іздебска, Ю. І. Ключ, О. В. Комчатних, Ю. А. Малащенко, В. В. Прохорова, О. Я. Колещук,

О. В. Шкуренко, П. В. Пузирьова та інші. Їхні праці покладені в основу написання статті, а запропоновану авторами архітектоніку структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств можна розглядати як продовження наукового доробку даних науковців. Проте, існуючі наукові здобутки не завжди враховують специфіку розвитку інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств, а у більшості випадків є суто теоретичними, у той час як практика вимагає пошуку нових тлумачень архітектоніки структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств, які відповідають світовому рівню розвитку.

Метою наукової статті є розкриття теоретико-практичного значення поняття архітектоніка та виявлення основних доміант її структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств.

Матеріали і методи. В статті було використано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез — для визначення понять структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств; факторний та структурний аналіз — для дослідження чинників, що впливають на побудову структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств; групування й класифікації — для систематизації чинників, що впливають на складові елементи архітектоніки кластерооб'єднаних підприємств; таблично-графічний — для інтерпретації наведених даних.

Виклад основного матеріалу. Важливість розуміння та ефективного впровадження архітектоніки структурних інноваційних форм для кластерооб'єднаних підприємств набуває особливого значення в умовах постійної конкурентоспроможності на ринку та забезпечення стійкого інноваційного розвитку. Саме поняття «архітектоніка» — означає

створення оптимальної організаційної структури для досягнення максимальних результатів структурних інноваційних форм, що може включати в себе розробку ефективної системи комунікації, розподілу завдань, координації та інших аспектів управління, основними серед яких виступають наступні [1; 6]:

- кластери та їх співпраця (для архітекτονіки важливо враховувати взаємодію між підприємствами, адаптуючи структури для оптимізації цього процесу);
- специфіка галузі та стратегія співпраці (архітектоніка повинна бути адаптована до специфіки галузі та стратегії співпраці між підприємствами, налаштування структур під конкретний контекст дозволить краще відповідати потребам кластера);
- визначення успіху та стабільності (архітектоніка структурних інноваційних форм може бути вирішальною для успіху та стабільності кластерооб'єднаних підприємств на ринку).

Впровадження адекватної архітектоніки вимагає детального аналізу та розуміння потреб конкретного кластера, забезпечення ефективної взаємодії між підприємствами, що допоможе побудувати оптимальні умови для інновацій та підвищить конкурентоспроможність та стійкість економіки на рівні кластера [2; 7].

Основними формами кластерооб'єднаних підприємств виступають (рис. 1).

Кластерооб'єднання підприємств можуть приймати різноманітні інноваційні форми для підвищення ефективності, конкурентоспроможності та сприяння інноваційному розвитку. Основними інноваційними формами кластерооб'єднаних підприємств виступають (рис. 2) [3; 9].

Розвиток програм навчання та стажування для спільного навчання працівників різних підприємств. Створення інноваційних центрів освіти для підтримки навчання та розвитку в області нових технологій.

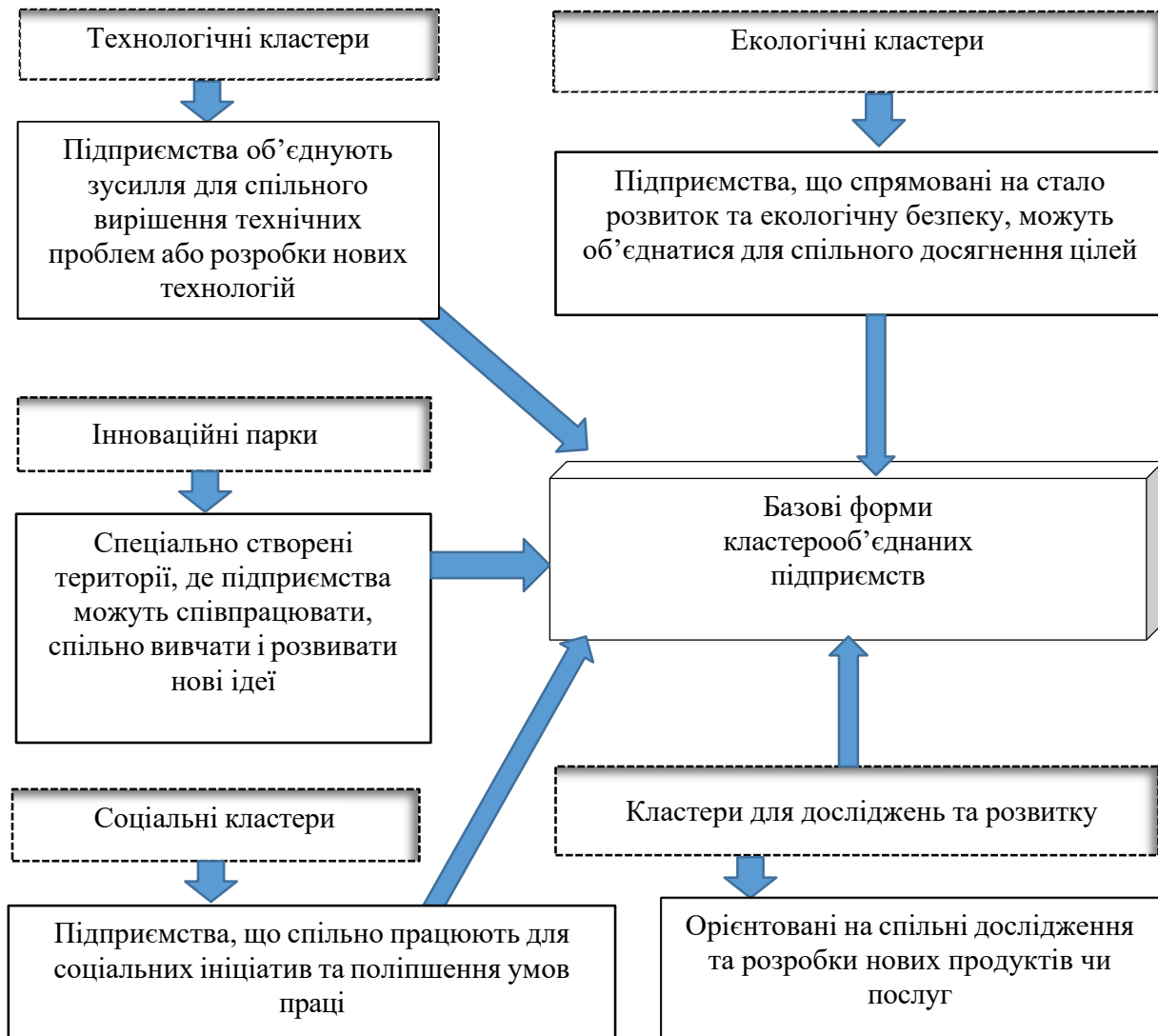


Рис. 1. Базові форми кластерооб'єднаних підприємств
Джерело: побудовано автором

Інноваційні форми кластерооб'єднаних підприємств сприяють створенню сприятливого інноваційного середовища, об'єднуючи ресурси та знання для спільного розвитку та досягнення конкурентних переваг. Також кластерооб'єднання підприємств є однією з форм організації загальної економічної діяльності, спрямованою на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера через спільну роботу, обмін ресурсами та інноваціями. Для досягнення цієї мети кластери використовують різні структурні інноваційні форми [4; 8; 10]:

- інноваційні платформи, що передбачають створення спеціальних організацій чи інноваційних центрів, які об'єднують представників підприємств кластера для спільної розробки інновацій та обміну досвідом;
- технологічні парки, що полягають у створенні спеціальних технологічних парків, де підприємства можуть спільно використовувати науково-технічний потенціал, лабораторії, інфраструктуру;
- інноваційні класи — це формування спільних навчальних закладів чи курсів для підготовки

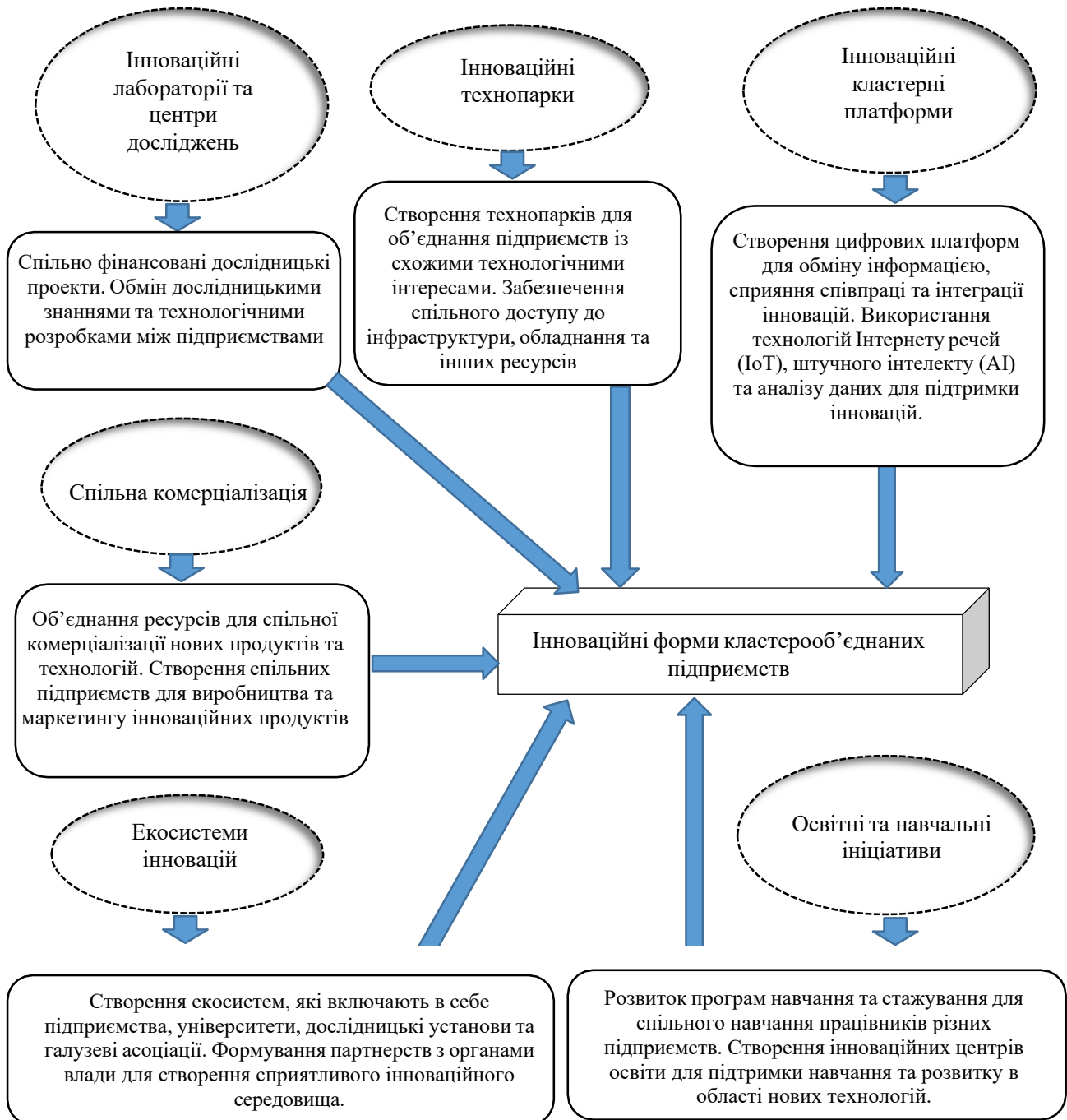


Рис. 2. Інноваційні форми кластерооб'єднаних підприємств
Джерело: побудовано автором

- кадрів, спеціалізованих на конкретних технологіях чи галузях;
- спільні дослідження та розробки (R&D) — а саме створення спільних дослідницьких центрів для спільної розробки та впровадження інноваційних продуктів та технологій;
 - інноваційні фонди та інкубатори, як формування фінансових інструментів, які підтримують інноваційні проекти та стартапи в межах кластера;
 - спільна логістика та інфраструктура, що включає в себе розвиток спільної логістики, транспортної інфраструктури, що дозволяє оптимізувати витрати та поліпшувати ефективність діяльності учасників кластера;
 - спільна маркетингова діяльність — об'єднання зусиль у сфері маркетингу та продажів для спільного просування продукції та послуг кластера на ринку.

Таким чином, ці інноваційні форми сприяють створенню сприятливого середовища для співпраці та розвитку підприємств у межах кластера, що дозволяє їм ефективно використовувати свій потенціал та досягати конкурентних переваг.

Поняття «архітектоніка кластерооб'єднаних підприємств» вказує на структуру та організацію групи підприємств, які об'єднуються в класичній або галузевій формі кластера. Таким чином, архітектоніка кластерооб'єднаних підприємств включає в себе такі домінуючі компоненти [5; 11; 15]:

ДОМІНАНТ 1. Структура кластерооб'єднаних підприємств. Визначення та організація взаємовідносин між різними компаніями у кластері може включати вертикальні та горизонтальні зв'язки, обмін ресурсами, інноваційні спільні проекти тощо. При чому побудова структури кластера включає процес групування схожих об'єктів чи даних в межах спільного кластера для спрощення їх аналізу та розуміння, що передбачає машинне навчання, обробку даних, бізнес-аналітику та інше. Основними кроками, що щодо побудові структури кластерооб'єднаних підприємств є:

- визначення мети кластеризації — з'ясування, в чому полягає дана кластеризація;
- вибір алгоритму кластеризації — обирається алгоритм кластеризації відповідно до характеристик існуючих даних та мети (k-середні, ієрархічна кластеризація, або DBSCAN);
- підготовка даних — включає попередню обробку даних, яка може містити розподіл кластерів за шкалою або заповнення пропущених значень;
- визначення кількості кластерів — якщо використовується алгоритм, який вимагає вказання кількості кластерів (наприклад, k-середні), то визнання оптимальної кількості кластерів відбувається за допомогою методів, таких як метод ліктя або інші критерії;
- виконання кластеризації — за допомогою штучного інтелекту або технічних програм запуска-

- ється обраний алгоритм підготовлених даних, результатом чого будуть побудовані кластери;
- аналіз результатів — на даному етапі відбувається оцінка результатів кластеризації, досліджуються характеристики кожного кластера та визначається, чи вони відповідають необхідним очікуванням;
- інтерпретація та використання — відбувається аналіз висновків на основі отриманих кластерів і визначається, яка інформація можна бути використана для прийняття рішень або вдосконалення бізнес-процесів.

Отже, структура кластерооб'єднаних підприємств може бути ітеративним процесом і може виникнути необхідність у коригуванні параметрів чи обираючі інших методів, щоб досягти оптимальних результатів.

ДОМІНАНТ 2. Ланцюги постачання. Необхідність управління ланцюгами постачання в межах кластерооб'єднаних підприємств полягає в оптимізації виробничих процесів та забезпеченні ефективної взаємодії між учасниками. Кластерооб'єднані підприємства можуть допомагати підприємствам спільно працювати над покращенням ланцюга постачання, що призводить до об'єднання ресурсів і зусиль для ефективнішого виробництва та постачання товарів або послуг. Якісне управління ланцюгами постачання включає в себе координацію, оптимізацію та спільний контроль над процесами від постачання сировини до доставки готової продукції. Часто такі кластери можуть сприяти обміну інформацією, ресурсами та навіть інноваційними рішеннями між підприємствами в межах кластера. Це дозволяє знизити витрати, підвищити ефективність та стимулювати розвиток всього бізнес-середовища [11; 14].

Управління ланцюгами постачання в межах кластерооб'єднаних підприємств — це стратегічний підхід, спрямований на покращення ефективності всієї системи постачання в певному регіоні чи галузі, де підприємства та організації співпрацюють для досягнення спільних цілей. Основні принципи управління ланцюгами постачання в кластерооб'єднаних підприємствах включають (табл. 1).

Ці принципи допомагають забезпечити збалансований розвиток ланцюга постачання та збільшити конкурентоспроможність всіх учасників кластерооб'єднаних підприємств.

ДОМІНАНТ 3. Інновації та дослідження. Даний компонент включає спільні зусилля у галузі досліджень та розробок для стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності всього кластерооб'єднаних підприємств.

Відтак, розробки для стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності кластерооб'єднаних підприємств можуть включати в себе різноманітні інструменти:

- інкубатори та акселератори (створення інкубаторів стартапів; забезпечення простору та ресурсів для розвитку нових ідей та стартапів);

Таблиця 1

Принципи управління ланцюгами постачання в кластерооб'єднаних підприємствах

Принцип	Характеристика
Співпраця та партнерство	Розвиток партнерських відносин між компаніями в кластері для спільного вирішення проблем та досягнення спільних цілей.
Інтеграція інформаційних технологій	Використання сучасних інформаційних систем для оптимізації обміну даними та інформацією між учасниками ланцюга постачання.
Оптимізація логістичних процесів	Спільне управління логістичними процесами для підвищення ефективності та зменшення витрат.
Інновації та дослідження	Заохочення інновацій та спільних досліджень у кластері для підвищення конкурентоспроможності.
Спільне маркетингове планування	Розробка та впровадження спільних маркетингових стратегій для просування продукції чи послуг, вироблених в кластері.
Спільне управління ризиками	Розробка механізмів управління ризиками, які можуть виникнути в ланцюгу постачання, та розподіл відповідальності між учасниками кластеру.
Спільна освіта та навчання	Розвиток спільних програм освіти та навчання для забезпечення наявності кваліфікованого персоналу в кластері.
Створення сприятливого бізнес-середовища	Праця над поліпшенням умов для розвитку бізнесу в кластері, включаючи розробку інфраструктури та регуляторних рамок.

Джерело: побудовано автором

- акселераторні програми (швидше просування ефективних проектів через інтенсивні тренінги та підтримку);
- фінансування інновацій (створення фондів інновацій; фінансова підтримка для перспективних досліджень та інновацій);
- гранти та кредити (надання фінансової підтримки через грантові програми та доступні кредити);
- технологічні центри (розробка технологічних центрів; створення спеціалізованих центрів для розробки нових технологій та досліджень);
- забезпечення інфраструктури (сучасні лабораторії та обладнання для забезпечення належних умов для досліджень);
- інноваційні кластери та мережі (формування інноваційних кластерів; об'єднання підприємств та дослідницьких установ для спільного розвитку інновацій);
- мережеві ініціативи (створення мережевих ініціатив для обміну знаннями та досвідом між учасниками кластера);
- освіта та розвиток кадрів (створення центрів навчання; забезпечення можливостей для постійного навчання та розвитку фахівців);
- стажування та програми обміну (заохочення обміну досвідом та знаннями між підприємствами);
- маркетинг та промоція (створення бренду кластера; розробка стратегії брендування для підвищення визнання кластера в глобальному масштабі);
- участь у виставках та конференціях (просування досягнень та інновацій на міжнародному рівні).

Отже, дані інструменти можна інтегрувати в комплексну стратегію для стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності кластерооб'єднаних підприємств, забезпечуючи їм важливий ресурс для сталого розвитку [12; 14].

ДОМІНАНТ 4. Управління ризиками кластерооб'єднаних підприємств. Розробка стратегій управління ризиками необхідна для того, щоб визначити чи можуть кластери бути схильними до спільних викликів та загроз, таких як зміни в законодавстві, економічні труднощі чи технологічні зміни. Розробка стратегій управління ризиками є важливою частиною ефективної архітектоники кластерооб'єднаних підприємств, при цьому використовують такі компоненти (табл. 2).

Отже, розробка стратегії управління ризиками кластерооб'єднаних підприємств — це процес, який вимагає систематичного та сталого підходу, що повинен бути гнучким, адаптованим до конкретних умов та потреб конкретного проекту чи діяльності.

ДОМІНАНТ 5. Комунікації та взаємодія. Розвиток механізмів для ефективної комунікації та взаємодії між учасниками кластерооб'єднаних підприємств включає регулярні зустрічі, обмін інформацією, спільні навчальні заходи тощо. Взаємодія та комунікація в кластері — це ключові аспекти успішного розвитку, що включає такі складові:

- електронна платформа для обміну інформацією — створення онлайн-платформи, де учасники можуть ділитися новинами, ресурсами та ідеями (форуми, чати та інші інтерактивні засоби);

Таблиця 2

Компоненти розробки стратегії управління ризиками кластерооб'єднаних підприємств

Компонент	Складові	Характеристика
Визначення мети і обсягу	Мета управління ризиками	Чітко визначте, чого саме необхідно досягти в управлінні ризиками. Це може бути зменшення загального рівня ризику, забезпечення безпеки проекту або збільшення ймовірності досягнення цілей.
	Обсяг діяльності	Визначення того, яка діяльність або проект стосується стратегії. Увага приділяється всім аспектам, які можуть впливати на успіх діяльності.
Визначення ризиків	Ідентифікація ризиків	Ретельний аналіз всіх можливих ризиків, пов'язаних з діяльністю чи проектом. Використовуються творчі методи, такі як мозковий штурм, для виявлення потенційних проблем.
	Аналіз ризиків	Оцінка ймовірності виникнення кожного ризику та його вплив на діяльність. Використовується матриця ймовірності та впливу для класифікації ризиків.
Розробка стратегій	Уникнення ризиків	Ідентифікація дій, які можна вжити для уникнення виникнення ризиків або зменшення ймовірності їх виникнення.
	Прийняття ризиків	Визначення того, які ризики готові прийняти кластери і розробка плану дій для ефективного управління цими ризиками, якщо вони виникають.
	Зменшення впливу ризиків	Дослідження стратегій для зменшення впливу ризиків, які можуть мати місце. Це може включати створення запасних планів, резервування ресурсів або визначення альтернативних шляхів виконання завдань.
Впровадження та моніторинг	Впровадження стратегій	Імплементация в реальність розроблених стратегій. Розробка чіткого плану дій та визначення відповідальних за виконання кожного етапу.
	Моніторинг ризиків	Постійний моніторинг рівня ризиків та ефективності впроваджених стратегій. Коригування плану, якщо ситуація змінюється.
	Оновлення стратегії	Систематичний перегляд та оновлення стратегії управління ризиками на основі нової інформації, змін у середовищі або досвіду з попередніх проектів.
Залучення команди та комунікація	Залучення команди	Управління ризиками — це відповідальність всієї команди працівників. Необхідно залучити експертів з різних областей для отримання різноманітних поглядів на можливі ризики.
	Комунікація	Забезпечення ефективної системи комунікації щодо ризиків, де працівники повинні бути свідомі щодо потенційних проблем і вміти ефективно ділитися інформацією та комунікувати між собою.

Джерело: побудовано автором

- регулярні зустрічі та воркшопи — організація регулярних нарад, воркшопів та семінарів для обговорення питань розвитку, вирішення проблем та спільного навчання;
- запровадження системи обміну навичками — створення системи, де учасники можуть обмінюватися своїми навичками та досвідом (менторство, тренінги або спільні проекти);
- використання соціальних мереж — створення груп у соціальних мережах для спільного обговорення та обміну ідеями, де відбувається обмін короткими оглядами та швидке реагування на поточні питання;
- підтримка комунікаційних навичок — організація тренінгів з комунікаційних навичок для учасників кластерооб'єднаних підприємств, щоб поліпшити якість спілкування та сприяти побудові довіри.

Даний домінант допоможе створити ефективну та продуктивну спільноту учасників кластерооб'єднаних підприємств [13; 15].

ДОМІНАНТ 6. Фінансові аспекти. Управління фінансами та розподіл ресурсів в межах кластерооб'єднаних підприємств для забезпечення стійкості

та зростання кожної компанії учасника набуває особливого значення оскільки саме управління фінансами та розподіл ресурсів в межах кластерооб'єднаних підприємств є важливим аспектом для забезпечення ефективності його діяльності. Серед основних аспектів управління фінансами та розподілу ресурсів в кластерооб'єднаних підприємствах, що дозволяють їм ефективно функціонувати визначено такі:

1. Створення бюджетів. Розробка бюджетів для кластерооб'єднаних підприємств, які визначають розподіл фінансових ресурсів між різними його членами дозволяє визначення пріоритетні напрями інвестицій та розвитку на основі стратегічних цілей кластерооб'єднаних підприємств.

2. Фінансовий моніторинг. Впровадження системи моніторингу для відстеження витрат, прибутків та ефективності використання фінансових ресурсів кластерооб'єднаних підприємств, що забезпечить прозорість та відкритість у фінансових операціях кластерооб'єднаних підприємств.

3. Розподіл ресурсів. Визначення оптимального розподілу людських, технічних, фінансовий, технологічних, інноваційних та інших ресурсів

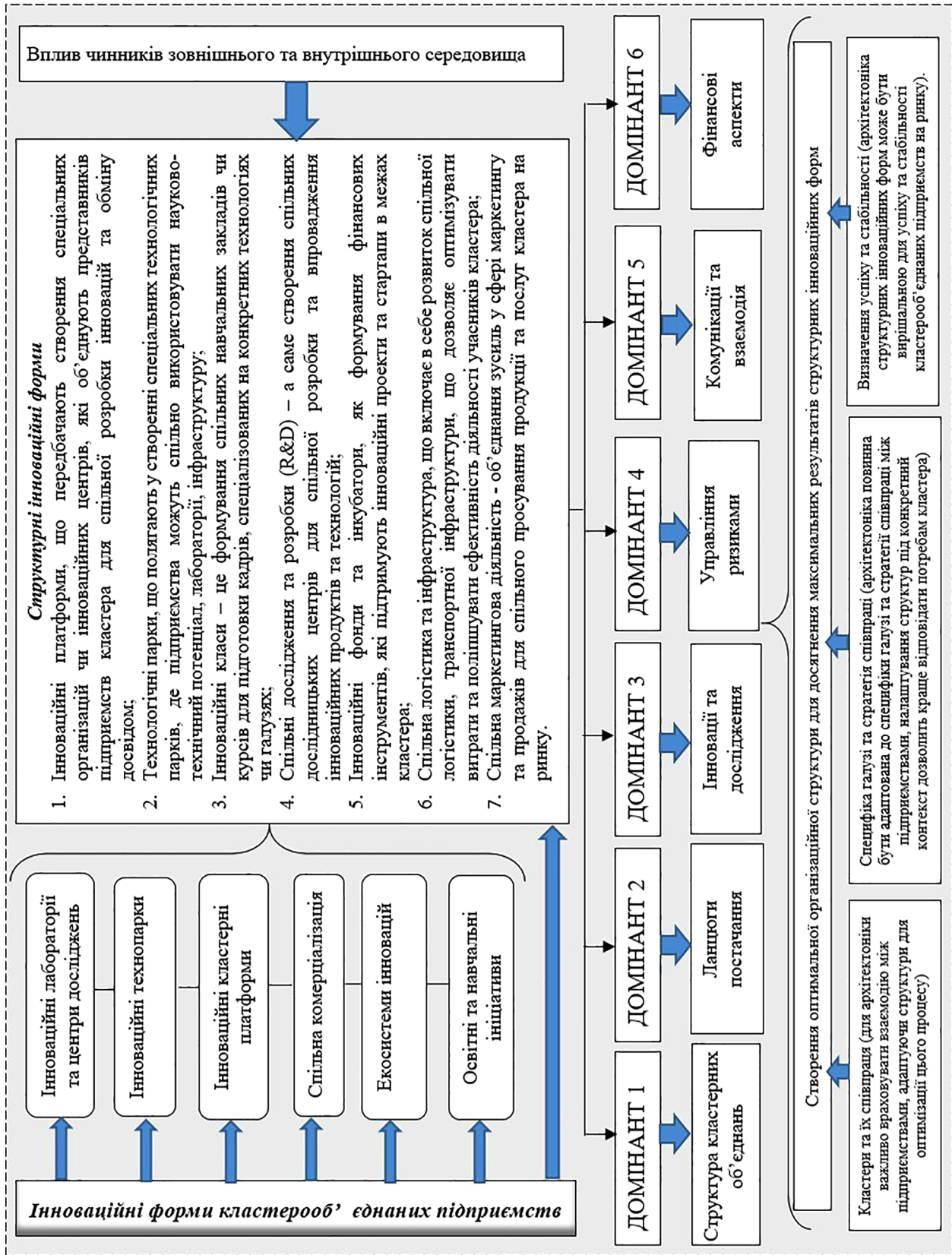


Рис. 3. Архітекtonіка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств
Джерело: авторська розробка

між учасниками кластерооб'єднаних підприємств для максимізації синергії та результативності, що передбачає розробку механізмів обміну ресурсами та досвідом між кластерооб'єднаних підприємств.

4. Фінансова підтримка. Створення механізмів фінансової підтримки для розвитку інновацій та нових проектів в межах кластерооб'єднаних підприємств базується на побудові взаємодії з фінансовими установами, грантовими програмами та іншими джерелами фінансування для забезпечення сталого розвитку кластерооб'єднаних підприємств.

5. Створення партнерств. Активний пошук та розвиток партнерських відносин з іншими компаніями, урядовими органами, академічними установами для сприяння обміну ресурсами та знаннями.

6. Оптимізація ризиків. Аналіз ідентифікації, управління та оптимізація ризиків безпосередньо пов'язані з фінансовою діяльністю кластерооб'єднаних підприємств, де розробка стратегій для зменшення впливу фінансових ризиків суттєво впливають на результати їх діяльності.

7. Забезпечення відкритості та комунікації. Створення ефективної системи комунікації для спілкування з усіма учасниками кластерооб'єднаних підприємств щодо фінансових питань та розподілу ресурсів призведе до ефективного їх використання та отримання позитивного ефекту.

8. Спільний маркетинг та брендуння. Підвищення відомості та привертання уваги до кластерооб'єднаних підприємств як цілісної сили на ринку не можливе без створення ефективної стратегії спільного маркетингу та брендуння для кластерооб'єднаних підприємств, що містить такі ключові етапи: (аналіз цільової аудиторії; визначення унікальних переваг кластерооб'єднаних підприємств; SWOT-аналіз; унікальна ідентичність; створення бренду; спільна лінійка продуктів; комунікація та медіа; партнерські відносини; події та спонсорство; корпоративна соціальна відповідальність; вимірювання та оцінка; визначення ключових показників ефективності (KPI); звітність та ін.).

Таким чином, розробка іміджу та стратегії спільного маркетингу для кластерооб'єднаних підприємств — це ітеративний процес, що потребує постійного нагляду, доповнення та оптимізації під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

На основі вище викладеного пропонуємо загальну схему архітекtonіки структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств (рис. 3).

Отже, шість основних домінант являють собою основу архітекtonіки структурних інноваційних

форм кластерооб'єднаних підприємств, яка сприяє спільному розвитку учасників кластерооб'єднаних підприємств та зміцнює їх конкурентоспроможність.

Отже, архітекtonіка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств відноситься до організаційних та структурних аспектів розвитку кластерів, яка визначає створення оптимальної організаційної структури для досягнення максимальних результатів, використовуючи при цьому: кластерну взаємодію; оптимізація структури; інновації; розвиток ринків; управління ризиками; галузеву спеціалізацію; участь учасників та урядову підтримку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Архітекtonіка структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств є складною задачею, яка вимагає вивчення і адаптації під конкретний кластер і його цілі, яка спрямована на створення структури, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інноваційного розвитку кластерооб'єднаних підприємств. Основними перевагами від використання архітекtonіки структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств стане: підвищення інновацій (сприяння обміну знаннями та інноваційними ідеями між підприємствами); підвищення ефективності (співпраця між підприємствами у кластері може призводити до оптимізації процесів виробництва та зниження витрат); розвиток кадрового потенціалу (кластери створюють умови для обміну кваліфікованим персоналом між підприємствами); підвищення конкурентоспроможності (кластерна політика може допомагати підприємствам конкурувати на світовому ринку шляхом спільної реклами, участі у виставках, тощо); створення сприятливого середовища для бізнесу (кластери можуть сприяти створенню сприятливого середовища для бізнесу через лобювання спільних інтересів підприємств перед владою).

Таким чином, світовий досвід показує, що успішна реалізація архітекtonіки структурних інноваційних форм кластерооб'єднаних підприємств вимагає підтримки влади на різних рівнях, активної участі бізнесу та науково-дослідницьких установ, а також ефективного механізму управління кластером. Україні важливо вивчати світовий досвід, адаптувати його до своїх реалій та впроваджувати кращі практики для підвищення конкурентоспроможності своїх кластерооб'єднаних підприємств.

Література

1. Авершин С.В. Адаптація підприємств інноваційного аерокосмічного кластеру в індустріально-інтелектуальну економіку. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2021. № 1–2. С. 3–11.
2. Благой В.В., Гніденко А.В., Блага В.В., Хорошилова І.О. Впровадження кластерної моделі розвитку для реалізації інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2019. № 2. С. 21–30.
3. Буряк Є.В. Інноваційні кластери: модель розвитку підприємств регіонів України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48(2). С. 143–147.
4. Гнатенко І.А., Снітко Є.О., Марков Р.В., Уткін В.П. Управління проектами кластеризації інноваційного підприємництва агропродовольчої сфери в умовах реалізації стратегії сталого розвитку, глобалізації, діджиталізації, економічної культури суспільства, логістичного та кадрового менеджменту. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2021. № 9. С. 106–113.
5. Іздебска Н.В. Фінансово-економічне регулювання інноваційного розвитку кластерооб'єднаних підприємств в Україні. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2018. № 6. С. 16–25.
6. Ключ Ю.І. Роль кластеризаційного підходу у формуванні системи принципів управління інноваціями на промислових підприємствах регіону. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. № 2. С. 28–32.
7. Комчатних О.В. Кластерний аналіз в оцінюванні інноваційного потенціалу підприємств транспортної логістики. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2019. № 2. С. 31–37.
8. Малашенко Ю.А. Кластеризація підприємств сфери послуг в Україні за рівнем інфраструктурно-інституційного забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 17. С. 90–94.
9. Прохорова В.В., Колещук О.Я. Інноваційні кластери як організаційно-економічна основа забезпечення стратегічного управління машинобудівними підприємствами. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 6(2). С. 115–124.
10. Прохорова В.В., Шкуренко О.В. Інноваційність підприємств як детермінанта створення промислово-технологічних кластерів у контексті розвитку інноваційного співробітництва. *Проблеми економіки*. 2021. № 2. С. 159–168.
11. Пузирьова П.В. Кластеризація в управлінні фінансовим потенціалом на підприємствах України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 3 (214). С. 70–76.
12. Пузирьова П.В. Кластерне підприємництво: формування кластерів підприємств як запорука їх ефективного розвитку. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 6 грудня 2019 року*. Харків : ХНАДУ, 2019. С. 28–30.
13. Шелест Т.М. Теоретико-концептуальні аспекти кластеризації як основа інноваційного розвитку промислових підприємств. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 82–88.
14. Puzyrova P. Cluster education management concept through the prism of financial risk optimization and resource support. *Менеджмент*. 2019. Вип. 2 (30). С. 62–74.
15. Puzyrova P. Concept of management and formation of financial potential of cluster unions. *Менеджмент*. 2019. Вип. 1 (29). С. 109–119.

References

1. Avershyn, S.V. (2021). Adaptatsiia pidpriemstv innovatsiinoho aerokosmichnoho klasteru v industrialno-intelektualnu ekonomiku [Adaptation of enterprises of the innovative aerospace cluster in the industrial and intellectual economy]. *Enerhozberzhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt — Energy conservation. Energy. Energy audit*, 1–2, 3–11 [in Ukrainian].
2. Blahoi, V.V., Hnidenko, A.V., Blaha, V.V., & Khoroshylova, I.O. (2019). Vprovadzhennia klasternoi modeli rozvytku dlia realizatsii investytsiino-innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv [Implementation of a cluster model of development to realize the investment and innovation potential of enterprises]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva — Problems and prospects of entrepreneurship development*, 2, 21–30 [in Ukrainian].
3. Buriak, Ye.V. (2019). Innovatsiini klasteri: model rozvytku pidpriemstv rehioniv Ukrainy [Innovation clusters: a model of development of enterprises in the regions of Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii — Black Sea Economic Studies*, 48 (2), 143–147 [in Ukrainian].
4. Hnatenko, I.A., Snitko, Ye.O., Markov, R.V., & Utkin V.P. (2021). Upravlinnia proektamy klasteryzatsii innovatsiinoho pidpriemnytstva ahroprodovolchoi sfery v umovakh realizatsii stratehii staloho rozvytku, hlobalizatsii, didzhytalizatsii, ekonomichnoi kultury suspilstva, lohystychnoho ta kadrovoho menedzhmentu [Management of clustering projects of innovative entrepreneurship in the agro-food sector in the conditions of implementation of the strategy of sustainable development, globalization, digitalization, economic culture of society, logistics and personnel management]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine*, 9, 106–113 [in Ukrainian].

5. Izdebska, N.V. (2018). Finansovo-ekonomichne rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku klasteroobiednanykh pidpryemstv v Ukraini [Financial and economic regulation of innovative development of cluster-united enterprises in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu. Serii — Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences*, 6, 16–25 [in Ukrainian].
6. Klius, Yu. I. (2020). Rol klasterizatsiinoho pidkhodu u formuvanni systemy pryntsyviv upravlinnia innovatsiiamy na promyslovykh pidpryemstvakh rehionu [The role of the clustering approach in the formation of the system of innovation management principles at the industrial enterprises of the region]. *Visnyk Shkhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia — Bulletin of the East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*, 2, 28–32 [in Ukrainian].
7. Komchatnykh, O.V. (2019). Klasternyi analiz v otsiniuvanni innovatsiinoho potentsialu pidpryemstv transportnoi lohistyky [Cluster analysis in evaluating the innovative potential of transport logistics enterprises]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Internauka” — International scientific journal “Internauka”. Series: Economic sciences*, 2, 31–37 [in Ukrainian].
8. Malashenko, Yu.A. (2015). Klasterizatsiia pidpryemstv sfery posluh v Ukraini za rivnem infrastruktturno-institutsiinoho zabezpechennia [Clustering of enterprises in the service sector in Ukraine by the level of infrastructure and institutional support]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 17, 90–94 [in Ukrainian].
9. Prokhorova, V.V. (2019). Innovatsiini klastery yak orhanizatsiino-ekonomichna osnova zabezpechennia stratehichnoho upravlinnia mashynobudivnyimi pidpryemstvamy [Innovation clusters as an organizational and economic basis for ensuring strategic management of machine-building enterprises]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi — Problems of the system approach in economics*, 6 (2), 115–124 [in Ukrainian].
10. Prokhorova, V.V., Shkurenko, O.V. (2021). Innovatsiini pidpryemstv yak determinanta stvorennia promyslovo-tekhnolohichnykh klasteriv u konteksti rozvytku innovatsiinoho spivrobotnytstva [Innovation of enterprises as a determinant of the creation of industrial-technological clusters in the context of the development of innovative cooperation]. *Problemy ekonomiky — Economic problems*, 2, 159–168 [in Ukrainian].
11. Puzyrova, P.V. (2019). Klasteryzatsiia v upravlinni finansovym potentsialom na pidpryemstvakh Ukrainy [Clustering in the management of financial potential at enterprises of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine*, 3 (214), 70–76 [in Ukrainian].
12. Puzyrova, P.V. (2019). Klasterne pidpryemnytstvo: formuvannia klasteriv pidpryemstv yak zaporuka yikh efektyvnoho rozvytku [Cluster entrepreneurship: the formation of clusters of enterprises as a guarantee of their effective development]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva — Problems and prospects of entrepreneurship development: materials of the 13th International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, December 6, 2019. Kharkiv: Khnadu* (pp. 28–30) [in Ukrainian].
13. Shelest, T.M. (2021). Teoretyko-kontseptualni aspekty klasteryzatsii yak osnova innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpryemstv [Theoretical and conceptual aspects of clustering as the basis of innovative development of industrial enterprises]. *Biznes Inform — Business Inform*, 5, 82–88 [in Ukrainian].
14. Puzyrova, P. (2019). Cluster education management concept through the prism of financial risk optimization and resource support. *Management*, 2 (30), 62–74.
15. Puzyrova, P. (2019). Concept of management and formation of financial potential of cluster unions. *Management*, 1 (29), 109–119.

УДК 658.51:629.5.081

Петренко Ольга Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій
Державний університет інфраструктури та технологій*

Petrenko Olha

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Business Logistics and Transport Technologies
State University of Infrastructure and Technologies*

ORCID: 0000-0002-1869-7999

Юрченко Марія Артурівна

*аспірант кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій
Державного університету інфраструктури та технологій*

Yurchenko Mariia

*Graduate Student of the Department of Business Logistics and Transport Technologies
State University of Infrastructure and Technologies*

ORCID: 0000-0002-9200-1064

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9205

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ СУДНОБУДІВНИХ ТА СУДНОРЕМОНТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ В ПЕРІОД НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

MANAGEMENT OF BUSINESS PROCESSES OF SHIPBUILDING AND SHIPREPAIR ENTERPRISES OF UKRAINE BASED ON THE SCENARIO APPROACH IN A PERIOD OF UNCERTAINTY

Анотація. Вступ. Суднобудівна галузь є багатогранною та взаємозалежною з різними секторами економіки країни. Однак на формування бізнес-процесів у даній галузі впливає ряд глобальних факторів: соціальні, технологічні, економічні, екологічні, політичні та військові. Сьогоднішні виклики та нинішня криза унеможливають управління бізнес-процесами через покладання на типові та звичні методи прогнозування майбутнього сценарію розвитку подій, особливо з урахуванням невизначеності. Дана ситуація спонукає до пошуку підходящих методів управління бізнес-процесами суднобудівних та судноремонтних підприємств України на основі сценарного підходу.

Мета. Метою статті є дослідження загальних тенденцій розвитку суднобудівної та судноремонтної промисловості України шляхом виявлення причин її занепаду, а також вивчення особливостей застосування сценарного підходу в управлінні бізнес-процесами суднобудівних та судноремонтних підприємств України в період невизначеності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у вивченні питань розвитку суднобудівної та судноремонтної промисловості різних країн світу, а також застосування сценарного підходу в управлінні бізнес-процесами з метою удосконалення їх діяльності в період невизначеності.

У процесі дослідження було використано наступні наукові методи: термінологічного аналізу для уточнення змісту понятійного апарату досліджуваного питання; теоретичного узагальнення та групування для пошуку глибинних причини занепаду суднобудівної галузі України; формалізації, аналізу та синтезу для розробки схеми управління бізнес-процесами підприємств суднобудівної та судноремонтної галузі на основі сценарного підходу; філософську методологію, яка допомогла встановити взаємозв'язок науки з практикою; інформаційного підходу як фундаментальну методологію з метою обґрунтування інформаційного та когнітивного взаємозв'язку парадигми дослідження; логічного узагальнення результатів для формулювання висновків.

Результати. У науковій статті визначено значущість взаємовпливу ймовірних сценаріїв розвитку різних ситуацій через глибину виникнення ризику з урахуванням питань нормалізації функціонування водного транспорту та його складових у середовищі, що швидко розвивається на глобальному рівні. Згруповано глибинні причини занепаду суднобудівної та судноремонтної галузі України через вивчення проблематики розвитку та функціонування в довоєнний та воєнний період, що свідчить про важливість прогнозування критичних та непередбачуваних ситуацій. Запропоновано схему управління бізнес-процесами підприємств суднобудівної та судноремонтної галузі на основі сценарного підходу з урахуванням інтерпретації поточного стану відносно майбутніх подій та принципів управління ризиками в загальній стратегії розвитку.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на структурний аналіз бізнес-процесів суднобудівної верфі з глибинним вивченням можливості розробки сценарію відновлення діяльності в післявоєнний період розвитку України.

Ключові слова: бізнес-процеси, суднобудівні та судноремонтні підприємства, сценарний підхід.

Summary. Introduction. The shipbuilding industry is multifaceted and interdependent with various sectors of the country's economy. However, the formation of business processes in this industry is influenced by a number of global factors: social, technological, economic, environmental, political and military. Today's challenges and the current crisis make it impossible to manage business processes due to reliance on typical and usual methods of forecasting the future scenario of events, especially taking into account uncertainty. This situation prompts the search for suitable methods of managing business processes of shipbuilding and shiprepair enterprises of Ukraine based on a scenario approach.

Purpose. The purpose of the article is to study the general trends in the development of the shipbuilding and shiprepair industry of Ukraine by identifying the reasons for its decline, as well as studying the features of the use of the scenario approach in the management of business processes of shipbuilding and shiprepair enterprises of Ukraine in a period of uncertainty.

Materials and methods. The materials of the research were the works of domestic and foreign authors who conduct their scientific and practical research in the study of the development of the shipbuilding and shiprepair industry of various countries of the world, as well as the use of the scenario approach in the management of business processes in order to improve their activities in a period of uncertainty.

The following scientific methods were used in the research process: terminological analysis to clarify the content of the conceptual apparatus of the researched question; theoretical generalization and grouping to find the root causes of the decline of the shipbuilding industry of Ukraine; formalization, analysis and synthesis for the development of a business process management scheme for shipbuilding and ship repair enterprises based on a scenario approach; philosophical methodology that helped establish the relationship between science and practice; the informational approach as a fundamental methodology for the purpose of substantiating the informational and cognitive relationship of the research paradigm; logical generalization of results for formulating conclusions.

Results. The scientific article defines the significance of the mutual influence of probable scenarios of the development of various situations due to the depth of the occurrence of risk, taking into account the issues of normalization of the functioning of water transport and its components in a rapidly developing environment at the global level. The deep causes of the decline of the shipbuilding and ship repair industry of Ukraine are grouped by studying the problems of development and functioning in the pre-war and war period, which shows the importance of forecasting critical and unpredictable situations. A scheme for managing business processes of shipbuilding and ship repair enterprises based on a scenario approach is proposed, taking into account the interpretation of the current state in relation to future events and the principles of risk management in the overall development strategy.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on the structural analysis of the business processes of the shipyard with an in-depth study of the possibility of developing a scenario for the recovery of activity in the post-war period of Ukraine's development.

Key words: business processes, shipbuilding and ship repair enterprises, scenario approach.

Постановка проблеми. Суднобудівна галузь є багатогранною та взаємозалежною з різними секторами економіки країни. Однак на формування бізнес-процесів у даній галузі впливає ряд глобальних факторів: соціальні, технологічні, економічні, екологічні, політичні та військові. Сьогодні виклики та нинішня криза унеможливають управління бізнес-процесами через покладання на типові та звичні методи прогнозування майбутнього сценарію розвитку подій, особливо з урахуванням невизначеності. Дана ситуація спонукає до пошуку підходящих методів управління бізнес-процесами суднобудівних та судноремонтних підприємств України на основі сценарного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про практичну відсутність фундаментальних наукових досліджень вітчизняних науковців з питань управління підприємствами суднобудівної галузі. Більшість праць присвячені технічним або ж загальним питанням розвитку та пошуку наявного потенціалу. Доречно виокремити наступних вітчизняних науковців: Зінченко А.І. [1], який вивчав інструментарій забезпечення розвитку суднобудівних підприємств в Україні; Письменна К.С. [2], яка запропонувала в своїй праці деякі господарсько-правові засоби поліпшення економічного стану підприємств суднобудівної промисловості, зокрема, прийняття низки

нормативно-правових актів, що спрямовані на комплексне регулювання окремих галузей та підгалузей суднобудівної промисловості, які мусять мати ієрархічну структуру; Бойко С. О. [3], який досліджував шляхи ефективного використання систем автоматизованого проектування в суднобудівельній промисловості та інші. Однак багато питань залишається маловивченими та дискусійними, що може бути спричинено довготривалим занепадом, проблемами та небажанням держави приділяти увагу розвитку даної галузі, на відміну від іноземних досліджень, де різновид вивчення питань суднобудівної галузі має широкий спектр: від системи планування ресурсів суднобудівного підприємства [4] до розробки нових бізнес-моделей окремих верфей у конкурентному середовищі на міжнародному ринку [5]. Автори своєї праці «Модель суднобудівної системи на основі моделювання в процесі виробництва верфі» [6] підняли питання вивчення важливості сценарного моделювання в суднобудівній промисловості шляхом використання цифрового суднобудування, проектування на основі моделювання і віртуальної верфі. Питанням моделювання та виконання обробки потоку подій у бізнес-процесах у своїй науковій праці [7] приділи група авторів Аппель С., Клебер П., Фрішбір С., Фройденрайх Т., Бухман А. Процесно-орієнтований метод моделювання для опису виробничих процесів планування складання суднових блоків в процесі виробництва суден приділили увагу науковці у своїй праці [8].

Метою статті є дослідження загальних тенденцій розвитку суднобудівної та судноремонтної промисловості України шляхом виявлення причин її занепаду, а також вивчення особливостей застосування сценарного підходу в управлінні бізнес-процесами суднобудівних та судноремонтних підприємств України в період невизначеності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у вивченні питань розвитку суднобудівної та судноремонтної промисловості різних країн світу, а також застосування сценарного підходу в управлінні бізнес-процесами з метою удосконалення їх діяльності в період невизначеності.

У процесі дослідження було використано наступні наукові методи: термінологічного аналізу для уточнення змісту понятійного апарату досліджуваного питання; теоретичного узагальнення та групування для пошуку глибинних причини занепаду суднобудівної галузі України; формалізації, аналізу та синтезу для розробки схеми управління бізнес-процесами підприємств суднобудівної та судноремонтної галузі на основі сценарного підходу; філософську методологію, яка допомогла встановити взаємозв'язок науки з практикою; інформаційного підходу як фундаментальну мето-

дологію з метою обґрунтування інформаційного та когнітивного взаємозв'язку парадигми дослідження; логічного узагальнення результатів для формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування сценарію розвитку підприємств, у першу чергу, має базуватися на оцінці існуючих та можливих ризиків. Сучасні підприємства щодня зіштовхуються з ризиковими ситуаціями, які призводять до негативних наслідків. І лише незначна кількість підприємств мають можливість швидкого реагування на такі обставини. Більшість є неготовими і в практичній площині концентруються на традиційних моделях управління ризиками, які направлені на процеси планування та прийняття управлінських рішень за звичайних умов. Відповідно до Національного стандарту України «Керування ризиком» [9] існують визнані на міжнародному рівні рекомендовані методи керування та оцінювання ризиків для підприємств різних сфер діяльності. Однак варто враховувати, що на кожному підприємстві управління бізнес-процесами вимагає індивідуального підходу та передбачає врахування настання ризикової ситуації.

Проте не всі ризики однакові. Деякі пов'язані з тенденціями, інші — з непередбаченими подіями. Компанії повинні систематично класифікувати та визначати пріоритети цих проблем. У деяких випадках результат настання кризи буде важко передбачити; в інших — напрямок дій буде зрозумілим, але швидкість, з якою вони повинні діяти і їхні навички виконаних дій будуть критичними. У всіх випадках підприємствам будуть потрібні швидші процеси прийняття рішень, ніж у минулому, більш чіткі рішення, краща комунікація, більш гнучкі дії та здатність систематично налаштовувати бізнес у нове середовище та середовище постійної невизначеності [10].

Щоб розподілити ризики, зменшити вразливість до непередбачуваних ситуацій та миттєво реагувати на них, сьогодні значна кількість підприємств проводять диверсифікацію своїх основних операцій, одночасно інтегруючи управління ризиками та формуючи готовність своєї діяльності до їх настання. Такі підходи в управлінні вимагають стратегічного мислення з метою пошуку нових можливостей та інтеграції бізнес-моделей до довгострокової стійкості своїх планів розвитку. Для суднобудівних та судноремонтних підприємств, формування стійкості в період невизначеності слід розглядати як стратегію та постійний процес, який можна поступово впроваджувати та налаштовувати відповідно до контексту управління, враховуючи можливі сценарії розвитку відповідно до внутрішньо- та зовнішньополітичних, економічних й військових факторів.

Щоб описати загальну ситуацію на міжнародному ринку, ЮНКТАД розробила чотири ймовірні

сценарії до шляху нормалізації функціонування водного транспорту та його складових у середовищі, що швидко розвивається й має значну невизначеність, яка перевищує межі звичайних ризиків. Попри багато можливих факторів, було виділено два найбільш вагомих: глобальний економічний результат і геополітичний контекст у якому задіяні морський транспорт і міжнародна торгівля; пандемія COVID-19 і здатність сектору логістики й глобального ланцюга постачання з участю морського транспорту адаптуватися до існуючих умов існування (рис. 1).

Відповідно до представленого аналізу, можна стверджувати, що багато з цих ризиків можуть розвиватися складними сценаріями та в різні часові рамки. У середньостроковій перспективі 2023–2027 роки за прогнозами ЮНКТАД, морська торгівля зростає на 2,1% на рік, що є нижчим за історичний середній показник на 3,3% [11]. Дану тенденцію не можна оминати при формуванні майбутнього сценарного розвитку функціонування під-

приємств суднобудівного сектору України. Тим не менш, згідно з даними дослідницької фірми Market Reports World [12], розмір світового суднобудівного ринку оцінювався в 167030,57 млн. доларів США в 2022 році, і очікується, що він зростає на 5,45% протягом прогнозованого періоду, досягнувши 229623,58 млн. доларів США до 2028 року.

Крім того, варто враховувати, що зростання світової торгівлі також є стимулом для суднобудівної галузі, оскільки все більше фірм потребують великих суден для перевезення контейнерів, сухих вантажів, хімікатів, нафти та інших продуктів по всьому світу. Останні 5 років трійка найбільших судновласників серед країн світу залишається незмінною: Китай, Японія та Греція. Незважаючи на те, що Європа є важливим ринком для виробництва круїзних суден, регіон Східної Азії домінує в суднобудуванні, а Китай, Японія та Південна Корея є провідними країнами світу з будівництва суден. На їх діяльність у суднобудівному секторі припадає 85% від загальної діяльності у світі (рис. 2).

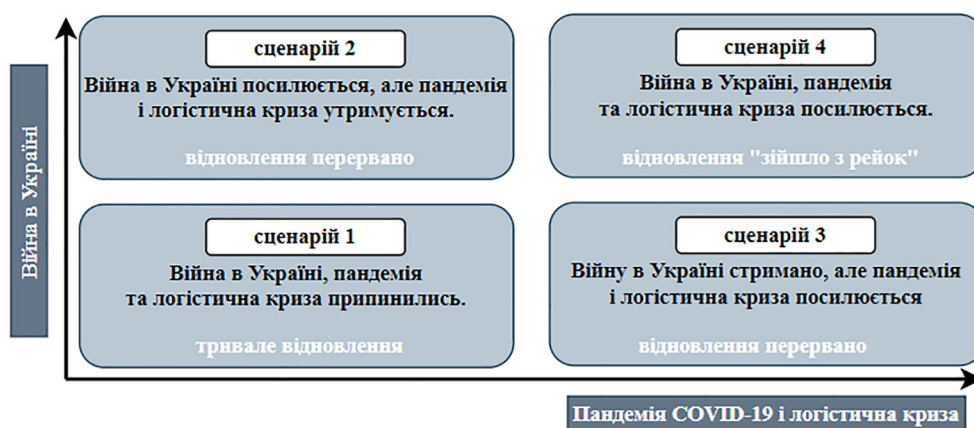


Рис. 1. Навігація на шляху до нормалізації: вибрані сценарії
Джерело: [11]

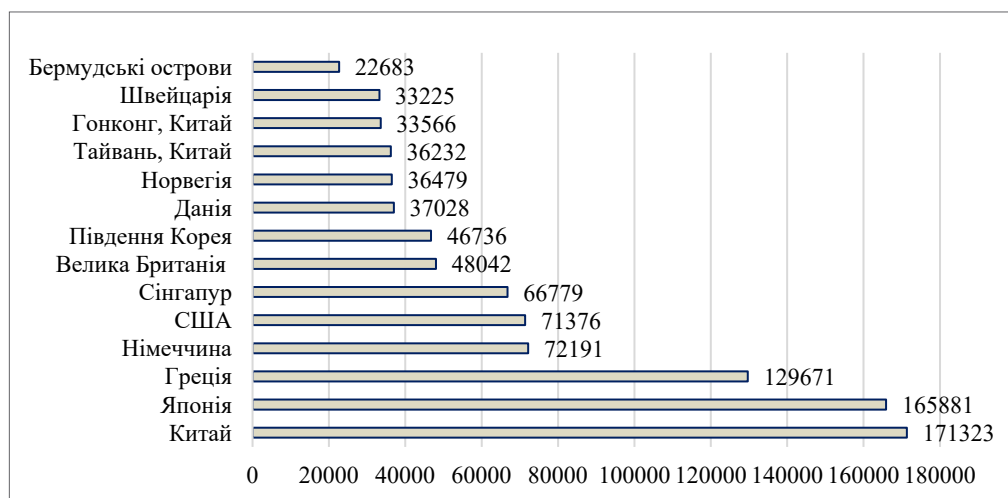


Рис. 2. 14 найкращих країн-судновласників у світі, 2022 р. млн. дол. США
Джерело: сформовано авторами за [13]

Галузь суднобудівництва та судноремонту України займають настільки маленьку частку в світовому суднобудуванні, що фактично на нього не впливає. Наприклад сьогодні українське суднобудування становить менше 1% від загальноєвропейського [14]. Тим не менш, світові тенденції чинять безпосередній вплив на українське суднобудування. Тобто, у той час коли міжнародні суднобудівні компанії інвестують значні кошти в дослідження та розробки для створення інновацій нових і передових продуктів, Україна зазнала краху в цій галузі. Проблеми, які існували до початку повномасштабного вторгнення країни агресора — Російської Федерації, посилились та призвели до ситуації, що Україна опинилася серед країн з переддефолтним рейтингом і шаленими військовими ризиками. На рис. 3 запропоновані згруповані глибинні причинно-наслідкові процеси занепаду суднобудівної галузі України.

Доречно наголосити, що питання судноремонту в даному аналізі не враховується, адже в довоєнний період галузь у цілому функціонувала саме завдяки ремонту суден типу «ріка-море» з Туреччини, Росії та України. Тобто це та категорія суден, які могли заходити на розвантаження в українські верфі. Адже, на жаль, не всі верфі могли прийняти океанські лайнери через їх високу осадку.

Після завершення активних бойових дій в Україні, розблокування портів та навіть виконання й реалізацію ключових питань стратегії розвитку суднобудівної промисловості, сценарний підхід в управлінні бізнес-процесами підприємств даної галузі потребує вагомій уваги аби безумовно зайняти більш вигідну позицію на європейському ринку та розширити співпрацю з іноземними гравцями.

Саме сценарії допомагають розбиратися в динаміці змін, що відбуваються в бізнес-середовищі, виявляти нові можливості, оцінювати стратегічні альтернативи та приймати довгострокові рішення.

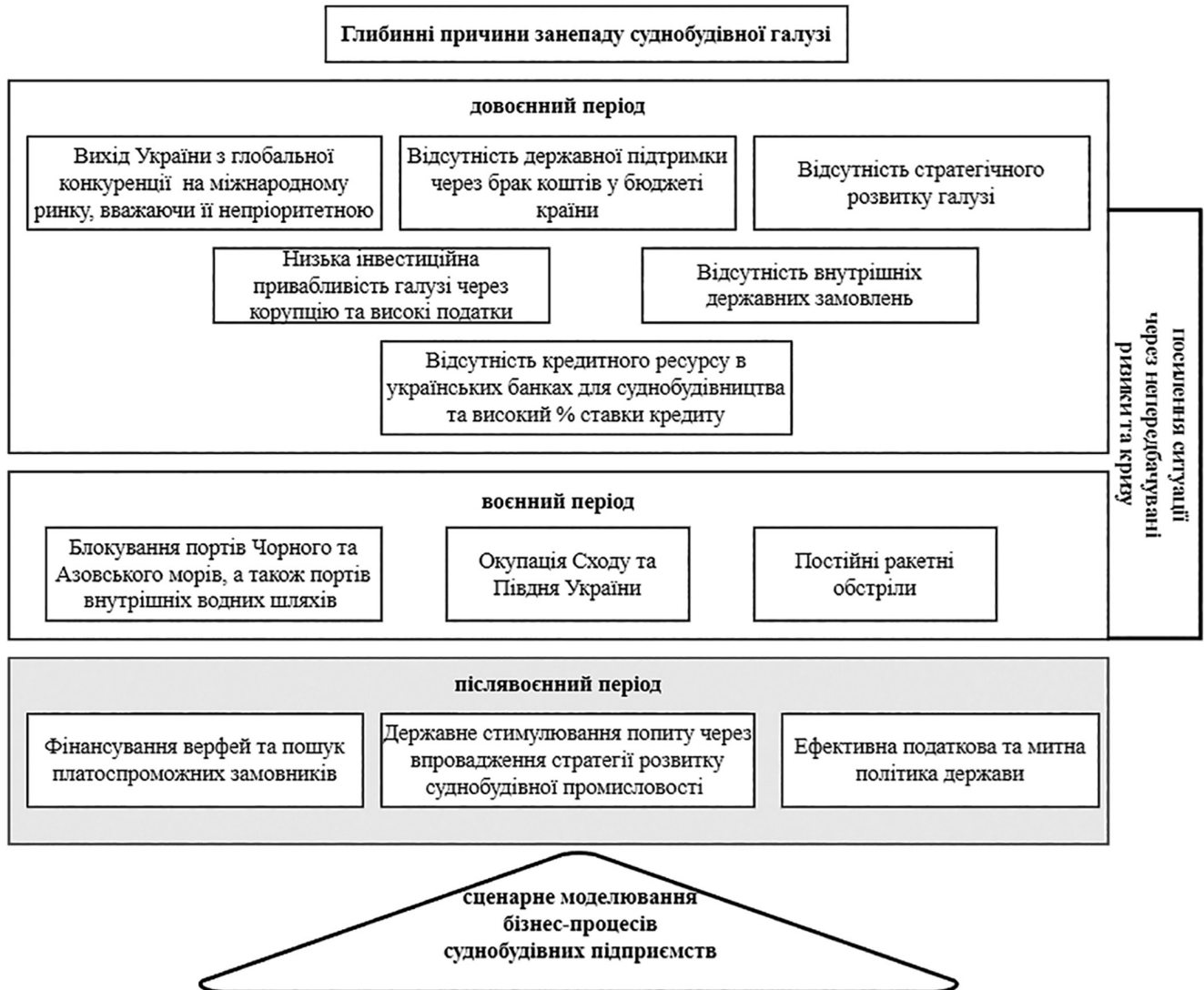


Рис. 3. Глибинні причини занепаду суднобудівної галузі України
Джерело: розроблено авторами

ня. Особи, які приймають рішення, застосовують сценарії для осмислення тих невизначеностей майбутнього, які турбують їх найбільше, а також виявлення тих аспектів, яким вони повинні приділяти максимальну увагу [15].

Зазвичай «продуктивно-орієнтована» бізнес-модель українських верфей зосереджена на виробництві та продажі суден відповідно до замовлення. Однак варто врахувати, що управління бізнес-процесами має передбачати не лише чітко визначену бізнес-модель, яка враховує різні складові та їх характеристики: клієнт (споживач), цінність (товар), канали збуту, стосунки зі замовниками (споживачами), грошові потоки, основні ресурси, ключова діяльність, ключові партнери, структура витрат, а й комплексну систему управління через розроблені сценарії практичного процесу реалізації стратегічних ідей.

Сценарне планування є частиною стратегічного планування, тобто це інструмент завдяки якому можна керувати невизначеністю майбутнього та

обирати необхідні методи управління ризиками. Приклад сценарного підходу управління ризиками суднобудівельної та судноремонтної галузі зображено на рис. 4.

Запропонований сценарний підхід управління суднобудівною промисловістю України передбачає можливість змінюватися в залежності від характеру майбутніх непередбачуваних обставин (ризиків), корегуючи загальну стратегічну картину. Результатом такого планування — є готовність до прийняття ситуації, зниження сили впливу через використання альтернативного варіанту розвитку подій та прийняття необхідних дій або ж балансування й розділення бізнес-ризиків між зацікавленими сторонами.

Сценарний підхід полягає у проведенні сценарного дослідження, у ході якого будується кілька альтернативних картин майбутнього або сценаріїв. Метою сценарного дослідження є інтерпретація поточного стану об'єкту відносно майбутніх подій, а також розробка заходів, що дозволять уникнути

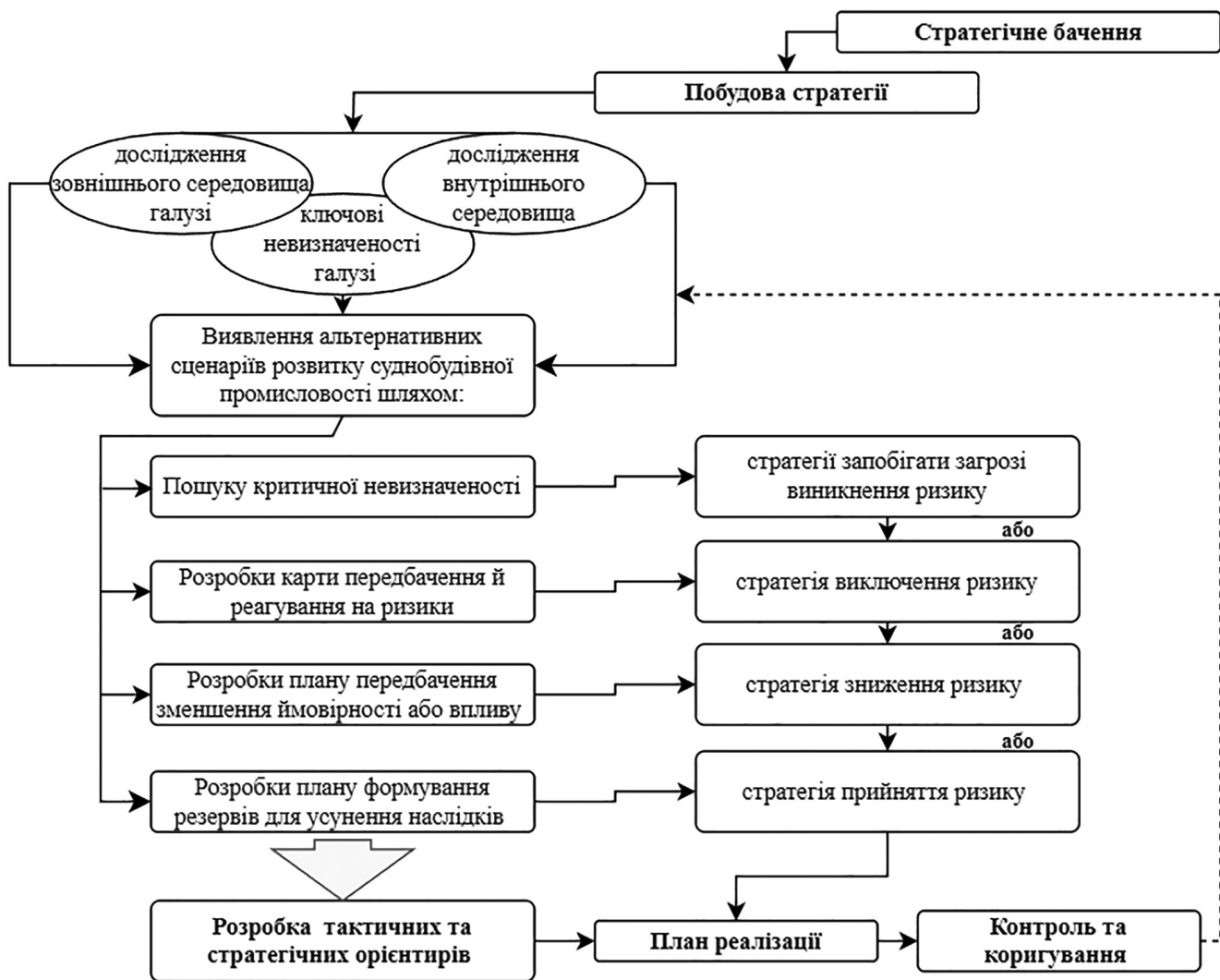


Рис. 4. Схема управління суднобудівною промисловістю України на основі сценарного підходу
 Джерело: розроблено авторами

небезпек у майбутньому, вивчення майбутнього, врахування якісних даних й стратегії всіх зацікавлених сторін. На відміну від лінійного прогнозування сценарний підхід не є описом порівняно передбачуваного розвитку подій сьогодення. У стабільних умовах й у коротких тимчасових рамках лінійні прогнози є й необхідними і діючими. Сценарій, на відміну від прогнозу, не є описом порівняно передбачуваного розвитку подій сьогодення [16].

Однак варто врахувати, що у галузі суднобудування застосування типових та однакових підходів стратегічного планування для всіх суднобудівних підприємств неможливе, що пов'язано з дуже складним процесом будівництва суден та особливостями їх специфікації відповідно до вимог замовника. Така ситуація сприяє впровадженню різноманітних інформаційних технологій, що допомагає спростити загальну систему управління бізнес-процесами та планування ресурсів, наприклад, для: проектування, оцінки можливостей суднобудування, контрактації робіт, контрактації постачання матеріалів і обладнання, представлення інспекцій для прийому виконаних робіт, здачі

судна в експлуатацію тощо [4]. В ідеалі кожне стратегічне рішення і стратегія підприємства в цілому мають бути достатньо стійкими при кожному сценарії. Вийти на такі рішення досить складно, а в багатьох випадках — неможливо. Крім того, необхідно вести усвідомлений пошук саме таких стратегічних рішень, які стануть досить прийнятними щодо всіх можливих сценаріїв [17].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом, шляхом раціоналізації бізнес-процесів з використанням нових інноваційних моделей планування, а також реалізації основних положень стратегії розвитку суднобудівної промисловості України в довгостроковому плануванні, відновлення конкурентоспроможності української верфі можливе лише завдяки комплексному підходу до трансформації суднобудівної галузі через достатню фінансову потужність й державну підтримку. Перспективи подальших досліджень будуть направлені на структурний аналіз бізнес-процесів суднобудівної верфі з глибинним вивченням можливості розробки сценарію відновлення діяльності в післявоєнний період розвитку України.

Література

1. Зінченко А. І. Інструментарій забезпечення розвитку суднобудівних підприємств в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Одеса, 2009. 18 с.
2. Письменна К. С. Стан і тенденції розвитку суднобудівної промисловості в Україні: господарсько-правовий аспект. *Національна юридична академія України*. 2010. № 1. С. 221–229. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/1-221-229.pdf> (дата звернення: 22.09.2023).
3. Дослідження шляхів ефективного використання систем автоматизованого проектування в суднобудівельній промисловості / С. О. Бойко та ін. *Наукові записки Таврійського національного В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2023. Вип. 2, № 2. С. 94–99. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2023.2.2/17> (дата звернення: 18.09.2023).
4. Manea M.-G., Manea E. Shipbuilding—An Analysis from the Perspective of Enterprise Resources Planning System. *World Journal of Engineering and Technology*. 2023. Vol. 11, No. 01. P. 81–112. doi: <https://doi.org/10.4236/wjet.2023.111008/> (дата звернення: 23.09.2023).
5. Klanac A., Rebic N., Golik N. True service yard': new business model for shipyards to advance from the 'subsidised' model. *Presented at The Economist: Ideas Economy Conference*. Berkeley, CA. 2011. URL: https://www.academia.edu/1343731/True_Service_Yard_New_Business_Model_for_Shipyards_working_paper (дата звернення: 29.09.2023).
6. Kim H., Lee S.S., Park J.H., Lee J.G. Shipbuilding System Model Based on Shipyard Production Process Simulation. *International Journal of Computer-Integrated Manufacturing*. 2005. 18. P. 427–441. doi: <https://doi.org/10.1080/09511920500064789> (дата звернення: 30.09.2023).
7. Appel S., Kleber P., Frishbier S., Freudenreich T., Buchman A. Modeling and implementation of event flow processing in business processes. *Information systems*. 2014. 46. P. 140–156. doi: <https://doi.org/10.1016/j.is.2014.04.002> (дата звернення: 30.09.2023).
8. Jeong D., Kim D., Choi T., Seo Y. A Process-Based Modeling Method for Describing Production Processes of Ship Block. *Assembly Planning, Processes*. 2020. 8 (7). 880 p. doi: <https://doi.org/10.3390/pr8070880> (дата звернення: 30.09.2023).
9. Національний стандарт України. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009, IDT). *Мінекономрозвитку України*. 2015. С. 80.
10. Scenario-based management — Taking action in an uncertain world / By Jürg Esser, Heiko Mosetter and Martin Streichfuss. 2023. URL: <https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Scenario-based-management-Taking-action-in-an-uncertain-world.html> (дата звернення: 28.09.2023).
11. Visualization of changes in fleet value for Top 10 maritime countries. infomaritime.eu. 2022. URL: <http://infomaritime.eu/index.php/2022/03/20/top-10-shipowning-countries-fleet-value/> (дата звернення: 22.09.2023).

12. Global Shipbuilding Industry Research Report 2023 Competitive Landscape Market — Market Reports World. Market research Reports and Industry Analysis Reports. *Market Reports World*. URL: <https://www.marketreportsworld.com/global-shipbuilding-industry-research-report-2023-competitive-landscape-market-22357502> (дата звернення: 22.09.2023).
13. Review of Maritime Transport 2022. UNCTAD transport bulletin. Conference on Trade and Development. *Issued by the United Nations*. 174 p.
14. Діордієв В. Проблеми та перспективи суднобудівної галузі України в світовому контексті. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.10.153> (дата звернення: 24.09.2023).
15. Загальний опис моделі «Сценарне планування». *LivingFo*. URL: <https://livingfo.com/zahalnyj-opys-modeli-stsenarne-planuvannia/> (дата звернення: 19.09.2023).
16. Шандова Н.В. Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 1 (79). URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/96700/92371> (дата звернення: 27.09.2023).
17. Ткачова Т. Використання сценарного підходу для формування стратегії розвитку машинобудівних підприємств. *Економіка: реалії часу*. 2020. Вип. 2, № 48. С. 108–116. doi: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2020.14/> (дата звернення: 21.09.2023).

References

1. Zinchenko A.I. (2009). Instrumentarii zabezpechennia rozvytku sudnoubudivnykh pidpriemstv v Ukraini: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk. Odessa, 18 [in Ukrainian].
2. Pysmenna K.S. (2010). Stan i tendentsii rozvytku sudnoubudivnoi promyslovosti v Ukraini: hospodarsko-pravovyy aspekt. *Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy*, 1, 221–229. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/1-221-229.pdf> [in Ukrainian].
3. Boiko S.O. ta in. (2023). Doslidzhennia shliakhiv efektyvnoho vykorystannia system avtomatyzovanoho proektuvannia v sudnoubudivnii promyslovosti. *Naukovi zapysky Tavriiskoho natsionalnoho V.I. Vernadskoho. Seriya: Tekhnichni nauky*, 2, 2, 94–99. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2023.2.2/17> [in Ukrainian].
4. Manea M.-G., Manea E. (2023). Shipbuilding—An Analysis from the Perspective of Enterprise Resources Planning System. *World Journal of Engineering and Technology*, 11, 01, 81–112. doi: <https://doi.org/10.4236/wjet.2023.111008/> [in English].
5. Klanac A., Rebic N., Golik N. (2011). True service yard’: new business model for shipyards to advance from the ‘subsidised’ model. *Presented at The Economist: Ideas Economy Conference*. Berkeley. CA. URL: https://www.academia.edu/1343731/True_Service_Yard_New_Business_Model_for_Shipyards_working_paper [in English].
6. Kim H., Lee S.S., Park J.H., Lee J.G. (2005). Shipbuilding System Model Based on Shipyard Production Process Simulation. *International Journal of Computer-Integrated Manufacturing*, 18, 427–441. doi: <https://doi.org/10.1080/09511920500064789> [in English].
7. Appel S., Kleber P., Frishbier S., Freudenreich T., Buchman A.. (2014). Modeling and implementation of event flow processing in business processes. *Information systems*, 46, 140–156. doi: <https://doi.org/10.1016/j.is.2014.04.002> [in English].
8. Jeong D., Kim D., Choi T., Seo Y. (2020). A Process-Based Modeling Method for Describing Production Processes of Ship Block. *Assembly Planning, Processes*, 8 (7), 880. doi: <https://doi.org/10.3390/pr8070880> [in English].
9. Natsionalnyi standart Ukrainy. (2015). Keruvannia ryzykom. Metody zahalnoho otsiniuvannia ryzyku (IEC/ISO 31010:2009, IDT). *Minekonomrozvytku Ukrainy*, 80 [in Ukrainian].
10. By Jürgen Esser, Heiko Mosetter and Martin Streichfuss. (2023). Scenario-based management — Taking action in an uncertain world. URL: <https://www.rolandberger.com/en/Insights/Publications/Scenario-based-management-Taking-action-in-an-uncertain-world.html> [in English].
11. Visualization of changes in fleet value for Top 10 maritime countries. infomaritime.eu. (2022). URL: <http://infomaritime.eu/index.php/2022/03/20/top-10-shipowning-countries-fleet-value/> [in English].
12. Global Shipbuilding Industry Research Report. (2023). Competitive Landscape Market — Market Reports World. Market research Reports and Industry Analysis Reports. *Market Reports World*. URL: <https://www.marketreports-world.com/global-shipbuilding-industry-research-report-2023-competitive-landscape-market-22357502> [in English].
13. Review of Maritime Transport 2022. UNCTAD transport bulletin. Conference on Trade and Development. *Issued by the United Nations*, 174 [in English].
14. Diordiiev V. (2018). Problemy ta perspektyvy sudnoubudivnoi haluzi Ukrainy v svitovomu konteksti. *Efektivna ekonomika*, 10. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.10.153> [in Ukrainian].
15. Zahalnyi opys modeli “Stsenarne planuvannia”. *LivingFo*. URL: <https://livingfo.com/zahalnyj-opys-modeli-stsenarne-planuvannia/> [in Ukrainian].
16. Shandova N.V. (2017). Stsenarnyi pidkhid do vyznachennia napriamkiv rozvytku pidpriemstva. *Visnyk ZhDTU*, 1 (79). URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/96700/92371> [in Ukrainian].
17. Tkachova T. (2020). Vykorystannia stsenarnoho pidkhodu dlia formuvannia stratehii rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv. *Ekonomika: realii chasu*, 2, 48, 108–116. doi: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2020.14/> [in Ukrainian].

Садов'як Михайло Степанович
кандидат економічних наук
Приватне підприємство «Кантрансбуд»
Sadoviak Mykhailo
PhD in Economics
Private enterprise «Kantransbud»
ORCID: 0009-0007-6856-8910

Бегейло Назарій Васильович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Beheilo Nazarii
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0009-0008-9973-1968

Феник Володимир Орестович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Fenyk Volodymyr
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0001-6407-8681

Приступа Арсен Андрійович
аспірант
Львівського університету бізнесу та права
Prystupa Arsen
Postgraduate Student of the
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0001-8627-7024

Матвієвський Назар Анатолійович
аспірант
Національного університету «Львівська політехніка»
Matviievskiyi Nazar
Postgraduate Student of the
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-9989-5689

Запісоцький Іван Васильович
аспірант
Національного університету «Львівська політехніка»
Zapisotskiyi Ivan
Postgraduate Student of the
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0001-9751-4195

Ільчишин Микола Зіновійович
аспірант
Національного університету «Львівська політехніка»
Ilychshyn Mykola
Postgraduate Student of the
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-0781-5934

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9125

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

FEATURES OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. Метою статті є дослідити особливості економічної безпеки підприємства в сучасних умовах. Забезпечення економічної безпеки є необхідністю для всіх підприємств, незалежно від форми власності та сфери діяльності. Економічна безпека може бути забезпечена лише шляхом повного використання всіх заходів і розуміння важливості забезпечення безпеки в усіх структурних частинах об'єкта. Визначено, що основною метою системи економічної безпеки є забезпечення стабільної роботи підприємств та запобігання або усунення існуючих чи прихованих загроз. З'ясовано, що економічна безпека підприємства – це стан безпеки його діяльності, що досягається за рахунок комплексу складових підприємства (фінансового, правового, капітального, технічного, кадрового, соціально-психологічного тощо). Встановлено, що економічну безпеку сучасних підприємств слід розглядати як систему взаємодії важливих структурних елементів. Виявлено, що економічна безпека підприємства визначається впливом зовнішнього середовища, яке постійно змінюється в умовах ринкової економіки і ніколи не буває стабільним, постійним або мінливим. Встановлено, що економічна безпека підприємства забезпечує дотримання вимог національної безпеки. Розглянуто основні вимоги до економічної безпеки підприємств на емпіричному рівні. Визначено, що щоб система економічної безпеки була ефективною, вона має відповісти принципам безперервності, стратегічності, простоти, централізації, керованості та універсальності. Встановлено, що економічна безпека підприємства характеризується низкою якісних і кількісних показників, найважливішим з яких є рівень економічної безпеки. Висвітлено чинники впливу на економічну безпеку підприємства. Визначено, що у сучасних умовах господарювання економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки потребує захисту всіх її складових на різних ієрархічних рівнях, від глобальних до окремих бізнес-одиниць. Все це необхідно врахувати у перспективі подальших досліджень при вивченні особливостей діагностики економічної безпеки підприємства з позиції реалій сьогодення та перспектив подальшого розвитку підприємств.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, бізнес-процеси, економічна діагностика, прибуток, ризики, результат.

Summary. The purpose of the article is to study the features of the economic security of the enterprise in modern conditions. Ensuring economic security is necessary for all enterprises, regardless of the form of ownership and field of activity. Economic security can only be ensured through the full use of all measures and understanding the importance of ensuring security in all structural parts of the facility. It has been determined that the main goal of the economic security system is to ensure the stable operation of enterprises and the prevention or elimination of existing or hidden threats. It has been established that the economic security of an enterprise is the state of security of its activities, which is achieved through a complex of components of the enterprise (financial, legal, capital, technical, personnel, socio-psychological, etc.). It has been established that the economic safety of modern companies should be considered as a system of interaction of fundamental structural parts. It was revealed that the economic security of an enterprise is determined by the influence of the external environment, which is constantly changing in a market economy and is never stable, constant or changeable. It has been established that the economic security of the enterprise ensures compliance with the requirements of national security. The basic requirements for the economic security of enterprises at the empirical level are considered. It was determined that the system of economic security be effective, it must comply with the principles of continuity, strategic, simplicity, centralization, controllability and universality. It has been established that the economic security of an enterprise is characterized by a number of qualitative and quantitative indicators, the most important of which is the level of economic security. Factors of influence on the economic security of the enterprise are reflected. It has been determined that in modern economic conditions, economic security acquires the status of a complex multi-level system, since it requires the protection of all its components at different hierarchical levels, from global to individual business units. All this must be taken into account in the perspective of further research when studying the features of diagnosing the economic security of an enterprise from the standpoint of real realities and prospects for the further development of enterprises.

Key words: enterprise, economic security, business processes, economic diagnostics, profit, risks, result.

Постановка проблеми. Економічна безпека є найважливішою передумовою сучасного підприємництва. Цю тезу сьогодні чітко визнають усі. В останні роки дослідженню економічної безпеки

приділяється велика увага. Аналіз економічної ситуації в Україні свідчить про серйозні проблеми в діяльності окремих підприємств. У зв'язку з погіршенням соціально-економічної ситуації та

незбалансованістю економічного розвитку дуже актуальним стало питання забезпечення економічної безпеки підприємств.

Забезпечення економічної безпеки є необхідністю для всіх підприємств, незалежно від форми власності та сфери діяльності. Економічна безпека може бути забезпечена лише шляхом повного використання всіх заходів і розуміння важливості забезпечення безпеки в усіх структурних частинах об'єкта. Тому вивчення особливостей економічної безпеки підприємства, зі свого боку, зумовлює актуальність тематики цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти і проблеми економічної безпеки підприємства є предметом досліджень багатьох науковців та практиків, зокрема: С. Васильчак [1], Н. Гапак [2; 3], О. Грибіненко [4], К. Зайченко [5], І. Колодяжна [6], О. Сосновська [7], В. Халіна [8], А. Череп [9], І. Шевченко [10], І. Шульга [11], Ю. Ярова [12] та інші. В контексті цього з'ясовано, що не до кінця є розкритими аспекти, які стосуються особливостей економічної безпеки підприємства, з урахуванням проблем у сфері менеджменту, маркетингу, теоретичних і практичних засад формування та використання систем і інструментарію економічної діагностики та моніторингу підприємства в умовах ризику [13–64].

Мета статті. Метою статті є дослідити особливості економічної безпеки підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна підприємницька діяльність здійснюється в умовах динамічного конкурентного середовища, асиметричного інформаційного простору та циклічного економічного розвитку. Діяльність кожного окремого підприємства відображає поточні тенденції та процеси на загальноекономічному рівні. Водночас саме підприємства є найпродуктивнішою структурною ланкою народногосподарського механізму, що виробляє значну частину продукції, надає різноманітні послуги, веде наукову та інноваційну діяльність, створює конкурентоспроможний потенціал країни. Тому можна з упевненістю стверджувати, що діючі підприємства є центральною ланкою економічної системи будь-якої країни і безпосередньо впливають на її стабільність і соціально-економічні показники. У цьому контексті забезпечення економічної стабільності є важливим завданням ефективного функціонування підприємств. Це особливо важливо, коли бізнес-середовище є нестабільним і невизначеним.

Основною метою системи економічної безпеки є забезпечення стабільної роботи підприємств та запобігання або усунення існуючих чи прихованих загроз. Процес управління системою економічної безпеки складається з ряду взаємопов'язаних дій, які здійснюються керівництвом підприємства для оптимального та ефективного функціонуван-

ня. Цей процес має здійснюватися на всіх рівнях управління. Іншими словами, він пронизує всю існуючу організаційну структуру підприємства. Відмінною рисою цього процесу є те, що він має цілісний (а не дискретний) характер і не змінюється при правильній побудові системи економічної безпеки. Слід зазначити, що ця система складається з різних компонентів в залежності від сфери діяльності підприємства.

Економічна безпека підприємства — це стан безпеки його діяльності, що досягається за рахунок комплексу складових підприємства (фінансового, правового, капітального, технічного, кадрового, соціально-психологічного тощо). Він забезпечує максимально ефективне використання ресурсів, стабільне функціонування підприємства, досягнення поставлених цілей, подолання різноманітних загроз і швидко адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища. Усі підприємства, незалежно від розміру та сфери діяльності, завжди піддаються зовнішнім чи внутрішнім загрозам розвитку. Система економічної безпеки має захищати підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, надійно зберігати та ефективно використовувати їх матеріально-фінансовий потенціал.

На даному етапі розвитку економічних відносин між підприємствами дослідження економічної безпеки підприємства має бути комплексним та індивідуальним для кожного суб'єкта, а саме розуміння економічної безпеки не має бути неоднозначним.

Так, економічна безпека — це сукупність економічних відносин, пов'язаних з управлінням господарською діяльністю шляхом мінімізації впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і досягнення визначених стратегічних цілей [11]. Економічну безпеку сучасних підприємств слід розглядати як систему взаємодії важливих структурних елементів. Тому підтримка лише кількох компонентів не забезпечує достатнього рівня економічної безпеки підприємств. У разі виникнення певних небезпечних подій і ризиків необхідний комплексний підхід, заснований на запровадженні превентивних заходів і реагуванні основних структурних підрозділів і керівництва підприємства. Універсальними інструментами забезпечення високої економічної безпеки підприємства є організаційно-управлінські дії, технічне забезпечення, контроль і системний моніторинг показників окремих структурних елементів та економічної безпеки всього підприємства [5].

Економічна безпека підприємства визначається впливом зовнішнього середовища, яке постійно змінюється в умовах ринкової економіки і ніколи не буває стабільним, постійним або мінливим. Найважливішими чинниками, що впливають на економічну безпеку підприємства, є повнота законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ до світових ринків збуту та інвестиційна привабли-

вість регіонів і країн. Економічна безпека підприємства залежить насамперед від економічної безпеки країни та регіону. Тому що в її основі лежить фінансовий, сировинний і виробничий потенціал і перспективи розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки для всіх рівнів суб'єктів господарювання забезпечує передбачуваність зовнішніх загроз для підприємства [8].

Економічна безпека підприємства забезпечує дотримання вимог національної безпеки. Однак ці вимоги можуть бути виконані лише за наявності достатньої економічної безпеки. Водночас дотримання певних вимог національної безпеки сприяє економічній безпеці підприємств. Це пояснюється тим, що певні напрямки різних типів безпеки мають подвійну (і більше) мету і забезпечують тісний взаємозв'язок між собою. Якщо проаналізувати суть цієї проблеми, то можна сформулювати наступні основні вимоги до економічної безпеки підприємств на емпіричному рівні:

- 1) економічна безпека країни повинна бути збалансована з іншими економічними чинниками для забезпечення безпеки, але без шкоди для національного розвитку та добробуту громадян;
- 2) розподіл ресурсів, виділених на потреби підприємства, беручи до уваги виконання першої вимоги та фіскальної і бюджетної політики країни, має бути ефективним для досягнення максимально можливого рівня вирішення загальної проблеми;
- 3) економічний ритм роботи підприємства повинен повністю відповідати бюджетному процесу (кожен фінансовий рік повинен починатися з відповідного та затвердженого бюджету, тому необхідно забезпечити своєчасне надходження коштів, передбачених у рамках виконання бюджету) [12].

У результаті розгляду стратегій провідних підприємств та порівняння положень загальної теорії систем, принципу забезпечення економічної безпеки та заходів реагування на зміни зовнішнього середовища можна виділити наступні типи розвитку підприємств. Прогрес визначається типом безпеки, що відображається в динаміці економічних показників. Кожен тип розвитку характеризується специфічними чинниками ризику, які визначають результативність системи управління. Вибір стратегії розвитку залежить від параметрів безпеки, які формують межі, в яких підприємство зберігає свою економічну цілісність при реалізації обраної стратегії з урахуванням нових чинників ризику [12].

Система економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, а її повнота та ефективність залежать від нормативно-правової бази, яку запроваджує держава, обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, які виділяє керівник підприємства, та розуміння кожного підприємства [1].

Щоб система економічної безпеки була ефективною, вона має відповідати певним науковим принципам: 1) принцип безперервності (постійно відстежувати зміну зовнішнього та внутрішнього середовища); 2) принцип стратегічності (забезпечення реалізації основних інтересів підприємства); 3) принцип простоти (має бути зрозумілий керівникам і персоналу); 4) принцип централізації (функціональна незалежність процесів безпеки повинна бути гарантована в рамках конкретного підприємства); 5) принцип керованості (передбачає конкретні адміністративно-організаційні заходи); 6) принцип універсальності (має використовуватися більшістю підприємств) [10].

Оскільки ці принципи зрозумілі керівникам і не вимагають значних витрат на їх реалізацію, вони повинні регулювати економічну безпеку підприємств.

Окрім цього основними завданнями оперативної системи економічної безпеки має бути: 1) стабільність діяльності (збір даних, аналіз, оцінка та прогнозування розвитку діяльності); 2) ефективність діяльності (отримання інформації, необхідної для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо стратегії і тактики діяльності підприємства); 3) захист законних прав та інтересів підприємства; 4) забезпечення охорони матеріальних цінностей, комерційної таємниці та особистої безпеки; 5) контроль ефективності систем безпеки та вдосконалення їх елементів [10].

Економічна безпека підприємств має подвійний характер. З одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого — є частиною (елементом) економічної безпеки вищої системи та одиницею, яка забезпечує функціонування регіону та країни в цілому. Дослідження сутності економічної безпеки показало, що в економічній теорії та практиці немає чіткого терміну для її визначення. У результаті аналізу формулювання економічної безпеки підприємства багатьма вітчизняними науковцями можна узагальнити, що економічна безпека підприємства є комплексною ознакою, яка розуміється на рівні захисту потенціалу всіх типів підприємств для забезпечення стабільної роботи та ефективного розвитку та захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, які потребують управління [3].

Крім наявних складових, система економічної безпеки повинна мати своєрідну самозабезпеченість для виконання цільових завдань. Цей список включає дуже велику кількість заходів безпеки. Основними видами заходів є: 1) економічна (ринкова) підтримка (потрібно використовувати різні форми дослідження та аналізу діяльності для підтримки основних цілей і завдань підприємства); 2) підтримка керівництва; 3) організаційне забезпечення (виконання захисних заходів окремими структурами); 4) технічна підтримка (регулярні

технічні огляди та регулювання обладнання, постійне обслуговування технічного обладнання в справному стані); 5) інформаційне забезпечення (захист комп'ютерних мереж, обмеження доступу до службової та комерційної інформації); 6) регуляторне забезпечення (національні стандарти та закони, які забезпечують роботу підприємства з урахуванням вимог безпеки) [10].

Система економічної безпеки потребує постійного контролю, вдосконалення та управління щодо: зміни чинного законодавства; розвитку підприємств та вибору нових галузей бізнесу; збільшення штату працівників, зміни штатного розкладу підприємства; зміни переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію підприємства; необхідності удосконалення телефонної та комп'ютерної мереж підприємства; появи на ринку недобросовісних конкурентів і зміни форм і методів їх протиправної діяльності [8].

У будь-якому випадку кожна система має свої об'єкти. Метою системи економічних гарантій є стабільні економічні умови для об'єктів поточної та майбутньої підприємницької діяльності. Об'єктами можуть бути бізнес-діяльність, люди, інформація, майно тощо. Загалом забезпечення економічної безпеки підприємства є безперервним, циклічним процесом.

Усі небезпеки та загрози можна згрупувати за різними функціями класифікації. Найбільш поширеною в науці є класифікація небезпек і загроз за областями виникнення. Ця функція розрізняє внутрішні та зовнішні загрози. Зовнішні ризики та загрози виникають за межами підприємства. Це зміни навколишнього середовища, які не пов'язані з виробничою діяльністю і зазвичай потенційно шкідливі для підприємства.

До загроз слід віднести: недостатню розвиненість законодавчої та нормативно-правової бази, здатної ефективно реагувати на недобросовісну конкуренцію; екологічні загрози; загрози інформаційного характеру; неефективну роботу відповідних державних структур щодо створення сприятливих умов для проведення науково-технічних і технологічних досліджень; участь у злочинних організаціях з метою впливу на конкурентів; відсутність детальної та об'єктивної інформації про економічну діяльність та фінансовий стан; корпоративну культуру на низькому рівні в ринковому середовищі; загрозу бренду (іміджу) [6].

Водночас внутрішні загрози включають: дії або бездіяльність (особливо навмисні та ненавмисні), що суперечать обов'язкам та інтересам комерційної діяльності працівників підприємства та спричиняють несподівані витрати; втрату інформаційних ресурсів (особливо інформації, що становить комерційну таємницю та/або конфіденційну інформацію); псування корпоративного іміджу в очах

ділових партнерів; проблеми у відносинах з реальними та потенційними партнерами та можливість втрати або непідписання (продовження) більш важливих контрактів; конфлікти з конкурентами, загрози життю та здоров'ю працівників тощо [6].

Економічна безпека підприємства характеризується низкою якісних і кількісних показників, найважливішим з яких є рівень економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства складається з оцінки використання ресурсів підприємства за стандартом рівня економічної безпеки підприємства. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно керівництво та працівники зможуть дати відсіч можливим загрозам та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища. Щоб досягти найвищого рівня економічної безпеки, підприємства повинні прагнути забезпечити максимальну безпеку важливих функціональних компонентів своєї діяльності. На економічну безпеку підприємства впливає низка чинників. Чинники економічної безпеки підприємства різноманітні, і кожен сектор має свої особливості. Проте існують загальні та типові чинники, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форми власності та галузі виробництва. Це безпосередні чинники діяльності, стабільний попит на продукцію, надійність постачальників, зовнішня конкуренція, надійний захист комерційної таємниці, компетентність корпоративного менеджменту [2].

Для оцінки економічної безпеки підприємства основоположним є не сам показник, а відношення його порогового значення до фактичного значення. Знання співвідношення порогового значення до фактичного дозволяє, по-перше, кількісно оцінити економічну безпеку підприємства, по-друге, визначити потенційні та реальні загрози, деструктивні чинники та їх джерела. Величина базової системи економічної безпеки підприємства та її поріг залежать від сукупності загальноекономічних показників та їх взаємозв'язку з контрагентами [9].

Основними напрямками забезпечення економічної безпеки підприємств є захист прав працівників підприємств, захист матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, безпека підприємств у сфері комп'ютеризації та прав інтелектуальної власності. При такій орієнтації підприємства можуть не тільки гарантувати достатній ступінь економічної безпеки, а й покращити свої позиції на ринку та підвищити прибутковість і конкурентоспроможність [4].

У сучасних умовах господарювання економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки потребує захисту всіх її складових на різних ієрархічних рівнях, від глобальних до окремих бізнес-одиниць. Безумовно, досягнення економічної безпеки на індивідуальному рівні є важливим і потребує постійних наукових

досліджень на теоретичному та методологічному рівнях. Проте необхідною умовою досягнення глобальної, національної та регіональної безпеки є забезпечення економічної безпеки підприємства, економічна сутність якої полягає у створенні умов для ефективного функціонування та стратегічного розвитку в умовах впливу різноманітних загроз. З цієї точки зору досягнення поставленої мети підприємницької діяльності та безпосереднє забезпечення економічної безпеки підприємств залежить від ефективності процесу своєчасної ідентифікації та мінімізації зовнішніх і внутрішніх ризиків [7].

Економічна безпека підприємства не є новим поняттям серед науковців і практиків, але ще недостатньо вивченим на вітчизняних підприємствах. У той же час це має далекосяжні та значні наслідки для стабільного та ефективного функціонування в мінливому середовищі, економічна безпека пропонує значні можливості для будь-якого підприємства, оскільки вона може попереджати про загрози та передбачати своєчасне вживання превентивних заходів для реагування на них. Це може забезпечити стабільну роботу підприємства на ринку, підвищити лояльність споживачів, постачальників та інших контрагентів, забезпечити можливість гнучко та мобільно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження містить результати комплексного, системного ана-

лізу літератури [1–12], а також включає окремі ідеї та деякі положення, у сфері менеджменту, маркетингу, теоретичних і практичних засад формування та використання систем і інструментарію економічної діагностики та моніторингу підприємства в умовах ризику [13–64].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведене дослідження, виходячи із результатів аналізу літератури [1–64], дали можливість розкрити сутність цього поняття, висвітлити завдання, принципи та чинники впливу на економічну безпеку підприємства. З'ясовано, що економічна безпека підприємства — це стан безпеки його діяльності, що досягається за рахунок комплексу складових підприємства (фінансового, правового, капітального, технічного, кадрового, соціально-психологічного тощо). Економічна безпека підприємства характеризується низкою якісних і кількісних показників, найважливішим з яких є рівень економічної безпеки. У сучасних умовах господарювання економічна безпека набуває статусу складної багаторівневої системи, оскільки потребує захисту всіх її складових на різних ієрархічних рівнях, від глобальних до окремих бізнес-одиниць. Все це необхідно врахувати у перспективі подальших досліджень при вивченні особливостей діагностики економічної безпеки підприємства з позиції реалій сьогодення та перспектив подальшого розвитку підприємств.

Література

1. Васильчак С.В., Веселовський А.І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах // *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.15. С. 98–105.
2. Гапак Н.М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки // *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка*. Ужгород : УжНУ, 2013. Вип. 3(40). С. 62–65.
3. Гапак Н.М., Дочинець І.В. Суть та еволюція поняття «економічна безпека підприємства» // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 2(43). С. 68–73.
4. Грибіненко О.М., Шагоян С.М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 22, Ч. 1. С. 98–100.
5. Зайченко К.С., Діма Н.І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль // *Ефективна економіка*. 2021. № 5. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.90>
6. Колодяжна І.В., Букріна К.А. Економічна безпека в системі сталого функціонування підприємства // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23(1). С. 135–140.
7. Сосновська О.О., Житар М.О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення // *Облік і фінанси*. 2018. № 3. С. 124–132.
8. Халіна В.Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства // *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 173–181.
9. Череп А.В., Лубенець І.О. Концептуальні засади економічної безпеки підприємств // *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1(5). С. 62–66.
10. Шевченко І. Особливості формування системи економічної безпеки підприємства // *Наука молода*. 2008. № 10. С. 178–181.
11. Шульга І.П. Сучасні підходи до формування системи економічної безпеки акціонерного товариства // *Ефективна економіка*. 2010. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=366> (дата звернення: 05.09.2023).
12. Ярова Ю.О., Артеменко Л.П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи // *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.

13. Skrynkovskyy R.M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.
14. Skrynkovskyy R.M., Sopilnyk L.I., Tsyuh S.I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
15. Skrynkovskyy R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>
16. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214.
17. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018.
18. Skrynkovskyy R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>
19. Lozovan V., Skrynkovskyy R., Yuzevych V., Yasynskyy M., Pawlowski G. Forming the toolset for development of a system to control quality of operation of underground pipelines by oil and gas enterprises with the use of neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 2. No. 5(98). P. 41–48.
20. Lozovan V., Dzhalala R., Skrynkovskyy R., Yuzevych V. Detection of specific features in the functioning of a system for the anti-corrosion protection of underground pipelines at oil and gas enterprises using neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 1. No 5 (97). P. 20–27.
21. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Harasym P., Koropetskyi O. Cybernetic Security and Business Intelligence in the System of Diagnostics of Economic Security of the Enterprise // *Path of Science*. 2017. No 3(10). P. 5001–5009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.27-6>
22. Skrynkovskyy R.M., Yuzevych V.M., Kataiev A.V., Pawlowski G., Protsiuk T.B. Analysis of the methodology of constructing a production function using quality criteria // *Journal of Engineering Sciences*. 2019. Vol. 6(1). P. B1–B5. doi: [https://doi.org/10.21272/jes.2019.6\(1\).b1](https://doi.org/10.21272/jes.2019.6(1).b1)
23. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255.
24. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231.
25. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514.
26. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
27. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>
28. Skrynkovskyy R.M. An IT Audit as a Tool for Strategic Enterprise Management // *The Problems of Economy*. 2018. № 1. С. 231–236.
29. Sopilnyk L., Skrynkovskyy R., Kovaliv M., Zayats R., Malashko O., Yesimov S., Mykytiuk M. Development of Digital Economy in the Context of Information Security in Ukraine // *Path of Science*. 2020. Vol. 6, No. 5. P. 2023–2032. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.58-7>
30. Крамар О.М. Підвищення ефективності функціонування будівельних підприємств на засадах удосконалення системи управління персоналом: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2020. 20 с.
31. Нога І.М., Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика ефективності застосування інформаційних технологій в управлінні підприємствами // *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 241–245.
32. Серняк І.І. Формування та розвиток соціального інструментарію управління персоналом підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2019. 20 с.
33. Скриньковський Р.М. Діагностика використання трудових, матеріальних, фінансових та енергетичних ресурсів підприємства як інструмент управління елементами його виробничо-господарської діяльності // *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 249–254.

34. Скриньковський Р.М. Діагностика конкурентоспроможності продукції підприємства // *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 240–246.
35. Скриньковський Р.М. Діагностика фінансового, виробничого, трудового, соціально-економічного та інноваційно-інвестиційного потенціалів і аналіз потенційних ризиків підприємства в умовах невизначеності // *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 186–193.
36. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 414–418.
37. Скриньковський Р.М., Костюк Н.Р., Коваль Н.М., Галелюк М.М. Діагностика транспортної діяльності як складової логістичної системи підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 123–128.
38. Скриньковський Р.М. Діагностика постачальницької та збутової діяльності підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 201–205.
39. Скриньковський Р.М. Діагностика логістичної діяльності підприємства: теоретико-методичні аспекти // *Молодий вчений*. 2015. № 3(2). С. 48–51.
40. Скриньковський Р.М., Процюк Т.Б., Леськів С.Р. Моніторинг фінансової, виробничої, маркетингової і продуктової сфер діяльності та експрес-діагностика матеріально-технічного забезпечення підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 10. С. 250–256.
41. Скриньковський Р.М. Діагностика ефективності реклами в діяльності підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 240–244.
42. Скриньковський Р.М. Поелементна бізнес-діагностика діяльності підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 207–215.
43. Скриньковський Р.М. Методичні рекомендації до оцінювання інвестиційної привабливості підприємств // *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 62–67.
44. Скриньковський Р.М. Освітньо-фаховий потенціал персоналу: сутність і роль у формуванні інвестиційної привабливості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 121–126.
45. Скриньковський Р.М. Система діагностики виробничої діяльності підприємства з урахуванням науково-технічного та інноваційного розвитку // *Економіка та держава*. 2015. № 5. С. 51–53.
46. Скриньковський Р.М. Система діагностики інноваційної діяльності підприємства: концепція та інструментарій // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 705–708.
47. Скриньковський Р.М., Візник Ю.Я., Павловські Г., Коропецький О.О. Діагностика диверсифікаційних процесів на підприємстві // *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 223–228.
48. Скриньковський Р.М., Костюк Н.Р., Семчук Ж.В., Коропецький О.О. Діагностика політики керівництва у сферах якості, соціальної відповідальності, інформаційної безпеки й охорони праці та механізм забезпечення гідної праці на підприємстві // *Бізнес Інформ*. 2016. № 3. С. 131–137.
49. Скриньковський Р.М., Крамар Р.І., Гарасим П.С. Діагностика ефективності системи захисту інформації на підприємстві та відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю // *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 225–228.
50. Скриньковський Р.М., Максимчук Я.С., Харук К.Б. Діагностика економічної стійкості підприємства і роль інформації та комунікації в контексті стійкості динамічної рівноваги, функціонування і розвитку // *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 162–168.
51. Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика в системі менеджменту підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 199–205.
52. Скриньковський Р.М., Павловські Г., Воробйов В.В. Діагностика відповідності конкурентної стратегії підприємства стану зовнішнього середовища // *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 371–376.
53. Скриньковський Р.М., Павловські Г., Воробйов В.В. Діагностика ефективності контролінгу бізнес-процесів підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 8. С. 154–159.
54. Скриньковський Р.М., Павловські Г., Костюк Н.Р., Коропецький О.О. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства // *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 250–257.
55. Скриньковський Р.М., Павловські Г., Пирожак Є.К., Томюк І.М. Діагностика системи стратегічного управління витратами підприємства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 12. С. 248–253.
56. Скриньковський Р.М., Процюк Т.Б., Костюк Н.Р. Внутрішній аудит системи корпоративного управління та діагностика ринкової вартості підприємства // *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 180–187.
57. Скриньковський Р.М., Семчук Ж.В., Візник Ю.Я., Горічко Х.І. Діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи та ідентифікації банкрутства // *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 165–172.
58. Скриньковський Р.М., Харук К.Б., Заброцька О.В. Параметри діагностики кредитоспроможності підприємства // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 8(1). С. 114–117.
59. Скриньковський Р.М., Шпак О.Г. Бізнес-діагностика підприємства як особливий вид консультаційних послуг // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 3. С. 110–114.

60. Скриньковський Р., Дмитрієва Ю., Чубенко А. Діагностика можливостей підприємства щодо утримання клієнтури та відповідальність за порушення законодавства про захист прав споживачів // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 45–50.
61. Скриньковський Р., Крамар Р. Діагностика формування і використання прибутку підприємства та відповідальність керівника за порушення податкового законодавства // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 130–134.
62. Скриньковський Р., Чубенко А. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства та відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 49–54.
63. Лаптев С. М., Алькема В. Г., Сідак В. С., Копитко М. І. *Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств*: монографія / за ред. М. І. Копитко. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.
64. Балджи М. Д., Котова І. М., Тарасова К. І. *Економічна безпека: забезпечення, управління, прогнозування*: монографія / за ред. М. Д. Балджи. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2019. 280 с.

References

1. Vasylychak S. V., Veselovskyi A. I. Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva ta yii skladova v suchasnykh umovakh // *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2010. Vyp. 20.15. S. 98–105.
2. Napak N. M. Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva: sutnist, zmist ta osnovy otsinky // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika*. Uzhhorod : UzhNU, 2013. Vyp. 3(40). S. 62–65.
3. Napak N. M., Dochynets I. V. Sut ta evoliutsiia poniattia “ekonomichna bezpeka pidpryiemstva” // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika*. 2014. Vyp. 2(43). S. 68–73.
4. Hrybinenko O. M., Shahoian S. M. Sutnist ta shliakhy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva // *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*. 2017. Vyp. 22, Ch. 1. S. 98–100.
5. Zaichenko K. S., Dima N. I. Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva: sutnist ta rol // *Efektivna ekonomika*. 2021. № 5. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.90>
6. Kolodiazna I. V., Bukrina K. A. Ekonomichna bezpeka v systemi staloho funktsionuvannia pidpryiemstva // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. 2019. Vyp. 23(1). S. 135–140.
7. Sosnovska O. O., Zhytar M. O. Ekonomichna bezpeka pidpryiemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennia // *Oblik i finansy*. 2018. № 3. S. 124–132.
8. Khalina V. Y. Metodychni pidkhid shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva // *Visnyk Chervets'koho torhovelno-ekonomichnogo instytutu. Ekonomichni nauky*. 2014. № 1. S. 173–181.
9. Cherep A. V., Lubenets I. O. Kontseptualni zasady ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv // *Visnyk Zaporizkoho natsionalnogo universytetu*. 2010. № 1(5). S. 62–66.
10. Shevchenko I. Osoblyvosti formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva // *Nauka moloda*. 2008. № 10. S. 178–181.
11. Shulha I. P. Suchasni pidkhody do formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky aktsionernoho tovarystva // *Efektivna ekonomika*. 2010. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=366> (date of access: 05.09.2023).
12. Yarova Y. O., Artemenko L. P. Struktura ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva v umovakh kryzy // *Ekonomichni visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”*. 2016. № 13. S. 257–263.
13. Skrynkovskyi R. M. Methodical approaches to economic estimation of investment attractiveness of machine-building enterprises for portfolio investors // *Actual Problems of Economics*. 2011. Vol. 118, Iss. 4. P. 177–186.
14. Skrynkovskyi R. M., Sopilnyk L. I., Tsyuh S. I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
15. Skrynkovskyi R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of The Company on The Market: Analytical Method of Assessment and The Phenomenon of The Impact of Corruption in Ukraine // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14(Special Issue). P. 79–86. doi: <https://dx.doi.org/10.22094/joie.2020.677836>
16. Skrynkovskyi R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214.
17. Skrynkovskyi R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018.
18. Skrynkovskyi R., Tyrkalo Y. Entrepreneurial Risks: Nature, Types, Assessment Methods and Ways to Reduce Them // *Path of Science*. 2021. Vol. 7, No. 12. P. 2015–2023. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.77-11>
19. Lozovan V., Skrynkovskyi R., Yuzevych V., Yasynskyy M., Pawlowski G. Forming the toolset for development of a system to control quality of operation of underground pipelines by oil and gas enterprises with the use of neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 2. No. 5(98). P. 41–48.

20. Lozovan V., Dzhala R., Skrynkovskyy R., Yuzevych V. Detection of specific features in the functioning of a system for the anti-corrosion protection of underground pipelines at oil and gas enterprises using neural networks // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2019. Vol. 1. No 5 (97). P. 20–27.
21. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Harasym P., Koropetskyi O. Cybernetic Security and Business Intelligence in the System of Diagnostics of Economic Security of the Enterprise // *Path of Science*. 2017. No 3(10). P. 5001–5009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.27-6>
22. Skrynkovskyy R.M., Yuzevych V.M., Kataev A.V., Pawlowski G., Protsiuk T.B. Analysis of the methodology of constructing a production function using quality criteria // *Journal of Engineering Sciences*. 2019. Vol. 6(1). P. B1–B5. doi: [https://doi.org/10.21272/jes.2019.6\(1\).b1](https://doi.org/10.21272/jes.2019.6(1).b1)
23. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255.
24. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231.
25. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514.
26. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
27. Popova N., Kataiev A., Nevertii A., Kryvoruchko O., Skrynkovskyy R. Marketing Aspects of Innovative Development of Business Organizations in the Sphere of Production, Trade, Transport, and Logistics in VUCA Conditions // *Studies of Applied Economics*. 2021. № 38(4). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3962>
28. Skrynkovskyy R.M. An IT Audit as a Tool for Strategic Enterprise Management // *The Problems of Economy*. 2018. № 1. C. 231–236.
29. Sopilnyk L., Skrynkovskyy R., Kovaliv M., Zayats R., Malashko O., Yesimov S., Mykytiuk M. Development of Digital Economy in the Context of Information Security in Ukraine // *Path of Science*. 2020. Vol. 6, No. 5. P. 2023–2032. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.58-7>
30. Kramar O.M. *Pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia budivelnykh pidpriemstv na zasadakh udoskonalennia systemy upravlinnia personalom*: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.04 / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv, 2020. 20 s.
31. Noga I.M., Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G. Diahnostyka efektyvnosti zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii v upravlinni pidpriemstvamy // *Biznes Inform.* 2016. № 9. S. 241–245.
32. Serniak I.I. *Formuvannia ta rozvytok sotsialnoho instrumentarii upravlinnia personalom pidpriemstva*: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.04 / Lvivskiy universytet biznesu ta prava. Lviv, 2019. 20 s.
33. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka vykorystannia trudovykh, materialnykh, finansovykh ta enerhetychnykh resursiv pidpriemstva yak instrument upravlinnia elementamy yoho vyrobnycho-hospodarskoi diialnosti // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 1. S. 249–254.
34. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka konkurentospromozhnosti produktsii pidpriemstva // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 4. S. 240–246.
35. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka finansovoho, vyrobnychoho, trudovoho, sotsialno-ekonomichnoho ta innovatsiino-investytsiinoho potentsialiv i analiz potentsiinykh ryzykiv pidpriemstva v umovakh nevyznachenosti // *Problemy ekonomiky*. 2015. № 2. S. 186–193.
36. Skrynkovskyy R.M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, klasyfikatsiia ta systema diahnostryky // *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2015. Vyp. 3. S. 414–418.
37. Skrynkovskyy R.M., Kostyuk N.R., Koval N.M., Haleliuk M.M. Diahnostyka transportnoi diialnosti yak skladovoi lohistychnoi systemy pidpriemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 2. S. 123–128.
38. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka postachalnytiskoi ta zbutovoi diialnosti pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 7. S. 201–205.
39. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka lohistychnoi diialnosti pidpriemstva: teoretyko-metodychni aspekty // *Molodyi vchenyi*. 2015. № 3(2). S. 48–51.
40. Skrynkovskyy R.M., Protsiuk T.B., Leskiv S.R. Monitorynh finansovoi, vyrobnychoi, marketynhovoi i produktovoi sfer diialnosti ta ekspres-diahnostyka materialno-tekhnichnoho zabezpechennia pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2015. № 10. S. 250–256.
41. Skrynkovskyy R.M. Diahnostyka efektyvnosti reklamy v diialnosti pidpriemstva // *Biznes Inform.* 2016. № 6. S. 240–244.
42. Skrynkovskyy R.M. Poelementna biznes-diahnostyka diialnosti pidpriemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 1. S. 207–215.

43. Skrynkovskyy R.M. *Metodychni rekomendatsii do otsiniuvannya investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstv // Investytsii: praktyka ta dosvid.* 2011. № 23. S. 62–67.
44. Skrynkovskyy R.M. *Osvitno-fakhovyi potentsial personalu: sutnist i rol u formuvanni investytsiinoi pryvablyvosti pidpryiemstva // Biznes Inform.* 2013. № 4. S. 121–126.
45. Skrynkovskyy R.M. *Systema diahnostryky vyrobnychoi diialnosti pidpryiemstva z urakhuvanniam naukovotekhnichnoho ta innovatsiinoho rozvytku // Ekonomika ta derzhava.* 2015. № 5. S. 51–53.
46. Skrynkovskyy R.M. *Systema diahnostryky innovatsiinoi diialnosti pidpryiemstva: kontseptsii ta instrumentarii // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky.* 2014. Vyp. 2. S. 705–708.
47. Skrynkovskyy R.M., Vizniak Y.Y., Pawlowski G., Koropetskyi O.O. *Diahnostryka dyversyfikatsiinykh protsesiv na pidpryiemstvi // Problemy ekonomiky.* 2017. № 2. S. 223–228.
48. Skrynkovskyy R.M., Kostyuk N.R., Semchuk Z.V., Koropetskyi O.O. *Diahnostryka polityky kerivnytstva u sferakh yakosti, sotsialnoi vidpovidalnosti, informatsiinoi bezpeky y okhorony pratsi ta mekhanizm zabezpechennia hidnoi pratsi na pidpryiemstvi // Biznes Inform.* 2016. № 3. S. 131–137.
49. Skrynkovskyy R.M., Kramar R.I., Harasym P.S. *Diahnostryka efektyvnosti systemy zakhystu informatsii na pidpryiemstvi ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro komertsiiu taiemnytsiu // Porivnialno-analitychne pravo.* 2016. № 1. S. 225–228.
50. Skrynkovskyy R.M., Maksymchuk Y.S., Kharuk K.B. *Diahnostryka ekonomichnoi stiikosti pidpryiemstva i rol informatsii ta komunikatsii v konteksti stiikosti dynamichnoi rivnovahy, funktsionuvannia i rozvytku // Problemy ekonomiky.* 2015. № 3. S. 162–168.
51. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G. *Diahnostryka v systemi menedzhmentu pidpryiemstva // Problemy ekonomiky.* 2016. № 3. S. 199–205.
52. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Vorobiov V.V. *Diahnostryka vidpovidnosti konkurentnoi stratehii pidpryiemstva stanu zovnishnoho seredovyscha // Biznes Inform.* 2016. № 10. S. 371–376.
53. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Vorobiov V.V. *Diahnostryka efektyvnosti kontrolinhu biznes-protsesiv pidpryiemstva // Biznes Inform.* 2016. № 8. S. 154–159.
54. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Kostyuk N.R., Koropetskyi O.O. *Diahnostryka faktoriv innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstva // Problemy ekonomiky.* 2017. № 1. S. 250–257.
55. Skrynkovskyy R.M., Pawlowski G., Pyrozhak Y.K., Tomiuk I.M. *Diahnostryka systemy stratehichnoho upravlinnia vytratamy pidpryiemstva // Biznes Inform.* 2016. № 12. S. 248–253.
56. Skrynkovskyy R.M., Protsiuk T.B., Kostyuk N.R. *Vnutrishnii audyt systemy korporatyvnoho upravlinnia ta diahnostryka rynkovoї vartosti pidpryiemstva // Biznes Inform.* 2015. № 9. S. 180–187.
57. Skrynkovskyy R.M., Semchuk Z.V., Vizniak Y.Y., Horichko K.I. *Diahnostryka finansovoho stanu pidpryiemstva z metoiu poperedzhennia kryzy ta identyfikatsii bankrutstva // Biznes Inform.* 2016. № 2. S. 165–172.
58. Skrynkovskyy R.M., Kharuk K.B., Zabrotska O.V. *Parametry diahnostryky kredytopromozhnosti pidpryiemstva // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky.* 2014. Vyp. 8(1). S. 114–117.
59. Skrynkovskyy R.M., Shpak O.H. *Biznes-diahnostryka pidpryiemstva yak osoblyvyi vyd konsultatsiinykh posluh // Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy.* 2017. Vyp. 3. S. 110–114.
60. Skrynkovskyy R., Dmytriieva Y., Chubenko A. *Diahnostryka mozhlyvosti pidpryiemstva shchodo utrymannia kliientury ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst prav spozhyvachiv // Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 9. S. 45–50.
61. Skrynkovskyy R., Kramar R. *Diahnostryka formuvannia i vykorystannia prybutku pidpryiemstva ta vidpovidalnist kerivnyka za porushennia podatkovoho zakonodavstva // Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 6. S. 130–134.
62. Skrynkovskyy R., Chubenko A. *Diahnostryka konkurentnoho potentsialu pidpryiemstva ta vidpovidalnist za porushennia zakonodavstva pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii // Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2016. № 7. S. 49–54.
63. Laptiev S.M., Alkema V.H., Sidak V.S., Kopytko M.I. *Kompleksne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstv: monohrafiia / za red. M.I. Kopytko.* Kyiv : VNZ “Universytet ekonomiky ta prava “KROK”, 2017. 508 s.
64. Baldzhy M.D., Kotova I.M., Tarasova K.I. *Ekonomichna bezpeka: zabezpechennia, upravlinnia, prohnozuvannia: monohrafiia / za red. M.D. Baldzhy.* Kyiv : FOP Huliiava V.M., 2019. 280 s.

УДК 327(338)

Співак Сергій Михайлович

доктор економічних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри бухгалтерського обліку та аудиту

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Spivak Serhii

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor

Ternopil Ivan Puluji National Technical University

ORCID: 0000-0002-7160-2151

Гарматій Сергій Васильович

аспірант спеціальності «Економіка»

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Harmatii Serhii

Post-Graduate Student of the «Economics» Specialty

Ternopil Ivan Puluji National Technical University

ORCID: 0000-0002-2728-7748

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9198

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ

IMPROVEMENT OF CONCEPTUAL APPROACHES TO THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES OF NATIONAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL RISKS

Анотація. Вступ. Наукові дослідження сучасних концепцій та підходів до удосконалення практичного організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів для національних підприємств є мега актуальною задачею, оскільки в сучасних умовах глобальних ризиків, національна економіка і розвиток виробничого потенціалу підприємств всіх секторів економіки України, є просто стратегічною задачею, від якої залежить на нашу думку навіть обороноздатність країни, оскільки розвиток наприклад підприємств машинобудівної галузі, в секторі випуску сучасного озброєння, без євроінтеграційних процесів реалізувати буде складно. Тобто у світлі зовнішніх ризиків та глобальних викликів, практична концепція удосконалення існуючих напрацювань організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів для українських підприємств та компаній з практичним алгоритмом імплементації в сучасних не простих умовах діяльності та динаміки національної економіки ставить чіткі завдання перед сучасними науковцями та менеджерами стратегічно важливих галузей економіки, разом із європейськими партнерами здійснити всі етапи євроінтеграційної імплементації максимально швидко, але із врахуванням всіх вимог європейських інституцій до можливості функціонування національних підприємств в європейському спів просторі. Складність впровадження завдань імплементації конкретних концептуальних підходів євроінтеграції українських компаній по виробництву товарів і послуг, обумовлює критична ситуація щодо зовнішніх загроз, та неможливості прогнозування динамічного розвитку стратегічних галузей економіки України. Проте маючи європейських та світових партнерів, які конкретними фінансовими, технологічними, інноваційними, управлінськими ресурсами та іншим інструментарієм разом із моніторинговими структурами національної економіки в тісній співпраці допомагають впроваджувати так звану «дорожню карту» євроінтеграційних імплементацій для національних підприємств та компаній.

Для відбудови національної економіки та виробничих потужностей потрібні сучасні інноваційні технології, та існуючі вже напрацювання європейських та світових партнерів, оскільки національна економіка повинна виходити від дотаційної структури фінансування та переходити до функціонування виробництва в першу чергу стратегічно важливих секторів

економіки, що забезпечило б надходження податків в дохідну частину бюджету України. Оскільки при тривалих зовнішніх загрозах, розраховувати тільки на фінансову зовнішню підтримку на нашу думку є надзвичайно ризиковано. Функціонування виробництва стратегічної продукції та послуг, при державній підтримці та вектору євроінтеграції національних підприємств, зможе забезпечити динамічний розвиток національної економіки, що є надзвичайно важливо в умовах зовнішніх загроз.

Метою дослідження є удосконалити управлінські підходи до формування існуючих елементів організації євроінтеграційних процесів для національних підприємств та запропонувати власні концептуальні підходи до моделі організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств.

Матеріали та методи: 1) нормативно-правове забезпечення щодо євроінтеграційних процесів вітчизняних підприємств та компаній в важливих галузях національної економіки, з можливістю впровадження європейських стандартів; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у сфері наукового потенціалу, фінансово-економічного та бізнес-співпраці у переговорах технологіях, щодо запровадження стандартів ЄС для максимального пришвидшення процесу євроінтеграції національних підприємств; у процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики складових організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів; формалізації, аналізу та синтезу (для елементів організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті проаналізовано існуючі концептуальні підходи організаційно-економічних підходів до євроінтеграційних процесів національних підприємств, та розроблено концептуальну модель з основними елементами організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств із врахуванням сучасних ризиків і глобальних загроз.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях пропонується деталізувати та дослідити концептуальний зв'язок з усіма елементами розробленої моделі організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів національних підприємств з можливим використанням економіко-математичного моделювання.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм євроінтеграції; елементи концептуальної моделі євроінтеграції національних підприємств.

Summary. Introduction. Scientific research of modern concepts and approaches to improving the practical organizational and economic mechanism of European integration processes for national enterprises is a mega-urgent task, because in the modern conditions of global risks, the national economy and the development of the production potential of enterprises of all sectors of the economy of Ukraine is simply a strategic task, which depends on in our opinion, even the country's defense capability, since the development of, for example, enterprises in the machine-building industry, in the sector of the production of modern weapons, will be difficult to implement without European integration processes. That is, in the light of external risks and global challenges, the practical concept of improving the existing achievements of the organizational and economic mechanism of European integration processes for Ukrainian enterprises and companies with a practical algorithm of implementation in the modern not simple conditions of activity and dynamics of the national economy sets clear tasks for modern scientists and managers of strategically important industries economy, together with European partners to carry out all stages of European integration implementation as quickly as possible, but taking into account all the requirements of European institutions for the possibility of functioning of national enterprises in the European common space. The complexity of implementing specific conceptual approaches to the European integration of Ukrainian companies for the production of goods and services is caused by the critical situation regarding external threats and the impossibility of forecasting the dynamic development of strategic sectors of the Ukrainian economy. However, having European and global partners, who with specific financial, technological, innovative, management resources and other tools together with monitoring structures of the national economy in close cooperation help to implement the so-called «road map» of European integration implementations for national enterprises and companies.

To rebuild the national economy and production capacities, modern innovative technologies and the already existing efforts of European and global partners are needed, since the national economy must start from the subsidy structure of financing and move to the functioning of national production capacities, first of all, of strategically important sectors of the economy, which ensured the receipt of taxes in revenue part of the budget of Ukraine. Because in the face of long-term external threats, relying only on external financial support is, in our opinion, extremely risky. The functioning of the production of strategic products and services, with state support and the vector of European integration of national enterprises, will be able to ensure dynamic development of the national economy, which is extremely important in conditions of external threats.

The purpose of the study is to improve managerial approaches to the formation of existing elements of the organization of European integration processes for national enterprises and to propose own conceptual approaches to the model of the organizational and economic mechanism of European integration of national enterprises.

Materials and methods: 1) regulatory and legal support for European integration processes of domestic enterprises and companies in important sectors of the national economy, with the possibility of implementing European standards; 2) the works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of scientific potential, financial and economic and business cooperation in advanced technologies, regarding the introduction of EU standards for the maximum acceleration of the process of European integration of national enterprises; in the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to characterize the components of the organizational and economic mechanism of European integration processes; formalization, analysis and synthesis (for elements of

the organizational and economic mechanism of European integration processes); logical generalization of results (formulation of conclusions).

The results. The article analyzes existing conceptual approaches of organizational and economic approaches to European integration processes of national enterprises, and develops a conceptual model with the main elements of the organizational and economic mechanism of European integration of national enterprises, taking into account modern risks and global threats.

Prospects. In further scientific studies, it is proposed to detail and investigate the conceptual connection with all elements of the developed model of the organizational and economic mechanism of the European integration processes of national enterprises with the possible use of economic and mathematical modeling.

Key words: organizational and economic mechanism of European integration; elements of the conceptual model of European integration of national enterprises.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Удосконалення концептуальних підходів до євроінтеграційних процесів для національних підприємств стає не тільки питанням економічного сектору, але і стратегічним напрямком посилення обороноздатності нашої країни в умовах зовнішніх загроз та ризиків. Відновлення виробничих потужностей національної економіки стає можливим, лише імплементуючи сучасні інноваційні технології виробництва європейських та світовим стандартів, при тісній взаємодії з основними стратегічними партнерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано сучасні ресурси по євроінтеграційних аспектах всіх галузей національної економіки. У джерелі [1] висвітлюються питання торгівельних та інвестиційних відносин між ЄС та Україною, та вплив російської агресії на ці відносини; джерело [2] досліджує рейтинг України щодо фінансової динаміки; у дослідженнях [3] представлено можливість створення та застосування цифрової платформи для накопичення інвестицій на відбудову України; наукова праця [4] Кириєвського О. досліджує скасування мита на певні товари імпорту в ЄС; У джерелі [5] представлений прес-реліз домовленостей на засіданні Ради Асоціації між ЄС та Україною; у джерелі [6] досліджено обсяг експорту сільськогосподарської продукції в ЄС; матеріали ресурсу [7] підписані Євроінтеграційні угоди; у джерелі [8] досліджується значимість макрофінансової підтримки України; у електронному ресурсі [8] актуалізується значимість макрофінансової підтримки України; ресурс [9] досліджується співпраця України та ЄС в енергетичному аспекті; у ресурсі [10] представлені матеріали G7 щодо енергетичної підтримки України і кризові часи; у ресурсі [11] представлені матеріали плану відновлення України; у джерелі [12] досліджено екологічні аспекти співпраці України та ЄС; матеріали ресурсу [13] представляють дослідження в забезпеченні альтернативними джерелами енергії: газу, СПГ, водню; у джерелі [14] представлені матеріали дослідження системи торгівлі викидами та кліматичного контролю; наукові дослідження [15] центру Разумкова щодо декарбонізації української енергетики.

Формулювання цілей статті. У даній статті ціллю є удосконалити елементи існуючих концептуальних підходів до формування організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств та сформувати власну концептуальну модель з важливими складовими, що пришвидшить імплементацію національних підприємств в європейський співпростір.

Виклад основного матеріалу. Отже, з одного боку, у воєнні часи ускладнюються торгові угоди та постачання продукції з України в ЄС в окремих галузях: сталеливарні виробни, електрообладнання, продукцію сільськогосподарського виробництва та інших галузях. Через зміну логістичних ланцюгів постачання виробленої продукції та сировини.. Але, з іншого боку, війна пришвидшує інституціональну, секторальну (в окремих галузях) інтеграцію національної економіки до внутрішнього ринку ЄС, трансформацію структури експорту шляхом товарної диференціації.

Тому фінансовими інституціями ЄС розроблено спеціальну «Платформу відбудови України», яку очолюють Єврокомісія та Уряд України. Єврокомісія також запропонувала створити фонд «RebuildUkraine». Цей фонд, інтегрований до бюджету ЄС, розглядається як основний інструмент відновлення України. Він надаватиме кредити та гранти, а фінансове управління пов'язуватиметься з інвестиціями та реформами. В основу діяльності «RebuildUkraine» буде покладено досвід фонду відновлення та стійкості ЄС, який вже має практику подолання кризових ситуацій у різних країнах Євросоюзу [11].

Представимо розроблені нами основні складові організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів на рис. 1.

Перший елемент є інвестиційна складова партнерства України та ЄС.

З лютого по серпень 2022 р. Міжнародне рейтингове агентство Fitch знизило рейтинг України з В до ССС та С (переддефолтний). Згодом Україні вдалося домовитися з власниками євробондів, яких було емітовано у 2015–2021р р. на суму приблизно €17 млрд., про відтермінування відповідних виплат на 24 місяці. Разом з тим, зрозуміло, що під час війни залучення іноземних інвестицій

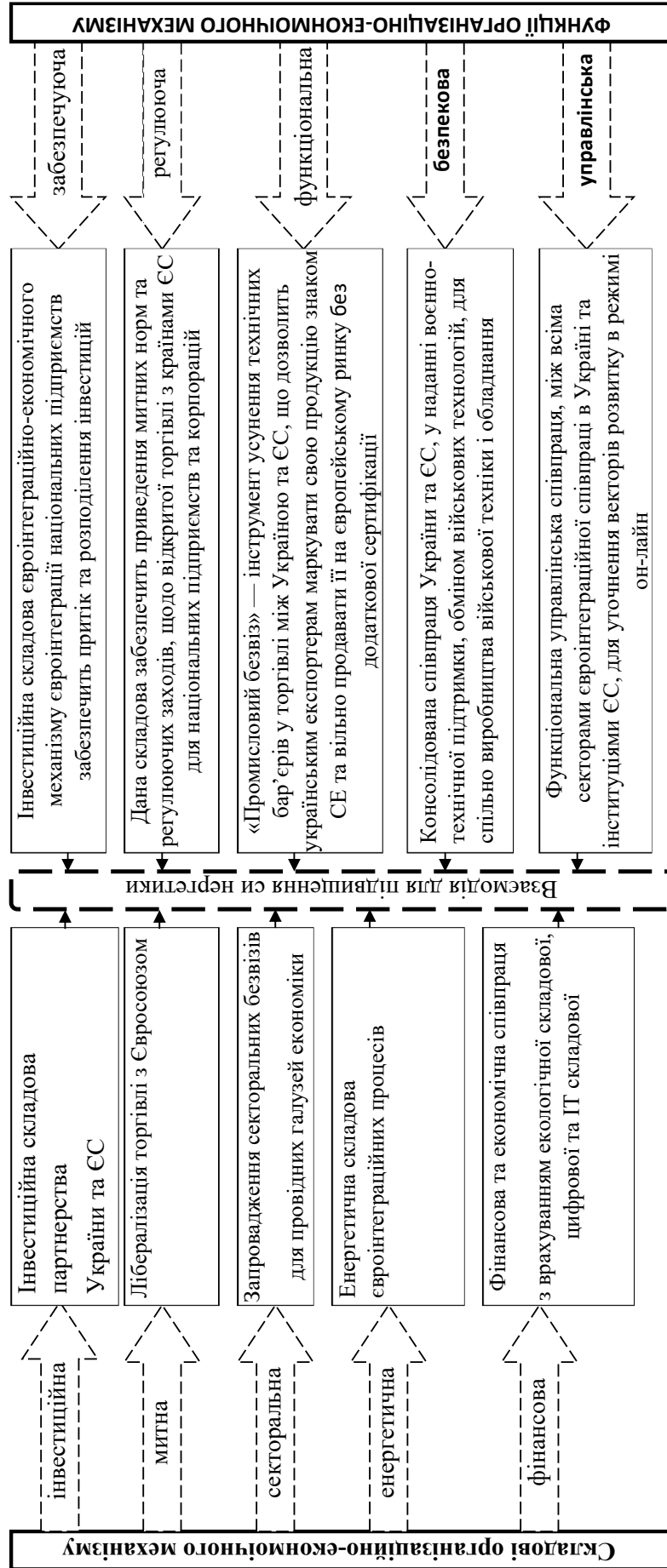


Рис. 1. Концептуальна модель складових організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств
Джерело: авторська розробка Гарматія С. В.

можливе лише за умов страхування воєнних ризиків. Такий пілотний проект наразі розробляється з Багатостороннім агентством із гарантування інвестицій групи Світового банку [2; 3]

На даний момент часу бюджет України на 75% залежить від зовнішніх інвестицій, тому важливо залучати інвестиції на розвиток виробництва національних підприємств, особливу увагу державним моніторинговим інституціям слід приділити сектору машинобудування зі спрямуванням військового сектору економіки, залучення інвестицій в агропромисловий сектор та цифрові та IT-технології. Це дозволить мультиплікативно через податки отримати кошти в розвиток виробничих потужностей національної економіки. Також на нашу думку слід інвестиції залучати в розвиток малого та середнього бізнесу, для розвитку регіональних секторів економіки, та вирішення питань безробіття та підвищення споживчих можливостей населення.

Наступний елемент організаційно-економічного механізму євроінтеграції є лібералізація торгівлі з ЄС.

У 2022 р. ЄС скасував торговельні обмеження для українських виробників, щоб допомогти вітчизняному бізнесу витримати навантаження війни та зміцнити свої позиції на європейському ринку. Для Брюсселя це рішення стало безпрецедентним з точки зору торговельних поступок країні-не члену ЄС.

На рис. 2 представимо заходи, що впровадили інституції ЄС для лібералізації митного режиму. З 4 червня 2022 р. застосовуються умови, передбачені Регламентом Європарламенту та Ради ЄС

№ 2022/870 від 30 травня 2022 р. про тимчасову лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС90. Регламент діятиме до 5 червня 2023 р.

Лібералізація митного режиму у 2022 році для українських товарів була просто безпрецедентною, але і вимагала певних критеріїв:

- дотримуватися правил походження товарів (товари мають бути повністю виготовлені або перероблені в Україні з дотриманням відповідних правил);
- підтвердити, що товар не походить з непідконтрольних Україні територій Донецької або Луганської областей, а також з АР Криму чи м. Севастополя;
- утримуватися від будь-яких нових обмежень на імпорт з ЄС, включаючи як застосування нових мит чи інших заходів, так і посилення існуючих обмежень (окрім зумовлених необхідністю в умовах війни);
- поважати демократичні принципи, права людини та основні свободи, верховенство права, боротися з корупцією та протиправною діяльністю.

Проте це є позитивною тенденцією для національних підприємств, особливо агропромислового сектору та чорної та кольорової металургії. Проте на нашу думку українським компаніям та підприємствам слід збільшити частку експорту саме товарів із доданою вартістю, оскільки тільки так ми зможемо покращити динаміку виробничих потужностей та макроекономічних показників національної економіки.

Наступний елемент пропонованого організаційно-економічного механізму євроінтеграційних

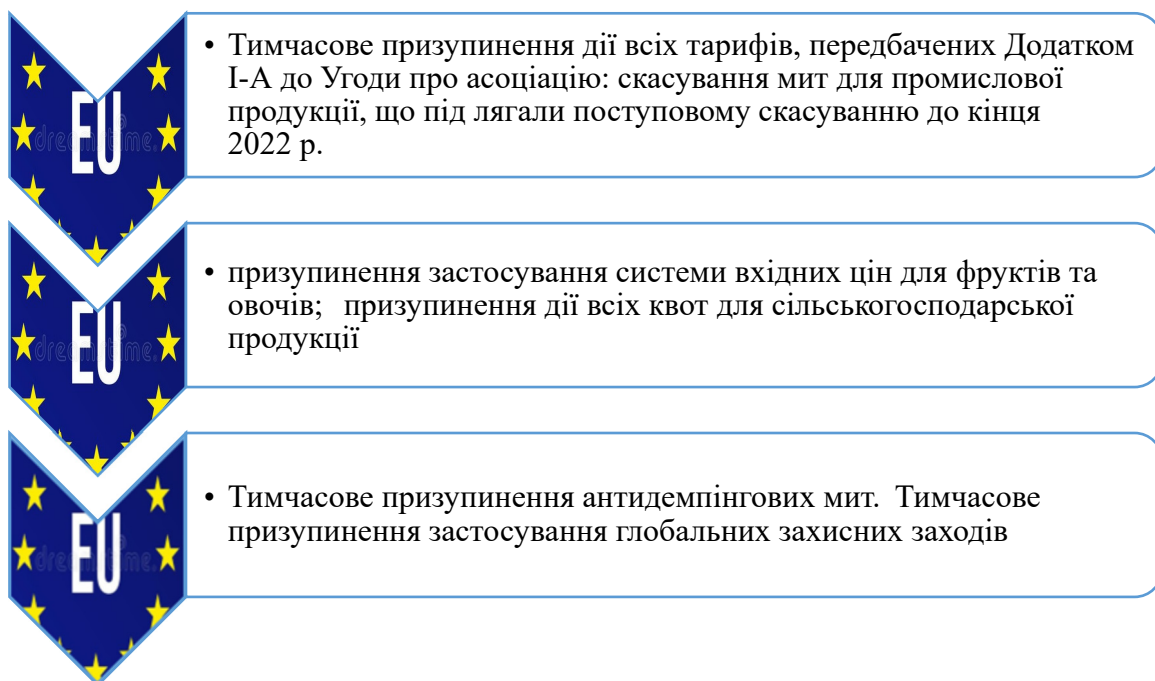


Рис. 2. Заходи щодо лібералізації митного режиму, забезпечені у 2022 році
Джерело: сформовано авторами на основі [4; 6; 8]

процесів це- секторальний безвіз для провідних галузей економіки.

Триває робота над впровадженням «промислового безвізу» — Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА). Останніми роками було ухвалено ряд законів, серед яких «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації актів законодавства Європейського Союзу у сфері технічного регулювання». «Промисловий безвіз» — інструмент усунення технічних бар’єрів у торгівлі між Україною та ЄС, що дозволить українським експортерам маркувати свою продукцію знаком СЕ та вільно продавати її на європейському ринку без додаткової сертифікації. Наразі сторони продовжують підготовку до підписання Угоди, зокрема здійснюється моніторинг результатів адаптації законодавства, включно з нормативно-правовими актами у сфері енергоефективності.


На рис. 3 представимо систематизовану нами інформацію, щодо заходів по «промислому безвізу».

Можемо зазначити, що скасування обмежень для українських товаровиробників, реалізація «безвізових» режимів у різних сферах співробітництва сприятиме подальшому зміцненню економічних контактів і прискоренню інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Це, по-перше, допомагає імплементації Угоди про асоціацію і забезпеченню умов для нового етапу євроінтеграції — переговорів про вступ до ЄС. По-друге, підтримує стабільність внутрішньої ситуації в Україні, зміцнює потенціал як для опору російській інтервенції, так і для наступного відродження нашої країни.

Енергетична складова організаційно-економічного механізму євроінтеграційних процесів передбачає співпрацю в стратегічній галузі України-енергетиці. Співробітництво Україна-ЄС у сфері енергетики є одним із важливих напрямів секторальної євроінтеграції, який розвивався досить динамічно та останнім часом, унаслідок російського ракетного терору, набув вирішального значення. Нині при Міністерстві енергетики створено Міжнародну консультативну раду, ключовими сферами діяльності якої є: забезпечення енергетичної безпеки, сприяння терміновим ремонтам енергетичної інфраструктури; захист об’єктів, кібербезпека енергетичного сектору, застосування інноваційних технологій у процесах відновлення енергетичної інфраструктури тощо.

На рис. 4 представимо систематизовані нами заходи щодо співпраці в енергетичній складовій між Україною та ЄС.

Співпраця в енергетичній галузі між Україною та ЄС є дуже важливою складовою організаційно-економічного механізму євроінтеграційної євроінтеграції. Реалізація Європейської зеленої угоди (European Green Deal) була одним із стратегічних пріоритетів ЄС та України до війни, але російська агресія зробила цей напрям ще більш актуальним. ЄС прийняв масштабну програму перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент у світі до 2050 р. (Європейська зелена угода). Київ також оголосив про своє зобов’язання співпрацювати з Брюсселем у цьому напрямі. Національною економічною стратегією України передбачено досягнення вуглецевої нейтральності до 2060 р.



- Угода про участь України у програмі ЄС для співробітництва в митній сфері з бюджетом майже €1 млрд., яка дозволить підвищити кваліфікацію українських митників та брати участь у використанні європейських електронних систем
- Угода про участь України у програмі ЄС щодо співпраці в податковій сфері Fiscalis, що дозволяє Державній податковій службі України обмінюватись інформацією з ЄС
- Угода про надання Україні бюджетної підтримки на €500 млн. на забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, а також на підтримку фермерів.
- Угода про збільшення на €122 млн. бюджету грантів для України для пріоритетних проектів

Рис. 3. Заходи що сприятимуть «промислому безвізу» для підприємств національної економіки
Джерело: сформовано автором Гарматієм С. В.

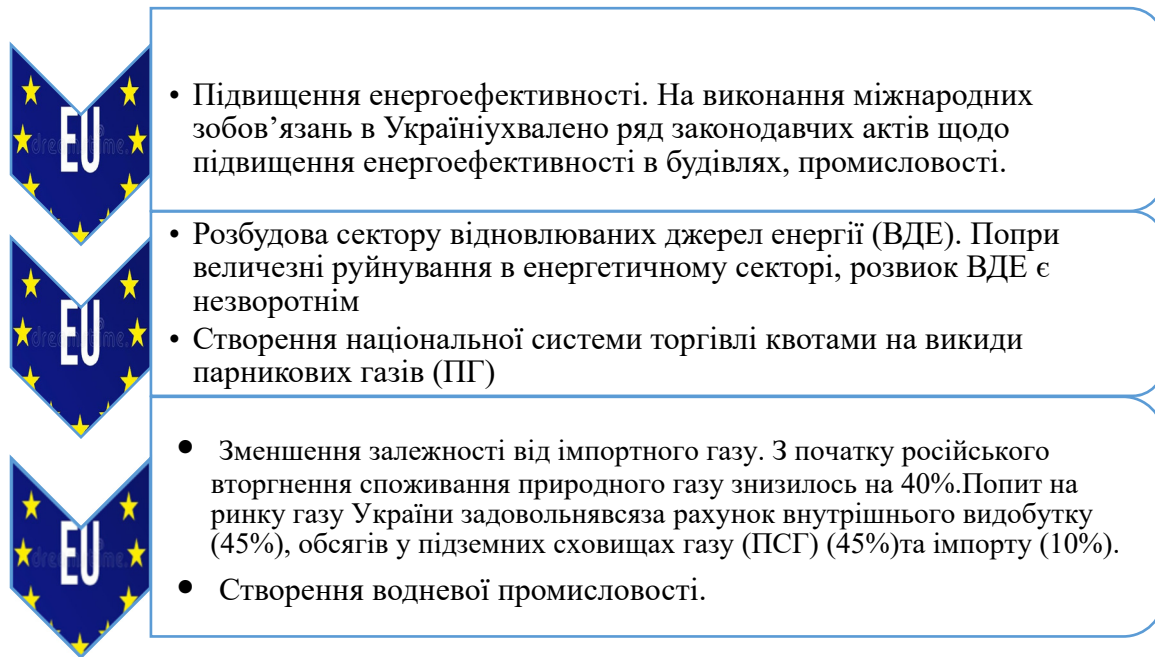


Рис. 4. Систематизовані заходи енергетичної складової євроінтеграційного механізму
Джерело: сформовано автором Гарматієм С. В. на основі [4; 5; 6; 7]

Також однією з важливих елементів організаційно-економічного механізму є фінансова складова. Ця складова синергує фінансову співпрацю європейських інституцій та фінансово-економічних структур національної економіки.

Висновок з даного дослідження. Удосконалення існуючих форм організаційно-економічного механізму євроінтеграції підприємств національної економіки є надзвичайно актуальним завданням для сучасних науковців для вирішення. У даній статті нами систематизовано та опрацьовано інформацію для візуалізації концептуальної моделі складових організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств. Розроблена і пропонується нами модель має такі складові: інвестиційно-інвестиційна складова партнерства України та ЄС; митна складова, яка включає лібералізацію торгівлі з Євросоюзом; секторальна складова, що передбачає секторальних безвізів для провідних галузей національної економіки; іншим важливим елементом організаційно-економічного меха-

нізму євроінтеграції національних підприємств є енергетична складова євроінтеграційних процесів, оскільки це є одним із пріоритетних напрямком співпраці та і стратегічним напрямком підсилення енергетичної єдності з європейськими партнерами; фінансова складова, яка включає ряд пріоритетних напрямків співпраці з європейськими партнерами, а саме: з врахуванням екологічної складової, цифрової та ІТ складової. Наукове дослідження пропонується нами елементів організаційно-економічного механізму євроінтеграції національних підприємств, особливо в пріоритетних та стратегічно важливих галузях національної економіки, дозволить підсилити стійкість та динамічний розвиток промислового потенціалу провідних галузей економіки України, що в свою чергу підсилить стійкість до зовнішніх глобальних загроз українській економіці. Процеси трансформації, які відбуваються у векторі європейської інтеграції національних підприємств є незворотними, та взаємовигідними для всіх учасників даних процесів.

Література

1. EU-Ukraine trade and investment relations and the impact of Russia's war. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI\(2022\)639321_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI(2022)639321_EN.pdf) (дата звернення: 02.07.2023)
2. Fitch знизив рейтинг України з CCC до переддефолтного С. *Українські новини*. 25.07.2022. URL: <https://ukranews.com/ua/news/871281-fitch-znyzyv-rejtyng-ukrayiny-z-sss-do-pereddefoltnogo-s> (дата звернення 02.07.2023).
3. ЄС створить платформу для повоєнної відбудови України. *Європейська правда*. 04.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/4/735628> (дата звернення: 03.07.2023)
4. Кириєвський О. Скасування мита для імпорту в ЄС: що отримує бізнес? *Ліга.Закон*. 19.08.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213345_skasuvannya-mita-dlya-mportu-v-s-shcho-otrimu-bznes (дата звернення: 03.07.2023).

5. Спільний прес-реліз за підсумками 8-го засідання Ради Асоціації між ЄС та Україною. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilnyi-pres-reliz-za-pidsumkamy-8-ho-zasidannia-rady-asotsiatsii-mizh-ies-ta-ukrainoiu> (дата звернення: 03.07.2023).
6. Україна стала найбільшим постачальником вершкового масла та сиру до ЄС. *Укрінформ*. 21.11.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3618875-ukraina-stala-najbilsim-postachalnikom-verskovogo-masla-ta-siru-do-es-eksperti.html> (дата звернення: 03.07.2023).
7. Україна та ЄС підписали п'ять євроінтеграційних угод. *Ліга.Закон*. 05.08.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213714_ukrana-ta-s-pdpisali-pyat-vrontegratsynikh-ugod (дата звернення: 07.07.2023).
8. Макрофінансова підтримка України та посилення санкцій ЄС проти Росії — це також зброя в захисті свободи — виступ Президента на засіданні Європейської Ради. *Інтернет-представництво Президента України*. 15.12.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/makrofinansova-pidtrimka-ukrayini-ta-posilennya-sankcij-yes-79889> (дата звернення: 07.07.2023).
9. Україна співпрацює з Energy Community щодо імплементації четвертого енергетичного пакету. *Укрінформ*. 01.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3497130-ukraina-spivpracue-iz-energy-community-sodo-implimentacii-cetvertogoenergeticnogo-paketu.htm> (дата звернення: 07.07.2023).
10. G-7 agrees to fix, and defend Ukraine's infrastructure amid Russian attacks, The official said the West is focused on how it can help the inhabitants of Ukrainian towns to survive the winter. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/04/g7-russia-ukraine-critical-infrastructure> (дата звернення: 07.07.2023).
11. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 07.07.2023).
12. Energy security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure the Supply of gas, LNG and hydrogen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387 (дата звернення: 10.07.2023).
13. Спільний прес-реліз за підсумками 8-го засідання Ради Асоціації між ЄС та Україною. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilnyi-pres-reliz-za-pidsumkamy-8-ho-zasidannia-rady-asotsiatsii-mizh-ies-ta-ukrainoiu> (дата звернення: 10.07.2023).
14. EU Emission Trading System (EU ETS), Climate Action. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/euemissions-trading-system-eu-ets_en (дата звернення: 12.07.2023).
15. Декарбонізація української енергетики (економіки): вплив російської агресії, амбітні цілі та потенційні можливості для України в післявоєнний період. *Центр Разумкова*. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/10/26/2022-Decarbonisation.pdf> (дата звернення: 12.07.2023).
16. Energy security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure the Supply of gas, LNG and hydrogen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387 (дата звернення: 15.07.2023).

References

1. EU-Ukraine trade and investment relations and the impact of Russias war. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI\(2022\)639321_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/639321/EXPO_BRI(2022)639321_EN.pdf) (date of access: 02.07.2023)
2. Fitch znyzyv reitynh Ukrainy z SSS do pereddefoltnoho S. *Ukrainski novyny*. 25.07.2022. URL: <https://ukranews.com/ua/news/871281-fitch-znyzyv-rejtyng-ukrayiny-z-sss-do-pereddefoltnogo-s> (date of access 02.07.2023).
3. ІєS створити платформу для повоєнної відбудови України. *Європейська правда*. 04.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/4/735628> (date of access: 03.07.2023)
4. Kyryievskiy O. Skasuvannia myta dlia importu v YeS: shcho otrymuie biznes? *Liha.Zakon*. 19.08.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213345_skasuvannya-mita-dlya-mportu-v-s-shcho-otrimu-bznes (date of access: 03.07.2023).
5. Spilnyi pres-reliz za pidsumkamy 8-ho zasidannia Rady Asotsiatsii mizh YeS ta Ukrainoiu. *Uriadovi portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilnyi-pres-reliz-za-pidsumkamy-8-ho-zasidannia-rady-asotsiatsii-mizh-ies-ta-ukrainoiu> (date of access: 03.07.2023).
6. Ukraina stala naibilshym postachalnykom verskovoho masla ta syru do Ye S. *Ukrinform*. 21.11.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3618875-ukraina-stala-najbilsim-postachalnikom-verskovogo-masla-ta-siru-do-es-eksperti.html> (date of access: 03.07.2023).
7. Ukraina ta YeS pidpysaly piat yevrointehratsiinykh uhod. *Liha.Zakon*. 05.08.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213714_ukrana-ta-s-pdpisali-pyat-vrontegratsynikh-ugod (date of access: 07.07.2023).
8. Makrofinansova pidtrymka Ukrainy ta posylennia sanktsii YeS proty Rosii — tse takozh zbroia v zakhysti svobody — vystup Prezydenta na zasidanni Yevropeiskoi Rady. *Internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. 15.12.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/makrofinansova-pidtrimka-ukrayini-ta-posilennya-sankcij-yes-79889> (date of access: 07.07.2023).
9. Ukraina spivpratsiuiє z Energy Community shchodo implimentatsii chetvertoho enerhetychnoho paketu. *Ukrinform*. 01.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3497130-ukraina-spivpracue-iz-energy-community-sodo-implimentacii-cetvertogoenergeticnogo-paketu.htm> (date of access: 07.07.2023).

10. G-7 agrees to fix, and defend Ukraines infrastructure amid Russian attacks, The official said the West is focused on how it can help the inhabitants of Ukrainian towns to survive the winter. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/04/g7-russia-ukraine-critical-infrastructure> (date of access: 07.07.2023).

11. Plan vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://recovery.gov.ua> (date of access: 07.07.2023).

12. Energy security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure the Supply of gas, LNG and hydrogen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387 (date of access: 10.07.2023).

13. Spilnyi pres-reliz za pidsumkamy 8-ho zasidannia Rady Asotsiatsii mizh YeS ta Ukrainoiu. Uriadovi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilnyi-pres-reliz-za-pidsumkamy-8-ho-zasidannia-rady-asotsiatsii-mizh-ies-ta-ukrainoiu> (date of access: 10.07.2023).

14. EU Emission Trading System (EU ETS), Climate Action. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/euemissions-trading-system-eu-ets_en (date of access: 12.07.2023).

15. Dekarbonizatsiia ukrainskoi enerhetyky (ekonomiky): vplyv rosiiskoi ahresii, ambitni tsili ta potentsiini mozhlyvosti dlia Ukrainy v pisliavoiennyi period. Tsentrazumkova. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/10/26/2022-Decarbonisation.pdf> (date of access: 12.07.2023).

16. Energy security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure the Supply of gas, LNG and hydrogen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387 (date of access: 15.07.2023).

Ярмус Степан Станіславович

аспірант

Львівського університету бізнесу та права

Yarmus Stepan

Postgraduate Student of the

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-3388-6413

Ярмус Тарас Богданович

аспірант

Національного університету «Львівська політехніка»

Yarmus Taras

Postgraduate Student of the

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0009-0001-5419-8329

DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9191

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

FEATURES OF MANAGING THE INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES

Анотація. У статті розкрито особливості управління інноваційним потенціалом підприємства в сучасних умовах. Визначено, що управління інноваційним потенціалом базується на постійному обміні інформацією та управлінському впливі з мікро- та макросередовищем підприємства. Виявлено те, щоб успішно керувати власним інноваційним потенціалом, підприємства повинні постійно відстежувати зміни в інноваційному середовищі та систематично прагнути формувати та вдосконалювати власну інноваційну культуру. Встановлено, що інноваційний потенціал підприємства – це сукупність процесів, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності в поточному та стратегічному періодах, що вимагають участі як традиційних, так і інноваційних ресурсів для забезпечення інноваційного шляху підприємства. З'ясовано, що мета управління інноваційним потенціалом підприємства має бути сформульована як забезпечення ефективного та динамічного інноваційного розвитку підприємства, що виражається у збільшенні ринкової вартості підприємства у відповідь на зміни зовнішнього середовища з урахуванням зміни основних параметрів інноваційного потенціалу. Виділено ключові етапи управління інноваційним потенціалом підприємства. З'ясовано, що управління інноваційним потенціалом підприємства базується і залежить від результатів діяльності підприємства. Встановлено, що система управління інноваційним потенціалом підприємства з урахуванням його функцій управління відповідає класичній схемі процесів управління – функціональних підсистем, які утворюють складну та динамічну багаторівневу систему управління його потенціалом. Визначено, що механізми управління інноваційним потенціалом підприємства включають динамічну взаємодію між підсистемами та елементами за допомогою руху інформаційних потоків та комунікаційних ланцюгів і каналів. Все це потрібно врахувати у подальших дослідженнях, які доцільно проводити у напрямі удосконалення системи та інструментарію діагностики інноваційного потенціалу підприємства в умовах ризику та невизначеності.

Ключові слова: підприємство, потенціал, інноваційний потенціал, інновації, бізнес-процес, розвиток бізнесу.

Summary. The article reveals the features of managing the innovative potential of an enterprise in modern conditions. It has been established that the management of innovative potential is based on the constant exchange of information and managerial influence with the micro- and macroenvironment of the enterprise. It has been revealed that in order to successfully manage their own innovative potential, enterprises must constantly monitor changes in the innovation environment and systematically strive to form and improve their own innovative culture. It has been established that the innovative potential of an enterprise is a set of processes associated with the implementation of innovative activities in the current and strategic periods, requiring the participation of traditional and innovative resources to ensure the innovative path of the enterprise. It has been established that

the goal of managing the innovative potential of an enterprise should be formulated as ensuring effective and dynamic innovative development of the enterprise, which is expressed in an increase in the market value of the enterprise in response to changes in the external environment, taking into account changes in the main parameters of innovative potential. The key stages of managing the innovative potential of an enterprise are highlighted. It has been established that the management of the innovative potential of an enterprise is based on and depends on the results of the enterprise's activities. It has been established that the system for managing the innovative potential of an enterprise, taking into account its management functions, corresponds to the classical scheme of management processes – functional subsystems that form a complex and dynamic multi-level potential management system. It has been determined that the mechanisms for managing the innovative potential of an enterprise include dynamic interaction between subsystems and elements through the movement of information flows and communication chains and channels. All this should be taken into account in further research, which should be carried out in the direction of improving the system and tools for diagnosing the innovative potential of an enterprise under conditions of risk and uncertainty.

Key words: enterprise, potential, innovation potential, innovation, business process, business development.

Постановка проблеми. На даному етапі економічного розвитку інновації стали важливим засобом підтримки конкурентоспроможності та невід'ємною частиною ведення і розвитку бізнесу. Управління інноваціями відбувається паралельно з існуючим традиційним управлінням виробництвом. Водночас чим складніше зовнішнє середовище і чим швидше відбуваються зміни, тим гнучкішою і складнішою має стати система управління, яка може належним чином реагувати на ці зміни.

Будучи складною системою, інноваційний потенціал підприємства включає багато різних елементів, які взаємопов'язані та належним чином реагують на сигнали із зовнішнього середовища. Щоб своєчасно та адекватно реагувати на сигнали зовнішнього та внутрішнього середовища, підтримувати сталість розвитку та забезпечувати інноваційну надійність, необхідно організувати елементи управління, які наближають підприємство до поставлених цілей.

Розробка та реалізація практичної моделі системи управління інноваційним потенціалом підприємства представляє певну складність і дослідницький інтерес, первинна ціль повинна бути поза бізнес-одиницею, і тільки бізнес-одиниця повинна створювати споживачів. У цей час система управління інноваційним потенціалом підприємства повинна повною мірою використовувати інноваційний потенціал та здатність (можливості) підприємства і створювати умови для сталого функціонування та розвитку. Водночас система управління інноваційним потенціалом підприємства повинна адаптуватися до шкідливих і деструктивних впливів і наближатися до поставлених цілей, що, зі свого боку, зумовлює актуальність тематики цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти управління інноваційним потенціалом підприємства є предметом досліджень багатьох вчених та практиків. Зокрема, вагомий внесок у дослідження і розвиток цієї теми зробили такі науковці та практики: Т. Васильєва [1], О. Гудзь [2], В. Гурочкіна [3], Т. Зубко [4], Н. Касьянова [5], В. Кучинський [6], О. Маслак

[7], І. Маркіна [8], Н. Приймак [9], О. Толмачова [10], В. Швець [11], О. Шилова [12] та інші. Також окремі теоретичні і практичні аспекти, які заслуговують на особливу увагу, у цьому напрямі, представлені у наукових працях [13–28]. З урахуванням цього, за результатами дослідження з'ясовано, що сьогодні недостатньо уваги приділено особливостям управління інноваційним потенціалом підприємства.

Мета статті. Метою статті є дослідити особливості управління інноваційним потенціалом підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічна криза та погіршення загальної ринкової ситуації в країні значно ускладнюють виконання поставлених завдань. Це визнає необхідність розробки та впровадження нових підходів до управління інноваційним потенціалом підприємства, що дає змогу врахувати циклічність економічних процесів та усунути загрози зовнішнього середовища.

У сучасних умовах формування та розвиток інноваційного потенціалу стає вирішальним чинником сталого розвитку підприємства, що пов'язано з використанням результатів наукових досліджень і розробок для створення принципово нової продукції, створенням і застосуванням нових технологій. Для їх виробництва з подальшим впровадженням і реалізацією на ринку.

Управління інноваційним потенціалом базується на постійному обміні інформацією та управлінсько-му впливі з мікро- та макросередовищем підприємства. Основними управлінськими заходами щодо забезпечення відповідності внутрішнім і зовнішнім можливостям розвитку є стимулювання творчої роботи, активізація науково-дослідної діяльності, розширення обсягів фінансування і створення та об'єднання проектно-орієнтованих матричних структур управління. Саме розвиток інноваційного потенціалу дає змогу розвивати підприємства в цілому. Розвиток підприємства розглядається як реакція на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища і тому має стратегічний характер. Рівень інноваційного потенціалу визначає здатність

підприємства реалізовувати свою інноваційну стратегію і обов'язково оцінюється в рамках розробки стратегії інноваційного розвитку [5].

Інноваційний потенціал підприємства — це сукупність усіх наявних і прихованих ресурсів і можливостей підприємства для розробки та впровадження різноманітних інновацій, які формуються та реалізуються під впливом періодичних подій у макросередовищі [7].

Щоб успішно керувати власним інноваційним потенціалом, підприємства повинні постійно відстежувати зміни в інноваційному середовищі та систематично прагнути формувати та вдосконалювати власну інноваційну культуру. На інноваційний потенціал підприємства доцільніше дивитися з точки зору реальної забезпеченості його ресурсами, тобто з метою реалізації конкретного інноваційного проекту.

Інноваційний потенціал підприємства — це міра його готовності виконувати завдання, що забезпечують досягнення поставлених інноваційних цілей. Інноваційний потенціал підприємства залежить від його розміру та якісного стану, що визначає можливість і глибину інноваційних змін, а також сферу застосування для окремих фаз інноваційного циклу. У цьому випадку при визначенні інноваційного потенціалу в першу чергу орієнтуються не на ресурси, а на результати інноваційної діяльності, яких підприємство досягає наявними ресурсами з урахуванням впливу зовнішніх і специфічних факторів [6].

Інноваційний потенціал підприємства є однією з основних складових його загального потенціалу. Потенційна структура підприємства визначається наступними факторами: 1) кількість і якість наявних ресурсів (кількість зайнятих робітників, основні виробничі та невиробничі засоби, товарно-матеріальні запаси, фінансові та нематеріальні ресурси, інформація, технології); 2) здатність керівників та інших категорій працівників створювати окремі види інноваційної продукції, а саме навчальний, кваліфікаційний та мотиваційний потенціал; 3) здатність керівництва оптимально використовувати наявні ресурси підприємства (професійна підготовка, талант, здатність створювати та оновлювати організаційну структуру підприємства); 4) здатність створювати та трансформувати інформаційні ресурси для використання у виробничій, комерційній та управлінській діяльності; 5) здатність підприємства до інноваційної діяльності в частині оновлення техніко-технологічної бази виробництва, переходу на випуск нової продукції, використання сучасних форм і методів організації та управління економічними процесами [4].

Характеристиками інноваційного потенціалу є те, що він: 1) визначається фактичними (реалізованими та нереалізованими) можливостями підприємства у сфері інноваційної діяльності;

2) наявністю ресурсів, що не означає вміння ними керувати, а процвітання та зростання можливі лише в підприємствах, які систематично виявляють і розвивають свій інноваційний потенціал. Отже, інноваційний потенціал підприємства залежить не тільки від наявності ресурсів, а й від уміння менеджерів раціонально використовувати ресурси в реальних бізнес-ситуаціях [7].

Під інноваційним потенціалом підприємства слід розуміти сукупність процесів, пов'язаних із здійсненням інноваційної діяльності в поточному та стратегічному періодах, що вимагають участі як традиційних, так і інноваційних ресурсів для забезпечення інноваційного шляху підприємства.

Щоб максимально ефективно використовувати інноваційні можливості підприємства та максимізувати бізнес-результати з точки зору вартості, важливо розуміти всі методи, які можна використовувати для підвищення потенціалу підприємства, і здатність правильно оцінювати його вплив.

Іншим істотним елементом інноваційного потенціалу має бути ефективний метод управління та цільова система тактичного та стратегічного характеру для досягнення місії підприємства. Проте сама по собі наявність цієї складової не означає існування та можливості реалізації інноваційного потенціалу підприємства. Тому що потрібні не тільки інструменти для впливу, а й ресурси, які можна використовувати як основу для прийняття управлінських рішень. Іншими словами, методи управління також є необхідними, але недостатніми елементами потенціалу підприємства. До інноваційного потенціалу підприємства варто включити навички окремих членів команди. Тому що остаточна реалізація поставлених цілей можлива за допомогою існуючих методів управління та з обмеженою кількістю ресурсів, що визначають стан усіх співробітників підприємства, які повністю виконують свої обов'язки, незалежно від їх посади та ролі у виробничому або інноваційному процесі [12].

Мета управління інноваційним потенціалом підприємства має бути сформульована як забезпечення ефективного та динамічного інноваційного розвитку підприємства, що виражається у збільшенні ринкової вартості підприємства у відповідь на зміни зовнішнього середовища з урахуванням зміни основних параметрів інноваційного потенціалу.

Щоб досягти лідерства в мінливому середовищі, підприємства повинні приділяти увагу вивченню та постійному вдосконаленню своїх конкурентних переваг, що дозволяє їм обирати відповідний розвиток.

Базуючись на вищезазначеному, варто вважати наступні кроки ключовими етапами в процесі управління інноваційним потенціалом підприємства: 1) визначення стратегічних цілей інноваційної діяльності, на основі яких формулюються інші елементи системи управління інноваційним

потенціалом (завдання, функції, принципи, організаційні механізми); 2) системний аналіз існуючих і потенційних можливостей підприємства в напрямку інноваційної діяльності, оптимізація за масштабом і часом (оптимізація простору, часу і ресурсів); 3) визначення періоду досягнення поставлених цілей, оцінка ймовірності досягнення в очікуваний період; 4) розробка організаційних механізмів управління інноваційним потенціалом (формування команд, розподіл повноважень, визначення центрів відповідальності тощо); 5) здійснення конкретної інноваційної діяльності в межах визначеної підприємством сфери інноваційної діяльності; 6) оцінювання поточного рівня інноваційного потенціалу; 7) оцінювання результатів, досягнутих при використанні інноваційного потенціалу, і на основі цього планування подальших змін [1].

Ефективність розробки та впровадження комплексу заходів, визначених вище, значною мірою залежить від: наявності у підприємства організаційно-управлінських можливостей для здійснення інноваційної діяльності; здатності передбачати інноваційні ситуації з часом; ресурсозабезпеченості операційних інноваційних процесів; прийняття рівня ризику, пов'язаного із здійсненням інноваційної діяльності; інформаційно-аналітичної основи для забезпечення реалізації інноваційного потенціалу [1].

Щоб ефективно управляти інноваційним потенціалом підприємства, потрібно зробити наступні кроки: здійснити оцінку інноваційного потенціалу (внутрішній потенціал підприємства та сприятливі ринкові умови); визначити сильні та слабкі сторони та провести їх аналіз; розробити інноваційні стратегії нейтралізації найбільш негативних елементів внутрішнього середовища та заходів підвищення ефективності тих, що мають позитивний вплив; забезпечити реалізацію обраної інноваційної політики та адаптацію інноваційної діяльності та проєктів до змін зовнішнього середовища; оцінити ефективність управлінських рішень; спостерігати за процесом реалізації інноваційної політики [11].

Управління інноваційним потенціалом підприємства базується і залежить від результатів діяльності підприємства. Удосконалюючи систему управління підприємством, основна увага повинна бути приділена найважливішим питанням у сферах планування, виконання планів і контролю. Зокрема, мінімізація жорсткості та схематичності планів при плануванні підприємницької діяльності призведе до більшої реалізації інноваційного потенціалу, що потім наблизить до сучасних реалій підприємницької діяльності. Концепція управління інноваційним потенціалом повинна включати всі заплановані, незаплановані, контрольовані та неконтрольовані зміни в стратегії підприємства, виробничих процесах, структурі та культурі. Це стосується організаційних, кадрових та інформа-

ційних аспектів функціонування підприємства. Суть такого управління полягає в тому, що підприємства повинні відстежувати важливі економічні, технологічні, політичні, правові та соціокультурні компоненти зовнішнього середовища та адаптувати власні програми розвитку у відповідь на зміни [8].

Без забезпечення безпеки інноваційних процесів неможливий успішний інноваційний розвиток. Відсутність дієвих механізмів економічної стабільності та відсутність фінансування інноваційних процесів знижують здатність підприємства до інновацій. Основними перешкодами для розвитку інноваційної діяльності в нашій країні є недостатнє фінансове забезпечення науково-дослідних установ, а також відсутність достатньо потужної інституційної бази для контролю за раціональним використанням підприємствами інноваційного капіталу. Активізація потенціалу та інноваційних розробок напряму залежить від процесів забезпечення корпоративної безпеки. Рівень інноваційної безпеки визначається рівнем розвитку інтелектуального, виробничого та науково-технічного потенціалу підприємства. Досягнення найвищого рівня безпеки характеризується трансформаційними змінами в підприємстві. Довгостроковий розвиток неможливий без застосування фундаментальних заходів сучасної системи економіки та безпеки з трансформаційним потенціалом [3].

Система управління інноваційним потенціалом підприємства базується на визначених принципах (цілі, ефективність, повнота, наукова обґрунтованість, гнучкість, адаптивність, системність, своєчасність, безперервність) і включає функції (діагностика, планування, мотивація, організація).

Система управління інноваційним потенціалом підприємства з урахуванням його функцій управління відповідає класичній схемі процесів управління — функціональних підсистем, які утворюють складну та динамічну багаторівневу систему управління його потенціалом. Важливо зазначити, що запропоновані функціональні підсистеми функціонують, виконуючи управлінські завдання, пов'язані з конкретними аспектами діяльності системи, і є невід'ємними частинами материнської системи.

Налагодження дієвого механізму контролю інноваційного потенціалу підприємства дозволяє приймати обґрунтовані рішення у сфері управління на стратегічному рівні, знижує ризики інноваційної діяльності шляхом впровадження комплексної оцінки інноваційного потенціалу, підвищує ефективність використання ресурсів. Управління інноваційним потенціалом є необхідною частиною шляху до інноваційного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності підприємства [10].

Механізми управління інноваційним потенціалом підприємства включають динамічну взаємодію між підсистемами та елементами за допомогою

руху інформаційних потоків та комунікаційних ланцюгів і каналів. За результатами цієї взаємодії приймаються рішення та реалізуються заходи щодо функціонування, контролю або розвитку інноваційного потенціалу підприємства. У механізмі управління інноваційним потенціалом саме рух інформаційних потоків у відповідні формати та комунікаційні ланцюги та канали потоків стає основою синтетичного поєднання алгоритмів, методів, прийомів, засобів, моделей та інструментів. Весь цей методологічний інструмент використовується для отримання, обробки, накопичення та представлення інформаційних потоків у певному форматі через відповідні комунікаційні ланцюги та канали для прийняття управлінських рішень та забезпечення розвитку та координації корпоративних інновацій на потрібному рівні [2].

Як і в економічних системах загалом, управління інноваційним потенціалом підприємства виконує такі взаємопов'язані функції: 1) визначення операційних функціональних цілей (планування) в реальних бізнес-ситуаціях; 2) організація — розподіл завдань, розробка заходів для більш ефективного використання потенціалу підприємства, пошук резервів розвитку; 3) заохочення співробітників до виконання поставлених завдань, забезпечення злагодженої роботи всіх структурних елементів, що складають інноваційний потенціал підприємства; 4) контролювання ефективності реалізації цілей, достовірності досягнутих результатів [7].

При цьому процес управління інноваційним потенціалом підприємства слід представити як сукупність взаємопов'язаних функцій, що включають організацію, планування, мотивацію та контроль, які забезпечують досягнення системи цілей і завдань управління інноваційним потенціалом. Водночас оцінка інноваційного потенціалу підприємства — це, перш за все, оцінка його здатності впроваджувати та генерувати інновації (глобальні інновації) та перетворення (локальні інновації) з метою досягнення додаткових економічних чи інших вигод для нього [9].

Формування дієвого механізму контролю інноваційного потенціалу підприємства дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення на стратегічному рівні, знижує ризики інноваційної діяльності шляхом впровадження комплексної оцінки інноваційного потенціалу, забезпечує доступність підприємства та ефективність використання ресурсів. Управління інноваційним потенціалом є необхідним аспектом на шляху інноваційного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Принципи сучасного менеджменту спонукають керівників підприємств швидко приймати рішення, підтримувати постійний контакт зі споживачами, делегувати повноваження щодо прийняття рішень підлеглим, розвивати підприємницькі здібності. Фокус зміщується на основні сфери діяльності підприємства, зосереджуючись на найбільш помітних, де можна отримати більше навичок і накопичити досвід. Особливого значення набувають прості форми керівництва та запровадження невеликого апарату управління і встановлення стандартів якості роботи та вимагання їх дотримання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження, враховуючи деякі ідеї і положення у працях [1–28], досліджень визначено особливості управління інноваційним потенціалом підприємства. У ході дослідження висвітлено сутність поняття «інноваційний потенціал підприємства», виділено характерні риси інноваційного потенціалу, визначено ключові етапи управління інноваційним потенціалом підприємства, розкрито принципи, на яких базується система управління інноваційним потенціалом підприємства, розглянуто функції управління інноваційним потенціалом підприємства. Все це потрібно врахувати у подальших дослідженнях, які доцільно проводити у напрямі удосконалення системи та інструментарію діагностики інноваційного потенціалу підприємства в умовах ризику та невизначеності.

Література

1. Васильєва Т. А., Леонов С. В., Кривич Я. М. Концептуальні основи формування системи управління потенціалом інноваційного розвитку підприємства на засадах маркетингу // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4(1). С. 160–171.
2. Гудзь О. Є., Глушенкова А. А. Методологічні підходи до формування механізму управління інноваційним потенціалом підприємств // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 3. С. 5–12.
3. Гурочкіна В. В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту // *Економіка: реалії часу*. 2015. № 5(21). С. 51–57.
4. Зубко Т. Л., Андреева В. Г. Зміст поняття і методи оцінки інноваційного потенціалу підприємства // *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 1. С. 74–81.

5. Касьянова Н.В. Управління інноваційним потенціалом промислового підприємства // *Інтелект ХХІ*. 2013. № 3–4. С. 42–50.
6. Кучинський В.А., Гайдукова А.Д. Управління інноваційним потенціалом підприємства // *Вісник НТУ «ХПІ»*: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ». 2015. № 60 (1169). С. 17–22.
7. Маслак О.І., Безручко О.О., Маслак М.В. Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах циклічності // *Економіка і організація управління*. 2014. Вип. 1–2. С. 166–173.
8. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Хорошко Д.Р. Управління інноваційним потенціалом як фактор стратегічного розвитку та конкурентних переваг підприємства // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 3(26). С. 76–81. doi: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.26-12>
9. Приймак Н.С. Управління інноваційним потенціалом підприємства // *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 2(1). Т. 20. С. 112–115.
10. Толмачова О.В. Система управління інноваційним потенціалом підприємств // *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3(13). С. 134–139.
11. Швець В. Я, Дубей Ю.В. Управління інноваційним потенціалом промислових підприємств України // *Економічний вісник*. 2021. № 4. С. 106–113.
12. Шилова О.Ю., Чермошенцева Є.С. Інноваційний потенціал підприємства: сутність і механізм управління // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 220–227.
13. Скриньковський Р.М., Павловські Г. Діагностика в системі менеджменту підприємства // *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 199–205.
14. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovsky R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514. doi: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v10i3.1318>
15. Pawlowski G., Skrynkovsky R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
16. Skrynkovsky R.M., Sopilnyk L.I., Tsyuh S.I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
17. Skrynkovsky R., Pavlenchuk N., Leskiv S., Pawlowski G. The Improvements of Enterprise Anti-Crisis Management Diagnostics in the System of Managerial Diagnostics // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4001–4009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-5>
18. Skrynkovsky R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevsky I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.09>
19. Skrynkovsky R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.26-8>
20. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovsky R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.12>
21. Sumets A., Serbov M., Skrynkovsky R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.11>
22. Ареф'єва О. *Управління потенціалом розвитку промислових підприємств*: монографія. Київ : ГРОТ, 2004. 200 с.
23. Воронков Д.К., Погорелов Ю.С. *Розвиток підприємства: управління змінами та інновації* : монографія. Харків : АДВА, 2009. 435 с.
24. Воронкова А.Е. *Діагностика стану підприємства: теорія і практика* : монографія. Харків : ВД «ІН-ЖЕК», 2006. 448 с.
25. Кривов'язюк І. В., Божидарнік Т.В. *Комплексна економічна діагностика підприємства* : монографія. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2012. 226 с.
26. Погорелов Ю.С. *Оцінювання та моделювання розвитку підприємства* : монографія. Луганськ : Глобус, 2010. 512 с.
27. Репіна І.М. *Активи підприємства: таксономія, діагностика та управління* : монографія. Київ : КНЕУ, 2012. 274 с.
28. Швиданенко Г.О., Олексик О.І. *Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства*: монографія. Київ : КНЕУ, 2002. 192 с.

References

1. Vasylieva T. A., Lieonov S. V., Kryvych Y. M. Kontseptualni osnovy formuvannya systemy upravlinnia potentsialom innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstva na zasadakh marketynhu // *Marketynh i menedzhment innovatsii*. 2011. № 4(1). S. 160–171.
2. Hudz O. Y., Hlushenkova A. A. Metodolohichni pidkhody do formuvannya mekhanizmu upravlinnia innovatsiinym potentsialom pidpryiemstv // *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. 2017. № 3. S. 5–12.
3. Hurochkina V. V. Innovatsiinyi potentsial pidpryiemstva: sutnist ta systema zakhystu // *Ekonomika: realii chasu*. 2015. № 5(21). S. 51–57.
4. Zubko T. L., Andrieieva V. H. Zmist poniattia i metody otsinky innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva // *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. 2016. № 1. S. 74–81.
5. Kasianova N. V. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom promysloвого pidpryiemstva // *Intelekt XXI*. 2013. № 3–4. S. 42–50.
6. Kuchynskyy V. A., Haidukova A. D. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom pidpryiemstva // *Visnyk NTU “KhPI”*: zb. nauk. pr. Temat. vyp.: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva. Kharkiv : NTU “KhPI”. 2015. № 60 (1169). S. 17–22.
7. Maslak O. I., Bezruchko O. O., Maslak M. V. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom pidpryiemstva v umovakh tsyklichnosti // *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2014. Vyp. 1–2. S. 166–173.
8. Markina I. A., Voronina V. L., Khoroshko D. R. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom yak faktor stratehichnoho rozvytku ta konkurentnykh perevah pidpryiemstva // *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 2020. Vyp. 3(26). S. 76–81. doi: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.26-12>
9. Pryimak N. S. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom pidpryiemstva // *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika*. 2015. Vyp. 2(1). T. 20. S. 112–115.
10. Tolmachova O. V. Systema upravlinnia innovatsiinym potentsialom pidpryiemstv // *Ekonomika: realii chasu*. 2014. № 3(13). S. 134–139.
11. Shvets V. Ya., Dubiei Yu. V. Upravlinnia innovatsiinym potentsialom promyslovykh pidpryiemstv Ukrainy // *Ekonomichniy visnyk*. 2021. № 4. S. 106–113.
12. Shylova O. Yu., Chermoshentseva Ye. S. Innovatsiinyi potentsial pidpryiemstva: sutnist i mekhanizm upravlinnia // *Marketynh i menedzhment innovatsii*. 2012. № 1. S. 220–227.
13. Skrynkovskyy R. M., Pawlowski G. Diahnostyka v systemi menedzhmentu pidpryiemstva // *Problemy ekonomiky*. 2016. № 3. S. 199–205.
14. Pavlenchuk N., Pavlenchuk A., Skrynkovskyy R., Tsyuh S. The influence of management creativity on the optimality of management decisions over time: An innovative aspect // *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2023. Vol. 10, No. 3. P. 498–514. doi: <https://doi.org/10.15549/jeecar.v10i3.1318>
15. Pawlowski G., Skrynkovskyy R., Shpak O., Vizniak Y. Development of the Model of the System of Managerial Diagnostics of the Enterprise on the Basis of Improvement of Diagnostic Purposes // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4010–4020. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-9>
16. Skrynkovskyy R. M., Sopilnyk L. I., Tsyuh S. I. Improving the Enterprise Development Model: New Solutions Based on the Principles of Management, Marketing and Economic Diagnosis // *Business Inform.* 2020. № 4. P. 191–199. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-191-199>
17. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Leskiv S., Pawlowski G. The Improvements of Enterprise Anti-Crisis Management Diagnostics in the System of Managerial Diagnostics // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 11. P. 4001–4009. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.28-5>
18. Skrynkovskyy R., Pavlenchuk N., Tsyuh S., Zanevskyy I., Pavlenchuk A. Economic-mathematical model of enterprise profit maximization in the system of sustainable development values // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(4). P. 188–214. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.09>
19. Skrynkovskyy R., Pawlowski G., Sytar L. Development of Tools for Ensuring the Quality of Labor Potential of Industrial Enterprises // *Path of Science*. 2017. Vol. 3, No. 9. P. 3009–3018. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.26-8>
20. Sumets A., Kniaz S., Heorhiadi N., Skrynkovskyy R., Matsuk V. Methodological toolkit for assessing the level of stability of agricultural enterprises // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. № 8(1). P. 235–255. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.12>
21. Sumets A., Serbov M., Skrynkovskyy R., Faldyna V., Satusheva K. Analysis of influencing factors on the development of agricultural enterprises based on e-commerce technologies // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6(4). P. 211–231. doi: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.11>
22. Arefieva O. *Upravlinnia potentsialom rozvytku promyslovykh pidpryiemstv* : monohrafiia. Kyiv : HROT, 2004. 200 s.
23. Voronkov D. K., Pohorelov Y. S. *Rozvytok pidpryiemstva: upravlinnia zminamy ta innovatsii* : monohrafiia. Kharkiv : AdvA, 2009. 435 s.
24. Voronkova A. E. *Diahnostyka stanu pidpryiemstva: teoriia i praktyka* : monohrafiia. Kharkiv : VD “INZhEK”, 2006. 448 s.

25. Kryvoviazziuk I. V., Bozhydarnik T. V. *Kompleksna ekonomichna diahnostyka pidpryiemstva* : monohrafiia. Lutsk : RVV Lutskoho NTU, 2012. 226 s.
26. Pohorelov Y.S. *Otsiniuvannia ta modeliuvannia rozvytku pidpryiemstva* : monohrafiia. Luhansk : Hlobus, 2010. 512 s.
27. Riepina I.M. *Aktyvy pidpryiemstva: taksonomiia, diahnostyka ta upravlinnia* : monohrafiia. Kyiv : KNEU, 2012. 274 s.
28. Shvydanenko H.O., Oleksyk O.I. *Suchasna tekhnolohiia diahnostyky finansovo-ekonomichnoi diialnosti pidpryiemstva* : monohrafiia. Kyiv : KNEU, 2002. 192 s.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

№ 9 (77)

1 том

Головний редактор — *Камінська Т. Г.*

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 30.09.2023. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 15,58. Тираж 100. Заказ № 217.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20, м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.